s.edip balkır

lıpten gelen ses
arifiye köy enstitüsü

1940 - 1946

HÜR YAYINEVİ

S. EDİP BALKIR ■ ARİFİYE KÖY ENSTİTÜSÜ

Bu kitap Arifiye Köy Enstitüsü'nün kuruluşunda, gelişmesinde alınteri dökmüş olanlara ve ülkemizin gelecekteki mutlu günlerini gerçekleştirme yolunda çaba harcayanlara armağan edilmiştir.

S. E. B.

S. EDİP BALKIR

DİPTEN GELEN SES
ARİFİYE KÖY ENSTİTÜSÜ
1940 - 1946

HÜR YAYINEVİ
Ankara Caddesi : 99, Babıâli Han, Kat : 3
P.K. 1222 İstanbul
★
Telefon 27 15 88

HÜR YAYINLAR : 76

Kapak düzeni: Turgay Betil ★ Kapaktaki Tonguç deseni: Abidin Dino ★ Dizgi, baskı: Hilâl Matbaacılık Koll. Şti. ★ Cilt: Numune Mücellithanesi ★ 1974 İstanbul

BU KİTABIN YAPISI

Yuvarlak hesap, yirmi beş yıllık bir geçmişe dönüş var şu kitapta. İlkönce, bu kadar eskimişliğin taşıdığı haklı kuşkuyu eritecek reçeteyi vermeliyim. İşe başladığım günlerdeydi, öğretim - eğitim alanındaki hazırlığına, yargılarmm oturaklılığma güven beslediğim arkadaşım Fuat Baymur gelmişti Arifiye'ye. Gezdik dolaştık, ilerisi için ortaya koyduğum tasarılarım üstüne konuşurken bana demişti ki, «Kardeşim, girişilen çok büyük bir işin içindesin şimdi. Buradaki çabalarınız ve sonuçları, gelecekteki araştırmalara kaynak hizmeti görecek niteliğe yükselebilir değerler bağlayacak belki... Bu nedenle sana, burada olanı biteni, her gün kısa kısa yazmanı sağlık veririm. Sonra gerektiğinde, bunları birbirine ekleyince paha biçilmez bir eğitim hazinesi çıkar ortaya.»

Dostumun söyledikleri ,elifi elifine doğruydu. Kafam da, gönlüm de yattı bu doğruya. Ama gel gör ki, kaçmaktan kovalamaya vakit kalmadı ve elbet ben de her yanı ile inandığım bu öneriyi uygulayamadım. Yalnız boşuna da gitmiş değildi hani. Tutumumda yararlı kılavuzluğu oldu bana. Belli başlı olayların yazı biçimine girmiş örneklerini sakladım. İşte anılarımı aydınlatan bu ışıklar dünyasmda Arifiye Köy Enstitüsü'nü elimden geldiği kadar tarafsız olarak anlatmaya çalışacağım.

İşin burasında, akla şu soru gelebilir: «Peki mademki kar varmış, pekmez de varmış, hani helva?...» Bu helvayı karmaya 1964 yılında başlamıştım ama, evdeki pazar çarşıya uymamıştı. Köy yolunda atıldığım savaşlarımı kapsayacak kitabın hazırlanması işini, dilediğim biçimde, tamamma erdiremediğimi, 1968 de yayınladığım Eski Bir Öğretmenin Anıları'ndaki (Giriş) de belirtmiş, demiştim ki: «... Ha burası, ha şurası derken işi tâ... Arifiye Köy Enstitüsü için harcanan çabaların eşiğine kadar getirmişim ve yazılanlara da baktım ki, bir kitap'lık olmuş. Bundan sonrası için şimdi ne yapmalıyım?» diye uzun uzun düşündüm: «Arifiye Köy Enstitüsü, başlı başına bir dünya. Eğer oraya bir girersem buranın anılarını öyle kolay kolay zamanmda toparlayamayacağım. Eh, ömrünün saati on ikiye beşi gösteriyor. Yaş, 65. Hele şu yazdıklarımı çarçur olmaktan kurtarayım. Ayakta kalabilirsem Arifiye Köy Enstitüsü'ndeki anılara gelir sıra... Belki bunları işlemek, tamamlamak için yeniden yaşama gücü kazanırım.»

İşte şimdi istediğim gücü kazanmış gibiyim. Ve sıra da, özlediğim çizgiye geldi. Artık Arifiye'yi yazmaya başlayabilirim. Başladım da... Şimdi burada kısaca bir duralım:

Ben Arifiye'ye, her basamağını tırmandığım ilköğretim deney çarkından geçip geldim. 45 yıl süren tüm devlet hizmetimin denizinde bir damlacık olan Arifiye Köy Enstitüsü'ndeki çabalarımı yıl olarak söyleyince bir küçümseme irkilişinin yapışkanlığından kurtulup sıyrılmak pek zor olacak gibi gelir bana... Bu nedenle zaman kavramı yönünden ölçüyü, asıl kendi rayına oturtmayalım. Arifiye Köy Enstitüsü'nde, 1.IV.1940'ta görev almış, 29.X.1946'da da, zamanın Bakanı Bay Reşat Şemsettin Sirer tarafından, İstanbul Teknik Üniversitesi Öğretim İşleri Müdürlüğüne aktarılmıştım. Buna göre, Arifiye Köy Enstitüsü'nde öğretmen ve müdür olarak aşağı yukarı yedi yıla yakın bir süre kalmış bulunuyordum. Bu sürenin gerçek değeri, rakamlarm kuru anlamları içinde kalıplaştırılamaz sanırım. Çünkü tanyeri bulanık beyazlığını bağladığı sırada başlayan günlük çabalar, sıcaklarda kavrula kavrula; tozlara bulana bulana; yağmurlarda ıslana ıslana; soğuklarda buya buya; çamurlarda bata çıka; uykusuzlukları çiğneyerek azılı zorlukların tâ.. bağrına ateşten oklar gibi saplanır, çelik kollarıyle sarılıp en inatçı terslikleri alaşağı ederlerdi. Bu öylesine bir serdengeçtilikti ki, doğrusu ne kadar zorlansa kaleme geür yanı yoktur. Ara sıra, Enstitüleri diriltmek isteyenlerin okudukları manzumeler önünde, «Acaba olur mu? yürütülebilir mi?» sorusuna çarptım çarptım, düşündüm çok kere... Enstitü günleri, bütün yanlarıyle, hesaba, kitaba sığmayan yokluklarıyle, zoruklarıyla, anayı, babayı çoluğu çocuğu unutturan, her soydan hırsa metelik verdirmeyen ülkücülüğüyle hızla gözümün önünden geçti. En mutlu mevsimlerinin çiçek açtığı, bol bol meyvelerini verdiği yaşantılarının bu biricik cennetine kavuşmak, onun eşsiz sevgisini yeniden tatmak, sı-

caklığı ile ısınıp güçlenmek isteklerim ayaklandı. Bir elektrik akımı gibi bütün bedenime yayılan hoş bir dolaşım, beni tatlı bir rüyanın kucağına atıverdi.

Tutkusuna yakalandığım bu düşümün sallantısı kısa sürdü. Derlenip toparlanınca gördüm ki, Enstitüler için başlatılması istenilen yeni çağın ortamı yoktu. Ayrıca koşullar da değişmişti. Bu ulusa taze bir yaşam, köklü bir güç kazandırma amacıyle girişilen eski büyük savaşımızın «Gerçekler Dünyası» nı diriltip O'na yeni ruhunu ve özel renklerini verecek olanlar, artık gelecekteki kuşaklardır. Ama biz eskilerin de, bu «Yeni» lere yollarını açık, seçik gösterecek Işık'ı yakmaları, kaçınılmaz görevleri oldu. Çünkü inanım odur ki, Köy Enstitüleri, gelecekte bizim bugünkü tasarılarımızın sınırlarını aşacak ölçüde bir eğitim değeri kazanacak, çok yanlı bir araştırma ve inceleme konusu yapılacaktır. İşte o zaman, içindeki yaşantıların, çabaların yoğurduğu Arifiye Köy Enstitüsü, kuruluş, gelişim ve yozlaştırılma öyküleriyle bu büyük sorun'un kimi yerlerini aydınlatacak ve bu yolda, alçak gönüllü de olsa, önemli bir KAYNAK olarak hizmete girecektir. Bu nedenle nazik ve yaygın bir görev sorumluluğu yüklediğim bu kitabın, alışılmış olan biçimlerden ayrı bir düzeni olsun diye düşündüm.

Enstitümüzün kuruluş ile işleyişini, gelişimini ve genellikle yıkmak için gözü dönük hırsların bu güzelim kurumları ateşe vermeye başladığı günlerden Enstitümüz'ün payına düşenleri olduğu gibi kısaca yansıtmak, yapabildiğim kadar, belgelere, o günün gerçeklerine içtenlikle dayanmak ve böylece çabalarımızı objektif ölçülerden ayrılmadan işlemek; etki yapacak zorlamalardan kaçınmak, Köy Enstitüsü üstüne ortaya konulacak bağımsız yargıları okuyucuya bı-

rakmak, yerinde olacaktı.

Okunmasında, incelenmesinde kolaylık olsun, enstitülerin yönetim ve gelişim mantığına uygun düşsün diye de bunun tümü dört ana bölüm içinde işlenmiştir:

1 — Enstitümüzün tüm çabalarını ortaya koymadan önce konumuzun temelinde yatan ana sorunlara ışık tutacak bir GİRİŞ yapma zorunluğunu gereksedim. Ülkemizin o zamanki durumunu birçok yanlarıyle açıkladığı için Köy Enstitüleri Kanunun Projesi'nin GEREKÇE'sini olduğu gibi aldım. Büyük Millet Meclisinde tasarı üstüne yapılan eleştirme ve önerileri; bunlara, zamanın M. Eğitim Bakanı Sayın H. Âli Yücel'in verdiği özlü ve etkili yanıtları buraya aktardım. Bütün bunların yanında Köy Enstitüleri Kanunu'nun eğitimde, yönetimde getirdiği devrimsel anlayış ve ölçülerin belirtilmesinin de, Köy Enstitüleri Sorunu'nun bütün yanlarıyle anlaşılması için okuyucu yönünden yararlı bir HAZIRLIK ÇALIŞMASI olabileceğini düşündüm.

2 — Köy Enstitüleri Kanununun uygulanmaya başlandığı ilk günlerin getirdiği kıyasıya zorluklar, yıpratıcı çabalarm ortaya koyduğu çarelerle yenile yenile tutunulabilir bir ortamın ilk temellerinin atıldığı 1940 - 1943 yılları arasındaki döneme, KURULUŞ dedim.

3 — Köy Enstitülerinin iç yapısını kuran, öğretmenlik için yararlı kültür ve meslek güçlerini oluşturup yoğuran, «Köy Enstitüleri Öğretim Programı» ile 4274 sayılı «Köy Okulları ve Enstitüleri Teşkilât Kanunu» nun uygulanıldığı, ayrıca öğretmenlik ve sağlık memurluğu gibi köy meslekleri için yetiştirme çabalarının eyleme girdiği 1943 - 1946 yıllarını kapsayan döneme, GELİŞİM adını verdim.

4 — Köy Enstitülerinin kurucuları, eğitimimizin İki Dev Anıtı Yücel'le Tonguç'un görevlerinden ayrıldıkları 1946 sonrasına da, YOZLAŞTIRMA ve Son'a Gidiş... dedim.

Bakalım bu tasarıların, işin içine girip de yeterinden bile çok harcamaya kararlı olduğum güçlerimle mayaya getirilebilecekler mi?

★

GİRİŞ

1940 ve öncesi yıllara ilişkin yurt gerçeklerini kısaca yansıttığı, köylerimizin eğitim yoluyla canlandırılmasını sağlamak için yeğ görülen ana düşünceleri kapsadığı gözönünde bulundurularak Köy Enstitüleri'nin kurulup çalıştırılması zorunluğunu ortaya koyma amacı ile hazırlanmış Köy Enstitüleri kanun projesinin gerekçesini gözden geçirmenin faydalı olacağını düşündüm.

«GEREKÇE

«Türkiye'de büyük nüfus ekseriyetinin yaşamakta bulunduğu köylerimizde ilk tahsili süratle ve kolaylıkla yaymak, aynı zamanda köylerimize köy zanaatlarını öğrenmiş unsurlar kazandırmak ihtiyacı, hükûmeti; mahiyeti aşağıda anlatılacak olan köy enstitülerini kurmak ve mezunlarını istihdam edebilmek üzere kanunî salâhiyet talebine sevketmektedir.

Bu maksatla tanzim olunan kanun projesinin ihtiva ettiği hükümlere ait mucip sebepleri saymadan evvel memleketimizde okuma yazma bilenlerle bilmeyenlerin karşılıklı nis-

petini, ilk tahsilin bugünkü umumî durumunu ve köylerimizdeki yayın derecesini ve bunu yayma yolunda yürünecek umumî istikametini bir kere gözden geçirmek enstitüler tesisindeki zarureti aydınlatır.

1. tahsilin bugünkü durumu ve köy :

1935 nüfus sayımı istatistiklerine nazaran bu sayımın yapıldığı tarihte Türkiye'de erkek nüfusun % 23.3'ü, kadınların % 8.2'si okuma yazma bilmekte; erkeklerin % 76.7'si, kadınların da % 91.8'i bilmemektedir. Aynı yıl istatistiklerine göre (10.000) den az nüfuslu yerlerde okuma yazma bilmeyenlerin nispeti % 89.3; (10.000) den çok nüfuslu yerlerde % 59.7'dir.

Bu durum; ilk tahsilin süratle yayılmasını birinci plânda bir millî dava haline koymaktadır.

Kanunen ilk tahsil görmek mecburiyetinde olan çocukların şehir ve kasabalarda % 80'i, köylerde ise ancak % 26'sı okutulabilmektedir. Şimdiye kadar köy okullarımızın çoğu üç yıllık ilkokullardı. Onun için bu okullara devam eden talebe de normal beş sınıflı ilkokulu bitiremiyordu. 1939 - 1940 ders yılından itibaren tek öğretmenli köy okulları beş sınıfa çıkarılmıştır. Ancak iki sene sonra mezun verebileceklerdir. Bu durum, ilk tahsil görmek veya bu tahsili tamamlamak mecburiyetinde olan çocukların büyük ekseriyetinin köylerde olduğunu ve ilk tahsili yayma işine köylerimizin ehemmiyetle mevzu olması lâzım geldiğini gösterir.

2. Müstahsil nüfus :

1.5 milyon köylü nüfusunun toplandığı köy ve bundan başka olarak köy karakterindeki kasabalarda oturan bilimsiz halkı bir de iş hayatı bakımından mütalaa etmek lüzumludur.

Türkiye'de ihtiyar, çocuk ve malûller hariç, faal nüfusu teşkil eden 7.921.000 kişinin % 81'i çiftçi, % 8'i sanayi ve maden işleri erbabı, % 4'ü ticaret ve münakalât mesleklerinde çalışanlar, % 5'i memur, kalanı da serbest hizmetlerde iş görenlerdir. (Küçük İstatistik Yıllığı: 1937 - 1938)

Bilimsizliğin en mütekâsif olduğu yer, faal nüfusun % 81'ini teşkil eden çiftçi halkın yurdu olan köylerdir.

3. Köylünün okutulması ve daha iyi müstahsil haline getirilmesi :

Bu sebeple devlet elinin süratle köylere uzatılması, köy-

lünün okutulması, terbiye edilmesi, istihsal kabiliyetlerinin arttırılması, sağlık işlerinin yoluna konması zaruridir.

Türk köylüsünü okutmanın ve onu daha iyi bir müstahsil haline getirmenin birinci şartı ve baş vasıtası adetçe ve keyfiyetçe bu işi başaracak şekilde hazırlanmış rehberlere ihtiyaç vardır ki bunlar köy öğretmenleridir.

4. Nüfusun dağılış tarzı ve ilk öğretim:

İlk tahsili yayma çarelerini ararken köylerimizin nüfusça durumlarını gözönünde tutmak lâzımdır. 40.000 köyümüzden 32.000'inde nüfus 400'den az, geri kalan 8.000 köyde nüfus 400'den yukarıdır. Nüfusları 400'den az olan bu 32.000 köyün 16.000'inde ise nüfus 150'den de azdır.

40.000 Türk köyünden ancak 4959'unda öğretmenli ve 4.000'inde de eğitmenli okulumuz vardır. 31.000 köyümüz okulsuzdur. Nüfusları 150'den aşağı 16 bin köyümüzde eğitmen kullanmak şartıyle okuma çağındaki bütün köy çocuklarını okula alabilmek ve ilk tahsil meselesini bütün memleket mikyasında halletmiş olmak için köy öğretmenleri kadrosuna 15 bini, okulsuz köylerde vazife almak; 2 bini eğitmenli köy bölgelerinin merkezlerinde açılacak tam devreli okullarda çalıştırılmak, 3 bini de eğitmen teşkilâtında gezici başöğretmenlik vazifesi görmek üzere daha 20.000 öğretmen ilâvesi lâzımdır.

Tablo şudur:

1. Nüfusları 4000 den çok, eksik öğretmenli ve öğretmensiz köylerle köy karakterindeki küçük kasabalar için.	15.000
2. Eğitmenli köylerin bölge merkezlerinde tesis edilecek tam devreli okullar için.	2.000
3. Eğitmen teşkilâtına gerekli gezici başöğretmenlikler için.	3.000
	20.000

Bu kadar öğretmenin çabuk, kolay ve iyi yetiştirilebilmesi için yeni ve pratik usullere ihtiyaç vardır. Eğer böyle yapılmaz, ilk tahsil ile ilgili bugünkü kanunî mevzuatın dışına çıkılmadan ilk tahsil çağındaki bütün çocuklar okutulmak is-

tenirse bu hedefin zaman itibarıyle bir asırdan evvel istihsali mümkün olmadığı gibi masraf bakımından da malî takatımızın hudutlarını aşan meblâğlar sarfı iktıza eder.

Çok beklemeye vaktimiz olmadığı gibi çok paramız da yoktur. Az zamanda ve az masrafla ilk tahsili yayabilme husunda şu iki tedbir hatıra gelmektedir:

1 — Nüfusları 400'den az küçük köyler için, köy eğitmenleri yetiştirmeye devam etmek.

2 — Mahiyeti aşağıda arzedilecek köy enstitüleri vasıtasıyle, şimdiye kadar yapıldığından ayrı bir şekilde köye öğretmen ve bu arada köye lüzumlu elemanları yetiştirmektir.

5. Köy eğitmenleri

Köy eğitmenleri yetiştirme işine üç sene evvel başlanmış, gereken kanunî tedbirler Büyük Millet Meclisi'nce alınmış ve bu iş, yılda (2.000) eğitmen yetiştirebilecek şekilde organize edilmiş bulunuyor. Köylerimizde vazife görmekte olan eğitmenlerin çalışmalarından müspet neticeler alınmakta, bu işe devam edilmesi lâzım ve zarurî bulunmaktadır. Yalnız eğitmenleri normal öğretmenler addetmek ve bir öğretmenden beklenecek vazifelerin hepsini beklemek mümkün değildir. Eğitmenler, ilkokulun birinci devresine ait programı tatbik edebilmekte ve bundan başka köylerde okul binalarını yaptırma, örnek bahçeler tesis etme, ziraat işlerini fennî bir şekilde başarma bakımlarından da çok kıymetli roller ifa etmektedirler. Eğitmen çalıştırdığımız köylerin nüfusları arttığı ve eğitmenle birlikte bir de öğretmen çalıştırılması icap ettiği zaman bu gibi köylere birer de öğretmen vermek veya eğitmen yerine öğretmen istihdam etmek cihetine gidilecektir.

6. Köy öğretmenleri :

Şimdiye kadar köye hep büyük şehirlerimizde kurulmuş olan öğretmen okullarında yetiştirdiğimiz şehirli gençleri yolladık. Bu okullar daha ziyade şehir ve kasabaların ihtiyaçları gözönünde tutularak tesis edilmiş müesseselerdir. Kuruluş ve inkişaf tarihlerinin gösterdiği safhalar da bunu teyit etmektedir. Bu müesseselerden yetişen öğretmenlerin köy şartlarına gereği gibi uymadıkları görülmüştür. Bunun için müstakbel köy öğretmenlerini görecekleri hizmetin icaplarına daha uygun şekil ve şartlar altında yetiştirmek zarurî bulunmaktadır.

Köy öğretmenlerinin de eğitmenler gibi, hattâ onlardan

ziyade kuvvetli ziraî bilgilere ve iktidara sahip olmalarına umumî bilgileri ile meslekî seviyelerinin üstün olmasına ve her bakımdan köyde faydalı olabilecek insanlar halinde yetiştirilmelerine uğraşılacaktır. Bu vasıfları haiz öğretmenleri ve bunların yanı sıra da köyle lüzumlu diğer iş unsurlarını yetiştirmeye hazırlanırken köylerimizin umumî durumlarını, sıhhî, iktisadî şartlarını, içinde bulundukları tabiatın hususiyetlerini, sakinlerinin meşgul oldukları işleri ve bu işleri yapmak için kullandıkları tekniği gözönünde tutmak lâzımdır. Bunun için köye öğretmen yetiştirme işinde şu prensiplere riayet olunur:

1) Öğretmen namzedini köyden almak.

2) Köylerden alınmış çocukları, köy hayatından uzaklaştırmayan bir muhit içinde iyi bir çiftçinin bilgilerine sahip ve bildiklerini de tatbike muktedir bir halde yetiştirmek.

3) Bu çocuklara öğretmenlik mesleği ile birlikte köyde geçecek demircilik, yapıcılık, dülgerlik, kooperatifçilik; kız talebeye çocuk bakımı, dikiş, ev idaresi, ziraat sanatları, hastaya bakmak gibi işleri de öğretmek.

4) Bunlardan fevkalâde bir istidat gösteren talebeye yüksek tahsil yollarını kapalı bulundurmamak,

5) Öğretmen olamayacakları öğrendikleri işlerden birini yapmak üzere serbest köy hayatına bırakmak.

6) Öğretmen olacakları da köy hayatının şartlarına tahammül edebilecek ve o muhit içinde daha mütekâmil ve verimli bir hayat yaratma iktidarım kazanacak surette hazırlamak.

7) Öğretmen ve köye lüzumlu unsurları yetiştirmek üzere açılacak müesseseleri arazi vaziyeti müsait yerlerde kurmak, onları müstahsil birer müessese haline getirerek hiç olmazsa talebinin iaşe ihtiyaçlarını temin edebilecek şekilde idare etmek ve böylelikle masraflarını azaltarak ileride devlete yük olmayacak hale gelmelerine çalışmak.

7. Köy enstitüleri :

Köy öğretmeni yetiştireceğimiz müesseselerde **öğretmenle birlikte köye lüzumlu diğer unsurlar da yetiştirileceği için** bu yeni müesseselere **Köy Enstitüleri** adını vermek muvafık olacaktır. Enstitülerin tahsil programında ziraat bilgileri siklet merkezini teşkil edecek ve talebe fiilen ziraat yapacaktır. Bu

sebeple enstitülerin programlarının tanziminde Maarif Vekilliği ile müşaverelerde bulunacak ve enstitülerde ziraat tedrisatına veya ziraî faaliyetlerin idaresine memur edilecek elemaların seçiminde Ziraat Vekâletinin yardımı istenecektir.

8. Köy enstitüleri kanun projesi hükümlerinin mucip sebepleri :

a) İlişik kanun projesinin (1 - 3) üncü maddeleri köy enstitülerinin tesislerindeki gayeye ve bu müesseselere alınacak talebinin durumu ile nereden ve ne suretle alınacaklarına dairdir.

b) Köy enstitülerinden mezun olacak öğretmenleri mevcut öğretmen okulları mezunları için konmuş kaidelere tâbi tutmamak, onlar için vaziyetlerinin hususiyetine ve içinde çalışacakları muhitin icaplarına göre ayrı mevzuat koymak lâzım gelmektedir.

Enstitüden tahsillerini ikmal etmeden çıkarılacak olanların veya mecburî hizmetlerini ifa etmek istemeyenlerin ne gibi kanunî muamelelere tâbi tutulacaklarını, mezunların köyde vazifeye başladıkları andan itibaren alacakları aylık ücretleri, vazife esnasında hasta oldukları ve fiilî askerlik hizmetlerini ifa ettikleri sırada ne gibi kanunî yardımlara mazhar olacaklarını tesbit eden yeni hükümlere ihtiyaç vardır. Kanun projesinin (4 - 11) inci maddeleri bu hükümleri ihtiva etmektedir.

c) Bu enstitülerden yetişecek öğretmenlerin müesseseden çıkıp işe başladıktan sonra uzun yıllar sürecek bir mecburî hizmete bağlanmalarını ve köyde memnuniyetle yerleşebilmelerini temin için onlara yardımlar yapılması icap etmektedir. Bu suretle köyde ve köy karakterindeki yerlerde münevver işadamları yerleşerek hayatlarının sonlarına kadar kalabilecekleridir. Kanun projesinin (12 - 14) üncü maddeleri bunu temin edici hükümleri ihtiva etmektedir.

ç) Enstitü binalarını birbirine yakın köylerde tesis etmek ve bir köyde erkek, diğer köyde de kız talebeyi bulundurmak suretiyle arazî, lâboratuvar, ziraat aletleri ve diğer vasıtalardan müştereken istifade edilmesi temin olunur. Kanun projesinin bütün maddeleri bu gayenin tahakkuk ettirilmesine imkân verecek mahiyettedir.

d) Köylerde çalışacak öğretmenlerden iyi randıman ala-

bilmek için esaslı şartlardan biri öğretmenlerin takip ve teftişi, diğeri de köyde okul binası ile öğretmen evinin bulunmasıdır. Kanun projesinin (15 ve 16) ncı maddeleri bunu temin edici mahiyettedir.

e) Köy enstitüleri talim heyetine gelince : bunları diğer öğretmen okullarımızda olduğu gibi 1702 numaralı kanunun çerçevesi içinde kalmayarak seçmek zarureti vardır. Köyde çalışabilecek evsaftaki elemanı muhtelif menşelerden toplamak, onlara kültür dersleri, teknik dersler ve idare işleri sahalarında rol vermek bu müesseseleri yukarda arzedilen gayelerine göre işletmek için zarurîdir. Kanun projesinin 17'nci maddesi bu ihtiyacı karşılayacak şekilde hazırlanmıştır.

f) Enstitülerden çıkacak ve ücretle çalıştırılacak öğretmenlerin hastalık ve ihtiyarlık zamanlarında geçimlerini ve huzurlarını temin maksadıyle bir tekaüt, bir de sağlık ve içtimaî yardım sandığı tesisine ve vazife esnasında hastalananların prevantoryum ve sanatoryumda meccanen tedavi edilmelerine taallûk etmek üzere (18, 19 ve 20) nci maddelerdeki esaslar konulmuştur.

Şimdiye kadar bölge köy öğretmen okulu olarak İzmir, Trakya, Eskişehir ve Kastamonu köylerinde açılmış olan müesseseleri bu kanunla köy enstitüleri haline getirmek, bunlara temin edilmiş olan kanunî hakları aynen muhafaza ve o hakları köy enstitülerine teşmil etmek için ikinci muvakkat madde tespit edilmiştir.

15 yıl içinde (17 - 20 bin) öğretmen ile köylerimiz için lüzumlu diğer meslek erbabını yetiştirmek üzere bölge müessesesi halinde yeniden açılacak köy enstitüleri şunlardır:

Bölgeye giren vilâyetler

1 — Kars (Cılavuz) Erzurum, Çoruh, Ağrı

2 — Kayseri (Pazarören) Yozgat, Kırşehir, Niğde, Sıvas

3 — Malatya (Akçadağ) Tunceli, Elâzığ, Diyarbakır, Mardin, Urfa

4 — Kocaeli (Arifiye) Bursa, Bilecik, İstanbul

5 — Isparta (Gönen köyü) Konya, Budur

6 — Samsun (Hamamayağı) Amasya, Tokat

7 — Adana (Haruniye - İloğlu) Maraş, Gaziantep

8 — Trabzon (Beşikdüzü) Ordu, Giresun, Rize, Gümüşhane

9 — Antalya (Galip Paşa Çiftliği) İçel, Muğla

10 — Hatay

11 — Van

12 — Şark vilâyetlerinden diğer Muş, Bitlis, Siirt, Hakkâri, Bingöl birinde

1939 - 1940 ders yılında, mevcut dört müesseseden başka Kars, Kayseri, Malatya, Arifiye, Trabzon (Beşikdüzü), Samsun (Kamlık - Hamamayağı), Seyhan (Haruniye), Isparta (Gönen) da yeniden köy enstitüleri açılabilecek şekilde hazırlıklar yapılmıştır. Bunların açılabilmeleri için yeniden alıncak 2.000 talebinin iki aylık ihtiyacına karşılık olmak üzere Maarif Vekilliği bütçesine fevkalâde tahsisat olarak:

250 bin lira ilâve edilmesi lâzımdır. İkinci muvakkat madde ile bu cihet temin edilmektedir.

Köylerde açılmış ve açılacak olan bu müesseselerin tesisat, inşaat ve tamirat işlerinin 2490 sayılı kanuna göre normal bir şekilde yapılamadığı eğitmen kurslarındaki tecrübelerle anlaşılmıştır. Onun için kanun projesinin 21'inci maddesi bu maksatla tesbit edilmiştir.

9. Bölge köy enstitülerinin tesisi için gereken tahsisat

Bütün vilâyetlerimizin öğretmen ihtiyaçlarına cevap verebilecek şekilde 16 - 22 köy enstitüsü kurmak ve bunlarda 17 - 20 bin talebeyi yetiştirebilmek için bugünkü mevzuata göre hareket edildiği takdirde yalnız inşaat ve tamirat işlerine en az 7 milyon lira sarfetmek zarureti vardır. Buna mukabil enstitüler eğitmen kurslarıyle birleştirildiği takdirde inşaat meselesini (3.000.000) lira ile halletmek mümkün olabilecektir. Eğitmen kurslarında bulunan eğitmenler inşaat derslerinin tatbikatı olarak bir kurs devresi zarfında (50.000) lira kıymetinde bir okul binasını (20.000) liraya meydana çıkarabilmektedirler. Bu tarzda çalışmak şartıyle bu enstitülere ait 7 milyon liralık inşaat işini 3 milyonla ikmal etmek mümkün olacaktır.»

AÇILAN VE YENİDEN AÇILACAK OLAN KÖY ENSTİTÜLERİ İNŞAAT MASRAFLARI

	Öğretmen evleri de dahil olmak üzere inşaat masrafları
1. Kars	220.000
2. Kastamonu	330.000
3. Eskişehir	230.000
4. İzmir	115.000
5. Trakya	230.000
6. Kayseri	225.000
7. Malatya	155.000
8. Arifiye	150.000
9. Trabzon (Beşikdüzü)	175.000
10. Hatay (Soğuksu)	200.000
11. Adana (Haruniye)	200.000
12. Isparta (Gönen)	150.000
13. Samsun (Hamamayağı)	170.000
14. Antalya	150.000
15. Van	250.000
16. Şark vilâyetlerinden birinde	150.000
	3.000.000

AÇILAN VE AÇILACAK OLAN KÖY ENSTİTÜLERİ İNŞAAT MASRAFLARININ YILLARA TEVZİİ

	Lira
1940 - 1941 ders yılında	250.000
1941 - 1942 »	455.000
1942 - 1943	550.000
1943 - 1944	720.000
1944 - 1945 »	1.025.000
	3.000.000

«ON BEŞ YIL ZARFINDA MEKÛLAT, MELBUSAT, TESİSAT, MAAŞ VE ÜCRET VESAİR MASRAFLAR

Yıllar	Tutarı Lira
1940 - 1941	1.486.880
1941 - 1942	1.670.880
1942 - 1943	2.096.600
1943 - 1944	2.057.920
1944 - 1945	2.464.040
1945 - 1946	2.451.040
1946 - 1947	2.447.440
1947 - 1948	1.718.520
1948 - 1949	1.725.520
1949 - 1950	2.355.120
1950 - 1951	1.056.080
1951 - 1952	910.080
1952 - 1953	764.080
1953 - 1954	618.080
1954 - 1955	518.080
	24.340.360»

«Not

Bu cetveldeki masraf yekûnlarının muhtelif yıllarda değişmesinin sebepleri: 1) 1942 - 43 yılında talebe kadrosuna nazaran tesisat eşyası tamamlandığı için bunu takip eden yılda masraflar 38.680 lira azalmaktadır. 2) 1942 - 43 ve 1944 - 45 yıllarında Van ve Şark vilâyetleri bölgesindeki enstitüler de faaliyete geçirilerek ihtiyaçları tamamlanacağı için masraf yekûnu tekrar artmakta ve 1947 - 48, 1948 - 1949 ders yıllarında yeni tesisata lüzum bulunmadığı için azalmaktadır. 3) 1949 - 50 ders yılında enstitülerdeki talebe mevcudu azamî haddi bulacağı için masraflar tekrar artmaktadır. Bu yılı takip eden yıllarda talebe sayısı azalacağı için kadrolar daraltılacak ve enstitülere temin edilmiş imkânlardan azamî randıman alınmaya başlanacak ve müesseseler talebinin iaşesiyle ilgili maddeleri istihsale başlayacaklarından masraf yekûnu da her yıl azalacaktır.

İlk tahsili yayma işi sürat ve kolaylıkla başarılmak istenildiği takdirde her şeyden evvel gereken elemanı yetiştirmek ve bu uğurda 15 yıl mütemadi ve mütekâsif şekilde çalışmak lâzımdır. Bunu temin etmek ve köye muhtaç olduğu öğretmeni kazandırmak için ilişik kanun projesi hazırlanmıştır. Bu kanunun yürürlüğe girmesiyle ilk tahsil işi devletçe plânlaştırılmış olacaktır. Mucip sebepler izah edilirken ifade edilmiş olan hedefler, temas olunan zaruret ve düşünülen tedbirler nazarı itibare alınarak her yılın bütçe kanunları ile temin edilebilecek hususlar için bu kanunun metnine maddeler ilâvesi cihetine gidilmemiştir.

Onun için enstitülerin kuruluşlarıyle ilgili tahsisat miktarı yalnız esbabı mucibede gösterilmemiştir.»

TASARI, TÜRKİYE, BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'NDE

Hükümetin önerdiği tasarı, 19. Mart. 1940 tarihli yazı ile Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne sunulmuş gerekli düzeltmelerin yapılması için de Encümen'lere verilmiştir.

Millî Eğitim Encümeni Tutanağı

Tasarı, Bakan Hasan Âli Yücel ile İlköğretim Genel Müdürü İsmail Hakkı Tonguç'un hazır bulunduğu toplantıda incelenmiş, genel olarak uygun bulunmuş, tümü 23 maddede toplanmış olan Hükümet önerisinden 20. madde ile geçici 4. madde olduğu gibi kabul edilmiş, 3, 5, 10. maddelerde ufak tefek değişiklikler yapılmıştır.

Tarım Encümeni Tutanağı

Millî Eğitim Bakanı Hasan Âli Yücel'in bulunduğu inceleme toplantısında Encümen tasarıyı bütünü ile olumlu karşılamış, Millî Eğitim Encümeninin yaptığı önerileri kabul etmekten ayrı olarak 3, 5, 10, 11, 14. maddelerde temel sorunlara dokunmayan küçük değişiklikler yapmıştır.

İçişleri Encümeni Tutanağı

Tasarının başlığını kısaltma, bir iki yerde de deyim açıklaması amacını güden değiştirmelerden sonra tümünü olumlu karşılamıştır.

Bütçe Encümeni Tutanağı

(.....) «Köy Enstitüleri'nin kurulması ve her yerde muhite ve iklime göre kabiliyetler gözönünde tutularak iktisadî

kalkınmaya yarayacak ve istihsali artırarak köylerimizin refahını temin edecek yeni ve verimli ziraat usullerini öğretmek ve köylü ihtiyacına yarayacak sanatları talim etmek gibi gayeleri istihdaf eden lâyiha encümenimizce takdirle karşılanarak esas itibarıyle kabul edilmiştir.» yollu övgüsünden sonra hükümetçe saptanan maddeleri, bir bölüğü ile, diğer encümenlerce de yapılmış olan değişikliklerin, olduğu gibi, kabulları dışında 1, 3, 9, 11, 12, 14, 17, 19 ve 20. maddelere, uygulamalarda açıklığı sağlamak amacıyle, küçük eklemelerle kısmî deyim değişiklikleri yapmıştır.

Tasarı, Genel Kurulda
(Devre: IV İçtima I 41. inikat):

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde 17. Nisan. 1940 çarşamba günü üyelerce tasarı incelenmeye başlanmış, türlü eleştirmenlerden sonra projeye karşı ortaya konulan belli başlı düşün ve dilekler şunlar olmuştur:

1 — Enstitülere, bütün ilkokullardan çıkan çocuklar alınmalıdır. Şehir - köy ayrımı yapılmamalıdır.

2 — Enstitülere yalnız köy çocuklarmm alınması, köyleri buralardan yetişmiş görgüsü ve kültürü kıt yarı aydın bir topluluğun eline bırakmak demek olacağı için gelecek bakımından göz göre göre bir tehlikenin sorumluluğu sırtlanılacağı.

3 — Köylerde, şehir okullarmda yetişen öğretmenlerin tutunamamasınm nedeni, ülkü eksikliğine bağlandı.

4 — «Enstitü» yerine, (Hayat Mektebi), (Hayat Kaynağı) gibi adlar ileri sürülmüştür.

Tasarının incelenmesi ve tartışılmasında 15 milletvekili söz almış, bunlardan kimileri birden fazla konuşma yapmıştır. Tasarıya dönük eleştiri ve önerilere karşılık vermek için Millî Eğitim Bakanı H. Âli Yücel altı kere söz almış; bunlarda, kandırıcı ve inandırıcı

yöntemleri ustalıkla izlemiştir. Yücel'in karşı konuşmalarından önemli gördüğüm birkaçını buraya olduğu gibi aktarıyorum.

Zamanın Cumhurbaşkanına Köy Enstitüleri Kanun Tasarısının Meclis'e verildiğini haber verirken.

MAARİF V. HASAN ÂLİ YÜCEL (İzmir)

«— Muhterem arkadaşlar, Yüksek Heyetinize sunulmuş olan köy enstitüleri kanununun heyeti umumiyesi hakkında burada konuşulurken onu hazırlamak vazifesini yapmış olmakla kendini müftehir sayan bir arkadaşınızın birkaç söz söylemesine de müsaade buyurursunuz. Bu kanunun hazırlamaya saik olan sebepleri izah etmekle sözüme başlamak istiyorum. Bunun için de bizim bugün ilköğretim bakımından memleketimizin umumî vaziyetini bir levha halinde huzurunuzda kısaca tasvir etmek istiyorum:

Bizim nüfusumuz 17 milyondur. Yuvarlak bir hesapla 4 milyona yakın insanımız şehirlerde oturur ve 13 milyon halkımız köylerdedir. Buna mukabil tahsil çağında bulunan çocuklarımızın, klâsik surette hesap edildiği takdirde, yani nüfusun % 12 si alınarak hesap olunduğu takdirde iki milyon

kadar çocuğumuz olmak lâzım. Bunun 785 binini okutmaktayız. Şu halde % 12'si hesap edilerek alınan ve tahsil çağında bulunan çocukların ancak üçte birini okutabiliyoruz demektir. Halbuki bu klâsik hesap dışına çıkıp istatistiklerimizin tahsil mecburiyetini tahmil ettiği 7 ile 16 yaş arasındaki çocukların miktarına bakacak olursanız bu 3.354.000'dir.

Orta mekteplerde ve bu derecede bulunan diğer okullarda okuyan çocukları bu yekûndan çıkaracak olursanız, demek ki 7 ile 16 yaş arasında, takribî bir hesapla üç milyon çocuğumuz vardır. % 12 klâsik hesabıyle aldığımız takdirde üçte birini okuttuğumuz bu çocukların 415 bini köylerde ve 370 bini şehirlerdedir. Şu halde 13 milyon köylü nüfusuna mukabil 370 bin çocuk okutmaktayız. 4 milyon şehirli nüfusa mukabil 415 bin çocuk okutuyoruz. Bunu hulâsa edecek olursak, şehirlerde oturan vatandaş çocuklarının % 80'ni okuldadır. % 20'si okumaktan mahrumdur. Köylerde oturan 13 milyon vatandaşımızın çocuklarını da nazarı dikkate alırsak bunun ancak % 25'ini okutabiliyoruz, % 75'ini okutamıyoruz. Binaenaleyh okutmak, okutamamak nispeti şehirli ile köylü arasında hemen, hemen tersinedir. İşte sizlere arzedeceğim levha budur. Bu levha karşısında bulunan Hükümetiniz vaziyeti halledici bir tedbir bulmak için çalışmış ve 13 milyon gibi büyük bir kitlenin oturduğu, yaşadığı köy muhitindeki evlâtlarımızı yüzde yüz okutmak için emek sarfetmiştir. Bu kanun o emeğin ifadesidir. Başvekillik zamanından beri bu dava üstünde dikkat ve büyük emeğini sarfetmiş olan Millî Şefimiz, hepiniz hatırlarsınız, beşinci kurultayda bu davaya temas etmiş ve şöyle demişti:

«Katî olarak inanıyoruz ki köylümüzün tahsilini ve maişetini daha yüksek bir dereceye vardırdığımız gün, milletimizin her sahada kudreti bugün güç tasavvur olunacak kadar yüksek ve heybetli olacaktır.»

Bu cümlelerin içerisine gizlenmiş olan büyük ideali gerçekleştirmek için bu sözlerden önce de şunları söylemişlerdi:

«Önümüzdeki senelerde nüfusumuzun çoğunu teşkil eden köylümüzün gerek tahsil, gerek geçim hususunda seviyesini yükseltmeyi başlıca hedef tutacağız. Bu hususta elde edeceğiniz neticelere çok ehemmiyet ve kıymet veriyoruz.»

Geçen sene Büyük Meclisin altıncı intihab devresinin birinci toplantısının açık nutukları içerisinde de şu direktifle-

ri buluyoruz: «Maarif işlerimizi yeni Meclisin tarihimizde mümtaz bir farikası olarak ehemmiyetle ellerinize almanızı beklerim. Malî ve umumî şartlarımız sıkıntıya maruz olsalar bile maarif işlerimizin ana istikametlerde ilerlemekte geç kalmayacağını ve her halde esaslı tedbirlerin zamanında alınmasını ümit ediyorum. Hükümet ilk tahsile amelî ve ana tedbirlerle el koymuştur. Bunları süratle tetkikinize alarak karara bağlayacağınıza kaniim.» İşte Millî Şef'imizin direktif olarak bize verdiği bu esaslar dairesinde ilköğretim davasını halledeceğine inandığımız bu kanunla huzurunuza gelmiş bulunuyoruz; davayı halletmek için bir arkadaşımın da burada söylediği gibi fiilî hakikatın, realitenin kendisine bakmak ve ondan ilham alarak hareket etmek lâzım geldiği kanaatinde idik ve böyle yaptık. Köylerimizin umumî vaziyetini mütalaaya alınca gördük ki, 40 bin köyden ancak (8) binin nüfusu dört yüzden yukarıdır ve 32 bin köyümüzün nüfusu dört yüzden aşağıdır. Bu 32 bin köyün 16 bininin nüfusu da 150'den azdır. Binaenaleyh, 16 bini 150'den aşağı, mütebaki 16 bini 150'den yukarı ve 8 bini 400'den yukarı olan köyleri öğretmenlemek ve burada bulunan köylümüzün çocuklarını okutmak üzere tedbir almak mecburiyetindeyiz. Bugün köylerde fiilî olarak çalışmakta olan okullarımız 4500'dür. Eğitmenli okullarımız da 4 bin ve orada okuttuğumuz çocukların adedi ise 19 bindir. Şu halde köylerimize göndereceğimiz öğretmenleri birinci kademede nasıl hazırlamak lâzım geliyor; evvelâ bunu düşünmek iktiza ediyordu. Onu halle çalıştık.

Şimdiye kadar şehir muallim mekteplerinden köye gitmiş olan ve orada hakikaten idealist bir ruhla çalışmış bulunan öğretmen arkadaşlarımız yok değildir. Onların mühim bir kısmının köylerde duramamış olmaları sadece bir idealizm noksanından ileri gelmemiş; hazırlama hususunda gittikleri muhite intibak edecek melekeyi onlara vermemiş olmamızdan doğmuştur. Dava, sadece bir vatanperverlik, bir mefkûrecilik davası olarak mütalaa edilemez. Bunu fiilî olarak bildiğimiz için o şekilde bu gençleri yetiştirelim ve hayat tarzları o şekilde olsun ki kendilerine köyde vazife verdiğimiz takdirde tabiî olarak okul hayatları devam ediyormuş gibi olsun, vazifelerine memnuniyetle gitsinler, bu işleri seve seve görsünler diye düşündük. Onun için köy enstitülerini kurmayı düşündük. Köy enstitülerinin mahiyetlerini anlatmadan evvel burada iki arkadaşımın işaret ettiği bir noktaya paran-

tez içinde cevap vereyim. O da enstitü tâbirine dairdir. Biz bu müesseselere köy öğretmen okulu demedik. Çünkü evvelce bu isimde müesseseler vardı. Bunları ona bağlamak istemedik. Bunlar yepyeni şeylerdir.

Enstitü kelimesini biz frenklerin telâffuz ettiği tarzda aldık ve buna alıştık. Bu isim, bazı memleketlerde büyük, yüksek amelî müesseselere verilmektedir. Meselâ Ziraat Enstitüsü bu mana ve mahiyette isimlendirilmiştir. Ziraa Enstitüsü bir yüksek okuldur. İçerisinde amelî faaliyetler vardır, ilmî araştırmalar yapılır. Fakat bir kısım memleketlerde bu ismi yalnız böyle yüksek derecedeki okullara veya ilim müesseselerine vermezler. Daha aşağı derecede olanlara da vermektedirler. Fransa'da ve İtalya'da böyledir. Bizde de buna alışılmıştır. Bildiğiniz gibi İsmet Paşa Kız Enstitüsü, nihayet orta derecede bir okuldur. Buna enstitü denilmesinin sebebi içerisinde talebesini amelî faaliyete sevkedici, tatbikat yaptırıcı ve meleke kazandırıcı birtakım atelyelerin ve faaliyetlerin bulunmasıdır. Biz köy enstitüsünü sadece içerisinde nazarî tedrisat yapılan bir müessese olarak almadık. İçerisinde ziraat sanatları, demircilik, basit marangozluk gibi amelî birtakım faaliyetlerde bulunduğu için okul adıyle anmadık, enstitü diye isimlendirmeyi, muvafık gördük.

Enstitüde yetişecek öğretmenlere umumî ve meslekî kültür bakımından lüzumlu olan bilgiyi vereceğimiz gibi, bunlara köye gittikleri vakit köy hayatında âmil, prestij sahibi, kendisine fikir sorulabilecek, reyi alınabilecek insan olabilmesi için amelî bilgiler de verilecektir. Bunun belkemiğin, amelî bilgi ve melekenin esasını, gidecekleri, çalışacakları muhit köy olduğuna göre, ziraatın teşkil edeceği şüphesizdir. Onun için enstitüleri kurarken bunları nerelerde açmak lâzım olduğunu iklim bakımından ziraat şartları bakımından tetkik etmek ve o suretle bunları tesis etmek muvafık olacağı kanaatinde bulunarak Ziraat Vekâletinden sormayı muvafık bulduk. Öyle yaptık. Binaenaleyh enstitülerin tesis edileceği mıntakalar ihtisas vekâleti olan Ziraat vekili tarafından tespit edilmiştir. Yine parantez içinde ve bu vesile ile bu hususta endişe izhar eden arkadaşıma cevap vereyim:

Bu işte idarî bir mahiyet mevzubahis değildir. Filân vilâyet büyük, filân vilâyet küçük meselesi yoktur. Arzettiğim gibi ziraî mahiyet ve iklim mevzubahistir. Bilfarz Isparta'da

açılacak enstitüde Konyalı çocuklar da okuyacak, bu köy enstitüsünde Konya'nın ilk öğretmen eksiğini tamamlayacak elemanlar yetişmiş olacaktır. Bu itibarla müessesenin muhakkak büyük vilâyettir diye Konya'da olması zarurî değildir. Yetiştirdiğimiz elemanlar orada da vazife görecekler ve ziraî şartlara göre iş yapmayı Isparta'da öğrenmiş olacaklardır.

Enstitülere alınacak talebenin seçiminde düşündüğümüz şu olmuştur; şimdiye kadar ilk öğretmen yetiştirmekte uğradığımız hataya şu veya bu mülâhaza ile yeniden düşmemek için katî olarak köyde yaşamış ve köy ilkokullarının her iki devresini bitirmiş çocukları almayı doğru bulduk. Arkadaşlarım biliyorlar ki, bir seneden beri memleketimizde mevcut üç sınıflı köy ilkokullarını beşe çıkarmak yolundayız. Bu sene bunların dördüncü sınıfları tam teşekkül etmiştir. Bir kısmının beşinci sınıfları da açılmıştır. Önümüzdeki sene dördüncü ve beşinci sınıflar tamamen açılmış ve işler bir hale sokulmuş bulunacaktır. Binaenaleyh esasen köyde mevcut olan ve bu seneden evvelki senelere kadar üç sınıflı olan köy okulları beşe çıkmış olacaktır. Oradan gelecek çocukları, şu veya bu şekilde tereddüte mahal vermeksizin, imtihan ederek, karakterlerini yoklayarak ve bedenî kabiliyetlerine bakarak, seçip enstitülere alacağız.

İçtimaî bir sınıf doğurma meselesi mevzubahis değildir. Partimizin programında da yazıldığı veçhile esasen rejimimiz sınıf ve imtiyaz kabul etmez. Yalnız hayat tarzı bakımından meslekî zümreler, biz ister kabul edelim, ister kabul etmeyelim, mevcuttur, çiftçi vardır, demirci vardır, tüccar vardır, memur vardır. Bunlar birtakım çalışma ve iş zümreleridir. Başka bir siyasî ayrılık ifade eden kümeler değildirler. Böyle olduğuna göre zaten köylü ve çiftçilik etmekle meşgul olan vatandaşlarımızın çocuklarını okutmak için onların hayatından başka bir hayatla ülfet etmemesini istediğimiz ve o bakımdan yetiştirdiğimiz insanları yeni bir sınıfın müvellidi addetmeyi bendeniz doğru bulmuyorum. Kaldı ki bizim arzumuz, bir arkadaşımızın da burada izah ettiği gibi, köyün içerisinde bilgili, sıhhatli, memleketine bağlı ve müstahsil vatandaş yetiştirmektir. Yoksa köylüyü, bu arzettiğim bilgi ve melekelerle teçhiz edip onları şehre akın eder vaziyete getirmek değildir. Onları müstahsil, kendi tarlasında ve muhitinde kuvvetli yapmak ve istihsal kabiliyetini artırıp memleketin

sosyal seviyesi kadar ekonomik seviyesini de yükseltmektir. Binaenaleyh sınıf teşekkülü hatıra gelemez.

Bu suretle köylere sevkedeceğimiz öğretmenleri yetiştirecek bu müesseselerin gayesini tebarüz ettirdikten ve oraya alacağımız çocukları nasıl alacağımızı arzettikten sonra iki noktayı yüksek huzurunuzda tebarüz ettirmek isterim: Bu enstitüden çıkacak öğretmenler ilk tahsil vermek bakımından şehir öğretmen okulundan yetişecek arkadaşlarından aşağı olmayacaktır.

Çünkü bizim köyde vereceğimiz ilköğretim, şehirde vereceğimiz ilköğretimden aşağı olmayacaktır. Bunları beş senede yetiştiriyoruz. Koy okullarında da ilk tahsili beş senede veriyoruz. Fakat fark şuradadır: Köy ayrı bir muhittir, tabiat ve ekonomik bakımından. Burada o muhite hazırlıyoruz. Şehirdekini de şehir muhiti için hazırlamaktayız, o kadar... Onun içindir ki, enstitülere alacağımız gençleri beş senelik bir tahsile tâbi tutacağız. Şu halde aynı zamanda bir program mahiyetinde bulunan bu kanunun ilk hedefine, bizim hesabımıza göre, 15 senede varacağız demektir. İçinde bulunduğumuz seneyi kaybetmiyoruz. Yeni alacağımız talebe ile kadrosunu 3 bine çıkaracağımız 4 köy öğretmen okulunu bu enstitüler zümresine almak suretiyle bu sene ve bundan sonraki 4 sene içerisinde ve 5 sene sonra 3 bin mezun vermeye başlayacağız. 10 sene içerisinde 30 bin hoca elde etmiş olacağız. Elde edeceğimiz bu hocaları geçindirme bakımından ayrı bir kaideye, ayrı bir usule tâbi tutmayı zarurî gördük. Çünkü bugün mevcut olan kanunî mevzuat ve usulleri alırsak köy için bize lâzım olan 30 bin öğretmeni gerek yetiştirmek ve gerek yetiştirdikten sonra maaşlamak, bugünkü bareme göre onların terfih vaziyetlerini temin etmek bir defa zaman bakımından asırlara muhtaçtır. Çünkü biz şehir muallim mekteplerinden her sene 500 - 600 mezun almaktayız. Bununla asırlar beklemek lâzımdır. Para itibarıyle de hiç değilse 70 - 80 milyonluk bir program yapmak icabediyor. Halbuki takdim ettiğimiz kanunun esbabı mucibesinde de izah edildiği gibi, biz 27 milyon liralık bir program yaptık. Bunun 3 milyon lirası bina inşaatı, 24 milyonu da maaş, tahsisat ve yeme, içmedir. Bu itibarla yetiştireceğimiz öğretmenleri maaş bakımından, gidecekleri muhite göre teçhiz etmeyi ve onlara rahat yaşama imkânlarını vermeyi düşünüyoruz. Bunun için köylerimizin ve köylümü-

zün umumî hayatına ve vasatî hayat şartlarına baktım. Gördük ki, köylünün başını sokacak bir yeri, bir evi, çalışacak bir tarla ve tarlada çalışması için iktiza eden vesait elinde bulunursa buna ayda vereceğimiz 20 lira, onu terfih etmekte, seve seve çalışmakta, kendisini, ailesini ve çocuklarını geçindirmekte kâfi bir maişet medarı olacaktır. Binaenaleyh, 20 lira ücretle enstitü mezunu öğretmenelrimizi çalıştırmayı muvafık bulduk. Bunu şehirde bulunan öğretmen arkadaşlarımızla kıyas etmek doğru değildir. Çünkü şehirde oturan öğretmenlerimize, bizzat mesken verememekteyiz. Hayat vasıtası olmak üzere ellerinde yalnız maaşları bulunmaktadır. Bilhassa büyük şehirlerde almış oldukları maaşla geçimlerini ancak karşılayacak vaziyettedirler. Maaştan maksat geçim olduğuna göre köy öğretmenlerine vereceğimiz 20 lira diğer vesait temin edildiği için şehirde oturan muallimlerin maişet medarından aşağı sayılamaz.

Bir arkadaşım da başka bir kaygı izhar ettiler: bu genç öğretmenler vazife aldıktan sonra başka işlere giderler, Devlet memuriyetine kaçarlar, buna mâni olacak tedbirler almalıdır buyurdular. Bu tedbir işin mahiyetinden çıkmak üzere alınmış demektir. Çünkü biz tarlasını vereceğiz, tarlasını ekmek için her türlü vasıtayı vereceğiz; evini vereceğiz ve bundan ayrı olarak da ücret vereceğiz. Bu yaşama imkânlarını kendi tahsil seviyesine göre bu arkadaş başka yerde bulamayacaktır ve başka yere gitmeyecektir. Kaldı ki köy öğretmenine biz otuz senelik bir hizmeti mecbure tahmil ediyorduk. Encümendeki arkadaşlar bu otuz seneyi yirmiye indirmeyi muvafık buldular, biz de kabul ettik. Şu halde yirmi senelik bir mecburî hizmetleri var demektir. Bu mecburî hizmet şu düşünce ile konmuştur. Köyden aldığımız, enstitüye getirdiğimiz ve oradan okutup çıkarttığımız bu gençler, kız olsun, erkek olsun iki vazifesi olduğunu ve bu vazifelerinin hayatlarının sonuna kadar devam eder mahiyette bulunduğunu evvelden bilsinler. Vazifelerinden biri memleket müdafaasıdır, ikincisi de köydeki çocukları okutmaktır. Bunun haricinde vazifeleri yoktur. Bunu bilsinler ve böyle yapsınlar. Onun için kaçmak mevzubahis değildir, gitmek mevzubahis değildir. Esasen cazip noktaları olduğunu kanun mütalaa edildiği zaman bütün arkadaşlarımız görecektir.

Fazla söyleyerek başınızı ağırtmak istemiyorum. Yetiştireceğimiz bu öğretmenlerle, 15 senelik programımız tahak-

kuk ettiği zaman asgarî bir buçuk milyon köylü çocuğu okuma imkânını kazanacaktır.

Emin Sazak arkadaşım, eğitmenler hakkında bazı endişeler izhar ettiler. Eğitmenlerimiz hakikaten çalışkan, vazifesini sever ve bilâistisna her yerde müfid olmaktadır. Kendilerinden memnunuz. Bu teşkilâtı idame etmek faydalıdır. Ve bir müddet için zarurî olacaktır. Bunu şimdi getirdiğimiz kanunla karıştırmamak lâzımdır. Çünkü eğitmenler askerlik vazifesini yapmış ve bir senelik kurstan geçmişlerdir. Onlara bu gün de fiilî olarak beş senelik ilk tahsil verdiremiyoruz.

Çünkü bilgileri ve melekeleri bunu yapmaya kâfi değildir. Eğer bu kâfi olsaydı böyle bir tedbire ihtiyaç olmazdı. Eğitmenlerimiz de hizmete devam edeceklerdi. Bilhassa nüfusu az olan ve seneler sonra öğretmen gönderebileceğimiz yrler için kendilerinden azamî istifade edeceğiz. Onun için vaziyetlerinde bir değişme mevzubahis değildir; çalışacaklar ve çalışmalarına devam edeceklerdir. Bir arkadaşımız bu enstitülerin harp halinde kendilerinden istifade edilmesi için tedbir alınması lâzım geleceğini söylediler. Bu umumî seferberlik hazırlığı içinde — pek tabiî — tegafül etmeyeceğimiz bir noktadır. Diğer taraftan da tasarruf tavsiyesinde bulundular. 70 milyon liradan fazla bir para ile ve bir asırda tahakkuk edecek bir işi 27 milyon liraya yapmak için emek çeken bu arkadaşınızın zaman ve para bakımından tasarrufa ne derece riayet edeceğini takdir buyurur. Beden ve ruh terbiyesi bakımından ne kadar dikkatli olduğumuzu bütün arkadaşlarımız, zannederim, görüyorlar. Beden terbiyesi bakımından aksayan bir cihet olmuşsa bu, mevcut talimatların ve o talimatları hazırlayanların hatasından ziyade tatbikat bakımından birtakım aksaklıklar demektir ki, onlrı tashih etmek vazifemizdir, tashih etmeye çalışacağımız şüphesizdir.

Karakter terbiyesi; zaten bu bizzatihi terbiyenin esasıdır, kendisidir. Terbiye mefhumunda biz bedeni ayrı, ahlâkı ayrı, fikri ayrı telâkki etmemekteyiz. Bedeni terbiye ederken ahlâkı ve fikri, fikri terbiye ederken bedeni ve ahlâkı terbiye ederken diğer ikisini gözden ayrı tutmak hatadır. Biz bu hatayı yapmamak üzere çalışmaktayız.

Zannediyorum arkadaşlarımın endişe ve tereddüt mevzuu olarak burada söylemiş oldukları noktalara umumî olarak cevap vermiş bulunuyorum. Eğer tatmin edemediğim cihetler

varsa emir buyururlar. Tekrar cevap arzetmeye amadeyim. (Kâfi sesleri, Allah muvaffak etsin sesleri). Sözlerimi bitirirken vicdanî bir vazifemi yapmak istiyorum. Bu kanun dört encümenden geçti: Maarif, Ziraat, Dahiliye, Bütçe. Bu encümenlerdeki arkadaşlarım en küçük noktalara kadar kanun hakkında fikir sordular, emek verdiler ve tadil ettikleri noktalarda bu kanunu kuvvetlendirici bir netice verdi. Kendilerine huzurunuzda teşekkür etmeyi bir borç bilirim (Estağfurullah sesleri), (İştirak ederiz sesleri).

Bu kanun en aşağı 15 sene sonraki bir hakikati bugün bize tatlı bir hayal olarak düşündürmektedir. Ben kendi hesabıma, milletimin naçiz bir irfan hizmetkârı olarak bu hayalin büyük zevki içerisindeyim.»

MAARİF VEKİLİ HASAN ÂLİ YÜCEL (İzmir)

«— Evvelâ Gl. Kâzım Karabekir arkadaşımın bir sözüne cevap vermek istiyorum; bu yapılacak köy enstitüleri ayrı bir terbiye prensibine tâbi tutulmayacaktır. Mevcut tevhidi Tedrisat kanunu ve onun ruhu icra vaziyetinde olan insanlara emrediyor ki, bu memleket içerisinde bir terbiye esası vardır; köy, kasaba, şehirde ve bunların dışarısında başka bir yer varsa oralarda da ancak bu prensip tatbik olunur. Binaenaleyh köy enstitülerinde ayrı bir terbiye prensibi, diğer okullarda ayrı bir terbiye prensibi güdülemez. Terbiye prensiplerimiz parti programında yazılıdır. Onları tahakkuk ettirmek bize düşen vazifedir. Bunun için köy, şehir ayrılığı mevzubahis edilemez. Ama köy hayatı da şehir hayatı değildir. Hatta köye benzer mahiyette kurulan kasabalarımız dahi bünye itibarıyle köy değildir. Binaenaleyh, terbiye vahdeti bugün mevcuttur, yarın da mevcut olacaktır, böyle bir ayrılık yoktur.

İkinci noktaya ve itiraza gelince :

Bu maddede «Beş sınıflı köy ilkokulları bitirmiş köylü çocukları alınır» denilmesinin sebebi bu çocukların esasen başka yerden gelmesine imkân olmamasıdır. Demin maruzatta bulunurken söyledim, bir sene sonra bütün köy ve şehirdeki ilkokullar beş sınıflı olacaktır. Köylerin ilkokullarından çıkmış bulunanlardan şu ve bu evsafta bulunanları seçip ala-

cağız. Dava şudur: şimdiye kadar şehir öğretmen okullarına, hatta köyden gelmiş çocukları aldığımız halde kaloriferli, fazla konforlu tertibatlarıyle, bildiğiniz tarzı hayatta yetiştirdiğimiz çocukları (Yine tekrar edeyim idealizm noksanından değil, alışkanlık olmadığından dolayı) köye gönderemedik, çokları bu işi yapamadılar. Aynı hataya düşülmesin diye bu kaydı katî olarak koyduk ve encümenlerdeki arkadaşlarla uzun, uzun münakaşalardan sonra onlar, bu kaydı takviye bile ettiler. Encümenlerde, menşei köy olduğu halde kasaba veya şehire gelmiş, o hayata alışmış olanlar gelip, kuracağımız bu müesseseye başlarken bir bozgunluk yapmasınlar diye düşünüldü ve esasen biz de böyle düşünmüştük. Esasen kanunun adı, köy enstitüsüdür. Burada yetişecekleri, köye göndermek istiyoruz. Köyü, kanun tarif etmiştir. Bugün köye benzer kasabadır köye benzer şehirdir diye indi bir tasnif yapmaya hakkımız yoktur. Kanun nazarında nahiyeler köylere dahildir. Kanun, nüfusa göre bir tasnif yapmıştır. Neresi köy, neresi kasabadır, tayin edilebilir. Binaenaleyh, Heyeti Celilenizden istirhamım şudur; belki bir kısım köy çocukları, enstitüye senede 3.000 çocuk alacağımza göre bundan mahrum kalacaktır, bu mahrum kalacak birkaç çocuğu biz başka şekilde okutalım, fakat davanın esasını bozmayalım ve bozmamak için mddeyi olduğu gibi bırakalım. (Bravo sesleri, alkışlar)

MAARİF VEKİLİ HASAN ÂLİ YÜCEL (İzmir)

(Devamla) — Derhal arzedeyim ki, bir vatandaş şehirde hayat geçiriyor ve köyü tanımıyorsa o, millî şuur ve vicdan bakımından ayrı bir mahiyet arzeder, köyde oturmuş şehri tanımıyorsa o millî şuur ve vicdan bakımından ayrı bir mevcudiyet arzeder, şeklinde bir dava mevzubahis olamaz. Şehirde otursun, köyde otursun, ülkümüz birdir. Bu ülkünün duyuluş tarzı birdir. Belki seviye, tahsil, muhit insanların telâkkilerini değiştirebilir. Fakat bu telâkkilerin esası, belkemiğini teşkil eden şey değişmez. Onun için enstitüleri köy civarında tesis ediyoruz. Onlara şehri hiç göstermeyeceğiz, zannını nereden çıkardılar? Sonra, demin konuşurlarken köy öğretmeni için (yarım münevver) demişlerdi. İlk tahsilini bitirmiş, beş sene de enstitüde okutmuşuz, demek bu insan, yarım münevverdir? O halde Türkiye'de yarım münevver olmayan, tam

münevver kaç kişidir? Bunun dozu nedir? İlk tahsilini bitirmiş, beş sene de tahsil görmüş insan yarım münevver değildir, münevverdir. Yüksek tahsil görmüş insanlar arasında da birçok farklar olduğu birçok vesilelerle zâhir ve bâhirdir. Aynı tahsil derecesine ererler ama aralarında yine binihaye farklar olduğu kolayca anlaşılır. Yüksek heyetiniz bu türlü farkları pek iyi farketmektedir.

Arkadaşlar; bu kanunla bizim yaptığımız şey, bir kopya değildir. Fakat indî, uydurma bir iş de değildir. Bizim yaptığımız bu işi Bulgaristan'da başka mahiyette görürsünüz, Meksika'da başka şekilde bulursunuz. İlköğretim meselesini bundan bir asır evvel halletmiş memleketlerde de başka şekillere tesadüf edersiniz. Biz hiç bir memleketin ilk tahsil meselesini hallederken aldığı tedbirleri aynen almadık. Hepsinin tarihini biliyoruz, cahili değiliz. Bunları kendi memleketimizin fiilî hakikatine ve içtimaî realitesine uyarak yapmış bulunuyoruz. Bu, bizimdir, kimseden olmadık; başkaları bizden alsınlar (Alkışlar).

Bu, muvafık olacak bir şey midir? Bunu nereden biliyorsunuz? Hayalidir, demek istediler. Emin Sazak arkadaşımın burada gayet güzel söylediği gibi muhterem selefim Arıkan tarafından nüvesi kurulmuş bir şeyin tekâmülüdür. Bugün İzmir'de, Eskişehir'de, Kastamonu'da ve Trakya'da işlemekte bulunan ve birçok arkadaşımızın gördüğü ve görmeyenlerin de her zaman görebileceği müesseselerimiz vardır. Üç seneden beri köy öğretmen okulu şeklinde işleyen bu müesseselerde bir tek talebe inzibatî bir vaka yapmamıştır (Alkışlar). Yapmamıştırlar. Değil ahlâksızlık en küçük bir terbiyesizlik hareketine Maarif vekilliği şahit olmamıştır. Bunu, sizlerin huzurunuzda söylemekle bu köylü çocuklarınızın kendilerinin ve ailelerinin saffetini bir kere daha millet nazarında tebarüz ettirmiş oluyorum.»

MAARİF VEKİLİ HASAN ÂLİ (İzmir)

«— Feridun Fikri arkadaşımızın hassasiyetini pek yerinde buluyorum. Fakat köy mahiyetinde kasaba ne demektir anlamıyorum. Kasaba kasabadır, şehir şehirdir. İdarî mesele mevzubahis değildir. Kanun bunları tarif etmiştir. Yoksa bir sosyoloji mütehassıs gibi şu ekonomik evsafta bu ekonomik

evsaftadır diye bunları ayırmak vaziyetinde bulunmuyoruz. Ama yarın sosyal ve ekonomik bakımdan bugünkü köyler ve şehirler vasıfların değiştirebilir. Haklı olarak söyledikleri şey bazı vilâyetlerimizde ilköğretim bakımından daha dikkatli mesaiye lüzum olduğudur. Böyle olan yerlerin hususî bir emeğe mevzu olacağı şüphesizdir. Takdir buyururlar ki, Maarif Vekilliği bunun farkındadır. Fakat imkânları nispetinde, kudreti nispetinde, yalnız Vekilliğin kudreti değil, mevzubahis olan yerlerin ve içtimaî muhitin kudreti nispetinde, gayret edip bu davayı halle çalışacaktır. Bundan şüphe etmesinler. Bu olacaktır diye kanunun tarifi haricine çıkıp, elimizdeki kanunun mahiyetini değiştirecek bir kayıt koymaya biz taraftar olmuyoruz, nitekim encümenler de taraftar olmadılar.

Sonra Vekâletin daha serbest bulunması meselesine gelinlince: Ben Maarif Vekili sıfatıyle serbest kalmaya razı değilim. Bu hususta Vekilliği serbest bırakmayın diye ben sizden istirham ediyorum. Çünkü şu veya bu vaziyette kanunun mahiyetini bozacak yollara gidilmesi ihtimali düşünülebilir.

Mesele, köylü çocuğunu hayat bakımından köylülük mahiyetini kaybetmeksizin yetiştirmektir, bu davayı hiç bir suretle zayıflatmayalım diyorum (Doğru sesleri, müzakere kâfi sesleri).»

...

Köy Enstitüleri Kanunu, 278 milletvekilinin oyu ile kabul olunmuş; başkan bu sonucu genel kurula duyurunca Yücel aşağıdaki kısa teşekkür konuşmasını yapmıştır:

«MAARİF VEKİL HASAN ALİ YÜCEL (İzmir)

— Sayın arkadaşlarım, bizim hazırladığımız, encümenlerin üstünde çalıştığı bu kanun lâyihasını şu anda kabul etmiş bulunuyorsunuz. Bu kanunun memleketimizin istikbali, halkımın maarif ihtiyacı ve köylümüzün kalkınması bakımından haiz olduğu ehemmiyet, tasvibinizle bir kere daha ve en esaslı surette tahakkuk etmiştir. Bunu görmekle büyük bir bahtiyarlık duyuyorum ve şahsen, uzun yıllar kalbimde sakladığım bir idealin tahakkukuna şahit oluyorum. Onun için Yüksek Heyetinize bütün samimiyetimle, bütün yüreğimle bu tarihî anda en derin teşekkürlerimi arzederim (Alkışlar).»

Hasan Âli Yücel

KÖY ENSTİTÜLERİ KANUNU

Kanun No. 3803

Kabul tarihi : 17/4/1940
Neşri tarihi : 22/4/1940

MADDE 1 — Köy öğretmeni ve köye yarayan diğer meslek erbabını yetiştirmek üzere ziraat işlerine elverişli arazisi bulunan yerlerde, Maarif Vekilliğince köy enstitüleri açılır.

MADDE 2 — Bu enstitülerin 1 numaralı cetvelde gösterilen maaşlı muallim ve memurları 3656 sayılı kanunun ikin-

ci maddesine bağlı cetvelin Maarif Vekilliği kısmına ilâve edilmiştir.

MADDE 3 — Enstitülere tam devreli köy ilkokullarını bitirmiş sıhhatli ve müstaid köylü çocuklar seçilerek alınırlar.

Enstitülerin tahsil müddetleri en az beş yıldır.

Öğretmen olamayacağına kanaat getirilen talebenin ayrılacağı mesleklerin tahsil müddetleri Maarif Vekilliğince tespit edilir.

MADDE 4 — Enstitülere kabul edilenler sıhhî sebepten gayri sebeplerle müesseseden ayrıldıkları veya çıkarıldıkları takdirde okudukları müddete isabet eden masraf, kendilerinden veya kefillerinden alınır.

MADDE 5 — Bu müesseselerde tahsillerini bitirerek öğretmen tayin edilenler, Maarif Vekilliğinin göstereceği yerlerde yirmi sene çalışmaya mecbudurlar. Mecburî hizmetlerini tamamlamadan meslekten ayrılırlar Devlet memuriyetlerine ve müesseselerine tayin edilemezler. Bu gibilerin kendilerinden veya kefillerinden müessesede bulundukları zamana ait masrafın iki misli alınır.

MADDE 6 — Köy enstitülerinden mezun öğretmenler, tayin edildikleri köylerin her türlü öğretim ve eğitim işlerini görürler. Ziraat işlerinin fennî bir şekilde yapılması için bizzat meydana getirecekleri örnek tarla, bağ ve bahçe, atelye gibi tesislerle köylülere rehberlik eder ve köylülerin bunlardan istifade etmelerini temin ederler. Bu öğretmenlerin disiplin işlerinin ne suretle görüleceği bir nizamname ile tâyin edilir.

MADDE 7 — Köy enstitülerinden mezun olan öğretmenler, ayda (20) lira ücretle Maarif Vekilliğince tâyin edilirler Muvaffakiyetle hizmet görenlerin ücretleri 6'ncı ders yılı başında 30, 15'nci ders yılı başında da 40 liraya çıkarılır. Bu öğretmenlerin istihkakları üç ayda bir peşin olarak yılda dört defada ödenir. Öğretmenlerin aylık ücretleri ve vazife mahalline gitme zarurî yol masrafları Maarif Vekilliği bütçesinden ödenir.

MADDE 8 — Köy enstitülerinden mezun olan öğretmenler hasta oldukları takdirde, 788 sayılı kanunun 84'ncü maddesinin A, B, ve C fıkralarındaki hükümlere göre, ücretlerini alırlar.

MADDE 9 — Köy enstitülerinden mezun öğretmenlerin fiilî askerlik hizmetleri esnasında kayıtları terkin olunmayacağı gibi kendilerine 1076 numaralı kanun mucibince asteğmenlik veya askerî memurluk tevcihine kadar almakta oldukları ücretin üçte ikisi aylık tazminat olarak verilir.

Aynı öğretmenler. seferberlik, talim ve manevra gibi sebeplerle silâh altına alındıkları takdirde, 3041 numaralı kanun ahkâmına tâbi tutulurlar.

MADDE 10 — Köy enstitülerinden mezun olanlara, Maarif Vekilliği bütçesinden ve bir defaya mahsus olmak üzere vazifeye başladıkları ay içinde zatî teçhizat bedeli olarak (60) lira verilir.

MADDE 11 — Köy enstitülerinden mezun öğretmenlere istihsale yarayıcı aletler, ıslah edilmiş tohum, çift ve irad hayvanları, cins fidan gibi istihsal vasıtaları, köy öğretmenlerinin tâyin edildikleri okulların demirbaşına geçirilmek suretiyle Devletçe parasız olarak verilir.

MADDE 12 — Köy öğretmenlerinin tâyin edildikleri okullara, köy hududu içindeki ziraat işlerine elverişli araziden köy kanununa göre satın alınarak öğretmenin ve ailesinin geçimine, okul talebesinin ders tatbikatına yetecek miktarda arazi tahsis edilir. Köyde Devlete ait arazi bulunduğu takdirde okula tahsis edilecek arazi tercihan bunlardan ayrılır.

MADDE 13 — Köy öğretmenlerinin okul namına meydana getirdikleri her türlü işletmelerdeki mahsul, hayvan ve binalar kuraklık, sel, yangın, çok hasar yapan nebat ve hayvan hastalıkları ve bilûmum cevvî hâdiseler gibi sebeplerle ziyana uğradıkları takdirde işletmeyi yeniden tesis maksadıyle ve Maarif Vekilliği bütçesinden zamanında okul namına zarar ve ziyanı karşılayacak bir yardım yapılır.

MADDE 14 — Köy okuluna ait her türlü demirbaş eşya, hayvan vesaire okulun malı olup bu işletmeden elde edilecek hâsılat, öğretmene aittir. Ancak öğretmenin ayrılışında bu demirbaşlar yeni gelen öğretmene, bu mümkün olmadığı hallerde yeni öğretmen gelinceye kadar köy ihtiyar heyetine, işletilmek üzere, aynen teslim edilir. İşletmeyi köy ihtiyar heyeti tesellüm ettiği takdirde işler imece ile yapılır. Bu suretle elde olunan mahsullerden satılması zarurî olanlar, ihtiyar heyetlerince satılarak nakden ve diğerleri aynen muhafaza ve yeni öğretmene devir ve teslim olunur.

İşletmeye ait eşya ve tesisat ile hayvanlar Devlet emvali muamelesine tâbi tutulur.

MADDE 15 — Köy öğretmenlerinin işleri gezici başöğretmenler ve ilktedrisat müfettişleri tarafından takip ve teftiş edilir.

Köy öğretmenlerinin işlerinin normal bir şekilde yürütülmesine Devlet teşkilâtı mensupları yardım ederler.

MADDE 16 — Köy öğretmenlerinin tâyin edilecekleri okulların binaları ve öğretmen evleri Maarif Vekilliğince verilecek plânlara göre köy kanununa tevfikan, bölge ilk tedrisat müfettişi ile gezici başöğretmenin nezaretinde köy ihtiyar heyetleri tarafından yaptırılır ve öğretmen tâyin edilecek köylere keyfiyet üç yıl önce bildirilir. Köy bütçesinde de ona göre tedbirler alınır. Öğertmen işe başlamadan evvel okul binası ile öğretmen evi tamamen bitirilir.

Köy okulları binalarının tamiri ve okulun daimî masrafları köy ihtiyar heyetlerince temin edilir.

MADDE 17 — Köy enstitülerine aşağıda adları yazılı müesseselerden mezun olanlar öğretmen tâyin edilirler:

1) Yüksek okullar ve üniversite fakülteleri mezunları,

2) Gazi terbiye enstitüsü mezunları,

3) Öğretmen okulları mezunları,

4) Ticaret liseleri ve orta ziraat okulları mezunları,

5) Erkek sanat okulları ve kız enstitüleri mezunları,

6) Köy enstitüleri mezunları,

7) İnşaat usta okulları mezunları,

8) Bunlardan başka her türlü teknik ve meslekî okullar mezunları.

Bu enstitülerde mütehassıs işçiler yevmiye veya aylık ücretle usta öğretici olarak çalıştırılabilir. Köy enstitülerinde çalıştırılacakların ne suretle tâyin edilecekleri, terfi şekilleri ve bu enstitülerin idarî işlerinin nasıl yürütüleceği bir nizamname ile tespit olunur.

MADDE 18 — Bu kanun hükümlerine tâbi olacak köy öğretmenleri için Maarif Vekilliği tarafından, hükmî şahsiyeti haiz ve mercii vekillik olmak üzere «Köy öğretmenleri tekaüt sandığı» ve «Köy öğretmenleri sağlık ve içtimaî yardım sandığı» teşkil edilecektir.

a) Tekaüt sandığının sermayesi ve gelirleri şunlardır:

1. Maarif Vekilliği bütçesine köy enstitüleri masrafı olarak her yıl konulacak tahsisat yekûnunun binde biri.

2. Aylıkları artırılan, sandığa dahil, köy öğretmenlerinin ücretlerinden kesilecek ilk aylık zamları.

3. Sandık sermayesinin bütün gelirleriyle bilûmum müteferrik gelirler.

Tekaüt sandığının mevcut alacakları Devlet emvaline mahsus hak ve rüçhanları haizdir. Bu paralar ve alelûmum aidat ile faiz ve temettüleri bir gûna harç ve resme tâbi olmadığı gibi haciz ve temlik edilemez. Hizmet müddetleri (30) seneyi dolduran ve sandığa dahil bulunan köy öğretmenleri tekaütlükleri talep edebilirler. Bu gibiler ayda 20 lira ücretle tekaüde sevkedilirler. Tekaütlük ücretleri üç ayda bir peşin olarak ödenir.

b) Sağlık ve içtimaî yardım sandığının sermayesi ve gelirleri şunlardır:

1. Maarif Vekilliği bütçesine köy enstitüleri masrafları namıyle her yıl konulacak tahsisat yekûnunun binde biri.

2. Sandığa dahil öğretmenlerin aylıklarından kesilecek yüzde birler.

3. Teberrular.

4. Sandık sermayesinin gelirleriyle sair bilûmum gelirler.

Her iki sandığın tediyeleri Divanı Muhasebat vizesine tâbi değildir.

MADDE 19 — Bir öğretmenin vefatı halinde okula ait olup menfaati öğretmene tahsis edilmiş bulunan emvalin ölüm yılı içinde elde edilecek hâsılatının yarısı yardım sandığına ve yarısı da gelecek öğretmene verilir.

Ölen öğretmenin mirasçıları, okul emvalinin hâsılatı üzerinde hiç bir hak iddia edemezler.

MADDE 20 — Köy öğretmenleri tekaüt sandığı ile Köy öğretmenleri sağlık ve içtimaî yardım sandığının idaresi, işleyiş tarzı, öğretmenlerin tekaüde sevk usulleri, yapılacak yardımların şekilleri, velhasıl bu iki sandığın bütün işlerine müteferri bilûmum hususlar birer nizamname ile tespit olunur.

Bu nizamnamelerde hükmî şahsiyeti haiz Devlet müesseselrinde kurulmuş mümasil sandıkların azalarına temin ey-

lediği menfaatlere mütenazır menfaatler gösteren hükümlerin bulunması şarttır.

MADDE 21 — Köylerde çalışan öğretmenlerin ve ailelerinin, köy okullarındaki talebenin sıhhat işlerine meccanen bakmak üzere Maarif Vekilliğince sıhhat müfettişi hekimler tayin edilir.

Köy öğretmenleri, öğretmenlerin eşleri ve çocukları Maarif Vekilliği prevantoryum ve sanatoryumunda parasız tedavi edilirler.

MADDE 22 — Bu enstitülerin tesisat, inşaat ve tamirat işleri 2490 sayılı artırma ve eksiltme ve ihale kanununa tâbi değildir.

MUVAKKAT MADDE — A) 1 numaralı cetvelde gösterilen kadrolardan ilişik 2 sayılı cetvelde yazılı muallimlikler ve memuriyetler 1939 yılı umumî muvazene kanununun 16'ncı maddesine bağlı (L) cetvelinin Maarif Vekilliği kısmına konulmuştur.

B) 7 - VII - 1939 tarih ve 3704 numaralı kanunda adı geçen köy öğretmen okulları bu kanunla köy enstitülerine kalbedilmişlerdir. Mezkûr kanunun metnindeki köy öğretmen okulları tabirleri köy enstitüleri şeklinde değiştirilmiştir.

18 - I - 1940 tarih ve 3782 sayılı kanunun 7'nci maddesiyle açılan (köy öğretmen okulları her türlü masrafı) unvanlı fasıl (köy enstitülerinin maaş, ücret ve her türlü masrafları) şeklinde değiştirilmiş ve bu fasıla fevkalâde tahsisat olarak (250.000) lira konulmuştur.

C) 1939 ve 1940 malî yıllarında bu enstitülerde çalıştırılacak ücretli müstahdemler kadrosu İcra Vekilleri Heyetince tespit edilir.

D) 1939 malî yılı umumî muvazene kanunun 4'üncü maddesine bağlı (D) cetvelinin Maarif Vekilliği kısmında yazılı leylî talebeler meyanına (köy enstitüleri) talebesi namıyle 2000 adet talebe kadrosu ilâve edilmiştir.

MADDE 23 — Bu kanun neşri tarihinden muteberdir.

MADDDE 24 — Bu kanunun hükümlerini icraya İcra Vekilleri Heyeti memurdur.

20/4/1940

(1) NUMARALI CETVEL

Köy enstitüleri muallimlerine ve memurlarına ait kadro

Derece	Memuriyetin nevi	Adet	Maaş
4	Muallim	16	90
5		20	80
6		25	70
7		30	60
8		45	50
9		76	40
10		63	35
11		61	30
12		111	25
13		88	20
14		40	15
12	Memur	14	25
13		24	20
		613	

(2) NUMARALI CETVEL

Köy enstitüleri muallim ve memurları kadrosundan mevkuf tutulacaklara ait cetvel

Derece	Memuriyetin nevi	Adet	Maaş
4	Muallim	16	90
5		18	80
6		17	70
7		10	60
8		25	50
9		46	40
10		23	35
11		26	30
12		71	25
13		48	20
14		10	15
12	Memur	8	25
13		2	20
		320	

KÖY ENSTİTÜLERİ KANUNU'NDAKİ YENİ ANLAYIŞ VE ÖLÇÜLER

Bu kanunla, eskimiş ve bu nedenle çoğu zaman işleri çelmeleyen köhne kurallar yıkılıyor, yepyeni dilşün'lerle doğru yargıların gerekli gördüğü işlemler hızlı bir uygulama olanağına kavuşturuluyordu. Şimdi bunları sıra ile ve kısaca inceleyeceğim:

1 — Köy Enstitüleri Kanunu, 1. maddesiyle köye dönük görev ve hizmetlerin toptan yürütülecek «Köy» ü ve «Köylü» yü çağdaş uygarlığa kavuşturma işini, temel sorun olarak ele almayı öngörmüştür.

Artık yalnız okutma - yazdırma gibi tek yanlı bir eylemin görev olarak yüklendiği öğretmen artık yerini ,içlerinde kendisinin de bulunacağı, hizmetleri toptan yürütecek yeni ve ayrı ayrı elemanlara, yani «Köye Yarayan meslek erbabı» na bırakıyordu. «Bu Meslek erbabı» üstüne Tonguç'un açıklaması şu yolda olmuştur: «— Büyük toplumların yaşamını kolaylaştıracak hizmetler manzumesini bir aklına getir. Bunun içinde neler var, kabataslak ve kısa ölçüler çer-

çevesinde bunları şöyle bir gözden geçirelim: Kültür, sağlık, tarım, bayındırlık... filân mı? İşte bu görüşe paralel olarak «Köye lüzumlu» elemanları yerlerine yerleştirebiliriz. Bir defa Öğretmen'i başa koyalım. Bu, köyün bilen, düşünen ve her şeyini hesaplayan bir «Beyin» idir. Sonra köyün geçiminin oturduğu tarım kolları var. Emeği değerlendirme yolunda yararlı olacak örgütler... Kendisinin ve hayvanların sağlığını izleyecek, düzenleyecek elemanlar. Artık sorduğunun bu unsurlarm neler ve kimler olacağı, kendiliğinden çıkıyor ortaya. Şimdi de bunları sıra ile adlandıralım:

Tarımcı, kooperatifçi, yönetici, sağlıkçılar (İnsan ve hayvanlar için ayrı, ayrı) ve daha da zaman ilerledikçe ekonomik ve sosyal koşulların ortaya koyacağı yeni köy gerçeklerinin incelenmelerine; bunların yanında köyün yapısından doğacak olaylar üstüne gerekli araştırmalara girişilmesine sıra gelir.»[1]

Köy Enstitüleri bir yandan o günkü ve sonradan belirecek gereksemelere göre köye eleman yetiştireceği gibi bir yandan da görevi, «... bütün köy sorunlarının çözüm yollarını bulmak için araştırmalar, incelemeler yapmak olacaktır. Yani demek oluyor ki, köydeki hayatı canlandıracak kılavuzları yetiştirecek, ayrıca köyün türlü uğraşılarla söktüremediği problemler, o kesimin enstitüsüne aktarılacak; bunlar, bilimin ve deneylerin sürekli güçleriyle aydınlığa kavuşturulacaktır. Köyün yaşamındaki koşullar geliştirilirken bu alandaki duraklamaların nedelerini ortadan kaldıracak çabalar da ayrı bir doğrultuda sürdürülecektir.»[2]

---

1 Eski Bir Öğretmenin Anıları, S. Edip Balkır.

2 Eski bir Öğretmenin Anıları, S. Edip Balkır.

Görülüyor ki, Köy Enstitüleri Kanunu, daha 1. maddesiyle reformcu amacını ve daha önemlisi devrimci gücünü ortaya koymaktadır.

2 — Köyün türlü alanlarında hizmet görecek elemanlar için Kanun, 3. maddesiyle «Köyden Alıp Köye Verme» ilkesini saptamıştır.

Daha eğitmenler döneminde yapılmış gözlemler sonucunda edinilmiş bilgilere göre, kendi köylerinde görevlendirilenler çevrelerine kolayca uyup çabalarını rahat ve başarılı yollarda sürdürdükleri halde kendi köyünden başka yerlere yollanmış olanlar buralarda, ya zor tutunabilmekteydiler, ya da hep doğup büyüdükleri yerlere kaçıp yerleşmek için uğraşıp dururlardı.

Hele çocukluğu ve ilk gençliği şehirde geçmiş olanlara köylerde öğretmenlik, sağlıkçılık, tarımcılık, kooperatifçilik.... gibi görevler verme düşüncesi tutamaksızdı. Geçmişte biriken örneklere bakarak böyle bir yol seçmede sonuçların başarısız olacağı önceden kestirilebilirdi ve böyle de düşünülerek sorun, bu özelliği içinde kanunlaştırıldı. Bunun türlü ekonomik, psikolojik ve sosyal nedenleri vardı.

a) Tüm yoksullukların doğurduğu geçinme zorlukları, köylüyü azla yetinir kıvama getirmiştir. Buna, başlangıçta, ancak içlerinden yetişenler boyun eğerlerdi. Şehirlilerin bu tür yoksunluğa katlanabilmeleri uzun sürmezdi.

b) Türlü zorluklar, köylüye çareler arayıp bulma yolunda ağır çabalar harcamaktan bıkmamayı öğretmişti. Onlar, bu ortamda dirençli ve dayanıklıydılar.

c) Köyün ve köylünün kendisini dış etkilerden koruma zorunluğu onu, içine kapanıklılık ve yabana açılmazlık eğitimi içinde yoğurmuştur. Güvensizlik

duygusunun baskısı ile çoğu zaman susardı. Bu dilsizlik, şehirden gelip onlara karışanları yorar hattâ bıktırırdı, elbet buna alışmak da pek zordu.

ç) Köye gidecek bir görevlinin, eğer kendi köyü ise, orada doğup büyüdüğü evi, çalıştığı tarlası, bahçesi, hısım ve akranı vardır. Böylece her yönüyle onu destekleyen bir çevrededir, bir ortamdır burası. Yok, sadece köylü olmak niteliğini taşıyorsa, o zaman da bu topluluğa rahatça kaynaşacak bir hazırlık içinde demektir. Alışkanlıkları, bilinci ile artık o, bu topluma katılmış olup da her şeyi baştan öğrenip kazanma zorunda kalan bir şehirlinin askıda kalmışlığına benzemeyecek elbet. Bu köyün koşullarına uyum, topluluğuna katılma, kendi köyü ve köylüsü kadar olmasa da, yine kolaylığı, kuşku götürmez bir gerçektir.

d) Ve de köye yarar meslek erbabını yetiştirmek için köyden alıp yine köye verme ilkesi, köyün kültürel, ekonomik ve teknolojik yoldaki gelişmesini düzenleyecek kafaların yeteri kadar yetiştirilmesinin tabanını hazırlayacaktı ve böylece süzme bir aydınlar topluluğu çıkacaktı ortaya. Artık sahipsiz köyün yozluğu yeşerecek, boz kerpiçler yığını bayındır bir varlık biçimini alacak, insanları da uygarlığın her türlü nimetine kavuşacaklardı. Yani Devlet, Köy Enstitüleri'nin önderliğiyle köye istese de istemese de el atmak, güç vermek, oralarını her yanıyle cennete dönüştürecek çabalara yol vermek zorunluğuna girecekti.

3 — Köyde yürütülecek hizmetlerin tümü için yetiştirilecek «Meslek erbabı» nın başında ve bunların (Beyin) i olarak nitelediğimiz öğretmen, artık bir barem adamı olmaktan çıkarılıyordu. Bütçelerin uzun yıllar aylık olarak karşılayamayacağı büyük ödenek-

lerin gerekliliği problemi yüzünden hep üeriye atümak zorunluğunda kalınarak köyü uyandırına ve canlandırma girişimi, bu kanunun 11. ve 12. maddelerinde belirtilen kendine özgü yepyeni bir buluş yoluyla gerçekleşme alanına alınıverildi. Baremin resmî hizmetler karşılığı dağıttığı aylıklar, bir tüketim aracıdır. Oysa bu kanunun 11. maddesiyle, «Köy Enstitüleri'nden mezun öğretmenlere istihsale yarayıcı aletler, ıslah edilmiş tohum, çift ve irat hayvanları, cins fidan gibi istihsal vasıtaları devletçe parasız olarak verilir.» ve 12. maddesiyle de, «..... köy hududu içindeki ziraat işlerine elverişli araziden köy kanununa göre satın alınarak **öğretmenin ve ailesinin geçimine, okul talebesinin ders tatbikatına yetecek miktarda** arazi tahsis edilir.» Yollu yargılarıyle, gürültüsüzce bir Eski yıkılıyor, yeni bir anlayış dünyasına giriliyordu, şöyle ki:

Bütün devlet hizmetlerinde, görevlinin önceden saptanmış aşamalardaki tutarlarına göre geçim için aylık veriliyordu. Bir başka deyimle bu aylık, her türden tüketimin karşılığı idi. Ama köy öğretmenlerinin geçimleri için kanunun verilmesini zorunlu gördüğü yeteri kadar tarla, tohum, fidan, çift ve irat hayvanları gibi araçlar üretim olanağı; bunlardan ayrı olarak sağlanan türlü zanaat avdanlıkları ve gereçleriyle teknoloji alanları içinde onlara güç kazandırılıyordu. Köydeki hizmetler için bu ekonomik yenilik sadece «Üretim» in, «Tüketim» in yerini alması değildi. Bunun yanında, üstünkörü baküdığı zaman hiç de kendini ortaya koyup göstermeyen şöyle güçlü bir olgu özelliği vardı temelde:

Öğretmen, kendisinin, ailesinin geçimi yolunda tarım ve kollarında giriştiği üretim'in en has, en verimli olanakların, tekniğe uygun ne doğru ve verim-

li yöntemlerle izleyecek ve onun bu tutumu, hem kendi geçimi için «çok» a, «iyi» ye varacak; hem de böylece tarımsal öncülüğü ile köye gerçekten benimsenmesinde bütün köylünün yarar ve çıkar bulacağı örnekler hazırlayıp verecekti. Bu, **dünyada bir eşi olmayan çok yanlı, çok özlü bir buluştu.**

4 — Enstitülerde görev verilecek yönetici, öğretmen, usta öğretici gibi elemanların seçiminde, gerçek değerler öngörülmüştür.

Kanunun 17. maddesi «Enstitü öğretmenliği» için sekiz kaynak göstermiştir. Bu kaynaklar, köy enstitülerindeki hizmetleri başarı ile yürütmeye elverişli olanakları kapsayacak nitelikte ve ayrıntılıdır. Enstitülerde görev verilecek olanların seçimi işini, kesenekes bir diploma merakından ayrık tutulabilecek kişisel güçlere ve başarı olanaklarına çevrik böyle geniş bir tabana oturtmanın enstitüleri kurmada ve işletmede ne kadar doğru, ne kadar yerinde bir görüş ve düşünüş olduğu enstitülerde yönetim sorumluluğu alanlarca, sonradan pekiyi anlaşıldı. Dar ve biçimsel koşullar içinde kıskaçlanmayan böyle zengin bir yol ile hem bol adaylar arasında seçme işi için amaçlara en uygun bir ayıklama yapılabiliyor ve bunun sonucu olarak da tamamı tamamına istenilen güçte elemanların kazanılmasına fırsatlar çıkıyor; hem de geniş hizmet alanlarına yeteri kadar görevli bulma olanağı hep el altında tutuluyordu. Hele sekizinci maddenin dışındaki hizmetler için usta öğretici formülü, bütün zorlukların kapılarını açan bir anahtardı. Kendi alanında sivrilmiş ve sayıları da çok kıt olan uzman ustaların gündelikle, yada aylıklı olarak hizmete alınabilme yolundaki bu yasasal izin, masallardaki tılsım yerine geçmişti. Örnek olarak benim başında bulunduğum Arifiye Köy Enstitüsü'nde görev almış us-

ta öğreticileri şöyle bir sıralayıverince bu yargımda gerçeklerin sınırını aşan bir büyütmecilik görülmeyecektir sanırım: a) Yapı usta öğreticisi, b) Marangozluk usta öğreticisi, c) Zanaat avadanlıkları (Rende elânya, gönye, küştüre...) yapımı usta öğreticisi, ç) Ekmek pişiriciliği usta öğreticisi, d) Araba yapımı usta öğreticisi, e) Demir avadanlıklar (Pulluk, balta, keser, madırga, havya) yapımı öğretici ustası, f) Yol yapımı usta öğreticisi, g) Fotoğrafçılık usta öğreticisi, h) Fidancılık, çiçek... usta öğreticisi, i) Arıcılık usta öğreticisi...

Yerine göre bu usta öğreticiler, kendi öğrencilerimiz arasından da seçilirdi. (Dokuma tezgâhlarının, çorap, fanila makinelerinin kullanılması, mısır kapçığından türlü eşyanın örülmesi işleri gibi.)

5 — Enstitülerin kuruluşunda, geliştirilmesinde hızla iş görme yollarını tıkayan malî zorluk, 22. madde ile kaldırılmıştı. Enstitülerdeki yiyecek, giyecek dışındaki harcamalar, «Tesisat, inşaat ve tamirat işleri» üstüne yapılıyordu.

Artık bu tür hizmet ve yapım konularında 2490 sayılı artırma ve eksiltme kanununun koyduğu hem işveren hem de iş alan için aşılması güç yönetim barajları yıkılınıştı ve bu nedenle de kuruluşta istenilen hız aksatılmadan, çelmelenmeden ereğine hızla ulaşabiliyordu. Artık açık artırma, kapalı artırma yolları, duvarlara yapıştırılan, gazetelerle verilen duyurular, belli süreler sonuna kadar beklemeler için girişilen yorucu ve daha çok hep «Kuşku» ya dayanan karışık yöntemler yerlerini, hizmetlerin özlerine uygun davranışlardaki hıza ve gerçek sorumluluk işlemine bırakmıştı ve artık kuruculuk ve gelişme yolunda görülecek gördürülecek bütün işler, enstitülerin sorumlu ilgillierince zamanında, sırasında ve piyasa değer-

lerine en uygun ölçüleri içinde ele alınıp yürütülürdü. Bu kurumların akılları durduracak biçimde hızla kuruluş ve gelişmesinde, yetki ve sorumlulukların sınırı içine yerleştirilmiş açık bir Güven'in büyük payı vardı.

★

TEDİRGİNLİK SANCILARI

Göçmen kuşlar gibiydim. Ağaçlara ilk suyun yürüdüğü ayda pılıyı pırtıyı toplar, çoluğu çocuğu da yüklenip konardım bir yere. Bir yer dediğim, adıyla sanıyla bir köy. Eğitmen kurslarının ya içinde ya da kenarında kurulduğu bir köy. İşte burası, bizim miletin yazlığı olurdu. Tam altı ay, nisan, mayıs, haziran, temmuz, ağustos, eylül'de yöneticisi, öğreticisi hepimizin pestili çıkar, tığ gibi eğitmenleri köydeki hizmetlere saldıracak kıvama getirdik mi onları selâmetler, bizler de ekim ayı içinde asıl görevlerimizin başına dönerdik, yani ben, İstanbul'da alırdım soluğu. Burada da yine nisana kadar türlü eğitim denetlemeleri çabalarında yoğurulup giderdik. Bu, söylendiği gibi kolay olmuyordu elbet. Altı aylık dönemlerde oturacak yeni bir konut, eşyası geldi miydi, eşyası gidecekti; odun, kömür hikâyelerinin, çocuklarm okuyacağı bir okul peşinden koşmaktan göbeğimiz çatlardı. Bu ucunu başını denk getirme yolundaki hesap-kitap zorluğu çok ezici oluyordu. Böylece görevimin ve sorumluluğunu yüklendiğim «Evimiz» in yer-

leşmedeki biteviyeliğe bağlı huzuru sorunu, direnme gücümüzün suyunu kaynatmaya başlamıştı ama çok sevdiğim eğitmen yetiştirme hizmetimin sıcak yörüngesinden bir türlü kopamıyordum. Yalnız çaresizlikler, önünden kaçamadığım için adamakıllı sıkboğaz etmeye başlamıştı beni ve bu tedirginliklerin sancıları. Bunların arasında kıvrandığımı seziyordu Tonguç. Meydanda olduğu için, her yanını apaçık gördüğünü sanıyordum. Artık dayanammış, bir gün ona düpedüz,

— Beni bu işten azat edin artık! demiştim.

En küçük bir yerinde bile sızlanma bulaşığı olmayan bu isteğimin tabanında yatan acı nedenleri hiç eşelememiştim.

— Hele sen kendi yerine bir adam yetiştir bakalım, düşünürüz onu da, demişti.

O yıl baharın ilk belirtileri henüz uç vermeden yine apar topar Ankara'ya çağırdı. Odasında karşılıklı yerleştik, önüme bir kâğıt sürdü.

— Şu Eğitmen Kursları'nın kadrolarını yapalım seninle.

Hele şu Kastamonu'nun başına kendi adını bir yaz bakalım! deyince anladım ki toprak kadar kutsal bu hizmetin çiftini sürenler arasından yalnız kişisel hesaplara dayanarak öyle kendi kendime ayrılamayacağım. Beklemek gerekiyordu, ama ne zamana kadar? Bunu kestirmek kolay değildi. Buna, Tonguç'tan başka kimse karar veremezdi ve bir iç tepkisinin tutsaklığına yakalanmadan tevekkülle bekledim. Biliyordum ki Tonguç, çaresizliklerin yığınlarını öyle yüzüstü bırakıp yürüverecek bir insan değildi. O, yararsızlığına inanmadan; sonucu için çıkar kapısının bulunmadığım görmeden hiç bir şeye arkasını dönmezdi.

Yücel, kurulmaları için büyük emekler harcadığı Köy Enstitüsü öğrencileriyle konuşurken.

BELLİ BELİRSİZ BİR IŞIK

Ben, yine O'nun isteğine uyarak kâğıdın başına kendi elceğizimle adımı yazmış ve böylece Kastamonu Eğitmen Kursu'ndaki görevimin kadrosuna yerleşmiştim. İşlerin hızı içinde rahatlamıştım. Sıkıntılarımdan, üzüntülerimden uzaktım. Artık onları, buğulara batmış gibi bozulmuş biçimleriyle hiç bir şeye benzetemiyordum. Benimle zerrece ilişkileri bulunmadığı sanısı içindeydim. Öylesine işlerin veryansın havasına girip erimiştik sanki... İşte böyle bir iş savaşının kaybolmuşluğu içindeyken bellir belirsiz bir ışık tuttu, Tonguç:

— Dişini biraz daha sık. Göçmenliğin sonunu getiriyorsun yakında. Galiba Arifiye'de demiri atacaksın. O zaman, istediğin gibi her şey tamam.

Bu müjdede, benim istediğimin geleceği yatıyordu. Artık özlediğim günler yakındı demek. Mademki göçmenlikten kurtulma vardı için içinde... Öyleyse bundan sonra yılın iki döneminde eğreti yerleşme zorlukları ortasında tutunma gibi türlü çaresizliklerden gelen tedirginlik sancılarından sıyrılıp kurtuluyor muydum acaba? Bu belli belirsiz ışık, içimi yerinden oynatmıştı. Ama sevincim aydınlığa çıkıp da rayına şöyle adamakıllı oturamamıştı. Bu ayakta sürüp giden düşün uykusundan günler, haftalar geçtikten sonra uyanmıştım. 1939 yılında Eğitim Şurası'na gittiğim sıralarda elime tutuşturulan daktilo ile yazılmış taslağı okuyunca ayağım suya ermişti. Artık neden göçmenlikten kurtulacağını anlar gibi olmuştum. Sonraları Tonguç'la kurulmak istenilen Enstitü işine daha rahat girdik ve O'nun ağzından Köy Enstitüleri üstüne çok şeyler de öğrenmiştim.[3]

3 Eski Bir Öğretmenin Anıları.

Belirli bir oturmuş bir geleceğin verdiği ferahlık, benim tabanlarımı yerden kesmişti. Mutluluğumun biçim biçim yapıları örülüyordu. Kafamın içinde de türlü türlü projelerin sergilerini kuruyor, bozuyor, sonra yine yenilerini düzenliyordum.

ANA SORUN

Bu konuda yeteri kadar aydınlığa kavuşunca kendimce önemli saydığım işlerin başına, **yönetimde özerklik**'i koyuyordum. Ana Sorun'ların doğrultusundan ayrılmadan almacak karar ve girişilecek uygulamalarda en ağır sorumlulukları yüklenerek sağın-solun burnunu sokamayacağı bir bağımsızlık ve özgürlük içinde kalmak, başarıda ilk kilometre taşıydı. Köy çalışmalarında iyice öğrenmiştim ki, işlerin göğüslenmesinde elbirliği yapılacak Sağlam Arkadaş Problemi de ikinci kilometre taşıydı.

Daha işlerin çok uzağında bulunduğumuz sıralarda iken zihinsel hazırlıkların ön kadrosuna giren istek ve dilekleri ortaya döküp bunların açıkça tartışılmasını, nelerin ve bunların da nasıl yapılacağı işlerine aydınlık, sağlık kazandıran belli başlı koşullardan biri sayardım hep... Tonguç'la iş ilişkilerimizde bunu, boş yanı kalmayacak kadar, denemiştim. Bu nedenle de düşündüklerimi, olduğu gibi, serdim önüne. O, böyle bir konuşmaya öylesine hazırmış ki, gözünü kırpmadan bir çırpıda işi toparlayıverdi, dedi ki:

— `Köy Enstitüleri Kanunu'nun getireceği yeni ölçülerdeki değerleri, Enstitüdeki kuruculuğun ağır hizmetlerini yürütürken daha da yakından görüp tartacaksın. Eğitmen Kursları'ndaki iş görme rahatlığı, sadece başınızda bulunan bizlerin yönetim anlayı-

şındaki tutumumuzun sağlamlığından alıyordunuz. Şimdi bunun yerini, Kanun'un kesin buyrukları tutacak. Yani artık kişisel ve uygulamaları kolaylaştırıcı davranışlarımızdaki özelliklere tutunmayı yer ve zorunluk kalmayacak demektir bu.. Şimdi de işin hızla bir iki sivri yanına dokunayım: Kuracağımız Enstitülerde ancak gerçek değer önem ve itibar kazanacak; yalnız başına diplomanın soyut üstünlüğü rafa kaldırılacak. «Kafan, bileğin güçlü ise ön safta yerin var.» demektir, bu. Belki dikkatini çekmedi. Artık iş görmek için kıvır kıvır kırtasiyeciliğin çıkmazlarında boğulmayacaksın. Bir kere enstitünün başına getireceğimiz insanın, bütün eylemleri içinde tartıp yetkilerini yetenekle kullanabileceğine, sorumluluklarını bükülmeden taşıyabileceğin inandıktan sonra ona,

— Haydi aslanım. Yapılacak işler meydanda. Yolun açık, başarıların özlü olsun! deyip arkasını sıvazlayacağız. Bu davranışta, önceden yapılmış araştırma ve deneylerden sonra çıkarılmış güven hesaplarının tamamı vardır. Başkaca anlamak isteyeceğin bir şey kaldı mı?»

— Yok tabiî.. Yalnız bir dileğime açıklık vermeliyim:

Yani, birlikte çalışacağım arkadaşlarımı istediğim gibi seçebilecek miyim?

— Bunu sormaya bile gerek yok. Elbet de başına geçeceğin kurum, katı ve sıradan bir ortaokul değil ki.. Ağır çabalar içinde türlü yoksunlukların yükü altında ezile ezile kişüiklerinin madenlerini haslaştıracak bir ekip kuracaksın. Bu çok zor işler ortasında kolayca tutunabileceğine inandığın böyle sağlam ve güvenilir arkadaşların var mı bir defa sen ondan haber ver?

— Var, var.. Olmasa böyle sorumluluk yükleyen bir isteğe kalkışır mıydım?

— Öyleyse sana bir şey sorayım: Şimdiye kadar böyle ağır işlerde çok insanla işbirliği yaptın. Onların türlü yanlarını ölçtün, biçtin; tartılarında bir değer yargısına vardın elbet. Şimdi de bakalım bana, kadrona almayı tasarladığın arkadaşlarında aradığm nitelikler ne gibi şeylerdir sence. Şöyle bir özetler misin bunlrı?

— Birlikte çalışacağım arkadaşlarımda arayacağım özellikler şunlar olacaktır: 1 — Her yanma, her yönüne güvenilir, en küçük kuşkuyu bile kaldırmayacak sağlamlıkta bir insan oluşu başta gelir. 2 — Zahmetlere dayanıklı; peşine takildığı bir işi yorulmadan kovalayan ve sonuç alan. 3 — Zorluklara, iyimser bir hava içinde çare bulan. 4 — Ülkücü.

Bu niteliklerin topunu bir insanın yapısında buluşturmak belki ters düşer gibi görünür ama bunlardan kimilerini taşıyan ve bunların toplamıyla da umut veren insanlar bulmak da pek olanak dışı sayılmaz sanırım.

Gevrek, uzun bir kahkaha attı:

— Aman Edip'çiğim, elinin altında böyle kelepirler varsa biraz da bizim yana aktar bari... Yahu nerede bu bolluk? Ah, keşke bütün enstitüler için bu çapta insanlar bulabilsek.

— Köy işlerinde ben bir şeyin daha farkına varmıştım. İnsanları iş yaratıyor. Sert koşulların sınavları içinde ne olgun, ne pişkin insanlar yetişecektir, göreceksiniz.

— Bu konuda anlaşamayacağınız hiç bir nokta yok. Sen hele şimdiden kadronu toplamaya, tamamlamaya giriş. Sırası gelince de, önerilerini hemen yerine getireceğimizi olağan say!

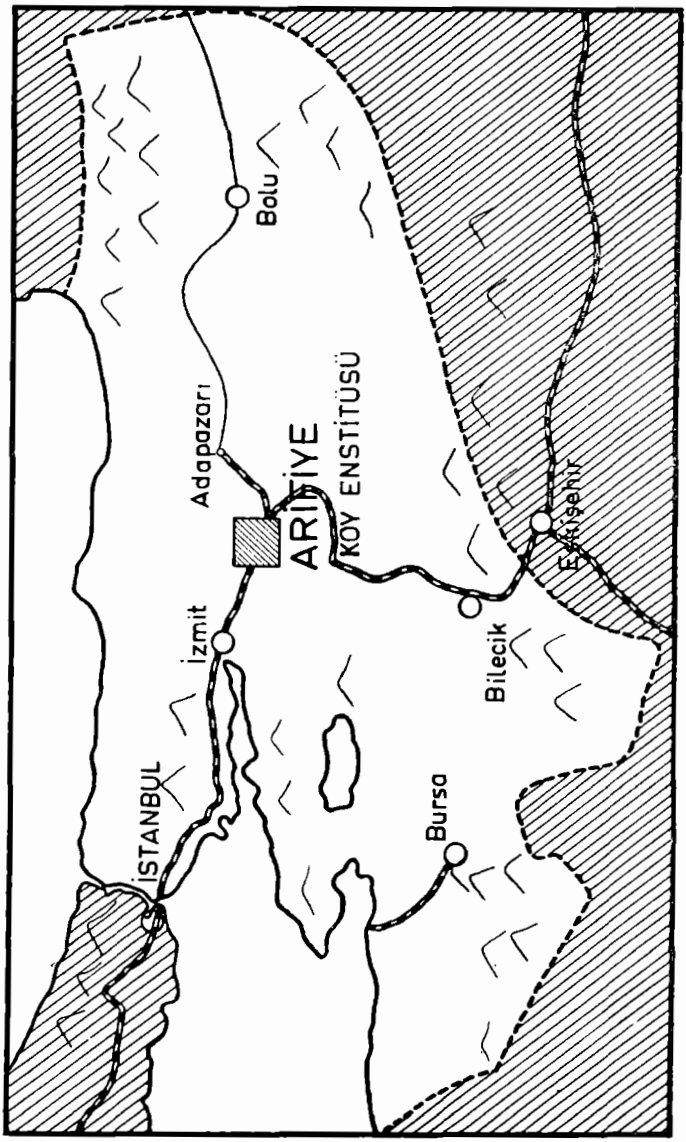
İLK BELİRTİ

«Enstitüler Kanunu'nun çıkması artık gün meselesidir» denilyordu. Yerimde duramıyordum. Öyle ya, «Göçmenliğe paydos, yamalı göreve paydos!» çekmeme kılpayı kalmıştı demek. Doğrusu «Gece külâhlı, gündüz silâhlı» dan az buçuk bir ayrıntım vardı. İstanbul'daki ilköğretim müfettişliğinin türlü hizmetleri, gelip bir yerde kakılıyor; sonuçları şöyle rahatça karşılaştırmaya vakit bulamadan yeni bir göç... Yani sırtıma binmiş iki görevden kurtulacaktım anlaşılan. Bundan sonra işlerimizde, yeni kanunun getireceği yepyeni bir anlayışın yeni havasında şimdiye kadarki uğraşılarının kazandırdığı pişkinlik gücüne dayanarak deneylerimin önümü aydınlatan ışığı içinde, sağduyumun peşinde doğruluğuna inandığım yargıların adamı olacaktım. İyi bildiğim, güvendiğim güçlü arkadaşlarımla yurdun mutlu geleceğini kurma yolunda türlü alanlar için Yeni insan'ın hamurunu yoğuracaktık.

SENDE Mİ BRÜTÜS HAVASINDA

Tonguç'un müjdesine giden yolda ük sinyal verilmişti. Arifiye'de Eğitmen Kursu hazırlıklarını yapmam için gerekli emir gelmişti. Limana temelli sığınmanın ilk çıkışı sayılabilirdi bu. Arifiye Köy Enstittüsü Müdürlüğüne atanacağım konusunda artık hiç bir kuşkum kalmamıştı. Kanun çıkar çıkmaz bu, elde birdi. Hemen paçaları sıvadım. Şimdi eksen, «Arifiye, acaba nasıl bir yer?» sorusu idi. Bügi almak için en küçük umudun bile belirdiği bütün kapıların iplerini çekmeye başlamıştım. Coğrafyası, tarımı, sosyal durumu üstüne yoğun bir araştırma, bir inceleme çabası... Ama sonunda, elim böğrümde kaldı. Bura-

sını bilenlerden edindiklerim, doğrusu bence korkunçtu: «Adapazarı sapağında kör bir istasyon. Şurasında, burasında zorla ayakta durabilen birkaç ev. Sivrisinek yatağındaki bu bataklıkta hayvan bile zor yaşar. Eğer oturulabilecek bir yer olsaydı zengin, kalabalık bir köy olurdu şimdi. Burası, dize kadar çamurlu suyu ile sellere yataklık eden bir cehennem.» Daha bunlara benzer bu yoldaki öğrendiklerim her yanımı uyuşturmuş, umutsuzluğum kara sıtmasına yakalanıvermiştim. Oturdum, Tonguç'a uzun bir mektup döktürdüm. Kısaca dedim ki, «Bütün aydınların, eğitimcilerin yolu üstü sayılacak, sonra da İstanbul'a çok yakın bir yerin, kurulması düşünülen Köy Enstitüsü için her yönü ile elverişli olması pek önemlidir. Atacağımız yanlış bir adımın sakatlığı, bir dile ve kaleme dolanırsa iflâhımızı keserler. (Harcanan boş emeklere acımadınız mı hiç, fukara halkın parasını temelsiz bir iş için savunurken aklınız insafınız neredeydi?) Yollu zehirli sorularla iler tutar yerimizi bırakmazlar sonra bizim. Onun için bu işi elverişli bir yere kaydırmanın çare ve olanakları üstünde şöyle yeniden bir düşünsek, iyi olmaz mı acaba ne dersiniz?» Kendimce köklü nedenlere dayanan bu mektubumun etkili olacağını sanıyordum. Ama çok beklemeden bombardımanı yedim: «Yahu Edip, sen de mi yıkıldın ve de ne çabuk!. Daha işin içine girmeden bu ne yalınkatlık?» diye başlayan karşılığında aşağı - yukarı şöyle bir tema ağır basmıştı: «Diyelim ki düşündüklerinin, söylediklerinin hepsi doğrudur. Ama daha başka doğruları neye görmemezlikten geliyorsun? Yurdumuzun neresinde bataklık yok, neresinde sıtma eksik. Bir sürü insan hâlâ gün ışığına çıkamamış, toprak altında... Dünya nimetlerinden yoksun bir ulu-

Arifiye Köy Enstitüsü'nün kesimine giren iller.

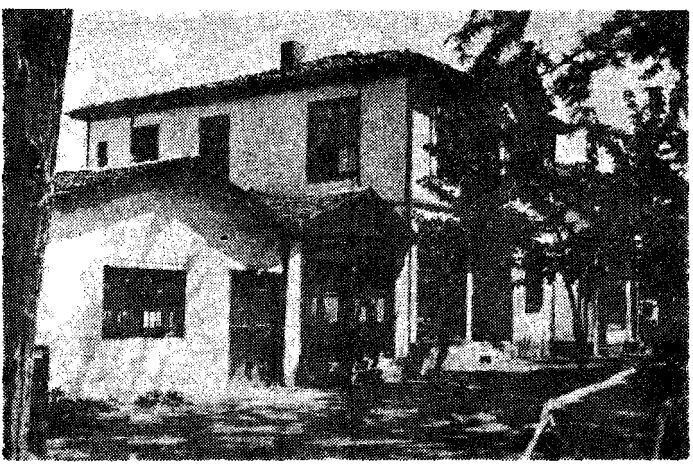
sun uyanmasına böyle mi ön ayak olacağız? İsterdim ki Arifiye'de yerleşmiş birkaç ailenin geçim tabanlarına inesin, sayılı bir iki evin nasıl ayakta kaldığının sırlarını eşeleyesin. Asıl yapılacak iş, buydu. Çünkü bizim tutacağımız örnek, konunun bu özünde. Senin ürküp kaçındığın çamurun ,sıtmanın içine batıp gömülmeden bunlarla savaşa girip yaşantıların insancıl bir doğrultuda gelişmesine nasıl önderlik edeceğini söyler misin bana?»

Pusulayı şaşırmış bir insanın yediği tokatla, nasıl aklı başına gelirse benim de öyle oldu. Artık bu işin enini boyunu, önünü arkasını uzun uzadıya düşünmeye koyuldum. Her çıkışımda, her saldırışımda ileri sürülen doğru'ları daha belirli biçimleriyle gördüm. Tonguç, ne kadar haklıydı? Bugünden kurtarabileceklerimizle yarın'ları kuracağımızı daha iyi anlamış, çöküntülerle ufalanmış yerlerin ayıklanınca ortaya çıkan ÖZ'ünün taze dokularını, Tonguç'un hazırladığı bu yeni zırh adamakıllı sarmıştı Rahatladım. Önüm açıktı. Artık kaygısızca yürüyebilirdim.

VARAN BİİR!..

Ağaçlara su yürümüştü. Dallarda patlayan tomurcuklar, eğitmen kurslarının açılması dönemini haber veren ilk belirtilerdi. Kulaklarım kirişteydi. Bir yerden, bir yerden patlak verecekti iş herhalde diyordum. Verdi de, Arifiye'de eğitmen yetiştirme çabaları için zorunlu hazırlıkların yapılması yolunda hemen görevimin başında bulunmam gerektiğini bildiren buyruk çıkageldi işte. Demek oluyordu ki temelli bir limana sığınma süresinin özlediğim günlerine kavuşuyordum artık. Eğitmen kurslarının da köy enstitüleri örgütü içinde yer alacağını biliyordum. Bu

atama enstitü yönetiminde ilk adım sayılırdı. Köy hizmetlerinde ilk koşul, çabuk davranmak, gem almaz hıza, gücünün erişebildiği kadar yol vermektir. Bunu, binlerce deneyin çalkantıları içinde ezberlemiştim. Valizimi kaptığım gibi tuttum Arifiye'nin yolunu (1.4.1940).

Hazır bulduğum ahşap yapı.

İstasyonda ilk soruşturmalardan, aradığımı kolayca bulmuştum. Hemen oracıkta hayli eski olduğu anlaşılan bir yapıyı göstermişlerdi. Kurs'un bekçisi Süleyman'la karşı karşıya idim. Burası açıldığı günden beri çalışıyormuş. Yani eski bir emektar. Şöyle çevreyi dolaştırdı, bu arada da sağdan soldan epeyce de bilgi verdi: İstasyonda birkaç görevliden bitişiğimizdeki Jandarma Karakolunda bir onbaşı ve bir de erden başka kimse yokmuş. Rumeli'den gelip buraya yerleşmiş, köyün en fazla toprağına sahip göçmen kardeşler takımını, bir kenarda kendi kendine

bahçe işleriyle uğraşan Topal Celâl beyi tanıttı ve hemen oracıkta karşılaştığımız Arifiye muhtarı Arnavut Şakir'le tanıştık. Belindeki koca tabancasıyle palabıyıklı bu iriyarı ve yarım dilli adam, Arifiye'de kaldığımız sürece bize birçok zenginden, birçok aydından daha çok yar ve yardımcı olmuştur. Göz kırpmadan, aradığımız destekleri vermekten çekinmezdi. Mert, gönlü zengin ve çok da akıllı bir insandı. Tonguç Arifiye'ye her gelişinde onu buldurtur, ahbaplık eder, çok sevdiği Şakir'e takılır,

— Şakir, Arifiye'ye yanlışlıkla muhtar olmuşsun gibi geliyor bana. Sen vali olacak adammışsın yahu! der. O da,

— Yok bre efendim! Gelmez bize öyle kibar işler.. diye boynunu büker, kıkır kıkır gülerdi.

Ortalığı şöyle üstünkörü bir gözden geçirdikten sonra eldeki yapıları, araç ve gereçleri hesaba vuruyor, hemen ilk ağızda 100 eğitmen adayının yatacağı, yiyeceği, okutulacağı yerleri ve «nasıl?» larını tasarlıyordum. Yatmcaya kadar sorunun türlü yönlerine çözüm yolları aradım ve epeyce de yoruldum. Beni adamakıllı sıkboğaz eden bir iç tıkanıklığının ağırlığı ile Süleyman'ın hazırladığı rahat yatağa girdim. Dön, yassıl ama yine gözler açık. Bunalım bastırdıkça bastırıyordu. Boğulacağım sırada sızmış kalmışım ama kaç para eder? Bu kez de bir başka depremin sarsıntısı ile fırladım. Kapıya gümbür gümbür vuruluyordu. Neredeyse kapı aşağı inecekti.

— Müdür bey, müdür bey.. Aman kalkın! Her yanı sel bastı. Haydi çabuk bir çare bulalım.

— Ne çaresi olur su baskının? Çocuk oyuncağı mı bu...

— Aman Müdür bey, atlar, inekler, tavuklar su

içinde. Ya sel artarsa... Buncağızların hepsi boğulur vallaa..

Süleyman'ın elinde gemici feneri, yola çıkmaya hazır, beni bekliyor.

— Ayakkıblarınızı çıkarın. Ortalıkta adamakıllı su var. Paçaları sıvamadan yürüyemeyiz.

Durum hiç de iyi değildi. Bir çare düşünmeli ve bir şeyler de yapmalıydı. Süleyman'ı Muhtar'a saldırdım, buldu onu.

— Aman bre Muhtar, şu hayvancıkları ne yapalım da kurtaralım? Bir akıl ver bana.

— Ne aklı bre efendim. Akıl para eder mi? Birkaç insan toplanalım hemen. Jandarmadan, istasyondan, şurada birkaç köylü.. Saatlerce uğraşıldı. Ahırları, kümesleri boşalttık. Buncağızlar, sağlam yerlere bırakıldı. Tehlike de böylece önlenmiş oldu. Durur muydum artık, hemen ertesi günü ver elini İzmit. Hiç bir yerde eğlenmeden Vali'nin karşısında aldım soluğu. Öyle ya, ilin en büyük yöneticisi, en yetkili insanı Vali'siydi. Böyle dar zamanında ona sığınmaktan başka çıkar yol mu vardı? Kendimi tanıttım. Eğitmen Kursu'nu açmak için, sonra da Köy Enstitüsü'nde müdür olarak kalmak üzere geldiğimi söyledim. Daha ilk gece başıma geleni yana yakıla anlattım. Büyük yazıhanesinin arkasında saklanmışçasına kaybolan bu ufak tefek adamın ilkönce başı, sonra da notaya alınması pek zor gibi görünen dümdüz sesi çıktı ortaya ve umursamadan da konuştu:

— Azizim, orası minelezel öyledir. Valilikçe yapılacak hiç bir şey yok. Yerini değiştirin efendim! Sizin için çıkar yol, budur bence...

Vali'nin bu lâflarına karşılık verecek çok şeyler vardı ama bir şey diyemedim. Hemen oracıkta acı

bir küskünlük kasırgası içimi daladı. Umudumu yitirmiş olarak tersyüzü döndüm. Arifiye'ye giderken trende uzun uzadıya düşündüm. Ben birçok yöneticiler görmüştüm, fakat bu denli kaygısız, sorumsuz, ilgisiz bir baş görmemiştim. Kendi kendime, onun yerinde acaba ben olsaydım nasıl davranırdım? diye düşündüm ve yapılabilecek şeyleri de sıraladım şöylece: Bir kere bu âfet, geniş verimli bir bölgenin tarımını, genel yaşantısını, yıkıcı kıskacı içine almıştı. İlin bayındırlık müdürü, tarım müdürü vardı, İzmit'e. Adapazarı ilçesinin küçümsenemeyecek bir yönetim örgütü vardı. Kendi kesimlerindeki bu baskın için elbet onların da düşünceleri, çare bulucu olanakları ve önerileri vardı. Arayıp tarayınca belki bunların içinden işe yarar bir şeyler çıkarılabilirdi. Hadi bir şey olmadı, diyebilirdi ki,

— Hemen başvurulacak kestirme bir çözüm yolu göremiyorum. Gerekli incelemeleri yaptırtayım. İlgililerin bu konudaki düşüncelerini öğreneyim. Olanakların elverdiği çareleri aratıp bulmaya çalışalım.

Yahu, Arifiye'deki alfabesiz Muhtar, Devlet mallarını kurtarmak için gücünün dışına çıkarak yoğun ve gerçekten işe yarar bir çaba gösterdi de koca Vali, «Orası minelezel öyledir. Yerini değiştirin.» gibilerden bir kaçamak yola mı girmeliydi?

Şimdi Tonguç'un bana haklı çıkışındaki anlamı daha da iyi kavramaya başlamıştım. Altın toprakların uzandığı bu verimli çiftçi yatağında yalnız karşıdan bakılıp dermanı aranmayan bir belâ, çevrenin imiğine sarılmış... Hiç, bir yetkili, «Burası minelezel böyledir!» gerekçesiyle geçiştirdiği bu derde, şifa getirecek hiç bir ilâç arayıp bulamamış. Bütün ilgilüer hep kuru kuruya bakıp geçmişler ve özsüz bir nedeni mırıldanmakla yetinmişler. Ama sonunda Enstitü,

Su baskını.

etkili önderliğiyle bu yıpratıcı derdi çevrenin sırtından sıyırıp alıvermişti.

Ne kadar haklıymışsın Tonguç! İşlerin içine girmeden, çözüm yollarını düşünmeden, onları omuzlamak cesaretini göstermeden yurdun bayındırlığı, ulusun uyanması için nöbete girecek hizmet gücü hiç bir vakit tabanı üstüne basamazmış, şimdi daha iyi anlıyorum artık bunu. İşte en yakın örneğin içindeyiz şimdi. Eğer Arifiye'de bir Köy Enstitüsü kurulmasaydı kimbilir bu zengin toprakların verimini yitiren bu su baskınları kimbilir daha ne kadar sürüp gidecekti?..

BU DA İKİİ!..

Buraya Arifiye Eğitmen Kursu'nun iki yıllık çabası, karınca kararınca bir şeyler yapmak istemişti. En gözde görüneni de demiryoluna paralel, köylerdeki eğitmen tipi okulun biraz değiştirilerek ve yanyana getirilişi ile ortaya çıkan iki katlı fakat yarım kalmış güzel bir yapıydı. Alt kat, kesilip hazırlanmış kerpiçlerin doldurulduğu bir depo, üst kat da eğitmenler için yatakhane olarak kullanılmıştı. Hangi amaçla başlandığı kestirilemeyen üstü henüz kapatılamamış kerpiçle örülmiş kuru bir dört duvar. Yarım kalmış büyük bir yemekhane ve mutfak yeri. Ahır olarak kullanılmış tabanı toprak yine kerpiç bir yapı. Taşıma su ile dönen değirmen gibi eğreti bir hamam ve istasyon arkasında kendi hallerine bırakılmış bir iki ahşap yapı.. İşte burada bulduklarım. İki kalemde çiziktiriverdiğim bu yarım yamalak varlığın, iş görecek bir biçime getirilebilmesi için epeyce emek harcanmalıydı.

Buraya gelişimden, göz açıp kapayıncaya kadar,

24 saat geçmişti. Elim böğrümde boşa geçecek bir 24 saate daha kıyamazdım. Hemen il millî eğitim müdürlüklerine, seçildikleri daha önce bildirilmiş olan, eğitmen adaylarıyle onları burada yetiştirmek için görevlendirilecek öğretmenlerin vakit geçirilmeden hemen kursa yollanmalarının sağlanmasını telledim. Arifiye Köy Enstitü'sünün eğitmen kursu bölümü için 120 kişilik bir kadronun enstitüye ilk partide 200 öğrenci alınması Bakanlıkça uygun görülmüş.

Kendi kendime hesapladım, «Haydi enstitüye 200 öğrencinin alınma işi için biraz daha vakit vardı ama eğitmen adayları bir iki gün içinde hemen çıkıp gelebilirlerdi. Bunun, şakaya gelir yanı yoktu hiç. Yeme içme, giyme, barınma.. gereçlerinin başında, yatacak yer ve yatak işi vardı. Depoda yığılı boş epey yatak yüzü görmüştüm. Fakat bunların içini neyle dolduracaktık? Malûm ya İkinci Dünya Savaşı'nın yangından çıkan ateşten dili, ortalığı yamyassı etmiş, en gerekli şeyleri silip süpürmüştü. Olur mu, olmaz mı bilmem ama kafam bir çareye takıldı da biraz rahatladım doğrusu.. Bu kez yatırılacak yer işi birden çetrefilleşiverdi. Asıl büyük yapının betonu dökülürken, sağlam tutturulsun diye, ranzaaların ayakları çizilmiş tahtaların üstü pıtrak gibi yanyana konulup dizilmiş tahtaların üstü pıtrak gibi tahtakurusu. Şunları temizleyelim de işe yarar hale sokalım şurasını dedik. Dedik, ama ne mümkün? Süpürgeyi vurdukça sanki yeni yuvalar deşiliyor, kaşla göz arasında ortalığı dolduruveriyorlardı. Aman bre!.. Fakat amana zamana aldıran yoktu. Dokundukça bereketi artıyordu bu pis kokulu yaratıkların ve sanılırdı ki tahtakurularınm asıl sığınağı, bu iki salondur. Ellerde süpürgeler biz onların üstüne çullandıkça onların güçleri, sayıları artıyor; duvarları, tavanları kirli, alacalı bir

kahverengiye boyuyorlardı. Faraşlar, kovalar doluyor, boşaltılıyor, yine tüketemiyorduk, tükenmek de bilmiyordu bu rezil sırnaşıklar. Onların üzerlerine çullandıkça ortalığa yayılmadaki direnişleri, soluğumuzu kesmeye başlamıştı. Artık omuzumuza tırmanıp orasını kaşındırmaya başlamışlardı sanki... Ne türlü öneriler atılmadı ortaya, hangi çarelere başvurulmadı? «Efendim, kükürt yakın bir şey kalmaz» dediler. «Mayıs tütsüsü» nü sağlık verdiler. «Hele bir de kırmızı biber dumanını deneyin!» dediler ve daha da neler demediler!. Neredeyse tahtakuruları savaşı kazanıyordu, böylece insan gücü her şeyi ile yenik düşecekti galiba.. Neyse ki, pratikte pişmiş bir arkadaş onların köküne dökülecek kibrit suyunun reçetini yazıverdi: İçinde su kaynatılan semaver biçiminde tenekeden emzikli kaplar yaptırdık. Bunlarla yuvalarına salısalıverdik buğuları.. ve böylece umut yitirir gibi görünen bu sürekli ve inatçı direnişler de beyaz bayrağını çekiverdi. İçim ferahlamıştı. Daha ilk adımda karşıma dikilen bu pis hayvanlara teslim olmayacaktım tabiî. Kimbilir yolumu kesecek daha ne büyük güçlükler, belâlar, sinmişti önümde. Ama bunlar ateş de olsa ya atlayıp geçmek, ya da böğrüne basıp yürümek zorundayım. Ereğe varmak için başka hiç çıkar yolu yoktu bu işin.

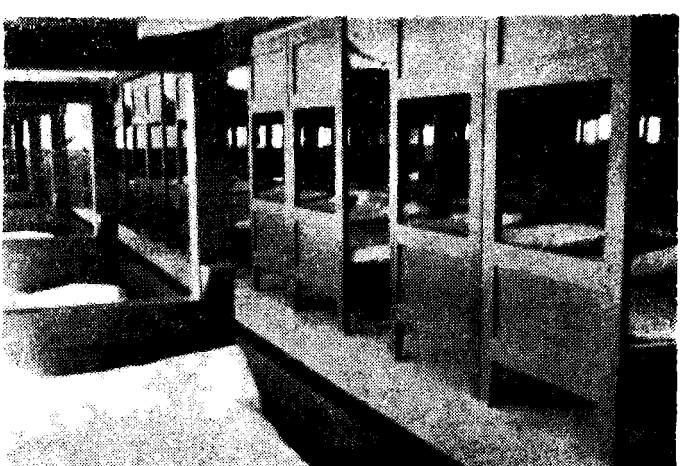
Artık tahtakurusundan arınmış ranzalar hazırdı. Şimdi de sıra, bunların üstüne serilecek şiltelere gelmişti. Gelmişti ya, içlerini neyle dolduracaktık bunların? Piyasada pamuğun zırnığı yoktu. Adapazarı yolu üzerindeki Tohum Islah İstasyonu Müdürüne derdimi açtım, «Yatak yüzlerinin içini kuru otla doldurmaktan başka çaremiz yok, aman!» dedim. Müdür anlayış gösterdi. Hattâ kendi adamlarına bir çırpıda bu işi yaptırtı ve yine Kurum'un arabalarıyle iletti

İlk günlerin Cankurtaran'ı çakma tulumbaydı. (Necmiye Uçar ve Zekiye Beyazı)

bunları bize. Eğitmenlerin yatacak yerleri, hazır demekti.

Artık çağıracağımız enstitü öğrencileri için yatacak yer ve gereçleri sağlama sorununa gelip çatmıştı iş. Hemen Ankara, Yapı Usta Okulu Müdürü eski arkadaşım Mithat Artun'dan altlı - üstlü kullanışlı bir karyola plânı istemiştim. Eksik olmasın hemen yolladı. Adapazarı araba fabrikası, «31.5 liraya yaparız» dedi. Piyasadaki bir atelye ile 15 liraya kesiştim. (Sonra bunlar ve buna benzer bütün enstitü ihtiyaçları hep kendi işliklerimizde ve kendi öğrencilerimizin eliyle yapıldı.) Bu yoldaki hazırlıklara hızla giriştim. Durmak, dinlenmek yoktu bana.

Yüzlerce ranzayı çocuklar kendileri yaptılar sonra..

BİR ZILGIT

Darlıklar, zorluklar öylesine ensemde boza pişirmekteydi ki, iki ucu bir araya getirmek için türlü ça-

relerin kapılarını omuzluyordum. Bir yandan Eğitmen Kursu'nun işlerini yürütürken bir yandan da eğitmen adaylarının güçlerinden faydalanarak sağa sola çeki düzen vermeli, ayrıca Enstitü'ye çağıracağım 200 çocuk için de en azından gerekli bulduğum hazırlıkları yoluna koymalıydım kendi hesabımca. Ama ne gezer!. Bizim canı tez Genel Müdür durur mu hiç? Onun yazılı zılgıtım yeyince, «Artık beklemeye, şunu, bunu derleyip toparlayayım da ondan sonra öğrencileri çağırayım.» demeye vakit ve de takat kalmamıştı.

Mektup şu:

24. Ağustos. 1940

Kardeşim Edip,

Senin birçok mektuplarına kendim Arifiye'ye giderim diyerek cevap yazamadım. Halbuki bu imkân da şimdi hemen tahakkuk ettirilecek gibi görünmüyor. Onun için sana esaslıca birkaç noktayı yazmak isterim:

1 — Gelen raporlardan enstitü talebesinin hâlâ çağırılmadığı anlaşılıyor. Buraya gelenler senin karyola boyattığını, adamakıllı hazırlandığını ilâve ediyorlar. Şimdi senden ricam. derhal talebeyi toplaman. Bu işi klâsik almamak şarttır. Nasıl ki Kastamonu'da çadırla işe başladık ise tıpkı onun gibi talebeyi hemen getirmeli.

2 — Mütemadiyen filânın tâyini, falanın tâyini diye mektup yazıyorsun. Müessese öğretmenler için mi? talebe için mi? Talebe olmayınca öğretmeni ne yapacaksın. Bu müesseseleri klâsik okullara benzetmemek için elinden ne gelirse hepsini yap. Herkes bir defa sersemlemeli ki yeni bir vaziyet alabilsin. Halbuki görünüşe göre sen bilinen mektebi hazırlayarak sonra faaliyete geçmek istiyorsun. Bu doğru olmaz.

3 — Enstitü talebesi gelir gelmez onun için dershane açmak yok. Yağmurlar hastırıncaya kadar behemehal çocuklar eğitmen tertibi dışarıda ders görecekler. Ancak bu tedbirle klâsik tedrisat nizamını kırmak mümkün olur. Bu gibi fırsatları kaçırmamalı.

4 — Tahsisat için mütemadiyen yazıyorsun. Elinde öyle bir fasıl var ki, parayı tamamen sarfedip bitirmediniz ki

Kuruluş günlerinde dersler, işte böyle gölgeliklerde yapılıyordu.

yenisini hiç bir şey yapılamayacak şekilde istiyorsun. Biz sizin raporlara göre icap ettiği zaman icap eden parayı göndereceğiz.

Talebenin toplandığını, tedrisata girişildiğini en kısa zamanda bildirmeni bilhassa rica ederim. Vekilin oraya uğramak ihtimali vardır. Bu mesele o gelmeden behemehal halledilmiş olmalı. Talebe gelir gelmez, üniformayı giydirin. Hepinizin çok çok gözelrinizi öper, hepinize başarılar, sıhhat ve afiyet dilerim.

H. Tonguç

İLK ÇAĞIRI

Bu mektup, iki ayağımı bir pabuca sokmuştu. Eğitmen kursunun yönetimi ve türlü sıkıntıların üstesinden gelme yolundaki uğraşıların yanında yeniden almacak enstitü öğrencileri için iğneden ipliğe kadar yapılması zorunlu hazırlıklar, yorgunluklarımın her yanma tüyler dikmekte iken hiç de şakaya gelmez bu yazılı zılgıtın buyruğuna uyarak beş il için patlatılacak çağırı haberleri, işin en kolay yanıydı. Ama bundan sonra kopacak kıyametin yükü altında ezilmeden ayakta kalmak çok büyük bir marifetti. Az değil, iki yüz çocuk gelecekti. Haydi bunun ellisi dökülsün. Ama hesapta, 150'sini sağlama çıkarmalıydı. Çarşı, istediklerimi verebilse, bunların kullanılacak hale getirilmesi, zor da olsa, türlü olanaklardan esinlenebilirdik ama, her istediğimiz için elimizi uzattığımız yer kuruyordu. Kolay değildi. Yatacak yer, yatacak yatak, karyola, çarşaf, battaniye, yemek yiyecek masa, oturacak yer, çatal, kaşık, kap-kacak, mutfak düzeni... şöyle akla geleni bir yazayım desem kâğıtlar almıyordu. Hele bunların eklemelerle boyuna kabarıp genişlemesi karşısında insan zıvanadan çıkıyordu. Bir yanda 100'ü aşkın eğitmen adayının günlük yaşantıları için her türden gerekli alışveriş; bunların pişirilip ko-

tarılması; bir yandan da öğretim - eğitim işleri için gerekli çabalarm dayandığı plân ve programların hazırlanması; bunların uygulanmasını izleme işleri, tek başıma hep benim sırtımda idi. Yalnız gırtlak işlerinin gerektirdiği çarşı - pazar, beni sütçü beygirinden ayırt edilemeyecek hale koymuştu. Şimdi de 200 enstitü öğrencisinin türlü gereksemelerini sağlama peşinde koşmaktan baş göz alamıyor ve böylece piyasadan kolay kolay sıyrılıp eğitmenleri yetiştirme görevinin istenildiği alandaki uygulamaları sürdürücü gözlemcilik ve kılavuzluk hizmetleri açıkta, askıda kalıyordu çok zaman. Yığın yığın işler, piyasadaki türlü ilişkilerden uzaklaşmama alabildiğine elverişsizdi. Ama yine de günlük yaşantıların zorlukları, beni hep oraya sürüyordu ve böyle zamanlarda da gözüm arkada kalıyordu. Gerçi eğitmen adayı kümelerinin başında öğretmenler bunları da izleyen bir ilköğretim müfettişi vardı ama meselelerin gelip dayandığı ve kesin çözüm sonuçları istenilen bir sorumlunun ortada bulunmadığı yer ve zamanlarda aksaklıkların baş gösterdiği de bir gerçekti. Kursların bağımsız dönemlerinde bütün öğretim - eğitim işlerini hazırlayan ve yürüten yetkili eğitimbaşıydı. Şimdi enstitülerin kadrolarında yeralan kurslarda bu tür işler, enstitü örgütündeki görevlilerce yürütülecekti. Elemanlarımızın tamamlandığı ve hizmetler bütünü ile yapılmaya başlanıldığı sırada bu, kolayca yürütülebilecekti. Ama şimdi ben şu işlere bakacak bir yardımcıdan yoksundum. Kurumdan ayrıldığım zaman her konuda yerime baş vurulack bir yardımcının atanması zamanı gelip çatmıştı. Daha fazla beklemeye, istenilse de, koşullar elvermemekteydi. Bıçak kemiğe dayanmıştı. Enstitüye getirilecek müdür yardımcısının atanması işi artık kıvamını çoktan bulup aşmıştı. Bu görev için sağlık ve-

rilen insan, Bursa'da ilköğretim müfettişi olarak çalışan Aziz Arsan'dı. Yaptığım çok yanlı incelemelerde O, bizim işlerde kendisine verilecek hizmetler için biçilmiş kaftandı. Öğretmen Okulunu bitirdikten sonra bir süre ilkokulda öğretmenlik yapmış; sonra Gazi Eğitim Enstitüsü Resim-İş bölümünden diploma almış; Bursa millî eğitim bölgesinde görevlendirilmiş. Sporcu, elinden türlü işler gelen geçimli, candan arkadaş, çelebi bir insan olarak tanımlanıyordu çevresince. Bakanlığın başını ağrıtırcasına yaptığım sıkı istekler yerine getirilip de Aziz yanıma gelince yığın yığın işler ve çözüm bekleyen zor problemler ortasında yönetim alanında güvenle yaslanabileceğim bir yardımcı kazanmıştım artık. Onu yakından tanıyınca gördüm ki çevresinin anlatıkları yetersiz kalıyordu gerçek değerleri yanında. Seker gibi yürüyen bu kuş tüyü gibi hafif, sabırlı ve hiç beklenmeyen zamanlarda tatlı buluşlarıyle taşı gediğine koyabilen bu çocuk yapılı arkadaş, kendisini sevdirmesini bilmişti. Onun çözülmemiş bir sırrı ortadadır hâlâ. Arifiye'nin bele kadar çıkan çamuru ile ilgilidir bu. Zifiri karanlıkta çocukları yatırdıktan sonra evlerinize geliriz bata çıka. Aydınlığa çıkıp da bütün ayıplar ortada sırıtınca biz pakdımsızlar ne görelim, dize kadar çamura batmışız. Ama bizim Aziz, oralı bile olmaz. Biz postallarımızı sıyırıp atarken O, pirüpaktır. Bu, bir iki... hep böyle sürüp gitmiştir. Bir gün arkadaşlardan biri:

— Ulen kerkenez. (Hafif, çocuk yapılı olmasından ötürü takılır, zaman zaman bu adla çağırırdı onu) hiç birimizde iler tutar yer bırakmadan sıvama boyayan çamurdan yakayı nasıl sıyırdığını bir açıklasan da şu sırrı biz de öğrensek belki çamura bulaşmaktan kurtarırız kendimizi, diye sataşmıştı ona.

Aziz soluk alır gibi konuşmuştu ama verdiği karşılık da tam okka yerine oturmuş, hepimiz gülüşmüştük.

— Eğer bunu öğrenme hevesin kesinse kolayı var. Çamurlaş, yayıl tabanımın altına da ustalığımı gör!

İş alanındaki manevra gücüm gerektiği kadar genişleme olanağına erişince cayırtıyı verdik beş il'e birden: «Seçilen çocukları, acele yola çıkarın, enstitüye gelsinler!» diye. Aziz baş vurulacak bir yetkili olarak işleri ele alınca artık ben de şehirdeki işleri izlemek için rahata ermiş sayılırdım. İlk ağızda çağırdığımız 200 enstitü öğrencisinin türlü gereksemelerini sağlama yolunda hızlı bir sefer açtık. Bulduklarımızı almak kolaydı da «olmayan» lar için şaşırıyorduk. İşte yatak kılıflarının içine koyacağımız nesne, bir belâ olarak çıktı karşımıza... Piyasadan zar - zor bulduğumuz bir damlacık pamuk, işimizin şöyle, böyle yarısını bile bitiremiyordu. Peki, geridekiler nolacaktı şimdi, boş bekleyen şilteleri neyle dolduracaktık? Sıkıya gelince eğitmenlerin yatakları için uyguladımız çözüm yolu, ne de olsa elimizi, kolumuzu bağlayacak kadar bizi katı bir çaresizlikle yüz yüze getirmemişti. Ama bu işde gördük ki yatak yüzleri içine doldurulan otlar, insanı boğacak gibi toz çıkarıyor. Eh, milleti kuru tahta üzerinde de yatıramazdıktı ya.. Bu doğrultuda bir başka yol arayıp bulmalıydı. Bu konuyu eğitmenlere açtım. İşin enini, boyunu anlattım. Otun sonradan ortaya çıkan marifetinden yakındım. Birisi oradan dedi ki:

— Müdür bey, mısır kapçığı toz yapmaz. Yalnız bunların koçana yakın ince ve sarılarını ayırmalı. Bunlar hem toz yapmaz, hem de yumşaktır, deneyelim bir kez.

Sağlık verilen sarı, ince kapçıklarla doldurduğumuz şiltelerde bir bölük eğitmeni yatırdık, işi deneyelim diye. Dedikleri gibi bunlar, toz çıkarmadığı gibi yumuşaktı da. Artık bu mesele, pamuk buluncaya kadar, kesin sonucuna bağlanmıştı. Bu şüteler, ot doldurulmuş olanlar gibi tozumuyorlardı ama çabuk sertleşiyorlardı. Bir eğitmen şöyle yatıştırıcı bir konuşma yapmıştı:

— Bu kadar kusur kadı kızında da bulunur. Sanki otla doldurulan yataklar katılaşmıyor mu? Hem de bunların göğüs tıkayacak kadar çıkardığı toz da caba. Artık işimizi görecek pamuğu edininceye dek buna katlanacağız. Ara sıra kabartıp, kabartıp pamuk yatak niyetine yatarız. Her halde kuru tahtada yatmadan daha rahattı ya!..

Millet sağa sola dağıldı. Bulduğu, gördüğü yığınlarda ince mısır kapçığı avcılığına başlamıştı. Kı-

Yeni gelen öğrenciler, köy giysileriyle.

sa bir süre sonra pamuğun yetiştirilemediği şilteler bu yeni kıtıkla doldurulmuş, böylece yatak işi yoluna konulmuştu.

TOPLANIŞ

Yardımcım Aziz Arsan'la küçük bir odada karşı karşıya konulmuş birer masada kendi işlerimizle uğraşıyoruz. Soluk alma aralarında da bir iki lâf döktürüyoruz, birbirimize.

— Bay Müdür, kenardan kıyıdan hiç ses çıkmadı. Şimdiye kadar, hiç olmazsa, yakın yerden gelen çocuklar olmalıydı. Ellerimiz böğrümüzde müşteri bekleyen pazarcılara döndük doğrusu. Hadi, İstanbul'un, İzmit'in Bilecik'in, Bursa'nın, Bolu'nun uzak köylerinden hemen geliniverilmez, ama yakın yerlerden de ses çıkmadı hiç. Birden bastırırlarsa sıkılırız biraz gibi geliyor bana.

— Bunlar, sözleşip her şeylerini, her işlerini denk getirip hep birlikte gelemezler a... Doğru, en uzak köylere bile haber uçtu ve işi öğrenenler de tezelden yola çıkmak isteyecekler. Olsa olsa yakın bir çevrenin çocukları buluşup yola çıkabilirler ancak. Eh, bunu da olağan bir şey diye saymalı.

Yerimiz, Adapazarı kavşağında bir istasyon olduğuna göre her yönden trene binecek, pek azı da karadan gelecekti bu çocukların. Benim kanım, bunlar öyle kolay kolay kopamazlardı yerlerinden. Tren saatleri belliydi. Onun için kulaklarımız kirişteydi. Bir iki açıkgöz eğitmene de görev verdik istasyonda, gelecek çocuklara göz kulak olsunlar diye. Daha önceden yeni öğrenciler için neler yapılacağını düşünmüş, belirtmiştik.

Bir kez gelenler tepeden tırnağa soyulup hama-

ma sokulacak; üst başları bir torbaya konulacak, arkadan da bunları dipten doruğa donatacaktık. İşte o zaman tam bir enstitü öğrencisi kılığına gireceklerdi. Nasıl olsa depomuzda yeteri kadar elbise, ayakkabı, çamaşır vardı. Taşıma su ile işleyen hamamı da kızdırdık mı tamam. Eh, yatacak, yemek yiyecek yerlerimiz de âhım - şâhım değildi ama yine de bizi sıkıya koyacak bir darlık söz konusu olamazdı. 200 öğrencimizi çağırışımızın üstünden epey zaman geçmişti. Yine de bir türlü toparlanıp gelememişlerdi. Bu bizi üzüyordu. Hiç rahat değildik doğrusu..

— Aziz, sen eğitmenlerin başındasın. Bunların türlü işleri üstünde didinip durman, benim de sağda, solda bir yığın meseleye çözüm yolu aramam için durup dinlenmeden koşup yorulmam, bize başımızı kaşıyacak vakit bırakmıyor ama şu enstitü öğrencileri bir sökün edip gelselerdi artık değil mi? Gerçi işlerimizi iyi yürütmemizin rahatlığı var içimizde.. Yalnız sen de diyorsun ki: «Bu eğitmen kursu, enstitünün yedek işi. Asıl biz (Temel) e, (Öz) e bakalım. Hele şunlar bir gelip de onların meselelerini şöyle bir yoluna koyabilsek, ondan sonrası kolay.. «Er geç o da olacak. Düşün bir kez, uzak köydeki Ali'yi, Mehmet'i, Hasan'ı... Ağabeylerinin askere gidişleri gibi uzun bir ayrılışın eşiğinde, bunların da türlü dertleri vardır. Ananın, babanın, bacının kuşkularını silip söndürecek bir bekleme dönemini de hesaba kat. Kendilerine göre bir hazırlıkları olacak. İçlerinde aldısı, sattısı bulunanlarını düşün. Ama artık neredeyse eli kulağındadır, çok beklemeyiz.

Ve dediğim de çıktı. Ertesi sabah Geyve'den tertemiz kılıklı, görenlerin, hiç de bir köylüye benzetemeyecekleri, bir kızcağız babasıyle çıkageldi. (S. Emre) Baba köydeki bağlarından bir sepet üzüm getir-

miş hediye diye. Ortada eğitmen adaylarından, onların birkaç öğretmeninden başka kimse yoktu, Adamcağız,

— Ben şimdi bu kız çocuğunu yalnız başına buraya bırakıp nasıl gideyim? diye telâşlandı.

Onu yatıştırmak zor olmadı. Arkadaşları gelinceye kadar ona bizim evde eşimin yoldaşlık edeceğini anlattım. Yeteri kadar güven kazandıktan sonra rahat rahat, çekti gitti. Ertesi gün İstanbul'dan akrabalarıyle iki kız ve birkaç da oğlan geldi. Eğitmenleri enstitü öğrencisi sanınca kadınlarm nevri dönmüş, bu eğitmenlerle konuşurlarken biz yetiştik.

— Biz kızlarımızı bu kart adamların arasında bırakıp nasıl gideriz, hem oğlanlarla ne işleri var bu

Yeni gelen öğrenciler kendi giysileriyle (Bilecik).

kızların? Askerliğini yapıp gelmiş olan eğitmenlerin enstitü öğrencisi olmadıklarını; onların burada altı ay kaldıktan sonra köylerine atanacaklarını söyledim. Oğlanlarla beraber olma işine değinerek dedim ki birisine:

— Sizin köyde kadınlar, kızlar için kaç - göç var mı? Nasıl orada bütün köylü bir evin insanı gibi yaşıyorsa burada da tıpkı sizin köyde hep beraber yaşadığınız gibi... Kızlarınız köyün okulunda oğlan çocuklarla hep bir arada okumadılar mı sanki. Burada da öyle işte...

Onlara, derslikleri, reviri, bütün öğrencilerin birlikte yemek yiyecekleri yemekhaneyi, kız çocukların kendi başlarına yatacakları yatakhaneyi, bahçemizi, görülecek bütün yerleri dolaştırdık. Her zaman enstitümüz kapılarının kendilerine açık olduğunu; dilediklerinde çocuklarını burada görebileceklerini, isterlerse bizim konuğumuz da olabileceklerini anlattık.

— Ama bey! Köyde, kızlarla oğlanlar bir çatı altında beraber yatacaklarmış diye içimizi bulandırdılardı.

— Haltetmiş bunu böyle diyen yüzü kara soysuzlar... Neyse kendi gözceğizinizle gördüğünüz de eğriyi ,doğruyu temelinden öğrendiniz.

— Az kalsın kanıyorduk da ha!... Bak bir de çocuklarınız böyle güzel yerde okumaktan olacaklardı. İyi etmişiz de gelmişiz. Artık gözümüz arkamızda kalmadan gönül ferahlığıyle yerlerimize döneceğiz, Allah razı olsun sizden!

Ertesi gün sabah karanlığında evimizin kapısı, «güm, güm!.» lerle az kalsın aşağıya inecekti. Fırladım, açtım, karayağız bir çocuk:

— Bizi alır mısınız?

Giyinip geleceğimi söyleyerek onu yolladım enstitüye. Daha içeriye girerken takıldılar peşime ve hemen anlatmaya başlamışlardı serüvenlerini. Gerede'den geliyorlarmış. Konuşmaya ön ayak olan çocuğun adı, Şakir Karataş'mış. Diyeceklerini bir çırpıda tamamladı:

— Ben okumaya çok meraklıyım. İlkokulu bitirdikten sonra okumamı sürdürecek yer bulamadım. Türlü bahanelerle yol verdiler bana. Ben de çırak durdum bir helvacıya. Günün birinde ustanın getirdiği gazetelerden bir parça koparıp helva sararken, «Arifiye'de köy çocuklarını okutacak bir enstitü kuruluyor.» diye bir yazı ilişti gözüme. Hemen oturdum, bunu adamakıllı okudum. İşi de şuradan buradan soruşturup inceledim. Benim gibi meraklı arkadaşlara duyurdum bu meseleyi. Sözbirliği ettik, hep toplanıp geldik işte.

Yanlarında getirdikleri diplomalarını; kimlik cüzdanlarını gözden geçirdik ve hepsini de aldık. Ertesi gün, Aziz önüne kattığı bir çocukla bizim odaya girdi, dedi ki:

— Bu da kendi gelen.. Enstitüye yazılmak istiyormuş. Pek yalvardı. Ben de sınavsız olmaz bu iş. Ama seni öyle zora sürmeyeceğim dedim, kolay tarafından tutacağım: «Aç bakayım avuçlarının içini göreyim bakayım bir kez, nasır tutmuş mu, tutmamış mı? İşte benim sınavım böyle.»

Çocuk avuçlarının içini açmış, nasır yerlerini göstermiş,

— Ben özbeöz köylüyüm. Ham insanlardan değilim, işe yatkınım. Aziz de Enstitüye öğrenci olarak yazılmanın kolay olmadığını anlatmak istemiş,

— Burada taş kırdırırlar; bel belletirler; yol yaptırırlar; duvar ördürürler; çift sürdürürler; hay-

van güttürürler... diye bin dereden su getirmiş. Ama çocuk diretmiş,

— Her şeye razıyım. Hepsinin hakından gelirim, beni alın! demiş. İstek, bu denli güçlü olunca bunun arkasında kale gibi işe yararlık var diye düşündük ve aldık elbet.

Tek, tük derken iller'den kümeler akını başladı. 25. Ağustos. 1940'ta durumumuzu şöyle bir toparladık, tablo şuydu:

Kocaeli		Bursa		Bolu		İstanbul		Bilecik		Toplam		Genel Toplam
K	E	K	E	K	E	K	E	K	E	K	E	
14	36	1	44	0	53	0	6	4	15	19	134	153

Gelenleri, kılıklarından sıyırıp sırtlarında getirdikleri partalları birer torbaya koyuyorduk. Verdiği-

Enstitü'ye henüz gelmiş öğrenciler (Bolu).

miz giysilerle erkekler çakı gibi dirileşiyor, kızlar da şipşirin birer çiçek gibi güzelleşiyordu.

Kız çocuklar iş günlerinde giydirdiğimiz tulumları baştan yadırgamışlardı ama buna da hemen alışıvermişlerdi.

EKSİKLER:

Tablodaki rakamlar bizi, hem derin derin düşündürdü, hem de üzdü. Nedenlerinin sivrileri:

1 — Seçtiğimiz 200 öğrenciden ancak 153'ü gelmişti. Demek % 23 fire vermiştik. Anlaşılan bundan sonra kadromuz için gerekli öğrenci sayısından ortalama % 25 fazlasını ayırıp çağıracaktık.

2 — Köy ilkokullarının diploma verdiği kızlar azdı ama seçilip gelmeyenler de vardı. Yani kız sayısı, erkeklerin ancak yaklaşık olarak % 15'ini tutuyordu. Bu, gerçekten azımsanacak rakamı, doğru çarelerle ılımlaştırmalıydı. Bunun için de şöyle tedbirlere baş vurulabilir diye düşündük:

a) Bakanlık, enstitülere öğrenci seçimi için köylere giden gezicileri, müfettişleri, kız analarıyle babalarına, enstitülerdeki kız çocuklarının yaşamları üstüne doğru ve inandırıcı bilgiler vermeleri için uyarılmalıdır.

b) Kız öğrencilerimize, köydeki yakınlarına enstitüdeki yaşantılarını yansıtacak mektuplar yazmalarını sağlık vermeliydik. (Bu mektupların ele geçecek biçimde postalanması işi ile enstitü ilgilenmeliydi.)

c) Gerektiğinde kız çocuklarını seçmek için kendi öğretmenlerimizi görevlendirme yolu tutulmalıydı. (Zaman zaman böyle bir seçim çaresinden de yararlandığımız olmuştur.)

«Şu çitin dikmelerini hazırlayıvereyim şuracıkta..» demiş ve başlamış işe.

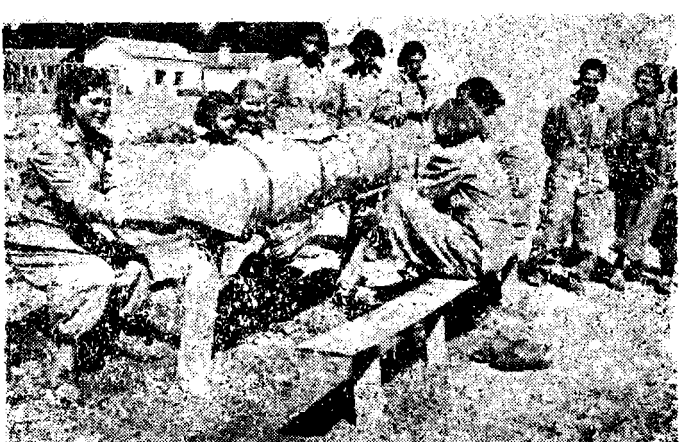
ç) Köylere izinli olarak gidecek öğrencilerin özellikle bu doğrultuda çabalar harcamalarını dürtükleyecektik.

Enstitüye malolduğunu sandığımız öğrenciler arasından 20'den fazlası kaçmıştı. Bunun nedenleri de, ya disiplin altına girip kendi ölçülerince özgürlüklerini yitirmekten doğan sıkıntılar, ya da türlü alandaki çabalara, dış ve iç etkilerle, yatırılamamış olmalarından ileri gelen bunalımlardı.

Kaçma'nın dara gelindiği zaman sığınlacak kolay bir çare olmadığını öğretmenin gereğine de inanmıştım. Sağa, sola sezdirmeden jandarma yolu ile bir gözdağı vermenin denenmesi, düşündüğüm gibi sonuçlandı. Kaçanların arkadaşlarına yakındıkları konular üzerinde yaptığımız özel araştırmada şunu öğrendik: «Kazma, kürek, çift - çubuk... Bu mu okumak? Köyümün suyu çıkmadıydı ya... Eğer amelelik yapmaksa babamın işinde yapardım da onun sofrasında otururdum. Karın doyasıya ekmek bile yok burada. Hem de avuç içi kadar bu yerde insan sıkıntıdan patlıyor.» Bütün bu yakınmalarda, elbet bir gerçek payı vardı. Bu hastalığın ilâçlarını bulmalıydı. Çocuklarla girişüen bir yârenlik arasında onların burada birçok yanlarla bağlanmalarını sağlayacak bizim yapmamızı gerekli gördülkleri işler neler olmalıydı üstüne esinlenebileceğimiz ne gibi öneriler koyabilirlerdi ortaya? Bunu eşleyip aramak istedim. Aldığım sonuçlardan şöyle bir kadro çıkmıştı ortaya: «Herkes istediği kadar ekmek yemeli. Okumak için isteyenler kolayca birer kitap bulabilmeli; bisiklete binmeyi öğrenmeli; radyodan şarkılar, türküler dinlemeli, çevrede toplu geziler yapmalıydılar. Dahası da vardı. Alanımızın kenarlarına kavak, çam dikmeli; ağaçların dikim, bakım işleri, isteyenlerin sorumluluklarına bırakılmalı;

yatakhanede, yemehanede, dersliklerde, meydanda yapılan ortak hizmetlerin nasıl yapıldığı hep birlikte gözden geçirilmeli; bunların daha iyi yürütülmesi için aramızda tartışmalar, eleştirmeler yapılmalıydı.»

Bu önerilerin uygulanması işini, vakit geçirmeden ele aldık. Şuradan - buradan edindiğimiz kitaplarla ileride kurulacak bir kitaplığın çekirdek sermayesini derledik ve kısa yoldan bu işi geliştirdik. Geziler, toplu radyo dinleme, yüzme işleri, bisiklete binmeyi öğrenme, ağaç dikme çabaları kısa zamanda yoluna konuldu. İlk hafta sonu toplantısında, iş bölümü.. bunları yürütme yöntemleri; bütün öğrenciler adına kovuşturmayı yapacak yetkili bir arkadaşlarının seçilmesi konuları üzerindeki düşünler, tartışmalar, güven veren bir sağduyu havası içinde açıkça ortaya konulmuştu. Bu birleşim, gelecek için enstitünün yönetimine katılma yolunda ana temeli atıyor ve çocukların yetenekleri üstüne de bize yeteri kadar umut, inan getiriyordu.

İlk günlerin çaresizliklerinden..

Eksikleri düzeltmek, gedikleri tıkamak için ilk çareleri ele alıp işlemek yolundayken sinsi sinsi başlayan bir kaynaşmanın taşacak bir düzeye gelmek üzere bulunduğundan habersiz kalmışız. Öğrencilerin aralarından ayırıp seçtikleri mümessil (Sonradan bunun adı, **işgüder** olmuştu.) odama geldi,

— Müdür bey, önemli bir şey söylemeye geldim. Sizin burada bulunmadığınız zamanları kollayıp ayrı ayrı her il'in, çocuklarmdan en irileri, kabadayıları kol kol vererek karşılıklı gösteriler yapıyorlar. Eğer hemen el atmazsanız bu, kanlı bıçaklı bir gırtlaklaşmaya kadar gidebilir.

Bu karşılıklı kabadayılık gösterisini inceleyip anlamak için fırsat kolladım. Kol kola kenetlenmiş irikıyım öğrenciler bir aşağı, bir yukarı gidip gelirlerken benzer yapıda ve ölçüde başka bir sıra çıkıyor karşılarına. Çalımlar, çarpmalar, meydan okumalar... İşi azıtabilirler ve iyileştirilmesi zor bir öfkenin öç duygusuna dönüşmesine yol açabilirdi. Yaptığımız toplu konuşmalarda, güç üstünlüğünün kafadan, gönülden geldiğini, bunların da yararlı hizmetler doğrultusunda kullanmanın gerekliliğini işledim. Bu alanda sıkı bir izlenim ve direnim, çocukları hizaya getirmişti.

Yalnız çok geçmeden erkek çocukların kız arkadaşlarından birini koruma içgüdüsü nedeniyle böyle toplu davranış işi, bir başka olayda patlak verdi. Pazar günü yakın tanıdıklarından birini görmek için Adpazarı'na giden bir kız öğrencimize şehirdeki çıraklardan, boş gezenlerden, ya da birkaç şehirli hayta dertakıl olmuş. Peşini bırakmamışlar ve adamakıllı da tedirgin etmişler. Sonradan öğrenip anladıklarıma göre olay, bizim çocuklar arasında duyulmuş, yayılmış..

Kendi aralarında uygulamak için bir plân tasarlamışlar.. Güçlü, açıkgöz olanlar ertesi pazar aynı kızı şehre yollamışlar, arkasına takılanları tenha bir yere çekmesi için gerekli talimatı vermişler. Ön hazırlık kararlaştırılan biçimde yürütülmüş. Kızın arkasına takılanları bir köşeye sıkıştırıp adamakillı pataklamışlar, turşularını çıkarmışlar. Ama hiç de akla gelmeyen bir mesele çıkmış ortaya. Saldırgan çocuklardan birisi, «Yaktılar beni!..» diye bağıra bağıra yakın karakola koşmuş. Polisler olay yerine yetişip orada buldukları öğrencileri apar - topar götürmüşler. Yalnız bu arada olanı biteni haber vermek için bizimkilerden birini soluk soluğa bana koşturmuşlar. Kısaca işi anlattı ve, «Adapazarlılar kendi aralarında dilzenledikleri yaralama oyununu bizim üstümüze atıyorlar» diye de işi en canalacak yönüle bağladı. Hızlı hızlı karakolun yolunu tuttuğum sırada haberci öğrencinin verdiği bilgiye dayanarak nasıl davranmam gerektiği üstüne zihnimde ayrıntılı bir hazırlık yaptım. Karakola girer girmez komiser,

— Olaydan çok üzüntü duydum Müdür bey ama, ne yapayım ki bunu «Resmiyete koymak» zorunluğundayım. Çünkü ortada bir yaralanma işi var.

— Elbet görevinizi yapacaksınız. Yalnız şikâyetçinin kimliğini saptayın. Yaralayan kimmiş, yaralıya sorun biliyor mu? Yaralayan araç neredeymiş? Henüz işin başındayız. Kestirmeden sonuç almaya yarayacak bir önerim var. Buradaki öğrencilerimizin üstleri, başları aransın bakalım, ilkönce bıçak, çakı, neyse, bulunup konulsun ortaya. Arama tarama sonunda hiç bir şey bulunamayınca, bu işte gözdağı vermek gibi hesaplı bir «Tertip ve kasıt» bulunduğunu ileri sürdüm. Bu yalan ve iftira yüzünden öğrencilerin ve enstitümüzün onuru lekelenmek istenümiştir.

Şimdi asıl dâvacı ve şikâyetçi yerine bizim geçtiğimizi ileri sürünce karşıdakilerinde şafak attı ve mırın kırın da başladı,

Komiser,

— İki tarafı barıştıralım Müdür bey! Gençlere yaraşmayan bu denli olaylara bundan sonra yer verilmeyeceği üstüne kendilerinden söz alalım da kapatalım bu meseleyi, ne dersiniz?

Ben de bu düşünce ve öneriye uydum ve sulh yolu ile bitirdik bu işi.

Aradan biraz zaman geçince bizim çocuklarla konuştum, böyle davranışlarındaki zorunluğun nedenini anlamak istedim. Bana dediler ki:

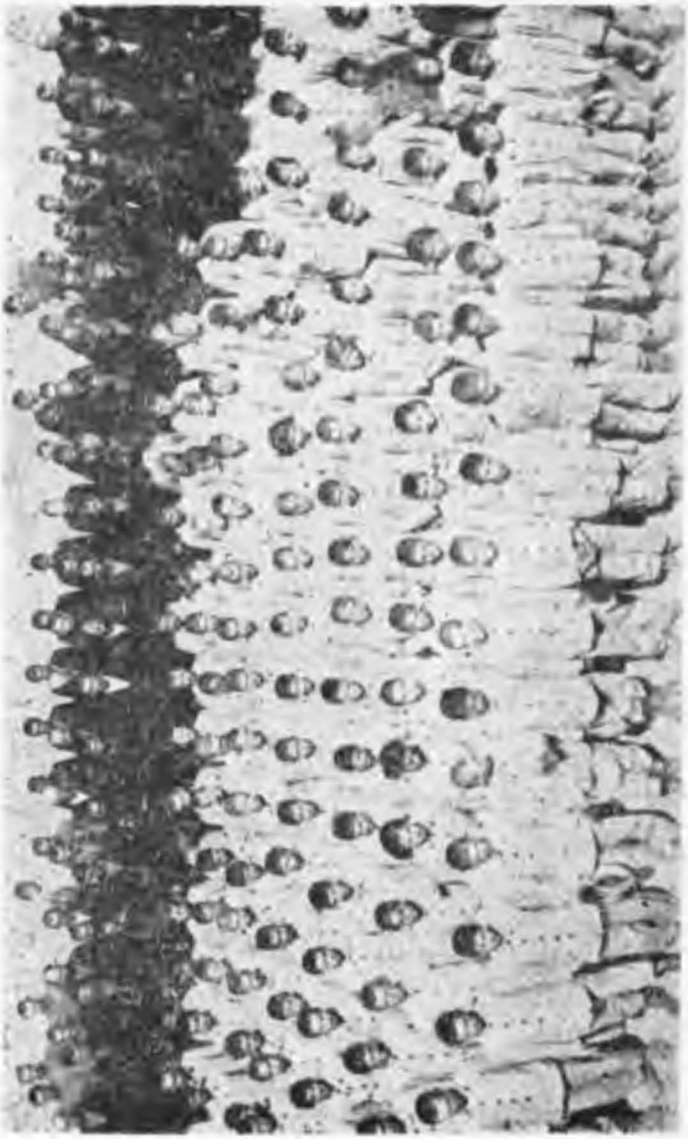
Enstitü Müdürü Balkır da boz renkli kumaştan elbise yaptırmıştı.

— Müdür bey, buranın insanları kendilerini çok beğenmişlerdir. Bizi küçük görüyorlar. Yerli yersiz lâf atıyor, birbirleriyle konuşur gibi yaparak, kılık kıyafetinizi küçümsüyorlar. «Bak, senin çöpçüler (Bu benzetiş, boz renkli giysilerinden ötürüdür.) Yarış atı gibi koşuyorlar yine!.. «Bizi çarşılarda, sokaklarda dolaşamaz hale getirdiler. İllallah! dedik artık bu soysuz davranışlarından.. Köylüysek ne eksiğimiz var sanki onlardan. Kendi aramızda bu sırnaşıklıklarını çok konuştuk. Sonunda, bu zibidilere hamlerini adamakıllı bildirecek bir ders vermeden rahat yüzü göremeyeceğimizi kestirdik ve işte böyle bir plân yaptık. Bundan sonra göreceksiniz kılımıza dokunamayacaklardır. Bizde, «Yılanın başı, küçükken ezilir.» derler. Oldu bu iş. Yüzünüzü kara çıkarmayız, rahat olun artık Müdür bey!

Gerçekten bu saldırılar, böylece bitti. Sonraları, sporda, ulusal oyunlarda köy çocuklarının ortaya koydukları varlıklar, onların bizimkilere saygı beslemelerine yol açtı.

DÜZENE GİRİŞE DOĞRU

Kadro eksikliğini çabucak tamamlayarak kayıtlarımızı 30. ağustos. 1940'ta kapattık. Aldığımız öğrencilerle ellişer mevcutlu dört sınıf kurduk, her sınıf da dörder gruba ayrıldı. Sınıfların mevcutlarını böyle dörde bölmekten amacımız, ders, tarım, işlik programlarıyle genel hizmetlerin yürütülmesini kolaylaştırmaktı. Hazırlanan plâna göre öğleden önce iki sınıf kültür dersleri yapıyor; iki sınıf da tarım çalışmalarına gidiyordu. Sınıflardaki gruplardan belli bir sıraya göre yeteri kadar öğrenci ayrılarak yatakhanede, yemekhanede, dersliklerde, çamaşırlıkta,

Çocuklar artık Enstitü üniformasını giymeye başladılar. (Arkadakiler eğitmen adayları)

aydınlatma araçlarının bakımında, meydanlarda günlük hizmetlerin nöbetine giriyor. Yine belli sıraya göre nöbete yollananlar dışında kalanlar da zanaat çalışmalarına gidiyorlardı. Bu zanaatlar, davarcılık, dülgerlik, demircilik bölümlerine ayrılmıştı. Her alandaki olanaklarımızın yetersizliği, büyük sıkıntılar içinde bunaltıyordu bizi. Davarcılık işleri için uygulama alanı genişti. Temel kazma, temel işleri, duvar örme, sıva yapma işlerinde bilgi ve el becerisi kazandırma yolunda türlü konuları vardı. Yani «Yapı» üzerinde uğraşılan yerler, birer «İşlik» demekti. Ama demircilik, doğramacılık için girişilecek uğraşılar için belli bir yer gerekliydi. Eğitmen kursundan kalma dermeçatma küçücük bir motor dairesi biraz büyütülerek marangozluk işlerinin yürütülebileceği bir yer diye kullanılabilirdi. Ama demircilik için çekirdek olarak böyle ele alınabilecek bir yer de yoktu. Çocuklarla boş zamanlarda şuradan - buradan konuşulurken bütün meseleleri ortaya koyar, onların düşüncelerini öğrenirdim. Bunu da açtım onlara. Önerileri açık ve kesindi: Motor yerini büyültür, içinde bir ekibin çalışabileceği biçime koyabilirdik. Demirciliğin yapılacağı işliği ise ağaç dikmelerin arasını tuğla ile işleyerek yeni baştan yapabilirdik. Onlara dedim ki,

— İyi ama, bu yaparız, çatarız dediğiniz şeyler, kâğıttan kayık yapmaya benzemez. Eline keser almamış, hiç mala tutmamış, çekiç kullanmamış acemilerin kârı değil böyle işler..

Çocuklar birbirlerinin yüzlerine baktılar, yutkundular, en cesaretlilerinden biri şöyle karşılık verdi:

— Müdür bey, bizler sandığınız gibi öyle çivi çakamayacak kadar da ham-halat değiliz. Siz bize güvenin! Başımıza bir usta verin, eğitmen ağabeyler de yardım edince üstesinden geliriz bu işlerin..

Hem marangozhane, hem de demirhane için gerekli avadanlığı sağlama işine hemen giriştim. Usta göstericiler bulduk, eğitmenlerin de yardımlarıyle tasarladığımız işleri kısa zamanda tamamladık. Her iki işlik de yeni gelen zanaat öğretmenlerinin kılavuzluğuyla harıl harıl çalışmaya başladı. Bu deneme cesaretimizi yeniledi. Aziz'in projesini kendisinin yaptığı resim-iş işliğine, küçücük kooperatif yapısına, öğretmen evlerine başlandı ve bunlar da kısa bir süre içinde tamamlandı.

Resim - iş atelyesi.

Ders, iş, tarım alanlarmda tuttuğumuz yolda, bu çabaların programlarının genişliği nedeniyle sınıfların ve bunların içindeki grupların bütün dallarda gereği kadar kalmalarını sağlayacak biçimde bir manevra kolaylığı, temel olarak alınmıştı. İki çeşit zamanın bölümünde müfredatı önceden hazırlanıp öğretmenler kurulunda incelendikten sonra uygun gö-

rülen programlar çerçevesi içinde dersler işleniyor; öbür bölüm de tarım ve zanaat çablarına ayrılıyordu. Yalnız bu yöntem, belli bir deney süresi içinde yürütüldü. Uygulama bize açıkça şunu öğretti ki türlü hizmet ve iş konularında başlama, geliştirme ve sonuç alma işlemlerinin birbirine bağlılıklarında kopmalar olmakta; biteviyeliğin hem el emeği, hem de zihinsel sonuçlarında yetersizlikler görülüyordu. Sözgelişi, demircilik işliğinde bir cilt bıçağının taslağını yapanlar, onun biçime getirilmesi, sulanması,

Küçük kooperatifimiz.

bilenmesi aşamalarındaki işleri hep kendisinden sonra gelen arkadaşlarına bırakma zorunluğunda kalıyorlardı. Tarımda, yapıda, doğramacılıkta da benzer kesiklik ve yarımcılıktan kurtulamıyorlardı. Oysa zanaatlarda güttüğümüz amaç, öğrenci hangi bölümdeyse onunla ilgili bir konuyu ele alırsa onu bütün olarak kendi başına yapabilme ustalığını elde edebilmeliydi.

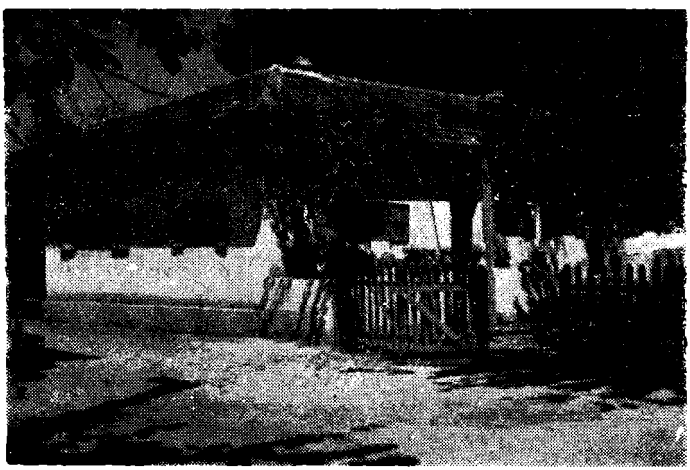
Bir el arabasının bütün demirden parçalarını hazırlayıp çatmalı, bir kaynağı yapmalı, bir kapı kasasını, bir çerçeveyi kendi kendine tamamlayabilmeli; yapı temelini işleme, duvarını örme... gibi ayrıldığı zanaatın ana bilgilerini edinmeli, el yatkınlığına girme konusunda gerekli pişkinliği kazanmalıydı. Böyle bir amaca ulaşmak için de zaman ve uğraşı bakımından yarımcılıktan, iğreticilikten sıyrılıp kurtulmak zorunluğu vardı. Bu alandaki görgü ve deneylerimiz arttıkça tarımda, zanaatlarda gereksemelere göre haftalık, on beş günlük programların süreleri içinde kalmak zorunluğu kaçınılmaz bir yol olmuştu. Daha sonraları uyguladığımız programlar, çabaların getirdiği koşulların ölçülerine göre düzenlendi.

Zanaat seçimi, öğrencilerin isteğine bağlıydı. Yalnız kişisel yetenek ve eğilimleri saptayabilmek için bütün öğrenciler her zanaat kolunda belli bir süre kalır, öğretmenlerin de bu istekler için düşünleri alınır, sonra karar verilirdi. Böylece bütün öğrenciler, ayrıca her zanaat dalında genel bir bilgi ve yatkınlık kazanırlardı.

Yalnız kız öğrencilerin ev idaresi derslerinin yoluna konulması işi, başlangıçta kolay olmadı. Henüz öğretmenimizin gelmediği sıralarda, bir yandan kızlarımızı ilgilendikleri evişleri alanında boşta kalmaktan kurtaracak, bir yandan da onları enstitüye ısındıracak çareyi bulmak, benim için epeyce düşündürücü bir iş olmuştu. Bu meseleyi eşime açtığım zaman bunun da çözüm yolunun hazırda ve kolay olduğunu öğrenince rahat bir soluk aldım. Eşim Nimet, çıkar yolu kısaca şöyle göstermişti:

— Gerçi bakım isteyen bir çocuğum var ama (Kızım Filiz henüz bir yaşındaydı) yine de gücüme güveniyorum. Kızları öğretmenleri gelinceye kadar

ben alayım üzerime. Ev işlerini öğretmek için onlara yeteri kadar faydalı olurum sanırım. Yarından tezi yok, hemen başlayalım. Durumu dilzenlet de gelsinler buraya. Her gün işe ayrılabilen kızların bu doğrultudaki çabalarını yürütecek programı uygulamaya koydu.

Öğrencilerin kaşla göz arasında yapıverdikleri iki göz odalı Müdür evi.

Bir ev kadını için gerekli hizmet ve işler sıra ile öğretim konusu yapıldı:

Evde temizlik, evi düzene koyma, çamaşır yıkama, ütü, yama. Mutfak işlerinden et, sebze yemekleri, hamur işleri, tatlılar, reçeller, sofra kurma. Evimiz için hazırlanan yemekleri, ara sıra, o gün evde ders yapan kızlara ikram ediyor, hep birlikte yiyor ve böylece bu alanda da onlara kılavuzluk ediyorduk. Dikiş makineleri, ütüler satın alınıp hazırlandı. Öğretmenler (Önce Nedime Pamukçu, sonra Huriye

Atay) gelince kızların biçki - dikiş işliği de hemen çalışmaya başladı. Eşim, gerektiğinde buraya da yardım için koşardı.

Bir dinlenme gezisi yapmıştık Bursa'ya. Bir aralık eşim,

— Sabahleyin senin Fahriye'yi gördüm yolda, okula, görevine gidiyormuş. Bir irileşmiş, bir irileşmiş ki görme!

— Kimmiş o Fahriye de?

— Canım Kelemci. Şu Arifiye'deki. Şimdi burada öğretmenmiş.

— Eee...

— Ayaküstü şöyle bir konuştu. Uzun uzadıya torunundan sözetti. Sonra, «Nimet teyze, sizin Arifiye'de bize yemek pişirme işleri için tutturduğumuz notların bulunduğu defteri hâlâ saklıyorum. Daha geçenlerde bir yemeğin nasıl hazırlanacağını hatırlamak için karıştırdım. Bütün arkadaşlar sizi sık sık anıyoruz. Sağolun!» dedi.

ÖĞRETMEN İŞİ

Enstitüye ilk ağızda getirmeyi tasarladığım öğretmenler işi, benim için pek önemli sorunlardan birisiydi. Çalışma güçlerimizi ayakta tutacak her yanıyla sağlam olduklarını yakmdan bildiğim arkadaşlarımı en kısa zamanda kazanmak, aklımdan hiç çıkarmadığım bir ereğimdi. Bu konuda kesin olarak kazanmak istediğim üç arkadaşım vardı. 1 — Muammer Köseataç, 2 — Hamdi Paner, 3 — Hakkı Tanberk.

1 — Muammer Köseataç

Daha ilk öğretmenliğe başladığım günlerde tanıştığım, karakteri, kafası sağlam, meslek bilgisi

eksiksiz dörtbaşı mamur bir öğretmendi. Hiç bir yanında çatlağı olmayan, gözü kapalı güven duyduğum bir insandı.

Türlü okullarda omuz omuza öğretmenlik yaptık. Arifiye Köy Enstitüsü Müdürlüğüne atandığım zaman o, Silivri İlköğretim Müdürüydü. Hiç vakit geçirmeden onu buldum. Benimle bir arada çalışmak isteyeceğinden hiç kuşkum yoktu. Yalnız durumunun böyle bir önerime «Evet» diyecek rahatlıkla, koşullarının önemli bir takıntı ile zorlanmayacak bir ferahlık içinde bulunması gerekliydi elbet. Buldum, konuyu anlattım.

— İşi sen bütün yanlarıyla tartmış; enine boyuna ölçmüş; Arifiye'deki enstitüde bir öğretmenlik için durumumu elverişli bulmuş olacaksındır ki bu sonuca varmışsın. Benim için tek yol var bu konuda: Hay hay! istediğin zaman hazırım ben.

Bu mesele bitmişti, tamamdı. Pek sevinmiştim doğrusu... Kolay mıydı böyle pırıl pırıl bir arkadaşı, güçlü bir öğretmeni, eksiksiz, olgun bir insanı kazanmak? Bunu, ilerde bu yoldaki gelişmelerin iyi; hayırlı bir başlangıcı saydım,

2 — Hamdi Daner :

Şimdi geldi sıra, bizim Hamdi'ye, Hamdi Daner'e. Onunla da Balmumcu Yatı Okulunda beraber çalışmıştık. Her işte ne düşündüğünü açık açık ortaya koyardı ama tarafsız kalmasını da çok iyi bilirdi. Kalender, iyi yürekli, efendi bir insandır. Her zaman iyi bir yönetici olduğunu göstermişti. Güzel sanatları sever. Daha öğretmen okulunda öğrenci iken kemana başlamış, ilerletmiş; zaman zaman elinden bırakmadığı kendisini doyuran bir zevk sığınağı olarak kullanırmış kemanını. Gençken Bulgaristan'da

operaya, operete gitme fırsatlarını hiç kaçırmamış. Belli başlı bütün operalarm konularını ezbere bilir. Balmumcu'da birlikte çalışırken Hulûsi Öktem adlı okulun pek değerli müzik öğretmeni konservatuara atanıp da görev yeri boşaldığı zaman Hamdi onun yerine geçmiş, sanki hiç bir şey olmamış gibi, koral müzik geleneğini, çocukların da bu alandaki yeteneklerini sürdürüp götürmüştü. Yer yanıyla iyi bir insan ve güçlü bir öğretmen olan Hamdi'nin bizim enstitünün müzik alanı için eşi bulunmaz bir öğretmen, yetkili bir baş olacağını kestirmiştim. Arifiye'den İstanbul'a geldiğim zaman onu evinde buldum. Boğaz'da, Çengelköy'üne dek şirin bir ufku çerçevesi içine alan bir okulun müdürüydü. Bu artist ruhlu insanı iyi tanıyordum. Öyle çıkarlara metelik vermeyecek kadar gönlü zengindi onun.

Daner'e kurulacak köy enstitüsünde kendisinin başında bulunacağı müzik topluluğundan, doğanın yer yer doyulmaz güzelliğinden söz açtım. Her yönüyle sağlanacak geçim ve konut işlerinde erişeceği rahatlığı koydum ortaya. Üzücü ve düşündürücü hiç bir takıntısı olmayacak bir genişlik; sınırsız bir ferahlık içinde girişilecek çabalardan; ne isterse gerekli gördüğü bütün olanakların önüne serileceğini; güçlü koşulların getireceği zengin müzik verilerini saydım, döktüm. Bundan sonrasını, kendisinin yazıp bana verdiği anılardan izleyip kısaca öğrenelim: «(...) Edip bizi aldı götürdü ki ne göreyim. Meşhur meşe korusu, fundalık bile değil, ev, kafalarda kuruntu. Akşam üstü dışarda duramazsınız, sivrisinek cenneti!... (Haydi bir kez konuş şu köyden gelmiş çocuklarla) dedim. Üstü dallarla örtülü savatın altında topladım hepsini. Zaten 150 kişi kadardılar. Konuşmayı çok uzatmadım. Türkü söylemelerini isterdim. Tıs yok.

Kurcaladım, kız, erkek hepsi utangaç. Onlara uygar ülkelerde müziğe ne kadar önem verildiğini birkaç kısa hikâyeye sığdırarak anlattım. Öyle canla, başla, sevgiyle dinliyorlardı ki içim kaynadı bu köy çocuklarına.

— Koruyu bulamadım ama Edip, dedim. Çok daha güzelini, insanları buldum. Kalıyorum burada. Müzik ve Fransızca öğretmeni olarak kalakaldım, içim sevgiyle, azimle dolu Arifiye'de, şu ilerde yurt düzeyine dağılacak ülkücü gençlerin yanında.

3 — Hakkı Tanberk

Kastamonu Eğitmen Kursunda müdürken ikinci döneme, kesim illerinden yolanan öğretmenler arasında Zonguldak'tan gelmişti Tanberk. Tarım öğrenimi yapmış, sonra öğretmenliğe geçerek bir köyde çalışırken oradaki başarılı hizmetlerini gözönünde bulunduran Millî Eğitim Müdürlüğü, eğitmenler bölgesinde gezici başöğretmenlik yaptırmak amacıyla kursa yollamış. Durumunu incelemiş, önce yaptığı hizmetlerin niteliklerini değerlendirerek kursta onu, tarım işlerinin başına getirmiştim.

Bilgisi, plânlı çalışmaları, sürekli çabalarıyla hemen çevresinin dikkatini üstüne çeken Tanberk, en verimsiz sayılan alanlarında aldığı kusursuz sonuçlarla kurumun yüzünü aketmiş, böylece gerçek bir başarıya ulaşmıştı. Arifiye Köy Enstitüsü gibi beş ilden kurulu tarım konuları zengin bir kesimin çocuklarını yetiştirmek, enstitünün de bereketli topraklarında faydalı deneyler ve üretim yapmak için doğrusu biçilmiş bir kaftandı. Yalnız ben oradan ayrılırken Kastamonu'da açılan Köy Öğretmen Okulu kadrosunda bırakmayı pek uygun görmüştüm. Arifiye Köy Enstitüsü için, tarım çabalarını yürütecek bir baş

olarak, onun varlığına büyük bir gerekseme vardı. Bizim enstitüye gelmesini yürekten istiyordum. Ne var ki oranın güçlü bir öğretmenine bu amaçla kancayı takmak, yersiz ve bencil bir davranış olur diye düşünüyordum. Ama çok geçmeden ondan aldığım bir mektup, karşılıklı isteklerin buluşmasına yardım etti. Birlikte çalıştığımız dönemin geniş bir anlayış havası içinde verimli hizmet olgularını hatırlatarak benim yanımda görev almak istediğini açıkça belirtmişti. Ben de hemen bu doğrultuda etkili girişimlerin sonucunda Tanberk'in Arifiye'ye atanmasını sağlamış ve böylece de yerinde ve çok iyi bir iş yapmış olmanın rahatlığına kavuşmuştum.

Tonguç, bizim kafamıza, hesabımıza yatkın öğretmenleri bulup atamada şöyle düşünüyordu:

— Köklü insanları ve işe yarayacağı kanısında bulduğum yakınlarını ve ikinci elden de bunların güvendiklerini enstitüye alman elbet pek güzel bir şey. Ama bütün bir kadroyu bu soy öğretmenle donatma olanakları, yetersiz gibi gelir bana. Şimdi bu meselede karşımızda iki yol görünüyor: Bunlardan ilki, her bakımdan inanarak buraya alacağın arkadaşlarının yakından tanıdıklarına el atıp bunların kazanılması yoluna, diyecek hiç bir şey yok. İkincisi de, bizim elimize ne geçerse, ne bulursak onları buraya yollamak. İlk bakışta ters gibi görünür ama, bu tutumun da kendine göre verimli sonuçlarını yabana atma. Bizim, kadronuzu gözönünde tutarak yollayacağımız öğretmenler bu ağır yükün dolabma koşulunca cevherli olanlar gösterirler kendilerini.

Bakarsın, hiç bir iş yapmayan da çıkar aralarında. İşte o zaman bu çürükler kendiliğinden ayıklanır da gider. Bizim için işe yatkm ve yarayışlı elemanlar seçmek için bu deney, bulunmaz bir yoldur. Hele ka-

dın öğretmenler yönünden bu çareye öncelikle başvuracağız. Öğretmen okulları çıkışlılardan fazlaca yollamaya çalışacağım. Bunları buraya ısındırmak için özel bir dikkat gerek.

Kurumun başında kaldığım sürece enstitüye atanan kız öğretmenler için bizim ev, iç rahatlığı ile sığınılan bir liman; eşim de onların yalnızlıklarını unutturan dertlerine ortak bir abla olmuştu.

Daha ilk günlerde enstitüye alınmalarını sağladığım yakın arkadaşlarımın çevrelerinden tanıyıp güvendikleri öğretmenleri de aldık. Bir yandan da İlköğretim Genel Müdürlüğü, enstitü öğretmenliği için gönüllü gördüklerini ara vermeden yolluyordu. Böylece işlere giriştiğimiz 1940 yılından 1943 yılına kadar enstitümüze 41 öğretmen atanmıştı. Bunlardan 34'ü erkek, geri kalanı da kız ve kadındı. Öğrenimleri bakımından bir döküm yapılırsa şöyle bir sonuç alınır:

Yüksek Köy Enstitüsü	2
Gazi Eğitim Enstitüsü	4
Öğretmen Okulu	17
Ziraat Okulu	4
Türlü meslek ve Sanat Okulu	14
	41

Kadromuzda ambar ve hesap işlerinde çalışmak üzere üç de memur vardı.

Öğretim - eğitim işleri yanında bu görevleri yapmakta bulunanların arasından Arifiye Köy Enstitüsünün özelliğine göre enstitüde ele alınmış bulunan işlerin başında bunları yürütebilecek hazırlıkta sorumlu «Baş»lar bulunmakta idi.

Enstitülerin, bakanlığın isteğine uyarak çabalarında sürdürdükleri uygulamalarda edindikleri düşün ve deneyler temel tutularak yaptıkları öneriler gözönünde bulundurularak İlköğretim Genel Müdürlüğünce düzenlenip de enstitümüze 10.X.1942/6 - 13631 tarih ve sayı ile yollanan esaslara ek olarak verilen 16.XI.1944/18940 tarih ve sayılı yönetim, öğretim, eğitim alanlarında görev yapanlarla ilgili İş Bölümü Plânında sözkonusu edilmiş müdür, müdür muavini, eğitimbaşı, müzikbaşı, yapı ve sanatbaşı, ziraatbaşı, işlikbaşı, balıkçılıkbaşı ve bunlar dışındaki örgütler ve hizmet personeli için saptanan görevler olduğu gibi aşağıya alınmıştır:

«Öğretmenlerin Vazifeleri

«Enstitü öğretmenleri, 3803 ve 4274 sayılı kanunlarda yazılı hükümlere ve Maarif Vekilliğince verilen emirlere uygun olmak şartıyle Müdürün göstereceği şu işleri görürler ve bunlardan mesul tutulurlar:

a) Talebenin eğitim ve öğretimiyle ilgili bütün işleri idarece tasdik edilen günlük, haftalık, aylık veya mevsimlik çalışma plânlarına göre yapmak talebenin idarî işlerini takip. tespit ve kontrol etmek: öğretmenler kurulu kararlarını tatbik etmek.

b) Eğitim işleri kendilerine verilen sınıfların talebesiyle ilgili yemek yeme, giyim, muaşeret usullerine göre hareket. çalışma, eğlenme gibi hususlarda çocuklara örnek olacak şekilde hareket ederek onları halk karakterli birer vatandaş. kuvvetli, çalışkan, becerikli birer öğretmen olarak yetiştirmek.

c) Sınıfındaki talebenin okuması uygun görülen güzel yazıları ve kitapları onlarla birlikte okumak, çocuklara bu nevi eserler okuma itiyadını kazandırmak, talebe ile birlikte incelenmesi uygun problemleri münakaşa ettirmek ve onları bir mevzuu tarafsızlıkla münakaşa edebilme seviyesine yükseltmek.

d) Talebeye tek tek gruplaşarak yapmayı üzerlerine aldıkları işleri çok verimli, devamlı ve kendi kendilerine yap-

maları yol ve yordamlarını öğretmek ve onlara bu yolda örnek olmak.

e) Müdürün, eğitim, zirat ve sanat başının göstereceği işleri yapmak, tesellüm ettiği ayniyatın idare ve muhafazasında zarar ve ziyanı ödemek üzere mesul olmak.»

Nöbetçi Öğretmenlerin Vazifeleri

«İdarece tespit edilen nöbet cetveline göre nöbet müddeti içinde Enstitünün bütün işlerinin disiplinli geçmesini sağlarlar ve şu işlerden mesul tutulurlar.

a) Talebe ve öğretmenleri muntazam bir şekilde ve çalışma plânlarına uygun olarak vaktinde işe sevketmek, bu bakımdan yapılması gerekli her türlü yoklamaları yaparak usulüne göre bunların kayıtlarını tutmak, ilgilere bildirmek.

b) Talebenin yemeği, çamaşırı, giyinmesiyle ilgili bütün işlerin Enstitü iş nizamına uygun bir şekilde yapılmalarını temin etmek müesseye getirilen ve müesseseden çıkarılan madde, malzeme, eşya ve vasıtalarla ilgilenerek kanunî icaplara göre hareket etmek, erzak ambarının çalışmasında, erzakın tartılmasında, aşçıbaşıya tesliminde, ambarın kapanmasında, mühürlenmesinde, ambarın tartılışında bulunmak.

c) Enstitüde temizlik, disiplin ve ayniyatla ilgili her türlü tedbirleri almak, alâkadarlara aldırmak bu hususlarda kusurları görülenleri tespit ederek Müdüre bildirmek,

d) Müdürün, eğitim, ziraat, sanat başının göstereceği diğer işleri yapmak.»

«Öğretmenler Kurulunun Vazifeleri

«Enstitüde vazife alan bütün öğretmenler, stajyer öğretmenler ve usta öğreticiler öğretmenler kurulu azasıdırlar. Bu kurul Müdürün başkanlığında her ay bir defa toplanır. Kurul şu işleri görür:

a) Enstitü çalışmalarıyle ilgili plânların yapılmalarına temel olabilecek mahiyetteki ana fikir ve mütalâaları münakaşa mevzuu yaparak incelemek ve karara bağlamak.

b) Talebenin enstitülerin gayelerine uygun bir şekilde yetiştirilmeleri için gerekli tedbirleri tayin ederek karar altına almak,

c) Vekillikten verilen ve öğretmenleri ilgilendiren emirlerin mahiyetleri üzerinde konuşmak ve bunlardan en iyi bir

şekilde tatbik sahasına konmalarını temin edici kararlar almak,

d) Talebe ve öğretmenlerle ilgili tatil zamanlarıyle izin zamanlarını Enstitü çalışmalarına en uygun düşecek şekilde kararlaştırmak,

e) Bütün alanlardaki çalışmaların ahenkli bir şekilde devamını sağlayıcı kararlar almak,

f) Müdürün havale ettiği disiplin olaylarını ikinci derecede tetkik etmek ve karara bağlamak.

NOT

Bu kurulun kararları yazılarak bütün aza tarafından imza edilir. Enstitü idaresi bu kararları ilgililere bildirerek tatbikat sahasına koyar.»

«Disiplin Kurulunun Vazifeleri

«Disiplin kurulu üyeleri

1) Eğitim başı, 2) Yapı ve sanat başı, 3) Ziraat başı ve bütün öğretmenlerin seçecekleri iki öğretmendir.

Bu kurul eğitim başının başkanlığında on beş günde bir toplanır ve kararlarını üyelerin çokluk reyiyle verir. Kurulun vazifeleri şunlardır ve kurul üyeleri bunlardan mesul tutulurlar

a) Enstitü içinde ve çalışma alanlarında disiplinsizliğe meydan verecek her türlü engelleri ortadan kaldırmaya yarayacak tedbirleri tespit ederek idareye bildirmek.

b) Disiplinsizlik yapan talebeyi kurula çağırarak onunla konuşmak ve bu gibilere suçlarının Enstitü hayatına yapacağı kötülükleri anlatmak,

c) Suçlu talebeye suçunun mahiyetine göre cezalar vermek. verilen kararları idareye bildirmek.

NOT

Müdür disiplin kurulu kararlarından tatbikini uygun bulduklarını derhal tatbik eder, uygun bulmadıklarını da hemen öğretmenler kuruluna vererek orada müzakere ettirir. Bu kurul da aynı kararda ısrar ederse keyfiyeti Vekilliğe bildirir. Talebenin Enstitüden çıkarılması ile ilgili kararlar Vekilliğin tasdikinden sonra tatbik edilir.»

«Müdürün Vazifeleri

«Enstitü Müdürü, Enstitünün idare, eğitim ve öğretimiyle ilgili bütün işleri; 3238, 3794, 3803 ve 4274 sayılı kanunlarla müessese ile ilgili diğer kanunlarda yazılı hükümlere ve Maarif Vekilliğince verilen emirlere göre bizzat çalışmak, diğer alâkadarları çalıştırmak suretiyle görür ve bu işlerden mesul tutulur.»

«Müdür Muavinin Vazifeleri

«I — Muhasebe

1 — Verilen yıllık tahsisatı ihtiyaç bölümlerine göre bir sarf plânına bağlamak,

2 — Tahakkukların malî mevzuata göre tekemmül ettirilip noksansız olarak ita emirlerine bağlatmak, (Lüzum, karar, tesellüm, fatura ve senet, muayene),

3 — Yapılan sarfiyatı günü gününe kaydettirmek,

4 — Alman avansların para ve senetlerini kasada, ilmühaberlerin yekûnunu ifade edecek şekilde saklatmak,

5 — Müteferrik alışverişlerin peşin olarak avanstan tediyesi mümkün olmayan hallerde hafta sonlarında tasfiyesini behemehal yapmak,

6 — Yapılacak tediyelerin tahakkukunu mübayaa sırasına göre hazırlatıp Malmüdürlüğüne göndermeyi temin etmek,

7 — Mahsup ve tahakkuk muamelelerini sıra numaralarıyla ve muntazam bir şekilde muhafaza etmek.»

«II — Ambar :

1 — Ambara girecek eşyanın komisyonca muayenesini sağlamak,

2 — Giren eşyanın tesellümünün kesilip deftere hemen kaydedilmesinin temini,

3 — Çıkan eşyanın tabelâya ve lüzumlara göre deftere işletilmesini temin,

4 — Ambarın muayyen zamanda açtırılıp bu belli zamanda eşya çıkarılması,

5 — Her ayın sonunda bir sayım ve tartım yapıp neticelerin muntazam muhafazası.»

«III — Debboy :

«1 — Debboya girecek eşyanın komisyonca muayenesi.

Giren eşyanın tesellümünün kisilip defterine gününde işletilmesi.

3 Çıkan eşyanın defterine hangi tarih ve kaç numaralı tüzumlu çıktığının işaret edilmesi.

4 — Kullanılmaya çıkarılan eşyanın demirbaşa hemen kaydedilmesi.

5 — Her ayın sonunda yapılacak tartım ve sayımın neticelerini muntazam olarak muhafaza etmek.»

«IV — Satınalma

a) Ambarın yiyecek malzemesi daima gözönünde bulundurulacak. Ambar memuru ihtiyacı üç gün evvel yazı ile bildirecektir.

b) Tutarları (25) liradan aşağı malzeme ve eşya peşin olmadığı takdirde zımbalı ve kopyalı bir defterin kâğıtları kullanılmak suretiyle sipariş Muavinlik tarafından yapılacaktır.

c) Diğer alımlar piyasadan lâzım olan fikir alındıktan sonra yapılacaktır.

d) Müteahhide verilecek siparişler kabul olunmamak hali düşünülerek üç gün evvel olacaktır.»

«V — Ayniyat

1 — Kullanmaya çıkarılan demirbaş eşyanın numaralanması.

2 — Muhtelif yerlerde mevcut demirbaşların listelerin hazırlanıp bulunduğu yere asılması.

3 — Her aybaşında demirbaş tâdadmın yapılması, kırılmış eşyanın zamanında mazbatalarının yapılması.

4 — Malî yıl sonunda esaslı bir sayım yapılması.»

«VI — İdare :

1 — Maaş ve ücret bordroları hazırlanıp 25'ci gününe kadar Malmüdürlüğüne teslim edilmiş bulunacaktır.

2 — Müteferrik müstahdem defteri tutulacak, işe başlama, ayrılma, aldıkları ücret vukuatı burada görünecektir.

3 — Müstahdem alınması, nüfuslarını, muayene raporlarını muhafaza işleri intizamlı yürütülecektir.

4 — Doktorun, ziraat başının, öğretmenlerin, öğrencilerin iştirakiyle haftalık yemek listesi yapılacaktır.

5 — Muhasebe memurunun yalnız tediye günlerinde Adapazarı'na gidip diğer günlerde hesap işleriyle uğraşmaya imkân bulacak şekilde çalıştırılması.

6 — Debboy memurunu kireç, kereste, taş... gibi malzemenin tesellümünde mutlaka hazır bulunmasının temini.

7 — Muhasebede çalışan arkadaşların Enstitümüz mesai saatlerinde vazifeleri başlarında bulunmalarının temini.

8 — Mayıs ayı başından itibaren tahsisatın ihtiyaca yetecek şekilde düzenlenip kontrolü.

9 — Malî sene başında bütün yiyecek ihtiyaçların senelik miktarlarıyle hesaplanarak eksiltmeye konacak şekilde hazırlanması.

10 — İşçilerin yerlerinde çalıştırılıp çalıştırılmadıklarının kontrolü.

11 — İşçilerin ve usta göstericilerin paralarını ve diğer devlet istihkaklarını muntazam bir şekilde almalarının temini.

12 — Üç ayda bir defa Mütedavil sermaye muamelâtının gözden geçirilmesi.

13 — Yemeklerin, mutfak intizamı ve temizliğinin kontrolü.

14 — Ambar ve deponun temiz ve muntazam olarak tutulmasını temin.

15 — Debboyda kalmış eşyanın kullanılmak üzere yerlerine verilmesi.

16 — Umumî durum hakkında ayda bir defa Müdürlüğe rapor verilmesi.»

«Eğitim Başının Vazifeleri

«Eğitim başı, Enstitü eğitimiyle ve öğretimiyle ilgili şu işleri görür ve bunlardan mesul tutulur.

a) Enstitünün haftalık çalışma plânlarını, nöbet cetvellerini, zirat, sanat ve yapı başlarıyle birlikte hazırlamak; Müdüre tasdik ettirmek ve ilgililerin bu plânlara göre çalışmalarını ve Enstitüde disiplini temin etmek.

b) Enstitü çalışmaları ve disiplin işleriyle ilgili bütün talebe teşekküllerini kurmak, bunların kayıtlarını usulüne uygun bir şekilde tutmak.

c) Her türlü istatistikleri plânlaştırmak, talebenin enstitünün eğitim, öğretim disiplin ve idaresi ile ilgili işlerde mesul tutularak vazife almalarını temin ve tahakkuk ettirmek.

d) Enstitünün türlü iş alanlarında vazife alanların işlerini iyi yapıp yapmadıklarını kontrolda ilgili başlarla işbirliği

yapmak. Devamsızların, işlerini iyi yapmayanların durumlarını tespit etmek.

e) Çalışmayacak durumda olanlarla Enstitü içinde istirahat etmeleri lâzımgelenlere ve mazeretli talebeye izin vermek.

f) Müdürün göstereceği işleri yapmak.»

«Müzikbaşının Vazifeleri :

«I — Öğrencilerle ilgili işler :

1 — Öğretim ve eğitim.

Öğrencinin müzik terbiyesi alması kadar müzik terbiyesi verebilecek kabiliyeti de kazanması esastır. İşleri buna göre ayarlamak lâzım gelince, tedrisatı programa göre düzenlerken şu tedbirlerin de ele alınması gerekmektedir:

Müzik çabalarında ilk çekirdek.. Daner, böyle başladı.

a) Radyonun haftalık programlarını önceden tetkik «lip terbiye edici kıymetteki parçalar tespit olunmalı, bir liste hi linde hem asılmalı, hem de ilân edilmelidir.

b) Tesbit olunan parçaları toptan dinletmek için ayrılacak zamanı programa koydurmalıdır.

c) Klâsik olmuş parçalara ait plâkların bir listesi yapılmalı; imkân buldukça almak üzere Müdürlüğe verilmeli. bunlar da, terbiye edici bir vasıta olarak, kullanmak için programda yer almalıdır.

d) Enstitü koro ve orkestrası ayda bir defa bütün öğrencilere dinletilmelidir.

e) Öğrencilerin köylerden 'getirdikleri 'güzel türküleri toplayıp yaymalıdır.

f) Türkülerin hep bir ağızdan söylenmesi için toplu bulunulan zamanlardan istifade etmelidir. Akordeona da bu sahada rol vermek pek isabetli olur.

g) Müziğe hususî merakı olanları teşvik etmek, onların çalışmaları için imkânlar hazırlamak çok yerinde olur.

h) Müsait havalarda mandolin çalan çocuklardan ekipler hazırlayarak oyun oynayacak, türkü söyleyecek çocukları da katmak suretiyle tatbikat bölgemizdeki köylere yollamalı. bunu da bir plâna bağlamalıdır.

ı) Her öğrenciye bir mandolin tedarik ettirmeye çalışmalıdır.

k) On beş günde bir yapılacak eğlenceler, ilgili öğretmenler ve öğrencilerle birlikte bir programa bağlanmalıdır.»

II — İdare

1 — Mandolinlerin hepsine sıra numaralarını gösteren birer etiket konulmalı, her dolaba orada saklanan mandolinlerin numara sırasını gösterir listeleri asılmalıdır.

2 — Müzik âletlerini muhafaza ve tevzi etmek ve aylık olmak üzere bir öğrenci ayrılmalı; bu, verildiği gibi ve tam olarak teslim alma işinden mesul tutulmalıdır. Devir imzalı listeleri mukabilinde olmalıdır.

3 — Derlenen türkülere, öğretilmiş türkülere ve klâsik parçalara ait birer güfte ve nota defteri tanzim edilmelidir.

4 — Yapılan işler hakkında Müdürlüğe ayda bir rapor verilecektir.

NOT : Müzikbaşı, ilâveten yazı işlerini idare edecektir.»

«Yapı ve Sanat Başının Vazifeleri

«I — Hesap

«1 — Verilen paraya, Enstitünün ihtiyaçlarına göre yapı malzemesi hesap edilip Müdürlüğe zamanında verilecek.

2 — Müessesenin kurulduğu günden bugüne kadar verilen para ile yapılan işler, müşahhas şekilde ifade edilecek, maliyet hesapları yapılacaktır.

Çatı yapımı.

3 — Bir yılın yapı işleri tamamlandıktan sonra maliyet hesapları yapılacak.

4 — İşlikler için lüzumlu olan malzeme toptan hesaplanıp Müdürlüğe bildirilecek.

5 — Her işliğin yaptığı işler ay sonunda değerlendirilecek; bu, izahlı olarak tespit edilip işliğe asılacak.

6 — Yapı malzemesinin ayrı, işliklerin ayrı demirbaş defterleri bulunacak.

7 — İşliklerin malzeme defterine giren malzeme ile yapılanlar atölye defterine hafta sonunda kaydedilecek.

8 — Yapı işleri için teslim edilen tuğla, kum, kireç... gibi malzemenin tespiti için bir defter tutulacak.

9 — Avadanlıklar için ayrı bir demirbaş defteri bulunacak.

II — Öğretim ve teknik

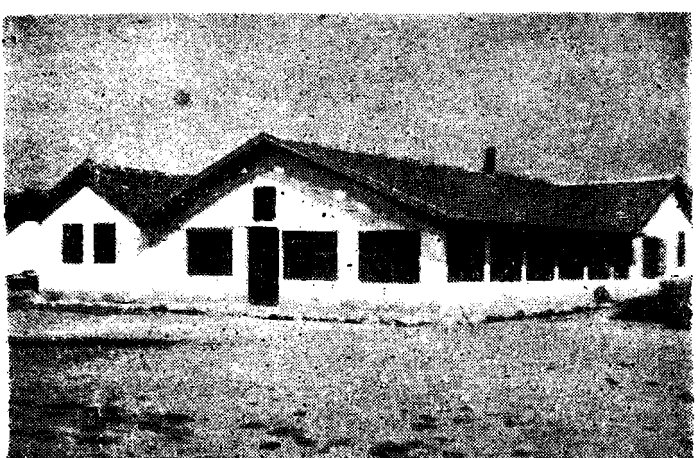
1 — Her yılın yapı plânı hazırlanıp bütün öğrencilere izahat verilecek, bu plân herkesin göreceği bir yere asılacak.

2 — Haftalık işler üzerinde o işleri yapacak kümeler veya tek başına çocuklar adamakıllı aydınlatılacak ve böylece bilerek çalışılma temin edilecek.

3 — Sanatını yapan öğrencilerin o sanatı öğrenecek şekilde çalıştırılması gözönünde tutulacak, mezuniyet imtihanında liyakat ispatına yarayacak iş mevzuları önceden hazırlanacaktır.

4 — İşlerin azaldığı kış aylarında son sınıf öğrencileri köylerde yapılacak okul inşaatı tekniği üzerinde, plân tatbiki de dahil olmak üzere, esaslı bir şekilde hazırlatılacaktır.

5 — İşlerde düzgünlük, güzellik, sağlamlık esas tutulacak çalışmalar buna göre düzenlenecektir.»

Her türden demir alet ve avadanlıklar bu işlikte yapılırdı.

«III — İdare :

«1 — Her şekilde yapılacak haftalık işler, işlikte çalışacak öğrencilerin numaraları, işbaşı olarak ayrılan öğrencinin adı bir kâğıda yazılıp asılacak.

2 — İşliklerde öğretmen ve öğrencilerin bulunup bulunmadığı ve işleri mürakabe edilecek.

3 — Malzemenin tasarruflu kullanılması, yerli yerinde ve düzgün olarak bulunması işleri gözden kaçırılmayacaktır.

4 — İşliklerin temizliği, düzeni, zamanında açılıp kapanması, kapanırken ocaklarda, sobalarda, ütülerde ateş bırakılmaması, işi ehemmiyetle takip edilecektir.

5 — Kesimimizde hangi köylerde yeniden hangi yapılar üzerinde çalışılacağı tespit edilecek, giderek ekiplerin 2 ay evvel bu işler için hazırlanıp köydeki çalışmaları plânlaştırılacak.

6 — İşlerin cereyanı hakkında ayda bir Müdürlüğe bir rapor verilecek.»

«Ziraat Başının Vazifeleri

«1 — Zirat işlerini verimli ve plânlı bir şekilde yürütmek, Enstitüye ait bütün topraklarını işletmek, boz bıraktırmamak, hayvanların üretilmesini ve iyi bakımını sağlamak.

2 — Enstitü bölge kesimine giren köylerdeki ziraat işlerini eğitmenler Köy Enstitüsü mezunu öğretenler vasıtasıyle plânlı ve verimli bir şekilde geliştirmek.

3 — Enstitü öğrencilerini ve mezunlarını ziraat işleri bakımından daima canlı bir durumda tutmak, onlar vasıtasıyle Enstitüye faydalı, çevreye örnek olabilecek işler yapmak.

4 — Vekillikçe bildirilen hedeflere göre ziraatla ilgili istihsal, öğretim, eğitim tatbikatını ve ziraat çalışmalarına esas olacak haftalık, aylık veya mevsimlik iş plânlarını ve nöbet cetvellerini ilgili öğretmenler ve eğitim başı ile birlikte tespit etmek bu plânlara göre çalışıp çalışmadıklarını kontrol etmek, çalışmayanların durumlarını Müdüre bildirmek.

5 — Mütedavil sermaye işletilmesi ile ziraat çalışmaları, hayvan bakımı ve bu işler için gerekli alet malzeme ile ilgili bütün kayıtları tutmak ve alâkadarların tutmaları lâzım gelen defterleri onlara tutturmak, her türlü ziraat eşyasının teslim ve tesellümünün usulüne göre yapılmasını sağlamak,

6 — Ziraatle ilgili her türlü çalışma yerlerinde kazaların önüne geçici tedbirleri aldırmak, talebe ve öğretmenlerle hayvanları bulaşıcı hastalıktan koruyucu tedbir almak, hayvanların ölümüne veya sakatlanmalarına meydan verici halleri gidermeye çalışmak.

7 — Talebenin ziraat çalışmalarına ait yazılar yazmala-

rına, ilgili kitapları okuyup tecrübe yapmalarına yarayacak tedbirleri almak ve aldırmak.

8 — Müdürün göstereceği işleri yapmak.»

«Denizcilik Spor ve Balıkçılık Başının Vazifeleri

«1 — Öğrencileri denizcilik sporlarını teşkil eden çalışmalara sevkederek onlara bu işlerin tekniğini metodlu bir şekilde öğretmek, denizciliği sevdirmek.

2 — Denizcilik çalışmalarıyle ilgili her türlü alet ve vasıtaların iyi kullanılmasını sağlamak, bunlara zarar vermesi muhtemel olaylardan sakınmak için gerekli tedbirleri vaktinde almak.

3 — Enstitü mezunu öğretmenler vasıtasıyle denizcilik çalışmalarını çevre köylerine yaymak.

4 — Enstitünün balık avcılığını ve istihsalini ilgilendiren bütün işlerini muayyen bir plâna bağlanarak ilgililere yaptırmak. Vazifeli talebe ve bu işlere meraklı öğretmenlerle balıkçılığa karşı merak ve sevgi uyandırmak yollarını, imkânlarını kontrol etmek. Vazifelilerden çalışmayanların durumlarını tespit ederek Müdüre bildirmek. Balık neslini körletecek avlamaların önüne geçmek.

5 — Balık avcılığı ile ilgili çalışmalar için gereken alet ve malzemeyi zamanında tedarik etmek ve ettirmek. Bunların her türlü kayıtlarını tutmak ve alâkadarlara tutturmak. Çıkan balıkların tesliminde hazır bulunmak.

6 — Ders satleri dışında da talebe ve öğretmenlerin kürek çekme, yüzme, motor işletme, yelken kullanma gibi işlerde çalışmalarına imkân verecek tedbirler almak. Onları tabiatın her türlü engelleriyle savaşan ve bu engelleri ortadan kaldırarak tabiata hâkim insanlar haline getiren yolları araştırmak.

7 — Balık avcılığı çalışmaları arasında vukua gelmesi muhtemel her türlü kazaların önüne geçici esaslı tedbirlerin alınmasını temin etmek. Bu tedbirlerin alâkadarlarca alınıp alınmadığını sık sık kontrol etmek. Çocukların hayatlarını tehlikeye düşürecek işlerden ve teşebbüslerden sakınmak ve onları emniyet tedbirleri almadıkça bu gibi işlere sevketmemek.»

«Doktorun Vazifeleri:

«Enstitü doktoru Enstitünün her türlü sağlık işlerini dü-

zenleyici tedbirleri zamanında tespit ederek idareye bildirir ve şu işlerden mesul tutulur:

a) Enstitü mensuplarının ve talebesinin sıhhat fişlerini veya sağlık cüzdanlarını tanzim ederek vukuatı günü gününe bu fişler üzerine işlemek, fişleri veya sağlık cüzdanlarını muhafaza etmek.

b) Revire giren hasta talebenin öğretmenlerin ve ailelerinin usulüne göre muayenelerini yapmak, tedavisi icap edenleri tedavi etmek, bunlara verilen ilâçları muntazam bir şekilde defterine kaydetmek, hastaneye sevki icap eden hastaların durumlarını tespit eden raporları tanzim ederek sevkettirmek. Yeniden sıhhat kazananların revirden çıktıkları tarihi tespit ederek kayıtlarını kapatmak.

c) Revir ve hastalar için alınan ilâçların teslim ve tesellümüne bakmak bu işin usulüne göre yapılıp yapılmadığını kontrol etmek.

d) Enstitü binalarının, çalışma alanlarının, işliklerin, yolların, kanalizasyon yollarının ve çukurlarının içme suyu depolarının ve yollarının, yiyecek maddelerinin temizliğine bakmak, buralarda sıhhata muzur haller gördüğü takdirde giderilmesi için alınacak tedbirleri tespit ederek idareye vermek ve bu işin yapılıp yapılmadığını kontrol ederek durumu yeniden yazı ile idareye bildirmek ve bunu dosyasında saklamak.

e) Enstitüyü ve mensuplarını her türlü bulaşıcı hastalıklardan korumak için vaktinde alınması gerekli tedbirleri aldırtmak, bu hususları kontrol etmek. Bulaşıcı hastalığa tutulanları vakit geçirmeden tecrit ederek hastalığın başkalarına geçmesine mani olacak tedbirler aldırtmak.

f) Müdürün göstereceği işleri yapmak.

«Hastabakıcının Vazifeleri

«Hastabakıcı Müdür ve Enstitü doktoru tarafından tespit edilerek kendisine bildirilen şu işleri ve bunlardan mesul tutulur.

a) Revirde yatan hastalara usulüne göre gereken her türlü yardımları yapmak, iyi yapmak, onların ihtiyaçlarını vaktinde giderici tedbirleri almak,

b) Revirin intizam ve temizliğini temin etmek,

c) Kendisine teslim edilen eşyayı iyi kullanmak, ilâçları verilmesi lâzım gelenlere zamanında usulüne göre vermek.

Hastaların sağlıkları ile ilgili her türlü tedbirleri vaktinde almak,

e) Müdürün göstereceği diğer işleri yapmak.

«Usta Öğreticilerin Vazifeleri

«Usta öğreticiler mukavelelerindeki esaslara, mukavelesi olmayanlar, kullanılmalarına esas olan maharetlerine göre talebelere gösterdikleri işlerle ilgili çalışmaları kendilerine verilen plân içinde tanzim ederek çalışırlar. Talebeye öğretecekleri işlerden faydalanmaları için gereken bütün tedbirleri alırlar. Talebeye işleri sevdirme imkân ve çarelerini araştırırlar. Onların bu işlerde iyi yetişmelerini öğrendikleri şeyi kusursuz yaparak öğrenmelerini temin ederler. Kendilerine teslim edilen alet ve malzemeyi yıpratmadan ve tasarruflu bir şekilde kullanırlar.»

«Ayniyat, Mübayaa, Hesap, Kayıt, Ambar, Depo, Mütedavil Sermaye İşleri Ve Bu İşleri Yapmakla Mükellef Memurların Vazifeleri

Enstitü Müdürleri, ikinci derecede ita amiri; Müdür muavinleri masraf tahakkuk memurudurlar. Bu sıfat ve salâhiyetleri sebebiyle malî kanunların tahmil ettiği mesuliyetlerle mesul tutulurlar. Müdür ve muavinler; alâkadar memurlara erzak ve erzak harici eşyanın kayıtlarını demirbaş eşya ve ayniyatın, mütedavil sermayenin hesaplarını muntazam kanun ve mevzuata uygun şekilde tutturmak ve bunları kontrol etmekle mükelleftirler. Bu işleri görmek üzere idarelerinde çalıştırılan memurlar aşağıda yazılı işleri görürler ve bunlardan mesul tutulurlar:

1 — Köy Enstitülerinde demirbaş eşya esas defterini, ayniyat esas defterini yevmiye ve tabelâ defterini hesap memurları, ambarla ilgili esas defterlerini de ambar ve depo memurları tutar.

Demirbaş eşyanın müsbit evrakı şunlardır: Devir, sayım ve tespitlerle ilgili kurullar tarafından tanzim edilecek müfredatlı mazbatalar; yeniden satın alınanlarda ise tasdikli faturalardır. Bu faturalarda bedeli ne olursa olsun eşyanın eb'adı, ağırlığı, cinsi gibi belli ve görünen vasıflarının yazılması ve satın alma kurulu üyelerince altının imzalanması lâzımdır.

Ambar müsbit kâğıtları şunlardır: Ayniyat makbuzu ve

ihracat pusulası dip koçanları ile tabelâ ve istihlâk müzekkereleridir.

2 — Köy Enstitülerinde satın alma kurulunca alınıp ambara girecek veya müessesenin belli depo veya yığılma yerine konacak her nevi eşya, madde ve erzakın Enstitü Müdürlüğünce teşkil edilecek üç kişilik muayene kurulu tarafından muayenesi yapılır. Bu kurul, muayene komisyonları ile ilgili umumî hükümler gereğince çalışır.

3 — Köy Enstitülerinde hakikî istihlâk sahiplerinden başkaları namına sarf evrakı tanzim edilemez.

4 — Köy Enstitülerinde Enstitüye gelen veya satın alınan her türlü madde, malzeme, eşya ve erzakın ambara ithal muameleleri Enstitü ambar ve depo memurluğunca, müteda-vil sermaye işletmesine ait olanların ithal muamelesi de, bu işletme ambar memurluğunca (bulunmadığı takdirde mesul muhasipçe), ayniyat muhasipleri talimatnamesi hükümlerine göre yapılır.

5 — Köy Enstitülerindeki her işlikte işlenecek malzemenin ambardan tesellümü, yapılan eşya ve aletlere ait hesaplar, işlik çalışmaları ile ilgili öğretmen ve usta öğreticiler tarafından tutulur. Bu hesapların tutulmasında ders tatbikatı olarak talebeler de çalıştırılır.

6 — 3803 sayılı kanunun 22'nci maddesine göre pazarlıkla yapılacak mübayaalar iki sene müddetle teşkil edilecek 4 kişilik bir kurul tarafından yapılır. Mübayaalar mukaveleye bağlanır. Müteahhitlerden teminat alınır. Mübayaa edilecek maddelerin örneklerinin değiştirilemeyecek mahiyette mühürlenip saklanması şarttır. Gerektirdiği takdirde mübayaa keşifleri ilgili öğretmenler tarafından yapılır.

7 — Ambara ve depoya giren madde, malzeme, eşya ve erzakın asıl halleriyle muhafazasından ambar ve depo memurları mesuldür. Zarar, ziyan ve sair şekildeki kayıplar bu memurlara derhal tanzim ettirilir.

8 — Ambar ve depo her gün Enstitü Müdürlüğünce belli edilecek saatte açılır, kapanır. Tabelâya göre çıkacak erzak nöbetçi öğretmeni, aşçı ve nöbetçi talebe başkanı ile beraber çıkarılır. Talebeye ait eşya ve maddeler ilgili öğretmenler ve talebe başkanları tarafından tesellüm edilir.

9 — Madde, malzeme, eşya ve erzakın ambara ithali Enstitüde yapılır. İskele, istasyon veya pazar yerinden Enstitü

ambarına kadar getirilmesinden ve muhafazasından duruma göre mübayaa kurulu memuru veya müteahhidi mesuldür.

10 — Yemek tabelâsı, nöbetçi öğretmenlerin vereceği mevcut pusulasına göre günü gününe hesap memurluğunca tanzim ve eğitim başı tarafından tetkik ve imza edildikten sonra Enstitü Müdürü tarafından tasdik edilir.

11 — Enstitüye yeni gelen, izinden dönen veya hasta talebe için mutat tabelâ dışında ambardan çıkarılacak eşya, malzeme, madde ve erzak için ikinci bir tabelânın veya ihracat pusulasının düzenlenmesi lâzımdır.

12 — Köy Enstitülerinde her iki ayda bir belli edilmeyen günlerde ambar ve depo tadadı yapılır. Bu tadatla ilgili mazbata dosyasında saklanır.

13 — Ambar ve depo memurlarının hasta veya mezun oldukları zamanlarda ambar ve depo tadadı müdür muavini, hesap memuru, nöbetçi öğretmeni ile birlikte yapılır. Hasta veya mezun olan memurun vazifesi Müdürce Maarif Vekilliğine inha edilerek hemen işe başlatılacak bir vekile gördürülür. Vekil öğretmen veya memur olabilir.

14 — Köy Enstitülerinde tayin edilen ücretli veya maaşlı memurlar, gördürülecek işlere göre kâtip, ambar memuru, muhasip, daktilo gibi namlarla vazifelerde bu iş bölümü plânında tespit edilen işlerden başka Müdür ve diğer ilgilerin göstereceksleri işleri de yaparlar.

Her memurun vazifeli bulunduğu Köy Enstitü işinin kendisince tutulmakta olan bütün defter ve kâğıtlarının nakit ve kıymetli kâğıtlar derecesinde koruması ve saklaması şarttır.

15 — Enstitünün her türlü yazı işlerini kâtip ve daktilo memuru görür. Resmî yazılarla ilgili bütün dosyaları da bunlar tutarlar.

NOT

Bu iş bölümü plânında tespit edilmeyen hususlar, öğretmen okullarıyle liseler talimatnamesindeki esaslara göre Enstitünün bünyesine uygun olarak müdürler tarafından hazırlanacak çalışma plânına uyularak yürütülür.»

Umumî Esaslar

1 — Bir Enstitünün kadrosunda yukarıda unvanları yazılı memurluklardan herhangi birisi bulunmadığı takdirde

o memurluğa ait işler, Müdürün taksim edeceği şekilde, diğer memurlar tarafından görülür. Meselâ işlikbaşı bulunmayan Enstitülerde onun vazifeleri işlik öğretmenlerine gördürülür.

2 — Enstitü Müdürü bulunmadığı takdirde kendisine eğitim başı veya Vekillikçe bildirilen diğer bir memur vekillik eder.

Müdüre vekillik edecek memurun adının ve memuriyetinin Müdür işinden ayrılmadan önce Vekilliğe bildirilmesi şarttır.

3 — Ders tatbikatı olarak ve memurlara yardım maksadıyle Müdür, ücretli memurların yanında ve muayyen bir iş plânına göre talebe çalıştırabilir. Bu gibi işlerde çalışan talebeler, o işleri, memurların tabi oldukları esaslara uyarak yaparlar.

4 — Enstitü Müdürleri, Enstitü ile ilgili her türlü işlerde nöbetle, münferit veya müştereken talebe çalıştırabilirler. Grup halindeki talebe çalışmaları öğretmenlerin nezaret ve kontrolları altında cereyan ettirilir.»

«Bu İş Bölümü Plânında Tespit Edilmeyen Hususlar

1 — Köy Enstitüleriyle ilgili işlerden bu iş bölümü plânında tespit edilmeyen hususlar öğretmen okulları ve liseler talimatnamesine göre görülür.

2 — Her türlü temizlik işleri, Vekillikçe neşredilen 1942 tarihli (temizlik kılavuz) undaki esaslara göre yapılır.

3 — Ziraat, istihsal, hayvan bakımı gibi Enstitülerin hususiyetlerini teşkil eden hususları ilgilendiren işler, Enstitü öğretmenler kurulu kararıyle tespit edilen çalışma plânlarına göre yapılır.»

★

TIKANIKLIKTAN KURTULMAK İSTİYORUZ

Enstitümüzün kuruluşlarının günün ve geleceğin gereksemelerine uyacak biçimde yerleşip çoğalması, genişlemesi olanakları çıkmazdaydı kanımca. Demiryoluna paralel olarak düşürülen ana yapının gerisinde, yanında girişilecek işlerin yolu tıkalıydı. Mutfak, yemekhane, revir, yatakhane, hamam, küçük marangozluk, demircilik işlikleri, ahır, kümes, kooperatif, resim-iş atelyesi, helâ.. avuç içi kadar alanımızı doldurmuştu. Kamulaştırarak yada satın alarak genişlettiğimiz topraklar, tarım çabalarımızın bütün isteklerini karşılayacak genişlikte bile değildi.

Yakası, boynunu sıktığı için zor soluk alan bir insanın durumunda idik. Gerçi arkalarımızda bencil bir hesapla yayılmamız için köylü tarlaları vardı ya, ama bu, alabildiğine ters bir şey olurdu. Köye hizmet amacıyla açılmış bir kurum, onun ekmeğine saldırmamalıydı ve elbet böyle bir yola sapamazdı. Hiç bir yanın çıkarına dokunmadan, Bakanlığın ödenek gücünü zorlamadan tereyağından usulca kıl çeker gibi

bir iş yapmalıydı. Gezdik, dolaştık. Sonunda, gözümüz bir yeri kesti. Kesti ama her yönüyle elverişliliği üstüne sağlam ve geçer bilgiye dayanan bir kanıya varmalıydık. Öğretmenler ve köylüler hesaplarımızı, düşüncelerimizi katıştırdık. Bütün koşulların tartılıp ölçülmesinden sonra başkaca çıkar bir yol bulunmadığını apaçık gördük. «Bu iş de tamamdır.» diyorduk kendimizce ama. Devletin malı olan bizim beğendiğimiz bu fundalığın enstitüye verilmesi işini, epeyce zor olacağı düşünülerek karışık işlemler içinden sıyırıp çıkarmalıydı. Tonguç'un bize geldiği bir gün bu işi kendisiyle konuştuk. Beraber gittik, yeri dolaştık.

Bu yapının eksiklerini, tamamladık ve böylece burası, türlü gereksemeleri karşıladı.

Alıcı gözle bir hesapladık. 300 dönümü aşar diyorduk. Eh, böyle bir yerin tasarladığımız kuruluşlar için yeterliği meydandaydı. Bu yoldaki kararımızı pekiştirme doğrultusunda yaptığımız ufak tefek araştırma-

lar, bize işin ilerisini gösterecek aydınlığa da getirince artık hiç bir kuşku kalmamıştı bunda. Tonguç,

— İlkönce akla gelebilecek terslikleri de hesaba katarak konumuzu enine boyuna bir tartışalım. Seçtiğiniz bu yer, her bakımdan elverişli görünüyor, buna denilecek bir şey yok. Peki burasını biz almaya kalkınca Kalaycı Köyü buna karşı koymaz mı, Arifiyeliler bir şey demezler mi? diye sordu.

— Biz bunları düşündük, her iki köyle de konuştuk, anlaştık. Burası tamam.

Can alınacak yerine gelinmişti işin,

— Peki, her çıkışımıza çelme attığını söylediğin Vali, bu isteğimize ne der, onun yardımını sağlayabilir miyiz?

— Bu konudaki davranışının olumlu bir yol izleyeceğini sanırım.

— Tanıtların?

— En önemli dayanağım şudur: Enstitünün daracık alanda genişleyip yerleşmesi zorunluğu bir hayli kamulaştırma, satın alma meselesi çıkaracak ortaya. Böyle bir girişimin de türlü yakınmalara, karşı koymalara yol açacağı meydanda. Köylüye faydalı olma amacıyla çalışan bir kurum için bu soydan bir tutumun pek ters düşeceği, mal sahiplerince her halde ileri sürülecektir. Bu da Valiye kolayca anlatılır. Bence tek başına böyle bir neden bile kendisinin bu işe yatması için yeterlidir. Ayrıca bakanlık kanalıyle bu hazine yerinin enstitüye devri ile ilgili bir de buyruk yollanırsa sorun, kökünden çözümlenir sanırım.

— Tamam. Fundalığı enstitüye maleder etmez hemen bana yaz.

Kısa bir süre sonra Kalaycı Köyü bitişiğindeki yer, resmen bize geçmişti. Burasını şimdi artık «Yeni enstitü alanı» olarak görmekteydik.

Bir gün genç bir adam, elinde bir zarfla karşımdaydı:

— Ben, topoğraf Şinasi Akdoruk. Genel Müdürden size bir mektup var dedi.

Toguç bu mektubunda özet olarak diyordu ki: «Şinasi Akdoruk, enstitüye verilmesi işlemi tamamlanan yeni alanın haritasını hazırlayacaktır. Kendisiyle pazarlık edip anlaş ve hemen işe başlat.

Topoğraf Şinasi Akdoruk'la Kocaeli Millî Eğitim Müdürünün de bir raslantı olarak bulunduğu toplantımızda işi her yanıyle konuştuk. Topoğraf bize kısaca dedi ki:

— Çankırı'daki tuzlaların haritasını yeni yaptım, oradan dönüyorum. Sizin yerinizin 1000/1 ölçekli ve metrede bir eğrili haritasmı, Tekel'e yaptığım fiyattan çok daha ucuz yaparım size ve on günde de tamamlarım.

Topoğraf söz verdiği günde, adamlarıyle hızlı bir çalışma sonucunda, işi tamamladı, haritayı teslim etti. Bir de bunun kopyasını belge olarak bağladığımız verile emriyle Adapazarı Kaymakamlığına yolladık. Akşam üstü topoğraf ağlamaklı ve küskün olarak Arifiye'ye çıkageldi.

— Müdür bey, Kaymakam parayı vermiyor. «Ben öyle iki çizgi ile 5 yuvarlağa 900 lira ödetemem. Milletin parasına yazık. Bunun vebali altına giremem.» diye tutturdu.

Genel Müdüre hemen o gün uzun bir mektup yazdım. İki gün sonra da Topoğraf Şinasi Akdoruk'a 900 lira karşılığında 1000/1 ölçekli ve metrede bir eğrili haritanın yaptırılması için enstitü müdürlüğüne yetki verildiği ilgili tel emrinin (15.VIII.1942 tarih ve 327/30 sayılı) benzeri de bağlanarak düzenlenmiş verile senedi, yeniden topoğrafla birlikte yollan-

mış, fakat bu da yine geri çevrilmişti. Görülüyordu ki yönetimin paslı çarkı gıcırdıyor ve dönmüyordu da. Artık çıkar yol ,bu çarkın gıcırtısını kesmek, işlerimizi körleten inatçılığını durdurmak için savaşa girişmem zorunluğu başgöstermişti. Polisten gelme olduğunu öğrendiğim Kaymakam, yönetim yetkisini kısır ve dar ölçüler içinde dondurmuştu. Sözgelişi kitaplığımıza seçip aldığımız kitapların parasını ödemek istediğimiz zaman, «Hani nerede bu kitapların satın alınmasına ilişkin Bakanlık izni?» diye soruyor, 2. İta Âmiri olarak, verile senedini imzalamıyor ve para da bu yüzden ödenmiyordu. 3803 sayılı Enstitüler Kanunun 22. maddesine uyularak girişilmiş olan tesisat ve inşaat işlerimizdeki ödemeler için, «Usul-i mevzuaya (!) riayetsizlik!» gerekçesiyle verile emirleri tutuluyor; ödetilmeyen ve böylece bu haksız, kanunsuz davranış, alacaklıların yakınmalarına, enstitümüz iş gücünün de örselenmesine yol açıyordu. Kimbilir kaçıncı kez kaymakama gittim. Köy enstitülerinin amaçlarını düz bir dille anlattım. Hızla kurulmasının gerektiğini ve bunun için de artık Artırma ve Eksiltme Kanununun bağlayıcı hükümleri dışında işlemler yaptırma özgürlüğü veren Köy Enstitüleri Kanununun 22. maddesinden söz açtım, bunun geniş bir açıklamasını yaptım ama kâr etmedi. Bunun üzerine derdimi Valiye açtım, o da bu anlayışa sahip çıkar görünmedi. Artık anlaşılıyordu ki kanunun kestirme yollardan gidilerek kuruluşlarda hızlı olanaklar hazırlamak için koyduğu hüküm, eski yöneticileri paslanmış alışkanlıklarından bir türlü koparamıyordu. «Yetki» ler, kesin olarak sahiplerine verilmeliydi artık. Eğer böyle yapılmazsa «Usul-i mevzuaya riayetsizlik!» masalına yapışan bu anlamsız geriletici tutum, (Eski hamam, eski tas) türküsünü söylemekte

inat edecekti. İlköğretim Genel Müdürlüğüne 2. derecede İta Amiri olan Adapazarı Kaymakamının imzalamaması nedeniyle ödemeleri yapılmayan senetlerin 1. derecedeki İta Amiri olarak Bakanın imzalamasını diledim ve 2. derecedeki İta Amirliği yetkisinin de doğrudan doğruya enstitü müdürlerine verilmesini önerdim. Başka türlü, işleri üretemeyeceğimizi, kolay ve hızlı kurulma olanaklarına kavuşamayacağımızı ayrıntılı açıklamalarla belirttim (9.IX. 1940 trih ve 464 sayılı ve 11.IX.1940 tarih ve 494 sayılı yazılarla) Arkadan da kendim gittim Ankara'ya. Sorunu enine, boyuna anlattım ve hiç bir çıkış yeri bırakılmamış olan bu işte Sayın Yücel anlayış gösterdi, 2. derece İta Amirliğini enstitü müdürlerine verdi ve böylece yapılan hizmetlerin ödeme işlerini artık kaymakamlarla valilerin kimi zaman aksaklığa yol açan kişisel görüşlerinden kurtardı. Bizler de enstitü yöneticisi olarak görevimizin başında kaldığımız sürece sorumluluğunu yüklendiğimiz işleri rahatça yürüttük. Bu mesele ile ilgili olarak İçişleri Bakanlığı Adapazarı'na iki müfettiş yollamıştı. Enstitüde mevcut bu işlemlerle ilgili bilgileri de gözden geçiren müfettişler herhalde enstitünün yakınmasının dayanaklarını haklı görmüş olacaktı ki Adapazarı Kaymakamını başka bir ilçeye aktartmıştı.

BİR YOL ZORUNLUYDU

— Biz, yer meselesini zar-zor uydurduk ama lehim işini ne yapacağız şimdi?

Aziz'in soluk alır gibi kulağımm dibindeki bu konuşmasından bir şey çıkaramamıştım.

— Anlamadım. Lehim işi de ne oluyormuş, açıkla şunu?

— Artık bizim enstitünün malı oldu «Fundalık». Haritası da yapıldı ama buranın bizimle bağı yok. Hele yağmur yağmca eğri - büğrü bir patika kadar dar ve batak izden at bile sökemez kendini. Düpedüz kopuk bir yer sayılır bizim için şimdi burası. Ne yapıp yapıp orasını buraya bağlamalı.

— Kolayı var. Helikopter seferleri düzenleriz.

— Şakayı bırakalım da sıvanalım, esaslı bir yol işine girişelim.

— Ee.. kolay mı bu ya?.. Ana şose sapağından bizim alan doğrultusunda, yalnız giriş yeri belli, ondan sonrası girintili, çıkıntılı bir araba yolu. Buradan şöyle rahat düzgün, geniş bir yol açabilmek için nelerin gereksineceğini sıralayıvereyim de gözlerin açılsın bir kez.

— Şunları say hele de hiç olmazsa lâfını kolaylaştıralım bay müdür.

— Dinle öyleyse, sağdaki, soldaki tarla sahipleriyle değiş - tokuş için anlaşacağız. Yanlarda ve tabanda düzeltimler için adamakıllı hazırlıklara girişilecek. Bir iki beton köprü kurulacak. Sağ taraftaki yar tıraş edilp indirilecek. Tümsekleri alıp çukurları doldurma, genel bir düzeltme. Haydi bu çok zor ve türlü işleri yoluna koyduk. Bundan sonrası, yâni yolun yapım tekniği noluyor? İşin bundan sonrası, yalnız kan ter içindeki fedaî bir emekle başedilecek bir şey değil ki!.. Bilgi, bu tür işlerde kazanılmış pişkinlik gerek. Bu da bizim torbada yok. Bilmem nedeceğiz?

— Valla diyeceğim şu: Ne kadar karışık, ne kadar zor olursa olsun, biz bunu herhalde yapacağız. Bir kez aklımıza koyalım bu zorunluğu. Şimdi de nasıl yapabileceğimizin çözümüne girelim. Bence baştan

bunu, çocuklarla bir görüşelim. Bakalım onlar ne diyecekler bu işe?

Bu düşünceyi doğur buldum. Hem böylece çocukların kararları doğrultusunda girişilecek bu önemli ve ağır işe onların baştan sahip çıkmasıyle yükü kolayca taşıma olanağına kavuşuruz.

— Dediğini hemen yapalım.

Daha işin söz konusu edildiği ilk toplantıda çocuklar,

— Biz kendi aramızda bir iş bölümü yapalım. İncelemelerimizin sonuçlarını alalım. Yarın da size önerilerimizi getirelim.

Ertesi günü görevleri yerine getirmiş olmanın rahatlığı içinde konuşmalar başladı:

— Ölçtük, uzunluk 524 metre. Genişlik, şimdiki araba izinin kimi yerlerinde 2, kimi yerlerinde de 2,5 metre. Bizim kanımızca yandaki şarampollar için birer metre, asıl yol için de en azından 4 metre genişlik alınca bu, 6 metre olacak. İki yerde kesin olarak

Yol hazırlığı için bütün Enstitü seferber.

köprü kurmak zorunluğu var. Ne kadar toprak kazılacağını kestiremedik ama, çook... Şimdi bizim sizden istediğimiz, her iki yandaki tarla sahipleriyle anlaşın, bize gerekli yerleri göstersinler. Bir de başka istediğimiz, yolu yapma işinde bize öncülük edecek usta göstericiler bulmanızdır. İş programlarında şöyle bir değişiklik yapma zorunluğu var: Bütün millet yola dökülecek, başlayacak tümsekleri kazmaya, çukurları doldurmaya... Ustalar gelinceye kadar burada işleri epeyce üretiriz. Biz kendi aramızda iki ekip kuracağız. Bunlar, usta göstericilerin yanında çalışacak, en fazla bir hafta sonra bunların yerlerini alacak arkadaşlar çıkacak ortaya.

Yapılacak yol için toprak kazan öğrenci (M. Yaman).

Çok denemişimdir. Baştan demirden leblebi gibi görünen sert ve yutulamayacak işler, içine girip de şurasından burasından sarkan ilmiklerine parmağı takınca çözülmeler başlar, insanın ağzına bile almaya cesaret edemeyeceği demirden leblebi, kolayca yutulan lâtilokum oluverir. İşte bu iş de böyle gelişti. Hoş, uğraşıların eğişindeydik ama, çocuklarla yapılan toplantı, onların ön çabaları ve önerileri, bana hemen ilerisini aydınlatacak kadar güç; sonucu belirli bir biçime koyacak kadar da umut getirmişti.

Yolun taşı döşendi.

İki yandaki tarla sahipleriyle anlaşmaya pek kolay varmıştık. Hemen hepsi sözleşmiş gibi,

— Yol için lâfı mı olurmuş bu kadarcık yardımın diye konuştular.

Bizim daracık araba yolu, bir panayır yeriydi sanki.. Kazmalar, kürekler, ağaç tokmaklar, süzgeçli tenekeler harıl - harıl işliyor, elarabaları vızıl vızıl gidip geliyordu. Sulanıp döğülen toprak tabanda, blo-

kaj başlamıştı. Bir yandan da taş, kum yığma işine başladık. Durup dinlenme yoktu. Zorlukları çatır çatır söküyorlardı. Çocuklar işlerin her bölümünde bir yarış havasına girmişlerdi. İşi üretecek türlü türlü oyunlar buluyorlar, büyük bir coşku içindeki çabalara kendilerini unuturcasına veriyorlardı.

Bu şevk tufanına bizler de kendimizi öylesine kaptırmıştık ki yanlarından bir adım bile ayrılamıyorduk. Bir gün bardaktan boşanırcasına yağan yağmur bile bu candan, demir gibi kararlı delikanlıları «İş» den koparamamıştı. Ara vermelerini öğütlediğimiz zaman yağmura inat hızlarını artırmışlardı da bu ülkücü direnme, oradaki öğretmen arkadaşların hepsini ağlatmıştı. Bunlarla hangi dağlar devrilmezdi, hangi zincirler kırılmazdı. Varolsun aslanlar!

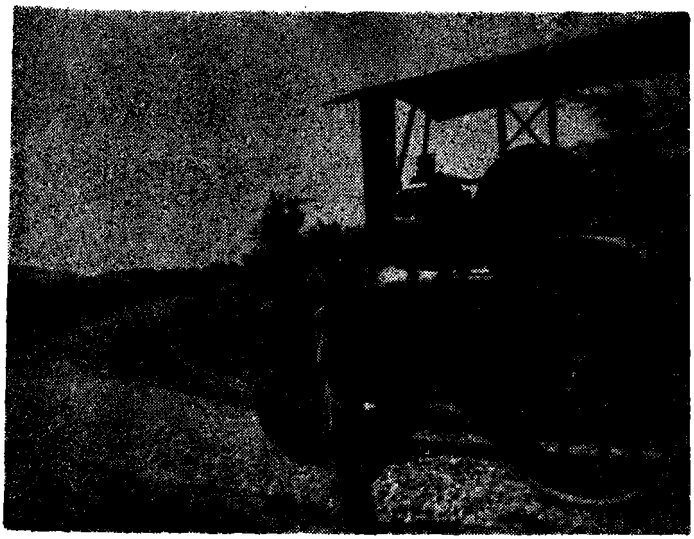

Artık blokajı yapılan yol, silindir bekliyor.

İki usta geldi. Bunların yanına verdiğimiz sekizer kişilik iki ekip durmadan çalıştı. Bir hafta sonra da,

— Müdür bey, ustaların işi tamam. Bize bıra-

kabilirsiniz. Biz yürüteceğiz yol yapımını artık. Her iki ekipte «Baş» ları seçtik. Ustaların görevini bunlar yapacaklardı şimdi.

Artık silindir, taşları yassıltmaya başlamıştı.

Adapazarı bayındırlık örgütüyle görüştüm. Kendilerine haber verdikten bir hafta sonra silindir makinesinin makinistiyle beraber iki gün için Arifiye'ye getireceklerdi. Çocuklara bu müjdeyi verdiğim zaman sevinçten kıyametler kopmuştu. Yolun döşeme işi bitince hemen Adapazarı bayındırlık işlerine haberi uçurdum. Onlar da sözlerinde durmuşlar, silindir makinesini getirip teslim etmişlerdi. Silindirin çalıştığı iki gün hiç bir yere kımıldayamadık. Sulanıp, sulanıp silindirin ileri - geri üstten geçip yassıltığı yerler, sanki rendelenmiş bir tahtaydı. Silindirin işi bittiği zaman yolun üstü dümdüz olmuştu. Çocuklardan birisinin hoş bir lâfı hepimizi güldürmüş, eğlendirmişti:

— Müdür bey, bir de şu Adapazarı - İzmit şosesine bakın, bizimkiyle karşılaştırın. Bizim yolumuzun üstünde yumurta yuvarlasanız soluğu okul binalarında alır, ama onlarınkisi öyle mi ya.. İnsan düz yürürken bile tökezler. Bu hesaba göre biz şimdi mühendisleri altetmiş gibi mi oluyoruz yâni.. Burun büyüklüğü iş değildir ama bu kadar da kıvanmak hakkımız galiba. Çünkü onların işi, bu. Ama bizimki öyle mi ya.. Bizimki düpedüz kapma, eğreti..

— Çocuklar, bence siz bir şey unutuyorsunuz gibi geliyor bana. Bu kadar emek çektiniz, bu kadar yoruldunuz. Bu güzel sonucun, gerçekten kıvanılacak başarınızın bir sefasını da sürmeli değil misiniz? Nasıl mı? Amma da yaptınız ha! Davulu, akerdeonu kapıp gelin, bir de haber uçurun millete.. veryansın edin. Şunun keyfini çıkarın. Ben şimdi bizim faytonu koşturup, şu yolun üstünden geçip birkaç arkadaşla açılış töreni yapacağım.

Ve akşam üzeri yeri, göğü inleten bir coşkunluk içinde türküler söylendi, halaylar çekildi; horalar tepildi. Yolumuz, işte böylece işletmeye açıldı.

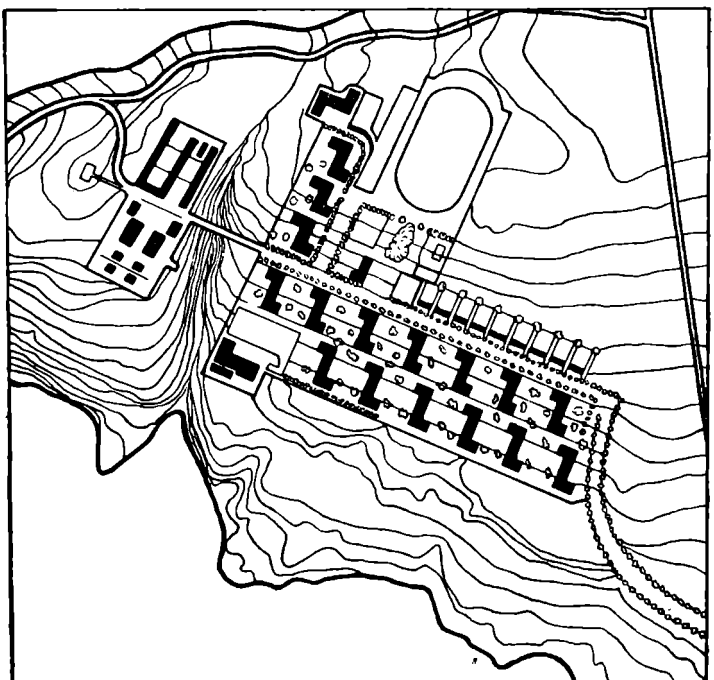
Benim için bu Yol, enstitümüze inceleme amacıyla gelen iki yol müteahhidi mühendisin bana kendi örgütlerinde o zaman içi nbüyük para sayılacak bir aylıkla yaptıkları iş önerileri, benim için diploma yerine geçmişti (4).

PROJE YARIŞMASI

Enstitülerin kuruluşlarında temel olacak yapılar için yurt mimarları arasında bir yarışma açılmıştı. Ana koşullar şunlardı:

(4) Eğitimde İki Anıt. E. Edip Balkır, S: 21 - 24, Arı Kitabevi 1969.

1 — Yarışmaya katılacak mimarlar, projesini yapmak istedikleri enstitünün bulunduğu yerde en az üç gün kalacaklar, buranın arazi durumunu, yapılarda hangi gereçlerin kullanıldığını, bunların görünüşlerini inceleyeceklerdi.

Enstitümüzde açılan yarışmada birinciliği kazanan Y. M. Recai Akçay'ın hazırladığı yerleşme projesi.

2 — Yapılacak projelerde çevresel özellikler, manzaranın karakteristik durumu; köy evlerinin stili, orman, deniz... gibi elemanlar gözönünde bulundurulacaktı.

Projeye göre kısa bir sürede öğrenciler eliyle yapılan okul binalarından biri.

3 — Yarışmacılar

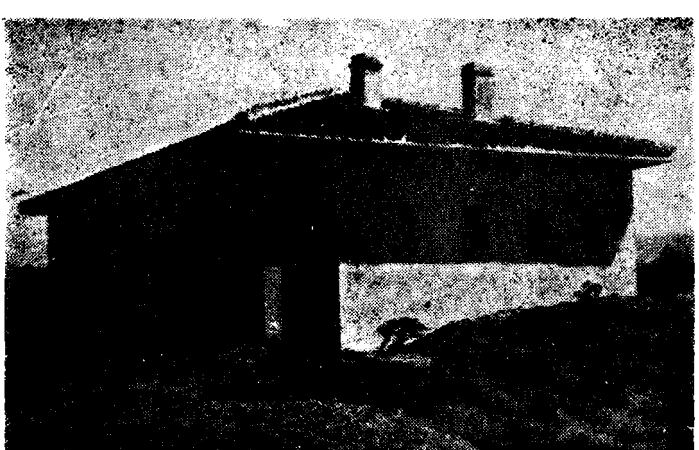
a) 1/100 ölçekli cephe resimlerini;
b) 1/200 ölçekli maketleri yapacaklardı.

4 — Plânları yapılacak binalar :

a) Okul, toplantı binaları,
b) İşlikler, depolar,
c) Mutfak, çamaşırhane, banyo,
ç) Yöneticiler binası,
d) Tavla, ahır, kümesler,
e) Revir,
f) Helâlar, yüz yıkama yerleri,
g) Öğretmen evleri.

Yarışmaya katılmaya istekli mimarlar, ardı arkası kesilmeden enstitüye geliyor, hem yüresel araştırmalar; hem de bizlerin bu konudaki düşüncelerimizi öğreniyorlardı. Bunların arasında kesimimizde do-

ğup büyüdüğünü söyleyen bir yüksek mimar, «Arifiye Köy Enstitüsü Projesi» için «bütün varlığını ortaya koyup çabalayacağı» ndan içtenlikle sözetmişti. Günü gelip projeleri inceleyecek jüriler toplantıya çağırıldıkları zaman gördüm ki bizim Arifiye Projesi için kurulan jüriye ben de alınmışım. Jüri kalabalıktı. Çalışmaya başlarken şöyle bir öneri sürüldü üeriye: Yollanan tasarılarda belli ilkelere dayanan bir ön seçimle gerekli ayıklama yapılması böylece geride kalanların gözden geçirilmesinde daha olumlu bir yol tutulabileceği savunuldu. Bir hekim, iki memur, Genel Müdür Tonguç bu işi yaptı. Hazırladıkları kısa, kesin notlarla jüriyi aydınlattılar. Bir hayli uğraşıldıktan sonra en çok tutulan proje çıkmıştı ortaya. Bu beğenide tüm bir anlaşma vardı. Birinci gelen projenin mimarı, Recai Akçay'dı. Demek, teknik ve estetik gücüne gönlünü de koyarak çalışan bu sanatçı, dediğini yapmış, aklına koyduğu başarıya ulaşmıştı.

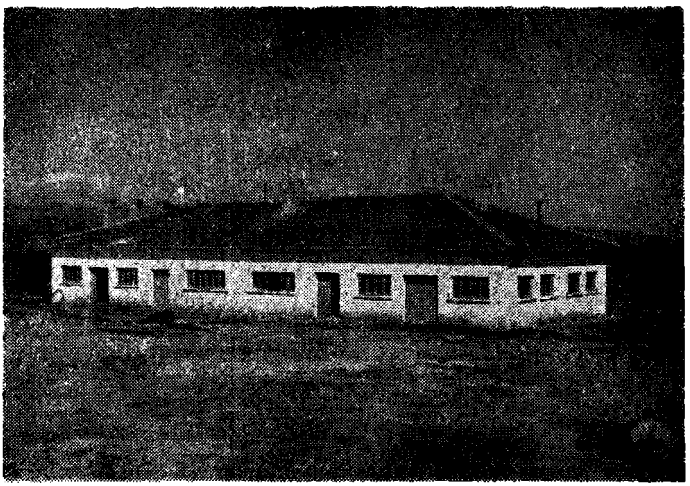
Projeye göre öğrencilerin yaptığı bir öğretmenevi.

Bu projede benim en çok beğendiğim, okul binası, öğrenci toplantı binası, bir de işliklerde bağlayıcı bir tutuma yer verilmeyip, enstitümüzün koşullarına göre plânlaştırılması olanağına, açık kapı bırakılmasıydı. Okul binalarında temel olarak alınan ana düşün, pek hoşuma gitmişti. Her bina, bağımsız bir evdi sanki.. Öğrencilerin dersliği, derslikte ele alınacak konuların (Tarih, coğrafya, dil, aritmetik, tabiat..) araştırma ve incelemeleri yapılacak kaynakların bulundurulacağı kitaplık, yemek yiyeceği, yatacağı yerler, ayrı ayrı bir çatı altındaydı. Kümenin tüm sorumluluğunu üstüne alan öğretmen için oturacak bir ev de vardı. Böylece araştırma, inceleme yapmak ve okumak için sürekli olarak 650 - 800 öğrenciye yeterli görünüyordu derslikler. Enstitünün gelecekteki öğrenci kadrosu yuvarlak hesap 1500 olarak düşünülürse zanaat, tarım ve işe gideceklerden sonra kültür derslerinde kalacak olanların öğrenimlerine her bakımdan elverişliydi.

Projeyi uygulamaya tezelden başlamıştık bu yeni alanımızda. Okul binalarıyle bağımsız öğretmen evlerini yapmaya giriştik. Ayrıca demircilik arabacılık marangozluk, dokumacılık, boyama çabalarının yürütüleceği büyük işlikler kurduk ve hemen işletmeye de başlamıştık.

Bu işten anlayanlara, fabrika müdürlerine danışarak kılı kırk yaran inceleme ve araştırmalardan sonra bütün zorunlu gereksemelerimizi de hesaba katarak hazırlattığımız projeler pek güzel düşmüş, bunları uyguladıktan sonra ortaya dörtbaşı mâmur işlikler çıkmıştı. (Enstitümüzün her türlü işinde bizden bir görevli gibi içtenlikle yoğun çaba harcayan mühendis Rıza'yı, burada sevgiyle anarım.) Bunlar o kadar beğenilmişti ki Tonguç gördükten sonra baş-

ka enstitülerde de kurdurmak için zaman zaman bunların plânlarını istemişti.

Her türden ağaç işlerinin yapıldığı işlik.

GELENEK VE GÖRENEK KURMA SORUNU

Öncelikle sağlık ölçülerinin, sonra da sosyal değerlerin uygun bulduğu alışkanlıkları kazandırma yolunu unuttuk. Bunların eylem olarak sürdürülebilmesi, düzenli «tekrar»ların gücüne dayanmalıydı. Enstitüye gelen öğrencilerden çoğunluğun gerekli alışkanlıklardan ne denli yoksun olduklarını örnekleriyle ortaya koyunca bu alanda girişilecek titiz ve sürekli çabaların önemi ve özelliği kolayca belirir:

- Üst-başta, yatılan yerde «Bit», genellikle olağan sayılırdı. (Bit yiğitte bulunur) sözünün öylesine etkisi altında kalmış olanları vardı ki anlayışları bu yoldakileri, bu düşünceden sıyırıp koparmak pek zordu elbet.

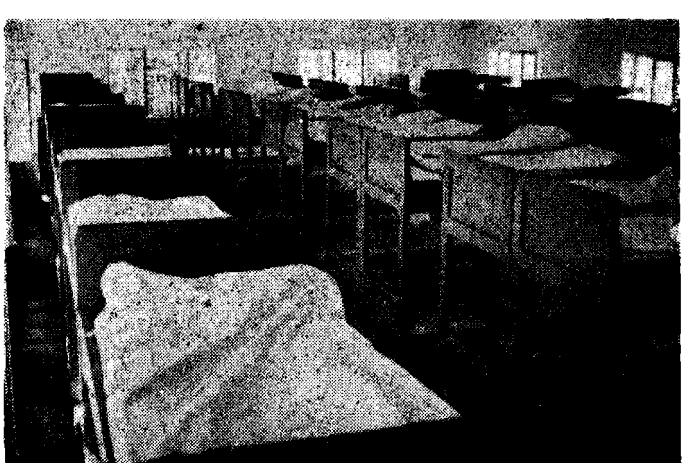
• Oturduğu, yatıp - kalktığı yerde «Pislik» gırtlağına kadar çıkıp dayansa bile umurunda değildi kimilerinin.

• Yatarken ayaklarını, ellerini, başını yıkayıp temizlemek, yine kalkınca elini, yüzünü başını bir güzelce yıkamak aklının işi değildi. Şöyle yalancıktan yüzüne iki su çırpmak yeterliydi onların çoğunluğu için.

• Yattığı yatağın, oturduğu yerin, çalıştığı masanın, kaldığı odanın tozuna, toprağma, dağınıklık ve düzen işine hiç aldırış etmezlerdi çoğu zaman.

• Giyim - kuşamdaki eksikleri.

Genel olarak bu gözlem, daha ilk plânda temizlik ve düzen işlerinin pek sağlam ölçüler içinde bütün yanlarıyle ele alınıp uygulanması gerekliliğini kaçınılmaz bir zorunluk olarak ortaya koymaktaydı. İlkönce öğretmenler kurulunda, temizlik ve düzen konuları, alanları saptandı, sonra da buralardaki davranışların

Yataklar mis gibi. Yatakhane de gıcır gıcır.

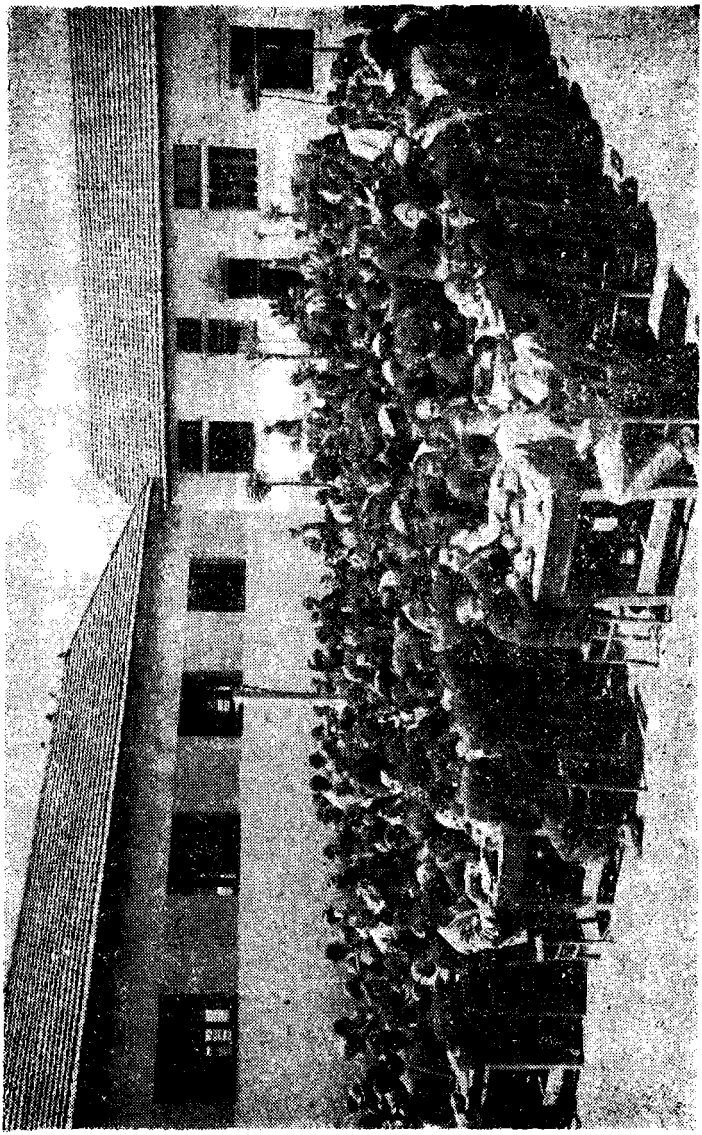
hem yapım, hem de izleme işlerinin nasıl yürütüleceği ayrıntılı olarak birer plâna bağlandı..

Konular

1 — Üst-baş, yatak, yatakhaneler, 2 — Dersliklerde oturulan çalışılan masalar, yazı tahtaları, duvarlar, yerler, camlar; 3 — Koridorlar, duvarlar, 4 — Helâlar, 5 — Yemekhane, mutfak, masalar, oturacak yerler, camlar, 6 — Aydınlatma araçları (Gemici fenerleri, lüks lambaları), 7 — Meydanlar, yollar, 8 — İşlikler, çalışma yerleri, camlar.

İşe, «Bit» ten başladık. Her gün sabahları 10 dakika üst-baş araştırması, yatakların gözden geçirilmesi (Bunu, kız öğrenci ve öğretmenler yaparlardı.) Bir yerde bit çıktı mı, her şeye paydos, dipten doruğa temizlik. Gerektiğinde yaptırdığımız etüvü kullanırdık. Bit, korkulan ve dehşet veren iğrenç bir mikrop taşıyıcısı düşman gibi görülmeye başlanıncaya kadar uğraşıldı. Bu savaş aralıksız sürdürüldü, götürüldü. Bunun hiç şaka götürür yanı yoktu. Artık önemsememezlik, vurdumduymazlık kalmamıştı hiç. Temizlik ve düzen işlerindeki kılavuzluk, titizlikle izlenirdi. Nöbetçiler ekip çabalarında eksiksiz olarak yetiştirildikleri gibi ayrıca öğrenciler de tek başlarına sorumluluklara katılırlardı. Sözgelişi, her çocuk kendi karyolasındaki yatağı mum gibi düzeltmek zorunluğundaydı. Çok zamanlar kadın öğretmenlerin, görevli kızların, ya da nöbetçilerin gördükleri aksaklıklarla ilgili öğrenciler nerede bulunursa oradan apartopar getirtilir, yatağı kalıbına sokturulur, sonra yine işine giderdi.

Bu hiç bir zaman şaşmayan zehir gibi izlemeler sonucudur ki yatakhanede her yanıyle mis gibi kokan yataklar, tertemiz karyolalarda eksiksiz bir bakım

Yemekhaneye sığmadığımız günlerde yemekleri açıkta yiyorlardı çocuklar.

içinde imrenilecek geometrik düzgünlüklerini sürdürürlerdi. Derslikler de bunun gibi. Kitaplar düzgün konulur; masaların üstüne kirlenince değiştirilmek üzere, kâğıtlar kaplanırdı. Öğrencilerin kendi aralarında ayırdıkları bir küme, en iyi yapılmış bir yatağı, en düzgün istif edilmiş kitaplarıyle en temiz masayı ve bütün olarak en derlitoplu bir dersliği seçer; bunu ,toplantılarda bütün arkadaşlarına haber verirlerdi. Bu yarış havası, temizlik ve düzen işlerinde dikkati, harcanacak çabaları geliştirmekte pek etkili olurdu. Koridorlarda, meydanlarda öğretmen, yönetici, öğrenci hiç kimse bir çöp atlamazdı. Ters tutum, bunların ayıplanmasının nedeni olurdu. Temizlik ve düzende şu ana düşünün yerleşmesine çalışılmıştır hep: Temizlik kirletmemekle; düzen, dağınık olmamakla sağlanır. Her saat başı temizlik yapılsa, adım başında düzene uzanan bir el olsa bile eğer ortalık kirletilmemek, dağıtılmamak için çaba ve dikkat har-

Öğrenciler yemekhanede.

canmıyorsa hiç bir emek para etmez, yine her yer istenildiği biçimde temiz ve düzenli kalamaz.

Bir gün meydanda bir kâğıt parçasını yerden kaldırmış, elimde tutuyordum. Öğrencilerden birisi koşup yanıma geldi.

— Müdür bey, bu kâğıdı şimdi ne yapacaksınız? Atcak yer yok ki! Çok haklıydı, kendisine dedim ki:

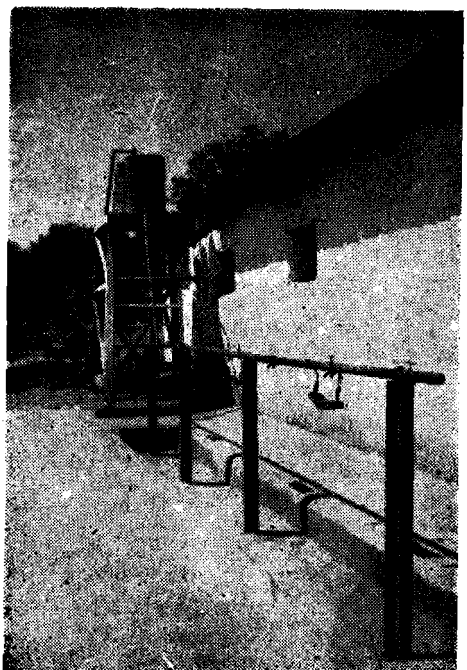
— Öyleyse, toplantıda nöbetçi sınıfı uyar da işlikte çöp kutuları yaptırsınlar.

Bizim meydanda belli aralıklarla konulmuş tertemiz boyalı çöp kutularının kısa öyküsü budur işte...

Elbet bu temizliğin temeli, yerleri silip ortalığın tozlarının alınmasında; yıkanma ve temiz çamaşırdaydı. Öğrenciler, bu nedenle boş zamanlarda topluca göre götürülmelerini isterler, orada öğretmenlerin gözcülüğüyle hem yıkanır, terden, tozdan arınırlar; hem de yüzerlerdi. Kimileri sabunlayıp gömleklerini suya çalar, hemen kurutup sırtlarına geçirirlerdi. Hamamızın yüksek bir yere konulmuş bidonları taşıma su ile doldurulurdu. Soyunulacak, yıkanılacak yerleri de derme çatma idi. İlkönce, iç bölümler rahatça kullanılabilecek bir düzene konuldu. Sonra da bir rastlantı sırasında bir emme - basma tulumba düşürdük de su depolarına uzatılmış merdivenlerdeki basamaklarda aralıkla yer almış öğrencilerin birbirlerine elettikleri tenekelerle su taşıma işini emekliye çıkardık.

Hafta sonu öğrenci toplantılarındaki açık eleştirilerde hiç çekinmeden ortaya konulan eksikliklerin, düzeltici yolda ileri sürülen önerilerin, temizlik - düzen işlerinin sürekli olarak daha dikkatli, daha titiz bir ölçü içinde ele alınmasına büyük yardımı dokunuyor ve böylece de her yan gıcır gıcır oluyordu.

Sosyal alanda haklara, sorumluluklara saygı duyma bilincini, bu küçük toplumun yaşantılarında yasal bir gerçek olarak yerleştirmek çok önemliydi.

Yoksul dönemimizde hamam ve el yıkama yeri olarak kullanırdık.

Öğrencilerin ufak tefeğini tahta sandıkların, torbaların içinde kilitli bir yerde koruma yolu, türlü yakınmalardan kurtulamıyordu. Bu sakatlığın iyileştirilmesi için bir şifa çaresi bulmalıydık. Sorun, aramızda gözden geçirilrken çocuğun birisinden pek keskin bir ışık geldi. Bu, gidilecek yolu gösterir nitelikte bir öğütleme olarak görünüyordu. Demişti ki:

— Madem, malın korunmasına kapı, kilit para etmiyor. Bunların kaldıralım öyleyse. Her şeyimiz açıkta olsun. Düşün, çok yerindeydi bence. Bu öneriye bütün arkadaşlar da katıldılar. Hiç gecikmeden yatakhanelerdeki birer yüzü baştan sona kaplayacak, her öğrencinin giysilerini istifli olarak konulduğunda alacak biçimde açık gözleri bulunan büyük dolaplar yaptık, boyadık. Herkesin kilitsiz bir gözü olmuştu bunlarda.

Bu güven, bu açıklık, umulanı getirmişti. Başkasının malına el atma, haksız sahiplik olayına, bu uygulama süresince hiç rastlanmadı.

Yardımcım Aziz bir gün, pek yakınımızdaki bir ağacın dibinde karşılıklı yüzükoyun uzanmış bir kızla bir oğlanı çenesiyle gösterdi:

— Bu tür davranışlara izin verecek miyiz? Bu konuda ölçülerimizin ne olacağını öğrenmek için soruyordum da...

— Aziz'ciğim enstitümüz, bir eşineğitim (Erkek - kız karışık) kurumudur. Onlar, buraya gelmeden önce köylerinde nasıl yaşamları bir arada yürüyen toplumun insanı idiyseler burada da öyle olacak elbet. Kız - erkek ilişkilerinde özellikle onlara karşı güvenimizi hiç esirgemeyeceğiz. Çünkü en küçük kuşku, onların duru ve sağlam cinsel duygularını sulandırır; ters ve uygunsuz doğrultulara iter. Kız ve erkeğin bir aradaki yaşantılarının kendiliğinden kuracağı bir duygu dengesi, hiç bir zaman taşkınlık sınırına atlamayan ağırbaşlı ve sevimli bir arkadaşlık havası içinde yürümelerini sağlayacaktır.

— Anladım. Hem de böyle güven bağlanılmış bir arkadaşlığın kendi yolunda normal olarak yürümesi tutumunu, bir gelenek olarak yaşatalım diyorsun bir bakıma.

ğin kuruluşuna elbirliğiyle destek olmamızı gönülden istiyorum.

TOPLANTILAR

Yemekhanemiz büyüktü. Cumartesi günleri akşam yemeğinden sonra masalar üstüste konulur, temizlik yapılır, meydan açılırdı. Hafta sonu toplantılarının türlü nedenli amaçları vardı:

1. Sınıfların aralıksız bir hafta sürdürdüğü ayrı ayrı hizmetlerin eğri, doğru yanları ele alınır bunların hatıra, gönüle bakmadan eleştirisi yapılırdı.

2. Bir eğlence türünde olurdu. Bu da:

a) Enstitünün yaşamından kimi olaylar bir oyun biçimine sokulurdu. Sınıfların nöbetleşe programlı olarak yaptıkları eğitsel gösteriler: (Âşık Veysel'den, radyodan, köyden getirilip öğrencilerin geçtiği türküler hep bir ağızdan söylenir, bir oyun, sahneye konulur.)

b) Gezilerden dönen sınıfların gittikleri yerlerde öğrendikleri ya da köylerinden öğrenip getirdikleri ulusal oyunlar oynanırdı.

3. Bildiriler, duyurular

a) Düzgün yatak, en temiz ve düzgün derslik yarışması sonucu,

b) Sınıflarda okunan kitapların adları,

c) En iyi kontrandüyü yapan öğrencinin adının açıklanması, ödülünün verilmesi,

ç) Enstitü ile ilgili önemli sayılacak öğretim - eğitim,

d) Bütün öğrencileri ilgilendirecek nitelikteki konular üstüne konuşmalar: Yapı, işlik, tarım çabaları haberleri.

— İşin bir yanına dokundun, tamam. Ben, bizim enstitü topluluğunun izlediği doğru davranışların, yeni gelecek olanlar için bir örnek ve gidilecek yol olarak seçimi bakımından eğitsel çabların güçlü bir etkisi olacaktır diyorum. Evet, gelenek, görenek önü açık bir yol gibidir, elverişsiz sapakları kapatılmış tek doğrultulu bir yol. Şimdi aramıza yeni katılacak öğrenciler, günlük yaşamları içinde kendilerinden önce gelmiş olan ağabeyleri, ablaları nasıl gidiyorlar, nasıl davranıyorlarsa onlar da hemen bu gidişi, bu davranışları benimseyerek; sıkıntı çekme gereği dışında zorlamasız bir alışkanlık dünyasına girecekler ve böylece onlar bizim doğru, sağlam temeller üzerine kurduğumuzu sandığım gelenek kurallarının ölçüleri, gidişatı içinde eğitileceklerdir.

Artık yemekhane hazır, hemen girilebilir.

İşte ben, enstitünün sorumlu başı olarak verimli zengin sonuçlar vaat eden böyle gelenek ve görene-

4. Öğrencilerin ilginç anıları dinlenirdi.

Şimdi bu toplantıların birer dar kanavasını vermeliyim ki anlatımım, daha da kavratıcı aydınlığa kavuşsun,

1 — Sınıfların yürüttükleri nöbet hizmetleri üstüne öğrencilerin yaptıkları tartışmalar, birleşimlerin en ağır yanlarını tutardı.

Birkaç örnek:

— Hafta içinde koridorlar, derslikler çamurdan hiç kurtulamadı.

Bu eleştiriye verilen karşılık şöyleydi:

— Her yağmurdan sonra meydanlar vıcık vıcık çamura boğuluyor. Burada yürümek zorunluğu düşünülürse, ne kadar temizlik yapılsa içerlere taşınan çamurlar yine de ortalığı batırıyor. Onun için buna son verecek çareyi bulup göstermek gerek.

Ortadan bir öneri:

— Bunun çaresi, bütün binalar arasında kaldırım yapmaktır.

İş programına konulabilecekse, gerekli taş da hemen getirtilebilecekse bunun olmayacak yanı yok.

Hiç savsaklamadan tüm yapılar, evler arasını bağlayan kaldırım işine hemen girişilmiş ayrı ayrı yerlerde 850 metreyi bulan bu yollar tamamlanmca yakınılan çamurdan kurtulunmuş, bu yüzden de millet rahat bir soluk almıştı.

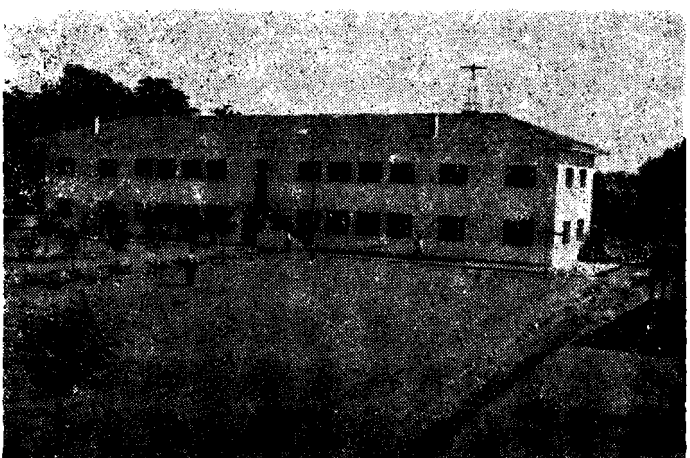
— Helâlar geçen haftakinden pisti. Hele pisvarlar bataktı doğrusu. Her zamanki gibi bu işi izleyecek nöbetçiye bırakılsaydı bu, böyle olmazdı.

Karşılık,

— Dolu dizgin üstümüze saldırıyorsunuz ama asıl işi görmemezlikten geliyorsunuz.

Neyse o, açıklayın bakalım. Biz de görmediğimiz işi anlayalım.

— Şimdiye kadar bizim fosseptik çukurları hiç temizlendi mi? İşte beğenmediğin bu nöbetçi sınıf, hiç kimsenin aklına gelmeyen ama yapılmak zorunluğu bulunan bu işi başardı ve gerçekten de büyük bir dertten kurtulduk.

İşte böyle yapılan kaldırımlarla çamurdan kurtulma yoluna girildi.

İşin burasmda konuşmaya ben karışmıştım:

— Çocuklar! Tartışmalarda eleştirileri bir yanlı tutmamalıdır. Bunlar, yapıcı olmalı, yâni eksiği giderecek yol da gösterilmeli, ayrıca iyi ve başarılı yanlar da belirtilmelidir. Arkadaşınızın çok hakkı var. Helâlardaki temizlik çok zor ve temelde olan bir iştir. Ne demektir, hiç kimsenin göze alamadığı ama yapılması da zorunlu bir ayıklamayı çukurlara atlayıp bele kadar pislik içinde uğraşıp köklü bir temizlik yap-

mak, başarılı bir hizmettir doğrusu. Eleştirici arkadaşınızın unuttuğu şeyi yapmış oluyorum, buna değinmekle. Ayrıca bütün enstitü adına da nöbetçi sınıfa candan, sağolsunlar! derim.

Bir başka öneri,

— Ayakkabıların çamurlarını temizlediğimiz bıçak sırtı demirler yetersizdir. Yüzleri uzun demirler koyalım.

(Doğru, doğru! sesleri..)

Öneriler sürdürülüyor:

— Geçenlerde gözüme bir şey çarptı. Müdür bey, meydandaki koca bir kâğıt parçasını aldı, atacak yer bulunmadı, elinde tuttu kaldı. Böyle işler sık sık hepimizin başına geliyor. Şuraya. buraya, çöp kutuları koyalım.

Bu da uygun görüldü. Kutuların yapılıp elverişli düşecek yerlere konulması onaylandı.

Bayrak töreni (İstiklâl marşı 4 sesle söylenirdi).

2 — Eğlenceler

a) Köyde yapılmış ve bellenilmiş oyunlar tekrarlanırdı. Bunların pek öyle öğretici yanları olmazdı.

b) Yerli yazarların oyunları sahneye konulurdu. Ama bunlar da pek ilginç sayılamazdı.

Bu alanda gerçekten sıkıntımız vardı. Eğlencelerimizden birinde bulunan Tonguç'a bundan yakınmıştım. Ankara'ya gittiği zaman Sabahattin Eyuboğlu'ya açmış. O da eksik olmasın, bir mektupla bana, bu alanda çok olumlu bir yol gösterdi. Ama bu güzel önerileri izleyerek, onun istediği yoldaki uygulamalarda başarı gösteremedik. Bunu ansıdıkça hâlâ üzülürüm. S. Eyuboğlu'nun mektubunu olduğu gibi buraya koyuyorum:

Aziz Kardeşim,

Temsiller için piyes aradığınızı öğrendim. Bu işte size yardım edebilirsem çok sevinirim. Sizinle fikir - ve imkân nispetinde - işbirliği etmeye hazırım.

Pratik tekliflerden önce, prensipler üzerinde düşündüklerimi söyleyeyim ki, anlaşmadığımız noktalar varsa belli olsun.

Telif piyesler arasında enstitülerin işine yarayacak eser aramak beyhudedir. Muharrirlerimiz bu işte henüz çok acemi olduktan mada bir türlü kendi etraflarındaki mahdut zümreye hitap etmekten kurtulamıyorlar. Büyük kitlenin malı olabilecek piyesler yazılıncaya kadar millî renkleri az olan tercüme piyeslerden istifade etmeye mecburuz. Kendi eserimizi oynayacağız diye çocuklara kötü örnekler vermeye hakkımız yoktur. Bu işte şimdilik Avrupalılar bizden usta. Fizik, kimya kitapları gibi tiyatro örneklerimizi de onlardan alacağız. Fakat Darülbedayi

gibi, konservatuar gibi züppece değil. Yalnız metni alacağız. Oyunu kendi rengimizle, kendi imkânlarımızla, kendi anlayışımızla oynayacağız. Dekora, kostüme fazla ehemmiyet vermeyeceğiz. Tiyatroyu, süs diye «Ne güzel oynuyorlar» desinler diye değil, çocuklar sahne yolu ile eserler tanısın, fikir edinsin, türlü insan tiplerini görsün, konuşmaya, dinlemeye alışsın diye oynayacağız.

Köyde, pek iptidaî de olsa, bazı tiyatro unsurları vardır. Bunları da kendimize maletmeye çalışacağız. Sadece soytarılıktan, taklitten, el şakalarından ibaret olanları atacğız, işlenebilecek olanlarını seçeceğiz. Çocukları bunları işlemeye, kendi davalarına, fikirlerine maletmeye teşvik edeceğiz.

Yâni köy oyunlarının seviyesini yükselteceğiz. Bu ikinci tip faaliyette çocukları icat etmeye, sözleri istedikleri gibi söylemeye davet etmeliyiz.

Tiyatroyu hayatımıza iyice karıştırabilmek için basit telif denemeleri de yapabiliriz. Çocuklara basit mevzular veririz. (Köy kahvesinde bir konuşma, imamla öğretmen arasında konuşma, köyde bir hasta evi, köy enstitüsüne gelirken evimizde konuşulanlar..) Bunları sahneye koyun deriz. Okudukları bir hikâyeyi, ana hatlarıyle ve şahıslarıyle oynayın deriz.

Şu halde üç çeşit faaliyet olacak. 1) Klâsik tiyatro çalışmaları, 2) Köy oyunları, 3) Çeşitli mevzuları sahneye koyma denemeleri.

Çocuklara bildikleri köy oyunlarını kısaca yazdırıp bana gönderirseniz seçme ve ekleme işleri için teklifleri söylerim.

Sahneye koyma denemelerini bir müddet çocuklara bırakmalı. Yaptıklarını tenkit etmekle iktifa etmeli. Klâsik çalışmalar için: Şimdilik Vekâletin neş-

rettiği klâsiklerle iktifa edebiliriz. Bu piyeslerin tamamını oynamaya lüzum yok. Bir iki perde yetişir. Çocuklar üst tarafını arkadaşına hülâsa ederler. Şunlarla başlanabilir.

Moliere	Kibarlık Budalası	2 perde
	Cimri	2 yahut 4 cü perde
	Tartuf	1 3 cü
Shakespeare	Hamlet	1 3 cü
	Bir Yaz Gecesi Rüyası	3.
	Julius Cezar	3.
Beaumachais	Figaronun Düğünü	3.
Gals Worthy	Adalet	1.

Bu piyeslerden beşer tane alınır. Her biri bir talebeye vazife olarak verilir. Denir ki sen bu piyesi seçeceğin arkadaşlarla temsil edeceksin. Sana on beş gün mühlet. Eseri beraber okuyun. Anlamaya çalışın. Şahısları birer, birer tarif edin. Bir iki prova yapın. Kostüm, dekor işinde tamamen serbestsiniz. Yalnız sözleri, iyi ezberleyin. Biz bu eserleri anlamıyoruz demek yok. Anladıkları kadar.

Aceleden daha uzun boylu yazamıyorum. Hasanoğlan'da biz bu çalışmalara başladık. İyi gidiyor. Selâmlar, sevgiler.

Sabahattin Eyuboğlu

c) Âşık Veysel'in türküleri ve eğlencelerde büyük bir yer tutuyordu. Sırası gelmişken bu konuda olanı biteni kısaca anlatayım:

Âşık Veysel, elinde Tonguç'un mektubu, bir gün çıkageldi. Mektupta, Âşık'tan elden geldiğince yararlanmamız belirtiliyordu. Millî Eğitim Bakanlığı İlköğretim Genel Müdürlüğüne yollanılan 10.III.1942 tarih ve sayılı rapordan bu işle ilgili bölümü buraya aktarıyorum: «(...) 4 - Halk türküleri: Âşık Veysel

25.I.1942'de işe başladı. Çocukların mümkün olduğu kadar çok türkü öğrenmelerini istediğimiz için her sınıf için başka başka türküler bulunan ayrı ayrı listeler hazırladık. Şimdiye kadar 17 türkü üzerinde çalışıldı. Âşık ayrıca bir çocuğa saz dersi verdi. Musa Yılmaz adındaki bu öğrenci kendi yaptığı sazile bazı türküleri çalacak hale geldi.

Çocuklar Âşık Veysel'i çok sevdiler. En hoyrat tanıdıklarımız bile özlü bir muhabbetin güzel örneklerini verecek kadar ona bağlılık gösterdiler. Önceden 80 talebenin uğultusuna dar gelen dershane, Âşık girince, bir mabedin sükûtu içinde genişleyen vakur ihtişamına bürünüyordu...»

ç) İmece için kardeş enstitülere gidip döndükten sonra oralarda birlikte çalıştıkları öbür enstitü arkadaşlarından öğrendikleri çevre oyunları oynanır. Toplu bulunduğumuz bir sırada oynayıp gösterirler bunları. Böylece enstitünün ulusal oyun kadrosu zenginleşirdi. Sivas, Erzurum halayları, Karadeniz horonları, bize işte bu yoldan malolmuştu. Bolu'nun meşeli oyunu da yine böyle bir toplantıdaki gösteri sonunda meraklı öğrencilerce bellenmişti.

Gezilerde bir başka enstitüdeki konukluk, ya da imececi olarak kalınan enstitüde öğrenilmiş oyunlar bize geldiği gibi, bizim de enstitünün bilip oynadığı oyunlar gidilen enstitüye kazandırılırdı. Bu değiş-tokuş yöntemiyle enstitüler kendi ulusal oyun sayısını zenginleştirmiş olurlardı.

Ege bölgesinde çalışmış bir arkadaşın uyarısı ile ulusal oyunlar konusunda işleri daha derlitoplu bir düzen içine alma yoluna gittik. Böylece belli bir yöntem ile yurt ölçüsünde bilinen ve üstünde durulan oyunların önemli bir bölümünü bütün çocuklarımıza, öğretmenlerimize belletmek olanağına kavuşulacaktı.

Bir halay.

Bu alanda her yönüyle pişkin bir gösterici olarak Bergamalı Hasan Çakı Efe salık verilmişti. Araştırmalarımız, Efe'nin enstitümüz için faydalı olabileceği yolunda sağlam bir güven kazanınca çağırdık. İleri sürdüğü öneriler üstünde anlaşmaya varmak zor olmadı. Bütün oyunlar pişirilinceye kadar kalacaklardı. Hasan Çakı gerçekten adıyla, sanıyla bir efeydi. Bilgisi yerinde, tutumu sağlamdı. Yaylı beden yapısı, türlü oyunların her parçasına renk ve güç katıyordu. Çocuklar bu yetkili insanın elinde her gün kıvama geliyordu. Klârnetçi de oyunların havalarını çok ustaca çalıyordu. Öğrenciler bunları akordeonda, mandolinde pişirdiler. İyi bir davul ile akordeon birkaç da mandolin ve ağır armonikası ortaya çıkan oyun ekiplerini rahatça hoplatıp zıplatıyor, hattâ coşturuyordu. Çakı Efe'nin sağlam ve sürekli tutumuyla öğrenciler, öğretmenler, yöneticiler bütün oyunları öğrendiler ve toptan oynayabilir duruma geldiler. Gün gel-

di ki enstitüniln 1200'ü bulan topluluğu, hep birlikte oynarlardı bu oyunları. Aradan biraz zaman geçince İstanbul Hâkimiyeti Milliye Yatı Okulunun demirbaşında olduğunu müfettişliğimden bildiğim, her şeyi eksiksiz, 17 takım zeybek elbisesinin enstitümüze verilmesi için birçok yerlere baş vurdum. Sonunda, bu elbiseler bize malolmuştu.

Zeybek giysileriyle bir öğrenci oyunda..

Meydanda, enstitünün öğrencileri, öğretmenleri içiçe halkalar kurarak ve en ortada zeybek kılıklarıyle 17 öğrenci de yerlerini alınca akordeon ve mando-

linler, ağız mızıkaları hep birlikte bir zeybek havası tutturur, davulun bunların akışına uygun güm güm'leriyle ortada esnek bacaklar, gövdeler hep aynı ölçülerle zıplar, yan, yukarı, aşağı, efece uzanan çelikten yaya benzeyen kollar, büyük kalabalığın şaşmaz bir tempo içinde sürüp götürdüğü ve hep bir çırpıda tamamlanan sekişlere, çöküşlere önayak olurdu.

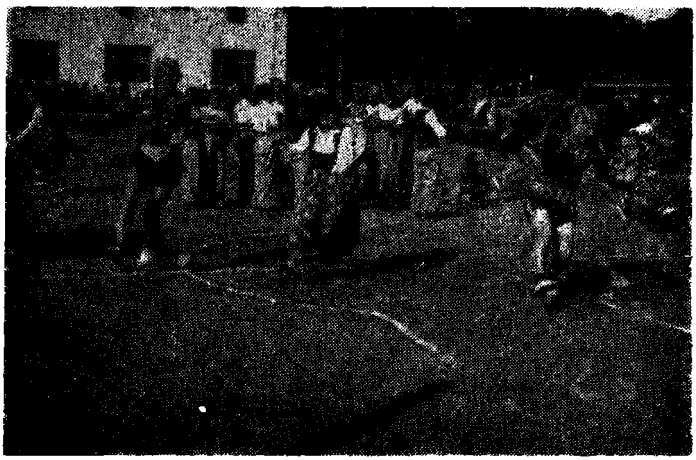
Ulusal oyunlar.

Ulusal oyun sayımız, Çakı Efe'nin öğretip bizim hazırımızdaki oyunlar, kattığı bengi, harmandalı, arpazlı, dağlı, yörükali, denizkızı, hoşbilezik, ağırbar, atikbar... gibi zeybek havaları, türlü oyun ve halaylarla adamakıllı zenginleşmişti.

3 — Türlü alanda eyleme geçmiş olaylar ve bunların sonuçları bu toplantılarda bildirilir, duyurulur.

a) Bu hafta (...) ın yatağı, yapılan incelemeler

sonunda arka arkaya altı gün en düzgün yatak olarak saptanmıştı. Kendisine enstitü yönetim örgütünün ve arkadaşlarının beğenileri ve bu düzgünlüğün sürdürülmesi dileğinde bulundukları duyurulur.

Zeybek giysileriyle öğrenciler oynuyorlar..

b) Enstitüce geçen hafta içinde satın alınıp okunmak üzere dağıtılan kitapların adları duyurulur.

c) Yarışmada en başarılı olan kantrandü ve bunu hazırlayanın adı haber verilir. Ödül olarak bir kitap verilir kendisine.

ç) Önemli haberlerin verilmesi: 1 — Bölgenin atıcılık yarışmasında enstitümüz şampiyon oldu. 2 — İmece ekibi... gün sabahı yola çıktı. 3 — 3. okul yapısının çatısına başlandı. 4 — Bu hafta içinde demircilik işliğinde (...) el arabası tamamlandı. 5 — Bahçede geçen hafta içinde hazırlanan çukurlara (....) tane elma, (.....) tane armut, (.....) tane şeftali dikildi. Dikim işinin önümüzdeki haftaya sürdürüleceği bildirilir.

Tonguç, yapılmasına ön ayak olduğu odundan bir bankın başında.

d) Bütün öğrencileri ilgilendiren bir konu üstüne enstitüye gelen bir konuk konuşturulur. (Fuat Baymur, «Nasıl Okumalı?» adlı bir konuşma yapmıştır.

4 — İlginç Anılar :

Öğrencileri topluluk karşısında rahat ve tökezlemeden konuşmaya alıştırmak için, başlarından geçen bir olayı anlattırırdık. Bunların içinde çevrenin,

İlişilecek, soluk alacak bir yerimiz yoktu Enstitünün geniş alanında. Tonguç, çocuklara ön ayak oldu. Yakınımızdaki yığından getirttiği odunları kesip çattı. Köy işi bir bank çıkıverdi ortaya. Çok keyiflenmişti. «Şimdi gel, şurada bir resim çektirelim.» dedi.

köyde düzenlenmiş güreşleri, köyde anlaşmış bir ekibin ava çıkışları ve avcılık serüvenleri, köyde düğün, köy delikanlılarının askere gidiş törenleri, bir imece günü, at yarışları, köyde üzüm bayramının nasıl geçtiği?... gibi konular üstüne izlenimleri, gözlemleri, serüvenleri anlattırılırdı. Birçok yanlarıyle öğretici ve eğitsel anılar üzerinde durulur ve böylece çocuklar doğru söz söylemeye alıştırıldıkları gibi iyi konuşma yetenekleri de çıkardı meydana.

ENSTİTÜLERİ TANITMAK İÇİN

1937 nisan başında Millî Eğitim Bakanlığı adına yönettiğim Eskişehir - Mahmudiye Eğitmen Kursunun Eğitim Şefi olarak köycülük alanmda eyleme geçtiğim günden başlayarak Arifiye Köy Enstitüsü Müdürlüğü'nden ayrıldığım tarihe kadar Tonguç işlerimizin peşini hiç bırakmadığı gibi kimi zaman insanüstü güçlerimizi ortaya koymak, onları tanıtmak için bütün çevresini ne yapar, eder sefere çıkarır, işleri inceletir, bunları eleştiriden alman sonuçlarla kurumların tuttukları uğraşılarındaki başarılarının kabataslak haritaları çizilir ve böylece ortaya çıkan eksikleri işlemek, tamamlamak doğrultusunda yeni direktifler verilir ve ayrıca bunlara ilişkin izlenimlere girişüirdi.

1941 yılının mayısı başında İlköğretim Umum Müdürlüğünden bir yazı aldım. Özet olarak bunda deniliyordu ki, «Köy Enstitülerindeki çabaları ulusa duyurmak, bu kurumları bütün yurda gereği gibi tanıtmak için Radyoevi ile Bakanlık arasında bir anlaşmaya varılmıştır. Her enstitü müdürü nasıl çalışıldığı üstüne örnekler vererek birer konuşma yapacak-

tır. Hazırlığınız tamamlanır tamamlanmaz Ankara'da bulunun!»

Ankara'ya erkenden indim. Tonguç'u sabahleyin nerede bulacağını biliyordum. O, günün hızı başlamadan önce kimsenin uğramadığı Bakanlık Müze Müdürlüğü odasında bütün işlerini, ya da bir önemli konu ile ilgili görüşecekleri varsa burada konuşup yoluna koyduktan sonra asıl bürosuna çıkar; günlük resmî işlerine bakmaya başlardı. Ben de bildiğim bu yere doğruldum ve elimle koymuş gibi, kendisini orada buldum. Hoş - beşten sonra hemen işe girdi:

— Çıkar bakalım Edip hazırlığını da, birlikte şöyle bir gözden geçirelim.

İki öneri götürmüştüm kendisine. Bunlardan biri, enstitümüzü bütün girdisi - çıktısı ile tanıtıyordu. Öbürü de, köy enstitülerinin amaçları üstüne kısa, derlitoplu bir yazıydı. İkisini de okuyup bitirdikten sonra ilk gözden geçirdiği için,

— Bu, güzel ama çok uzun. Diğer enstitü müdürleri de kendi kurumlarından verecekleri örnekler üstüne yapacakları konuşmalarında bu işi parça parça işleyecekler zati. Onun için ikinci önerin, bizim bakımımızdan ölçülü ve elverişli. Şimdi gel, şunu önümüze saat koyalım da radyoda okuyormuşsun gibi, bir oku hele...

Okudum, tempoyu ve diksiyonu beğenmişti. Yalnız metinde, (Bu, 15 sene sonra 20 000'lik bir ordu olacak) cümlesine, «yirmi sene sonra 30.000'lik» sözlerini ekledi. (Bu ekleme, hâlâ muhafaza ettiğim müsveddenin üzerinde görülmektedir.)

Uğraşılarımızın ilk aşaması tamamdı. Artık iş, konuşmaya kalıyordu. Daha önce bunun günü belli edilmişti. Verilen günün sabahı radyoevine gidecek-

tim, talimat böyleydi. Gittim, örneğini aşağıya olduğu gibi aldığım yazılı konuşmayı 14. Mayıs.1941'de okudum.

RADYODAKİ KONUŞMAM :

Sayın Dinleyicilerim,

İnönü devri, memleket Maarifinin hayata ve hakikata yönelmiş, köye giden ve köyden geçen aydınlık yolunu buldu.

Terbiye tarihimizde en müspet, en özlü, en dinç ve tamamen yeni bir fasıl açan bu buluş, Köy Enstitülerinin kuruluşudur.

Türkiye'nin sınırları içindeki sahayı hep beraber şöyle bir gözönüne getirelim, sonra da bu geniş topraklara 40 bin köyü yerleştirelim. Bu rakama, öyle üstünkörü ilişip geçmeyin. Kafanızın bütün gücünü ayaklandırın. 40 bin köyümüz var demek. Onun için parmağımı bu yekûna adamakıllı basıyorum: 40 bin köy bu.

İçinizde, dudak büküp de: «Canım ne olacakmış.. Demek çok köyümüz varmış... Bundan ne çıkar? Diyecekler var belki. Ne mi çıkar? Acele etmeyin pek. Hele şu rakamların arkasını getirelim bir kere... İyi kulak verin ve ürkmeden dinleyin. 40 bin köyümüzden 8 bininde nüfus, 400'den fazla; 32'bininde 400'den az. Bir kalemde 400'den az dedik ama, onu da adamakıllı öğrenelim. İşte hakikat: Bu 32 binin tam yarısında, yani 16 bininde nüfus 150'den de az... Şimdi bu, madalyonun bir tarafı. İşi tamamlamak için bir de öbür tarafını çevirelim bakalım. Ne dersiniz? Acaba bu 40 bin köyden ne kadarında okul var? Sizi yormadan ben söyleyeyim: 10 bininde... demek 30 bin köy, bomboş... ne öğretmen var, ne de okul... bu köylerde yaşayan 13 milyon köylümüz tamamen bilimsiz demek.. Haydi bakalım, kafalarımız beraber zonklasın artık.

Bu işi rakama vurmuşlar. Bilimsiz köylünün çocuğunu okutmak, onları, bir vatandaşa gerekli asgari bilgilere sahip kılmak için, 100 sene daha beklemek lâzımmış. Hem yalnız okutmak da bir şey değil ki... Asıl onu, hayat için bir alet olarak kullandırmak marifet. Bunu bir de, ilköğretimin malî yükünü üzerine almış hususî idarelerin fukaralığını ekleyin.. Bu işin altından kalkamayacaklarım anlarsınız.. Hem biz, ya-

şamaya, yürümeye, büyümeye karar vermiş bir milletiz. 100 sene pısırık, pısırık oturmayız. Oturmadık da zati.

Devlet, demir gibi elini bu meseleye yapıştırdı dedi ki:

— Herkesi ürküten bu davayı, 15 sene içinde çözüp yoluna koyacağım. 30 bin öğretmen mi lâzım? Bu ordu, en iyi ve en kuvvetli şekilde mutlaka hazırlanacak. Hem öyle bir ordu ki yalnız kara tahta dibinde ülemalık yapmayacak. Çocuk okutmak, tarlayı işlemek, yolu, çeşmeyi onarmak, bataklık kurutmak, hastaya bakmak, mahsulü çoğaltıcı elemanı yetiştirmek, millî fabrikalarımıza iyi müşteri hazırlamak, onun vazifesi olacak.. Öyle ise, haydi enstitüler işbaşına!

İşte bu seferberlik emri, 15 tane köy enstitüsüne can verdi. Şimdi kalabalık bir gönüllü kafilesi, buralarda sessiz, sessiz çalışıyor.

Ben de bunlardan Arifiye'deki enstitünün müdürüyüm. Şimdi size 30 bin köye yeni kahramanları verecek olan enstitüleri tanıtmaya çalışacağım. Benden sonra gelip konuşacak arkadaşlarım, bir enstitünün nasıl çalıştığını, kendi müesseselerinden örnekler vererek anlatacaklar.

Gelelim kendi işimize. Evvelâ keskin bir tutamak bulalım. Köy Enstitüsü ne yetiştirecek? Cevap: Köye öğretmen, köyün işine yarayan sanat erbabı.. Bizim çocuklar kendileri için, biz «İşçi Öğretmen» olacağız diyorlar.

Enstitüler, toprakları ziraate elverişli yerlerde, Maarif Vekilliği tarafından açılmışlardır. Buralara, köyün ilkokulunu bitirmiş halis, muhlis köy çocuğu alınıyor. Beş sene okuyacaklar.

Burada zihinleri karıştıran bir mesele var gibi geliyor bana. Siz sormadan ben söyleyim: Niye köy çocukları alıyorsunuz diyeceksiniz, değil mi? Anlatacaklarımın içinde bu sorunun cevabını bulacaksınız. Biz, köy için köyden diyoruz.

Pek sağa sola sapmada nasıl işi anlatalım. Köyden seçilip alınan çocuklar, sağlık durumları adamakıllı gözden geçirildikten sonra alakonulurlar. Eğer bunlardan birisi, enstitüyü bırakıp giderse yiyip içtiğinin, giydiğinin ceremesini vermeye mecbur tutulur. Ensttüde piştikten sonra öğretmen olacak çocuklar, Maarif Vekilliğinin gösterdiği köylerde 20 yıl hizmeti kabul ediyorlar. Bunlar, gittikleri yerlerde çocukları okutacak; kolu, paçayı sıvayıp bağ bahçe yapacak, hayvan yetiştirecek, atelye kuracaklar.. Sözün kısası, her çeşit işte fen-

nin dediğine gidecek ve böylece köylüye en hayırlı ve özlü kılavuzluğu yapacaklar.

Bu hizmetlerine karşılık devlet bunlara neler verecek, bakın: Yeni köy öğretmenine vazifeye başlarken, işletmesini kurabilmesi, hayatını düzenleyebilmesi için «teçhizat bedeli» denilen bir para verecek, bu bir.. Sonra da çalışması için gereken alet, islâh edilmiş tohum, çift ve irat hayvanları cins fidan... gibi şeyleri parasız alacak. Dahası var Öğretmenlik yaptığı köyün arazisinden kendisinin ve ailesinin geçimine yetecek, çocukların ders tatbikatını karşılayacak kadar toprak alacak.. Evi olacak, hastasına bakılacak, çocuğunun okutulmasına yardım edilecek.. Eğer işletmesi bir kazaya uğrarsa zarar ve ziyan alacak. Tekaüdiyesi ve nihayet her ay içinde 20 liradan 40 liraya kadar aylık ücreti olacak.

Bareme göre maaş almaya alışanlardan, memleketin hayat şartlarını iyi biliyorum zannedenlerden bazıları bunu işitince

— Aah.. sökmez birader bu.. diye kafalarını kaykıltacaklar.

Fakat hesap başına oturunca iş değişiyor. İstikbalini bareme bağlayanların durumu ile ekmeğini topraktan, emeğinden, bilgisinden alma zihniyetini taşıyan bu yeni kahramanların durumları ayrı ayrı şeylerdir. Birisinde, hazır yiyiciliğe mahkûm ve esir oluş; diğerinde hamlenin, bilginin, cömert tabiattan koparacağı bir refah var. Zaten iş, bu hesabı yapıncaya kadar.. Bir defa mesele, teker teker ve isabetli bir kıyaslamaya bindi mi, en inatçı itirazcılar bile hakkı kabul ediyorlar.

Hem bu öğretmenler kendilerini, köydeki vazifelerini, askerlik vazifesi gibi millî ve vatanî bir vazife olarak kabul eden bir neslin önderleri sayıyorlar.

Şimdi meselenin biraz da başka tarafını aydınlatayım. Muhtelif vilâyetimizde bugüne kadar bölge müessesesi olarak şu enstitüler açılmıştır.

1. Antalya — Aksu
2. Isparta — Gönen
3. Kocaeli — Arifiye
4. Trakya — Kepirtepe
5. Eskişehir — Çifteler
6. Kastamonu — Gölköy
7. Kayseri — Pazarören

8. Malatya — Akçadağ
9. Seyhan — Düziçi
10. Samsun — Akpınar
11. Trabzon — Beşikdüzü
12. Balıkesir — Savaştepe
13. İzmir — Kızılçullu
14. Kars — Cılavuz
15. Ankara — Hasanoğlan

Bu enstitülere, kuruldukları ilk yılda tam 5.000 köy çocuğu alındı. Buna Kastamonu, Eskişehir, Trakya, İzmir'de daha önce köy öğretmen okulu olarak açılmış, kanundan sonra da Köy Enstitüsü biçimine girmiş müesseselerin 1.000 talebesini eklerseniz talebe sayısı 6.000 olur. Bu, 15 sene sonra, 20.000, yirmi sene sonra 30.000'lik bir ordu olacak, ne mutlu o günlere!

Bir küme öğretmenleriyle...

Enstitülerdeki çalışmalar üç ana temele oturtulmuştur:

1. Ziraat işleri, 2. Kültür dersleri 3. Köye yarayacak bir sanatı öğrenmeye esas olacak atelye işleri.

Bir defa bütün çocuklar - kız olsun erkekler olsun - hepsi ziraat işlerinde çalışırlar. Bazı enstitüler, tarla ziraatine fazla

yer verir, bazısı meyveciliğe, bazısı da hayvancılığa. Sözgelişi Kars Enstitüsü, hem bütün ziraat şubeleriyle uğraşacağım diye tutup ta Adana Enstitüsünün elinden pamuğu, portakalı, limonu alacak değil ya.. Onun da verimli mer'alarından öyle güzel hayvan besleme imkânları var ki.. Yetiştirsin yetiştirebildiği kadar.

Bizim Arifiye muhiti daha ziyade ipekböcekliğine, meyveciliğe, sebzeciliğe elverişli... yaylalarımızda köylünün «Peygamber üzümü» diye ad taktığı ağaçların yaprakları, köylerde çay diye kullanılıyor. Bu piyasada çay harmanı yapmak için de tutuluyor. Pek tabiî, bunlarla uğraşacağız. Zaten uğraşıyoruz da. Şimdi 100 çocuk Soğuksu yaylasında harıl harıl çay topluyor. Bu ilk tecrübeden sonra gelecek seneye, işi adamakıllı büyüteceğiz. Yanımızda bir de göl var. Sapanca gölü. Burası muhakkak ki çeşitli balıklarıyle tükenmez bir hazine... Belki de kısa bir istikbal, bize geçimimiz için zengin kasalarımızdan birini de burada bulduracak.

Diyeceğim şu: Yarın çocuklar, öğretmen oldukları köylerde neler yetişiyorsa, neler yetiştirilebilecekse o işler üzerinde pişiriliyorlar. Başka türlü de olmaz zaten.. Onlar, kendileri için ekmek anahtarı, çalışacakları köylerdeki köylüleri için de bunun kılavuzu olacaklar. Millete, tabiatı emmenin bütün sırlarını öğretecekler.

Enstitüler, öğretmeni iki başlı yetiştirirken onu daracık bir muhitte hapsetmiyor. Yapmak için gözlerine kestirdikleri işleri daima büyük çapta tutmaya uğraşıyorlar. Çünkü onlar, Devletin sırtından inip kendi kendilerine yeterliği, şaşmaz bir hedef olarak almışlardır. Devletin sırtından geçinenlerin sayısını azaltmak, millî davalarımızdan biri olmalıdır. Tutulacak yol, budur.

Kültür derslerine dokunmadan geçeceğim zannetmeyin.

Bizim programlarımız, önceden bazı tahminlere göre hazırlanmış katı programlar değildir. Orta okullarla öğretmen okullarında okutulan dersler, enstitülerde, muhitin hususiyetlerine dayanılarak okutulur. Öğrendikleri ziraat çalışmalarında, atelyelerin faaliyetlerinde yaptırtılan işlerle genişletilir, kuvvetlendirilir.

Muhitten toplanmış tarihî, etnoğrafik, jeolojik kıymetteki eşya, sırasına göre tarihin, Türkçenin, coğrafyanın, resmin, dikiş ve nakışın mevzuları olur. Aritmetik, fizik, kimya, bi-

yoloji gibi dersler tarlada, kümeste, revirde inşaat yerinde, resim ve iş atelyesinde işlenirler. Bu derslerde çocuklar, grafik yapmak, harita çizmek, kroki hazırlamak, fotoğraf çekmek, tezyini resimler yapmak.. gibi çeşitli işlere sevkedilirler. Talebe, müspet problemler karşısında bırakıldığı zaman kitaplardan, gazetelerden faydalanmasını bilir. Bu, şu demektir: Çocuk kitaptan hazır fikir almak yerine araştırıcı, bulucu, yapıcı bir yol üstünde yürüsün. Hayat, tek başına kitabı her zaman yener. Yaratıcı inşa kuvvetine sahip kavrayıcı bir zekâ, alt edici bir irade karşısında bütün nimetler, hazır ol vaziyetine gelirler. Millete bunu öğretmek lâzımdır.

Öğretmenlik mesleği için hazırlık faaliyeti de, köye ve köy çocuğunun hayatına dayanır.

Doktoru devamlı olarak çalışan, hastabakıcısı, esaslı reviri olan enstitüler çocuk bakımı, çocuk hastalıkları, iğne yapma, yaraları tedavi etme gibi işler üzerinde ehemmiyetle durur.

Motosiklete binmek, diğer motorlu vasıtaları kullanmak, bir müzik aleti çalmak, tulumba kurmak ve tamir etmek, elektrik işlerinden anlamak, millî oyunları oynamak, yüzmek gibi lüzumlu bilgi ve marifetler, talebeye öğretilmesi ve öğretmek için de şartlarının hazırlanılması mecburî işlerdir.

Çocuk, tahtadan, demirden yapılabilecek pergel, gönye, minkale... gibi ders vasıtalarını yapar. Bunlar, hem müessesenin vasıta muhitini genişletir hem de yarınki ilkokulu, yabancı ellerden çıkmış malzemeye paralı bir mahkûmiyetten kurtarır.

Köy Enstitüleri kendileri için ne lâzımsa bunları atelyelerinde çocuklarına yaptırtır. Karyola, masa, dolap, paspas, etüv, araba... Hepsi yerlidir. Dedik ya, her sahada kendi kendine yeterlik, en sağlam bir hedef olarak tutulur. Tuğla mı kesilecek, kireç mi söndürülecek, çatı mı hazırlanacak, çerçeve mi yapılacak, yâni bir bina mı kurulacak.. hep öğretmenlerle çocukların ve eğitmenlerin ellerinden çıkar. Bu saydığım şeyler, sizin için belki karışık, zor, hattâ imkânsız gibi görünürler. Fakat bunlar işe başlamadan ve işin içine girmeden böyledirler. Bir defa içlerine girildi mi bütün zor, imkânsız gibi tasavvur edilen meseleler, kolayca yürür, büyür ve nihayet eser haline gelir.

Bu müesseselerde en çetin işlere çullanmak psikolojisinin

diriliği, bence viran köylerin canlanmasına en iyi mayayı verecek en başta bir kuvvettir. Size en yakın misali vereyim:

Bizim ders senesi başlarken yeniden 100 talebe alacak yerimiz vardı. O da zar zor. Bir de emir aldık ki talebe 200'e çıkarılmış. Meseleyi derhal halletmek lâzımdı. Hemen toplandık, işi inceledik. Şunu da ilâve edeyim ki bizde, imkânsızlıklar bile karar da menfiliğe gitmeye küçük bir sebep veremez. O halde ne yapmalı idik? Aynı zamanda ve tek ağızdan gürleyen hüküm: Yeni bir bina yapacağız. Yeni binayı yaptık. 20 gün sonra her şeyimiz hazır.

Bu enstitüler, memleket mimarları arasında açılan müsabakada birincilik kazanan ve bizim gibi düşünen genç mimarlarımızın projelerine göre yeniden kuruluyorlar. Her işi kendimiz yapıyoruz. Taşı çocuk taşıyor, tuğlayı o kesiyor, temeli o açıyor, mala ile o çalışıyor, çatıyı o kuruyor. Boya işleri onun elinden çıkıyor. Demirhanede demiri, istenilen şekle o sokuyor. Velhasıl ne yapılıyorsa hepsi onların eseridir. Düşünen, kuran, yapan en güç işler karşısında irkilmeyen, daima yeniye, iyiye; çoğa, hamleye koşan; canlı, diri; becerikli, kuvvetli, kahraman bir nesille iş görüyoruz. Yarının büyük davalarına işte böyle el koymuş bulunuyoruz. Bu memleketi. mesut, bahtiyar, şen, kuvvetli, ölmez ve kültür yaratan insanların yurdu haline bu nesil getirecektir. Buna emniyetimiz vardır. Çocuklarımız bunu yapacaklarına söz veriyorlar. Bakın Büyük Kurtarıcı, Millî Şef Köy Enstitüleri için ne diyor:

«Köy Enstitülerini Cumhuriyetin eserleri içinde en kıymetlisi ve en sevgilisi sayıyorum. Köy Enstitülerinden yetişen evlâtlarımızın muvaffakiyetlerini ömrüm oldukça yakından, candan takip edeceğim.»

Yetiştirmekte olduğumuz çocuklar ve onların yetiştireceği nesiller ömürleri müddetince açık alınla karşımıza çıkacaklar, her türlü şartlar içinde milleti ve kendilerini mesut edici işleri göreceklerdir. Buna söz veriyoruz.»

İş bittikten sonra Tonguç'la buluştuk. Çok keyifliydi. Böyle zamanlarında muzipliği tutar, güldürücü yanları ateşlerdi, hemen:

— Sana bir diyeceğim var Edip! Bu radyo konuşmasını senin yaptığına sağı - solu zor inandıracak-

sın gibime geliyor benim. Her şeyden önce senin enstitü kuşkuda kalacak. «Niçin?» diye yüzüne bakakaldım. Her halde bu lâfları beni aptallaştırmış olacaktı ki onun dehşetli hoşuna gitti, saldı kahkahayı.

— Dur, dur telâşlanma! Hele biraz dinle beni de ne yapacaksan o zaman yap. Yahu, senin sesin radyoda öylesine başkalaştı ki, senin konuştuğunu bilmeyenler, taş çatlasa, bu konuşmadaki sesin, senin sesin olduğunu anlayamazlar. Demek aslında, sesin radyoya pek yatkın. Sözlerin gücünü artıran bir anlam bağlıyor. İstersen Arifiye'de milleti aldat, de ki: «Benim konuşmamı, sesi pek elverişli başka birisine okuttum, bak nasıl inanırlar.»

Doğrusu, bu konuşma her yanı ile pek iyi idi. Çok memnun oldum. Bu arada aklına başka bir şey gelmiş olacaktı, dedi ki:

— Bu konuşmalarla köy enstitülerini tanıtmak, anlatmak işi yanında belki küçük bir kazancımız da-

Tonguç, Şakir Karataş'la öylesine dalmış ki sohbete...

ha var. Enstitülere öğrenci toplama meselesinde bu konuşmalar, çok yararlı olacak sanırım.

Bizim köylere de bu anlatışların sızacak yanları, yerleri bulunacaktı her halde. Tonguç'un bu sezgisinde bir gerçek payı vardı elbet.

★

YOKLAR ve ZORLAR ZİNCİRİ

İkinci Dünya Savaşı'nın ortalığı yangın yerine çeviren uğursuz dilinin uzanmadığı yer kalmamıştı. Çarşı - pazar kupkuruydu. Yaşam için, iş yürütmek için ne arasan yoktu. Adın başında bir yok'un, bir zor'un hendeğini ustaca aşabilmeliydi. Bu da başaçıkmıyordu her zaman. Gücün eremediği, kaldıramadığı zaman bu yok'ların ve zor'ların sıkıntıları ortasında deh olmamak işten bile değildi. Kafalarımızda saatbaşı, korkunç bir depremin yıkıntısına basıp geçiveren bu YOK'ların içinde neler yoktu? Kıyısından tutup şöyle bir sıralayıverelim: Baştan ekmek yoktu, ekmek. Su yoktu, ışık yoktu, çivi yoktu, demir yoktu, boru yoktu. Şu «yok» lar zincirinin ilk halkasına takalım parmağımızı. Bizim milletin tek dayanağı, doyurucu gücü olduğu için «Velinimet» sayılan ekmeğin yokluğunun bizi sürdüğü dik yokuşta nasıl terlediğimizin, atlayarak değü uçarak aştığımız zorlukların kısa öykülerini anlatıvereyim:

VELİNİMETİMİZ EKMEK

Enstitünün açılıp kuruluşu için girişilen ilk çabaların sürdürüldüğü günlerde bu türden bir derdin tepemize binip bize kan kusturacağı, aklımızın ucundan bile geçmemişti. O zaman Artırma - Eksiltme Kanununa göre ekmeğimizi bir müteahhide vermiş o da, her gün bize 9 kilometre uzaktaki Adapazarı'ndan çuvallar içinde yolluyordu. Gerçi kimi zaman aksaklık olmuyor değildi. Geç geliyor, hamur geliyor, çuval liflerinin karıştığı yenilmez biçimdeki bozukluklarıyle geliyordu ama bunları sineye çekmek zorunda kalıyorduk. İstersek çekmeyelim, ne yapacaktır yâni? Geri döndürecek, arkasından da sözleşmedeki haklarımıza dayanarak ceza yollarına gidecektik değil mi? Ama yine de türlü «kayıp» lar, bizim hesabımıza işleyecekti. Yorgun, argın sofraya oturmuş çocuklara, «Kusura bakmaym, müteahhide haddini bildirmek için ceza verdireceğiz. Ekmeği istediğimiz gibi doğru, dürüst yollaması için kafasına vuruyoruz. İşte bu yüzden ekmeğin gelmesi gecikecek. Adam yolladık, istediğimiz nitelikte ekmek alıp acele getirecek, az sabırlı olun!»

Böyle zamanlarda ileri sürülen özrün tabanında, ne kadar sağlam nedenler bulunursa bulunsun, hiç faydası olmaz. «Bana ne? der. Herkesin bir görevi var. Karnımı doyuracak ekmek, vaktinde önümde olmalıdır. Ben bunu bilirim,» diye düşünülür ve sonunda yönetici de haksız çıkarılır bu işte. Sorunu, sofrada oturmuş ekmek bekleyen çocukların psikolojik durumlarına göre gözden geçirirsek onun dediklerini de yabana atamayız. Asıl mesele, ekmek işindeki olanakların sınırları içinde karşılaşılacak özürlere yer vermeyecek çareler hazırlamaktaydı. İşi bu kerteye ge-

tiren zorlamalar karşısında, bir çarenin ucundan yakaladım sanıyordum kendimi. Evet bu, kolay bir iş değildi ama dengine getirince de hem temiz ve taze hem de ucuz ekmek yiyebilecektik.

KÖR FIRIN

Özel İdarenin 1937 yılında açılan Eğitme Kursuna verdiği istasyon arkasındaki iki evden birinin altında kör bir fırın vardı. Bundan, belki ihtiyaç duyulmadığı için olacak, hiç faydalanılmamış. Bu sıkıntıların geldisi - gittisi arasında küçük bir kıvılcım yandı kafamın içinde. «Acaba biz bu fırını işletemez miyiz?» İlkönce işe yarayıp yaramayacağını inceletmek için Adapazarı'ndan bir fırıncı getirttim. Usta, adamakıllı bir araştırmadan sonra,

Enstitümüzün geceli - gündüzlü çalışarak bütün ekmeğini pişiren gösterişsiz, küçük fırınımız işte bu..

— Bir onarım gerekli, ama bunu yaptırınca iş görür burası. Bin kişiden fazla insanı doyuracak ekmeği de rahat, rahat pişirebilir.

Vakit kaybetmeden kolları sıvadım, kör fırın'ı diriltmek, büyük bir hendeği atlamak demekti. Arkasında başka hendeklerinde atlanması gerekiyordu. İşleri sıraya koydum. Her şeyden önce Artırma - Eksiltme Kanununun girintili çıkıntılı işlemlerinden sıyrılıp kopmalıydı. Bunun için de tek yolun, şöyle olabileceğini hesapladım: Fırın, bir döner sermaye işletmesi olunca işler tıkırına girerdi. Yâni, döner sermaye bir fırıncı usta tutacaktı. Unu, Adapazarı'nda bir fabrikadan satın alacaktı. Fırın pişirecek, döner sermaye de ekmeği enstitüye piyasa fiyatıyle satacaktı. Tasarıyı, hızla uygulama alanına aktarttım. Fırın onarıldı. Hamur tekneleri, kürekler hazırlandı. Unlar da depoya girdi. Sıra, bir deneme yapılması işine gelmişti. Fırını çalıştırmak üzere tutulan usta gösterici Mustafa, yıllarca bu işin içinde çalışıp yetiştiği için bu denemenin sağlam sonucundan en küçük bir kuşkuya bile düşmemişti. Nöbetçi sınıflardan sıraya göre fırma ekipler ayrılacaktı. Her şey tamamdı. 3.X.1941'de fırın ateşlendi. Mustafa usta kaşla göz arasında, küçük, küçük bayraklar edinmiş. İlk ağızda pişirilip çıkarılan ekmekler, başarının birer diplomaları gibi tezgâha dizilmişlerdi. Fırın kapağının yanları, küçük bayraklarla donatılmıştı. Bizim ustanın ağzı kulaklarına varıyordu. Bizlerin de ondan aşağı kalır yanımız yoktu ya...

Doğrusu enstitümüz için pek önemli bir işi çözümlemiştik. Artık bu konuda ortaya çıkacak çarpıklık ve eksikliklerle burkulup ezilmeyecektik.

Çocukların ilkönce gözlerini doyurmak gerekiyordu. Pişkin ve taze taze ekmekten istedikleri kadar yiyebilmelerini sağlamak için, öyle alışılmış olduğu gibi, herkese belli parçalar verilmiyor; ekmeklerden istenildiği kadar yenilebilmesi için sofralarda dilimler halinde bulunduruluyordu. Artanlar, sonraki yemeklerde pek tutulmadığı için iş, yine belli parça verme biçimine döndürüldü. Ama doygunluk öyle bir kerteye gelmişti ki her yemekten sonra dünyanın ekmeği kalıyordu. Şimdi de yığın yığın artıklarla meydana gelen bu israfı önleme kampanyasına girmemiz zorunluğu ile karşılaşmıştık.

Bu bolluk sürüp giderken Savaş'ın baskısı, bu alana da uzandı ve ekmek yurt'ta vesikaya bindirildi. Artık öğrenci başına günde 375 gram üstünden un alabiliyorduk ve elbet açlık da bir kıyısından kendisini gösterince ilk günlerde belli belirsiz homurtular; dolaylı yakınmalar başladı. Bakanlığa yolladığım 10.III.1942 tarih ve 124 sayılı raporunda demiştim ki: ...«2) Ekmek işi: Ekmeğin azlığı, enstitü talebeleri arasında her dakika konuşulan sıkıntılı bir mevzu olmuştur. Kendilerine bugünkü sıkıntılı hal, gayet keskin ve acı tablolar olarak gösterilmiş, bazı zaruretlerin bundan daha büyük fedakârlıklar teklif edebileceği, bunların severek kabul edilmesi lâzım geleceği kavratılmaya çalışılmıştır. Ekmek miktarı 375 gram iken yalnız öğle yemeklerinde 300 gram haşlanmış patates verilmiş; ekmek 300 grama inince patates de öğle ve akşam yemeklerinde 250 şer gramdan 500 grama çıkarılmıştır. Bizim çocukların normal zamanlarda hiç alışamayacağı bu tedbir, ekmeksizliğin açtığı boşluğu doldurur gibi görünmekteydi, fakat

bugünlerde patates buhranı da başlamıştır. Tohumluk için bile patates tedarikinde büyük zorluklar çekilmektedir. Daha dün (Yâni 9.3.1942'de) piyasada satın alınacak patates bulunamamıştır. Bu duruma göre yalnız 300 gram ekmeğe kalındığı takdirde çok sıkıntılı ve karanlık günler başlayacaktır. Bu bakımdan ekmek işinin süratle halli hususunun teminini bühassa rica ederim.»

Bu ekmek sıkıntısı öylesine baskısı altına almıştı ki bizi gücümüzün erişebildiği düzeydeki çarelerin yetersiz kaldığı açık açık görülüyordu. Bütün olanaklar alanı kuruydu. Öğrencilerin günlük ekmek haklarında yani bir ayarlamaya gidilmesi, az da olsa, bir artırma yapılması için sözlü ve yazılı «girişim» lerle baş vurmadığım yer bırakmamıştır. Kaymakamlık, Valilik, Bakanlık, hattâ, hattâ Devlet Başkanlığı makamlarına arka, arkaya baş vurdum. Bir kez Sayın Cumhurbaşkanı İnönü, İstanbul'dan Ankara'ya geçerken Arifiye istasyonunda benimle görüşmeyi arzu etmişler, Valiliğe yolladıkları buyruk üzerine kendilerini gördüm, beni özel vagonuna aldılar ve, «Benim hatırımda kalmasını düşündüğünüz bir ihtiyacımız varsa söyleyin!» buyurmuşlardı. Ekmek yetersizliğinden sözetmiş, sıkıntımızı ayrıntılarıyle açıklamıştım. Hemen orada ayakta bekleyen Genel Sekreterine (Sayın Kemal Gedeleç), «Kemal bey, alâkadar olalım da Arifiye Köy Enstitüsüne iki vagon buğday tedarik ettirip yollatalım, not ediniz!» emrini vermişlerdi. Sayın Cumhurbaşkanı'nın bu davranışı, bana sonsuz mutluluklar getirmişti.

Koşullar ne denli elverişsizmiş ki bizim kıtlık bir türlü en küçük bir ferahlık bile tatmamıştı. Günler böyle yürüyüp giderken odama ürke ürke süzülen işgüder (Öğrenci başkanı) ile karşılaştım:

— Müdürüm, yanınıza başkası girmesin. Size söyleyeceğim saklı bir şey var.

Kapımdaki nöbetçi öğrenciye gerekli tembihi yaptım ve sabırsızlıkla da saklı haberin açıklanmasını bekledim.

— Müdürüm, enstitü kaynıyor. Şurada, burada hep konuşulan ekmeksizlik. Artık bu kadarına dayanamayacaklarını açık açık söylüyorlar. «Çıkar yol, KAÇMAK'tır.» diyorlar. Bu düşünceye katılanlar gittikçe artıyor. Dediklerine göre, güya Gönen Köy Enstitüsü, ekmek azlığından dağılmış. «Biz ne güne duruyoruz? Biz de köylerimize yollanalım. Ekmek işine çare bulununca tekrar yerimize döneriz.» diyorlar.

İşin şakaya gelir yanı yoktu. Açlık koydukça çileden çıkacaklardı. Bu eziklik, onları her zaman KAÇMAK düşüncesine sürükleyebilirdi. Hemen o gün son sınıfları Merkez binadaki koridorda topladım. Onlara şunları söyledim:

— Çocuklar çok üzgünüm. Konuşacak halde değilim. Ama kaçınılmaz bir görev yapma sevgisi, beni gücümün de yukarsma çıkarıyor. Yurt hizmetinde sizleri deneme yolunda kararlaştırdığım bu girişimin vereceği sonuca çok bağlandım. Eğer ülkü yolundakilerin köye hizmet tutkusu, böylesine çürükse artık benim ve burada benimle çalışan arkadaşların yapacakları bir iş kalmıyor demektir. Hepimiz sizler gibi burasını terkederiz.

Bu giriş, hepsini şaşırttı. Öğrendim ki ekmek azlığından ötürü enstitüyü bırakıp köylerinize gidiyormuşsunuz. Gazetelerde okuyorsunuz. Dünya nasıl bir yangın içinde kavrulup kül olmaktadır. Demirden ateş parçalarının şehirleri canavarca nasıl yamyassı ettiklerini; yıkıntıların altında çocukların, gençlerin,

ihtiyarların can verişlerini şöyle bir gözleriniz önüne getirin. Bir lokma ekmekten, bir yudum sudan yoksun binlerce, yüz binlerce zavallıyı düşünün. Bu cehennem ateşi içinde küçüğünden büyüğüne kadar bunların yaşamlarını sürdürmek için nasıl direndiklerini bir bir hatırlayın. Kızıl alevler ortasında, bu yokluk ve dehşet içinde açlığa, susuzluğa dayanmadıklarından ötürü «Artık biz yaşamaktan vazgeçtik» demiyorlar. Bunların bile yarından umutları var. Sizler sağlam bir çatı altında güven içindesiniz. Evet ekmeğiniz yetersizdir ama bu, «Hiç yok» demek değildir elbet. Bir de kendinizi yurdu koruma amacıyle girişilen bir savaş yerinde varsaym. Oranın getireceği yıkıcı yoksulluklara dayanamayıp savunma görevinizi bırakıp kaçar mısınız? Bu gibileri vatan haini deyip asarlar. Böyleleri çoğalınca dilşman, toprakları sömürge, sahiplerini de tutsak yapar ve bunlar da ezilir, yâni her türlü yaşama hakkından yoksun bırakılır. Ben, ekmek yetersizliği yüzünden kaçmayı, memleket için yapılacak hizmetlerin hazırlığı cephesini bırakıp kaçmakla bir tutarım. Sizi bekleyen yarınki kutsal görev günlerinde, sert ve dayanılmaz zorluklarla karşılaşacağımız hesabından uzak durmamak gerektiğini aklınızdan hiç çıkarmayın! Bu ruhsal yalın katlık, daha işin başında en küçük tersliklere, yoksunluklara «Teslim olmak» la eşittir bence. Dar durumunuzu ben de iyice görüyorum. Ama bu, dayanılmaz bir düzeyde değildir ve her şeyi bırakıp köye dönmeyi hiç de haklı göstermez. Niçin gelip geçici bir koşul olarak da sayabileceğimiz bu sıkıntıyı biraz giderecek, kendinizce katlanabilir hale getirecek çareleri düşünüp bulma yoluna girmiyorsunuz? Bence, en kestirme yol da bu olacaktır. Hemen kendi aranızda uygun bulduğunuz birkaç arkadaş seçin. Bunlar, ekmek yetersiz-

liğini giderecek nedenler üzerinde düşünüp gerekli çareleri saptasın. Sizlerin bu yoldaki önerilerinizi kolaylaştırmak için elimden geldiği kadar uğraşacağım. Şimdi hepinizi kendi başınıza bırakıyorum. Düşünün, en doğru kararı vereceğinize güvenim var benim dedim, ayrıldım.

Bir süre sonra iki öğrenci geldi. Durumları elverişli çocuklar için köylerinden un, erişte, kuskus alıp getirmek üzere izin istediler ve mektuplarla getirtilecek unların kendi fırınımızda hazırlanıp pişirilmesine müsaade alınmasını rica ettiler.

Bu karar gereğince ekmek kıtlığını hafifletecek çarelerin ortaya konulması, esen bunalım havasını hafifletti ve toptan kaçmak ihtimalini kökünden silip süpürdü.

SU DERDİ

Su'yun bağrına bağdaş kurmuş Arifiye'de su yokluğundan sözetmek, alabildiğine ters bir davranış oluyor ama ne yapalım ki gerçek, bu. İşte, 16.XII.1940 tarih ve 612 sayılı raporumda, «.... d) Müessesemizi sel basmış, zayiat yapması muhtemel yerlerde tertibat alınmıştır. (Hâlen bütün buralar sularla çevrilmiş bir halde bulunmaktadır.)» Burnumuzun dibinde Doğu'dan gelip Kuzey'e yönelen Sakarya, Batı'mızda yayılıp serilen Sapanca Gölü ve Güney'deki dağların uzak sırtlarında irili ufaklı suları şerbet gibi pınarlar; şurasında burasında akan pırıl pırıl sular dururken bizler için, «Yoklar Zinciri» nin bir halkasını parmağımıza dolayıp habire suyun yokluğundan yakınmanın âlemi var mı? diye sormayın. Çünkü «Çok» la «Yok» un bu denli çatışıp birbirine girdiği yer, pek azdır, sanırım. Özet şu: Ne kullanacak, ne de içecek

suyu yok Arifiye'nin. Dağlardan inen selleri ve taban suları çok bol. Yağmur mevsiminde bizim çevremiz, oluverir bir Venedik. Sonra çak boruyu, çek tulumbayı şarıl şarıl aksın su. Ama bu, hem kireçli, hem de kumlu. Sonra da yufka. Çabucak tükeniyor. Tulumbayı sök beş metre ötesinde aynı işi yap. Köşe kapmaca gibi bir şey. Bu oynak durum kurstaki eğitmenlerden birini adamakıllı çileden çıkarmış, gelmiş bana kadar:

— Müdürüm, bu tulumbalar oyuncak etti bizi.. Doğrusu dayanılmaz buna.

— Napalım be oğlum, çekeceğiz. Varsa başka çare, birlikte yapışalım gövdesine.

— Var, var, müdürüm. Büyük bir kuyu açacağız. Başka çıkar yolu yok bunun.

— Haydi sana izin. İstediğin kadar arkadaş al. Ne gerekirse sağlayalım.

— Müdürüm, Hakkı beyle (Tarım Başı) konuştuk. Kuyunun yerini, enini, boyunu kararlaştırdık. Yarın bize kereste, çimento verin. Hemen biz, işe başlayacağız.

İş başladı. Harıl harıl yer kazılıyor, kenarlarda çimentolar dondurulup kuyunun dibine doğru betondan yan duvarlar çıkıyordu meydana. Hiç durmadan uğraşılmıştı. Büyük, suyu bol bir kuyu açılmış, artık iş görür duruma getirilmişti. Sebze bahçemizin şurasında, burasında çakılı tulumbaları söküp atamadık elbet.. Bu cefakâr araçlar, kol gücüyle yine de işe yarıyordu. Kuyunun işi tamamlanınca hemen başında bir toplantı yaptık. Zorluklara çare arayan bir girişimin aldığı sonucu öven bir konuşma yaptım ve işe ön ayak olan «Eğitmen Süleyman» m adını andım:

— Nasıl, bu kuyuya, «Süleyman Kuyusu» dememiz uygun düşmez mi?

Millet Süleyman'ı alkışladı ve o günden sonra da bu kuyunun adı, «Süleyman Kuyusu» kaldı.

Bu olayın çalkantısı içinde müfettiş H. Örs'e, içecek suyun ne kadar zorluklarla sağlandığını yakındım. İstasyonun su vagonundan, çevredeki çeşmelerden hayvan sırtında tenekelerle, büyük bir kamyona yerleştirilen ağaçtan bir depo ile Sapanca Gölünden taşıtarak türlü zahmetler pahasına yürüttüğümüz bu iş, yine de yeteri kadar işimizi görmüyordu. Bana dedi ki:

— Yahu Edip. Çevrede hiç araştırma yaptın mı, şöyle elverişli ve suyu bol bir pınar bulamaz mıyız acaba? Haydi, arabayı koştur, birlikte sağı, solu kolaçan edelim. Bundan da bir umut kalmasın bari. Bir gün sabahtan çıktık. Serdivan yüresinde o yeşerti senin, bu tümsek benim derken akşamı ettik. Kurcalamadığımız, eşlemediğimiz köşe - bucak bırakmadık ve sonunda elimiz de böğrümüzde kalakaldı. Eh, bu diyarı bırakıp gidemeyeceğimize göre deveyi gütmek zorundaydık. Yâni bir maşrapa su için hep «Yok»ların, «Zor»ların hendeklerini atlaya, atlaya çilemizi dolduracaktık galiba..

Sorun meydanda. Bütün yollarımız kapalıydı. Bizi saran büyük örgütlerin durumu ne kertedeydi, su işinde? Acaba onların da bizim gibi bir «Su Derdi» var mıydı? İstasyon, bu işi bir vagona bağlamıştı. Fidanlık, Tohum Islah, Araba Fabrikası.. hep değirmenlerini taşıma su ile döndürüyorlardı. Ya, yakın köyler? Çarpık çurpuk birer çeşme, bu dertlerini körletiyordu. Bunların arasında Araba Fabrikasını gözüme kestirmiştim. Müdürü de ahbabımdı. Bu konuda bir ortaklık kurma olanağını araştırdım. Kaba taslak bir proje yapılmış. Çark suyu'nun başından, Maltepe'de hazırlanan büyük bir depoya su basılıp doldurula-

cak, buradan istenilen yerlere verilecek. Yalnız yapılacak depo, su basma düzeni için ödenmesi hesaplanan para korkunçtu. Ne ayrı ayrı ne de birleşerek şu yukarda saydığım örgütlerin taşıyacağı bir yük değildi. Bunun ağır hesabını konuşurken Araba Fabrikası Müdürüne dedim ki:

— Birader, bundan sonra özlediğimiz su işini gerçekleştirmeyi kuru bir isteğe bağlamak bile ham hayal olur bence.

Karşılık olarak yüzüme karşı savrulan zehir gibi çıngıraklı kahkahanın arkası daha da acıydı:

— Azizim, hiç tasalanma. Büyük su deposu ve basma işleri için gerekli parayı bir tahtada sayabilseydik bile yine söktürülemezdi bu iş. Yâni topu atmak için barut yok, barut..

— Yâni?

— Haydi, olmazdı ya, her şeyi yaptık, hani boru, nerede? Bırakalım şu boş lâfları...

«Su Derdi» imiğimize öyle yapışmıştı ki bu sıkıntımızı gündelik hay - huy içinde unutsak bile böyle sert bir gerekseme adım başında tepemize demirden yumruğunu indiriyor ve aklımızı hemencecik yapıştırıyordu yine, eğreti olarak, koptuğu yere. İşin burasında küçücük bir ışık, yeni bir araştırmanın karanlık yoluna girmeme yardım etti. Kaşla göz arasında Hikmet Hocayı arayıp buldum. Ona,

— Haydi seninle şu Kalaycı Köyüne kadar bir uzanalım. Onların çeşmesini bir inceleyelim. Acaba bize yâr olur mu, bir bakalım ha? Bizim Hikmet'e (Öz), işin bu kadarcık yanını göstermek yeterdi. Onun elinden gelmeyen şeyin olduğunu görmedim hiç. Öz'ün kafası bir lâboratuvar gibidir. Türlü ayrımlar, türlü büeşimlerle yapıcı ve çare bulucu sonuçlara giden yaman bir savaşçıdır. Onun ellerinde, parmaklarında na-

sıl bir tılsım vardı ki nereye dokunsa orasını istediği biçime sokmakta en küçük bir zorlukla karşılamazdı. Çeşmenin dört yanını dolaştık, kaynağına kadar girdik. Bizi gören geldi, ne yaptığımızı soran geldi. Herkes başımıza üşüştü. E, kolay mı ya, köyün bütün yaşamı bu çeşmeye bağlı. Dokundururlar mı hiç? Hikmet Hoca, oradakilere dedi ki:

— Yahu bu çeşme çok bakımsız kalmış. Eğer kaynak temizlenmez, onarılmazsa, gözlerinin yeri bulunup suyunun artırılması yoluna gidilmezse günün birinde bırakır köyü bu çeşme ve bütün köylü de dımdızlak kalır ortada.

Bu gözdağı, öylesine korkutmuş ki onları, ertesi gün muhtar, öğretmen gelip gördüler beni.

— O ak saçlı öğretmen hayrına bizim şu çeşme ile bir uğraşıverse...

Onlara dedim ki:

— Bizim görevimiz, köylüye ve köye hizmettir. Elbet de elimizden geldiğince sizin her derdinize deva olacağız. Yalnız bakın, bizim de suyumuz yok. Artırılacak sudan biz de esinleniriz o zaman.

— Ne demek, hay hay! karşılığı ile anlaşmaya varmıştık. Yalnız benim daha önceden edindiğim bilgiye göre her şey istediğimiz gibi yolunda gitse bile mademki «demir boru» yoktu, hiç bir şey kâr etmezdi. Bunu ortaya koyduğum zaman Hikmet, dipdiri bir kahkaha ile çınğır çınğır öttürdü ortalığı:

— Hiç merak etme müdür, onun da var çaresi. Bana yarma kadar izin. Bu işi ben şöyle toptan gözden geçireyim. Çeşme gerçekten düşündüğüm gibi verimli olabilir mi? Bakayım bir kez...

Bizim kurt işlikbaşı Hikmet'in böyle konuşması, bana adamakıllı ferahlık vermişti. Onu rahat bırak-

tım. İki gün ortalıkta hiç görünmedi. Yapacağını yapmış, edeceğini etmiş. Bana,

— Tamam! dedi. Çeşmenin kaynağını az buçuk kurcaladım, umutlu. Suyu çoğaltabileceğiz. Biraz künk buldum. Köyde bir adamın hazırmı alacağız. Arkası da gelecek. Siz önümüzdeki haftaya iş programı için künklerin döşeneceği hendekleri açıp, kilnkleri yerleştirecek, bağlayacak ekiplerin ayrılması için eğitim başına söyleyin.

Gerçekten Hikmet Hoca, çeşme kaynağının birçok gözlerini temizlemiş, hattâ bu arada yeni gözler de belirmiş. Böylece sular, görünür derecede artmış. Köylünün keyfi yolunda. Künklerin yerleştirileceği yerleri inceledik, gözden geçirdik. Çabalar, iki doğrultuda yürütülecekti. Birisi, yukardaki yeni enstitü alanına; biri de aşağıda ilk yerleştiğimiz bölüme, yâni, asıl ağırlığın bulunduğu yere.

İş, hızlandı ve her gün umulandan daha fazlası yapılıyor, üretiliyordu. Ama ne var ki Vali, geleneksel çelmeyi bu işimize de atmıştı. Bunun nasıl olup bittiğini, Bakanlığa yolladığım 3.X.1941 tarih ve 1234 sayılı raporumdan alıyorum: 7) Su için yapılan hafriyat, aşağıda yemekhanenin yanına kadar tamamlanmıştır. Yeniden 600 künk döşenmiştir. Bu iş yapılırken hazin bir müşkülle karşılaşılmıştır. İzmit Valisi Nafia Müdürü ile Adapazarı'na otomobille gelirken yoldaki hafriyatı merak etmiş, (Enstitüye su getiriyoruz) demişler. Bay Vali Nafia Müdürüne sormuş, (Bu iş, şosenin tamiri sırasında imlâ meselesine zarar verir mi?) Nafia Müdürü de cevap vermiş: (Faydası da yoktur.) Bay Vali gazaba gelmiş: (Öyle ise iş dursun) demiş. Çocukların başında bulunan mütehassıs öğretmen yapılan işi şöyle toptan bir göstermek istemiş ve sormuş, (Yol imlâsına hiç zararı ol-

mayan bu işin durdurulması günahtır. Bakın halk, yol kenarma nasıl hendek açmış... Asıl zarar orada dururken bu hayırlı işe niçin mani olunuyor?) Nafia Müdürü başını sallamış, ((Bir defa Bay Valinin ağzından çıktı.) demiş. Meseleyi geldiler, bana haber verdiler, (Bütün tesisatı söktürmemiş ya, yine lütfetmiş!) Şose kenarmdaki bahçe sahipleri, (Su işi, hayırlı iştir, gelin, bizim yerlerimize girin, kazın, künklerinizi yerleştirin.) dediler. Ve böylece köylünün selim aklı, Valinin mantıksız ve zararlı işgüzarlığını altetti.»

Enstitünün su konusunda, dengine getirip Valinin yardımını istemiştim bir kez de. Bana demişti ki,

— Sizin bakanlık zengindir. Para versin de getirin suyunuzu.

Oysa, çevremizde büyük daha iki devlet kurumu, iyi ve bol suya özlemi olan birkaç da köy vardı. Olumsuzluğuna sınır koyamayacağım bu düşün'ün neresine dokunulsa ufalanacak kadar çürük ve mantıksızdı. Vali bey, köylü çocuğunun yalnız su hakkına değil, velinimeti ekmeğine de göz diken sözleriyle hep enstitünün karşısında kalmıştır. Ben, kurumumuza gelen bir bakan'a, öğrenci ekmek istihkakının yetersiz olduğunu söz konusu edip artırılması yolunda aracılığını dilediğim sırada bu Vali bey ne dese beğenirsiniz.

— Efendim, bütün Türkiye'de binlerce talebe aynı miktarda ekmek yiyor. Bizim İzmit'teki lise talebesine de daha fazla ekmek verilmiyor ki!..

İzanı, mantığı donduran bu yargı karşısında şaşırdım kaldım ve ancak şu kısa karşılığı verebildim:

— Görüyorum ki Vali bey, türdeş olmayan şeyleri toplamak istiyor. Bu, genel kurala aykırıdır. Bi-

zını öğrenciler toprakta, yapıda bin bir uğraşı içinde bunalmakta; derslikte zihinsel çabaların ağırlığı altında ezilmekte. Bu tür öğrencüikle Vali beyin lisesindeki öğrencüik arasmda hiç bir benzerlik yoktur. Pek yanlış bir karşılaştırma oldu bu..

Kocaeli Valisi, genel olarak Köy Enstitüsü'nün hep karşısında kalmıştır. Ama bu, büyük hükümet adamlarının hazır bulunduğu konuşmalarda, pek az da olsa, hep enstitü için yararlı görülen meselelerimizde kimi işlerimize sözde sahip çıkar görünmüştür. Kesin olarak şunu söyleyebüirim ki 1940 - 1946 arasmda Arifiye Köy Enstitüsü Müdürü kaldığım sürece İl'in en yetkili başı olarak, güç ve olanaklar dağarcığımıza bir damla bir şey eklememiştir. İşte Kalaycı köyünden su getiren çocuklarımızın çabalarını köstekleyen davranışının küçücük öyküsünü; ekmek işindeki katı ve ters çıkışının bir kenarından verdiğim

Emeğimizle getirdiğimiz kaynak suyunu akarken gördük artık. Ne mutlu bize..

yakınmayı dinlediniz. Ama Valinin hiç bir çelmesi bizi tökezletemezdi. Kullanma suyumuz - çok bol olmasa da - gelmişti. Kaynak suyu akıtılınca kıyametler kopmuştu. Artık tulumba koluna yapışıp toprağın içinden güç harcanarak getirilen kumlu su değildi bu. Musluğu açınca şarıl şarıl el, yüz yıkanıyor. Va-

Bu akarsu içimizi, gönlümüzü serinletti. Güçlendik ve rahatladık.

linin öfke ile «Dursun!» demesi para etmedi. Köylü ile birleşince, onun zengin gönlünü kazanıp da içtenlikle ortaya koyduğu yardımları ve çocuklarımızın eşsiz çabaları, Hikmet Öz'ün de bilgili ve candan uğraşılarıyle musluğu çevirince su geliyordu artık, su.. Şaka değil musluktan akıyordu.. Elini, kolunu, başını yıkayanlar doya doya içenleri bir görmeliydi!...

— Bu kadar mı ya? Hani hora'lar, halaylar... Şunun çevresinde bir dönün, tepinin bakalım.. Ahmet! Neredesin? Haydi kap davulu koş, gel..

Zeybekler, horalar.. İşte bu da böyle kutlandı...

Üzülerek haber vermeliyim: İçecek su derdi yine askıda kalmıştı. Bu iş, çok büyük para ve emek istiyordu. Zati ortada uygulanacak dört başı mamur bir proje de yoktu. Sayın Cumhurbaşkanı İnönü entitümüze geldiği zaman bu büyük eksikliğimizi ve yine sel belâsının çevrede yaptığı yıkıntıları söz konusu etmiştim. Bayındırlık Bakanlığından gelen bir ekip, büyük kanallar açtırarak Devlet gücüyle sel baskınlarını önlemişti. Bir başka ekibin Akçay ve yöresinde içme su etütler yaptığını haber almıştık. Ama bu da hâlâ sonuçlanmamış. Benden sonra Arifiye Köy Enstitüsü'ne Müdür olarak atanan İ. Safa Güney 1963'te yayınladığı Köy Enstitüleri Hatıraları'nda kısaca diyor ki: «Vaktiyle Süleyman Edip Balkır'ın hazırlattığı bir su projesi elime geçmişti. Bunu gerçekleştirmek, Arifiye Köy Enstitüsü'ne olduğu kadar öteki köy ve kurumlara da bir hizmet olacaktı. Sayfa. 157»

IŞIK

Arifiye, «Ay» sız gecelerde öylesine zifirleşir ki sanki katrana batıp çıkmıştır. Gözler, karanlıklar içinde yorula yorula kaba ayrıntıları seçmeye başlayabilir ancak. Bacaklar, bedenleri dengede tutabilme gücünü sürdürmek için bütün tabanın yere yapışmasını sağlayacak bir yordamın tutsağıdır hep. İnsanın kendi doğrultusunda ve işinin yolunda bastığı yeri bilerek, tehlikelerin ürpertisini bastırarak yürüme ve dolaşma sağlığını verecek bir rahatlık, elbet bizim de hakkımız olacaktı geceleri. Ama ne zaman?

Düğmeyi çevirir çevirmez karanlıkları yırtıp ortalığa «Gündüz gözleri» ni takan aydınlığın özlemi elbet bir gün bitecekti. Hep soluk, sarı ışıklı, gemici fe-

nerlerinin yedeğinde kalamazdık. Lüks lâmbalarının konulduğu yerlerde elbet rahattık. Ama bunlar da tıkanınca pompasıydı, iğnesiydi, yanan gömleklerinin değiştirilmesiydi... gibi bitmez tükenmez bakım gaileleriyle astarı yüzünden çok pahalı bir rahatlıktı bu. İlk günlerde bir ışık özleminin yanar, kavrulup yanını göstermiştim de Tonguç'a O:

— Ergeç olacak, acele etme! Hem nerede araç, gereç ve de para? demişti.

Yerden göğe kadar haklıydı. Vâdesi gelince biz de komşumuz D.D. yolu istasyonu gibi karanlıkta boğulmaktan kurtulacaktık. Gerçi istasyonun elektriği âhım - şâhım bir şey değildi. Bizim gemici fenerlerinin azmanlarıydı şuraya buraya takılmış ampullerin verdiği ışıklar.. Ama yine de koyunun görünmediği bu semtte keçiye Abdurrahman Çelebi adının takıldığını bizler herkesten çok daha iyi öğrenmiştik. Ne edip ne yapıp «Abdurrahman Çelebi» yi enstitüye konuk olarak buyur etmek için yanıp tutuşuyorduk. Lâkin bizim «Yok» ların «Işık» halkasını parmağımda boşu boşuna döndürüyordum. Çarşı - pazar, birçokları gibi, aydınlatma araç ve gereç işinde de tam takırdı. Şu nekes piyasanın girip çıkmadığım kapısım, eskitmediğim hiç bir yolunu bırakmadım, yok yok!. Sonunda elim böğrümde kalınca daha başka çarelerin peşine düşmeliydim artık.. Umudun pek cılız olduğu bir yönde yelken açtım. Dudak bükerek azımsadığım istasyon aydınlığının ürpererek uyanık gördüğüm, bilmem kaçıncı, rüyasından sıyrıldığım zaman artık beni kimse tutamazdı yerimde. Doğruldum, genç anlayışlı istasyon müdürünün yanında aldım soluğu. Kendilerini zorla bir bilim ve teknik sorun biçimine sokturan, sonra da kahırlı zahmetleri hiç bitmeyen gemici fenerleri ve lüks lâmbaları işinden, bunun ye-

rine geçecek temiz ve güçlü bir aydınlatma örgütünün araç ve gereçlerini piyasada - ne yaptımsa - bulamadığımdan yana yakıla söz ettim, dedim ki:

— Kuzum kardeşim, anlayışına, yardımına sığınıyorum. Demir Yolları'nın olanakları zengin. Şu fukara komşunuza, himmetin esirgenmeyeceği kapıyı bir açtırıversen.

— Şimdi hiç bir şey diyemem. Ama punduna getirip bizim kodaman yetkililerle bir konuşayım. Onları nasıl yola getirebileceğimi bir adamakıllı düşünüp hesaplayayım, azıcık izin bana.

Meselenin henüz başında, benim umduğumdan çok daha olgunlaşma yoluna girmiş görünmesine pek sevindim ve dediği gibi de bekledim..

Günün birinde istasyon müdürünü buldum karşımda. Yüzü gülüyordu.

— Oldu dostum, dedi. Bizimkileri işe yatırdım. Ufak yollu masraf için para ödeyerek katılacaksınız, pek önemsiz.. Yalnız yukarı kesime uzanamayacağız. Yolda akım kaybı, buranın gereği gibi aydınlatılmasına olanak vermiyormuş. Bunun için ancak aşağıki bölüm için yeterli bir güç artırımı yapılacak. Bunu kısa zamanda yoluna koyacak eleman ve gereç var Demir Yolu yönetiminde. Hemen siz tel döşeme örgütlemesine girişin.

Hiç vakit kaybetmeden ehil bir elektrikçi ustası ile gösterici olarak anlaştım. Kablo döşetme için yetecek bütün gereçleri toparladık, getirdik ve sarıldık işe. Usta göstericiye sekiz kişilik bir öğrenci ekibi verdik. Aradan iki gün geçince bizim milletin telli boru döşeme işine elleri yatıvermişti. On gün sonra bütün mesele tamamdı. Uzmanlara gerekli incelemeyi yaptırdık. Hazırlığımız, elektrik döşeme tekniğine uygun bulundu. Kusur yoktu. Artık akım vermek

için, istasyonun bizim örgütü kendisine bağlamasına kalmıştı bütün iş.

İçimin çarpıntısına dayanamıyordum. Duygularım o kadar ayaklanmıştı. Demek, günlerce özlemini çektiğimiz ışık nihayet geliyordu. Ama bunu, gelişigüzel ortaya koymak istemiyordum. Hiç kimseye en küçük kuşku, hiç bir yere en küçük bir sızıntı vermemiştim. İşgüder'e bol yalaza çıkaracak kâğıt, ot, kapçık.... gibi şeyleri hemen kolayca toparlanabilecek bir yerde, el altında bulundurmasını söyledim. Nedenini öğrenmek istedi ama açıklamadım.

İstasyon müdürü:

— Tamam! dedi. Saat 20'den sonra düğmeleri çevirdiğiniz zaman ortalık şıkır şıkır ışıkla dolacak. Gösterdiği bu yardımdan, bu yakınlıktan ötürü kucakladım, onu öptüm.

Enstitü sus-pustu. Herkesi şaşkına döndürmek için türlü türlü plânlar kuruyordum. Tasarladığım saat gelinceye kadar telâşın, merakın ateşinden buğulaşıp uçmadığıma şaşarım. Ahmet Özdemir'i (Bizim davul çalan öğrenci) yatağma yollamadım. İşgüder'i yanımda alıkoydum. Onlar da bir şeyler seziyorlardı ama ne olacağını kestiremiyorlardı. Niyetim çocukları ansızın şaşırmaktı.

— Haydi Ahmet, kap davulu koş gel! Milleti uyandıracağız, ortalığı karıştıracağız.

Ahmet soluk soluğa davulla geldi yanıma. Şurada, burada ölü gözü gibi fersiz gemici fenerlerini ortadan silen bir ışık tufanı doldurdu her yanı, düğmelerin birden dönüşü (29.IV.1943).

Gür sesimle bağırdım:

— İnsan bayram gününde de yatağma hiç böyle yapışıp kalır mı yahu? Açın gözlerinizi.. sağmıza, so-

lunuza bir bakın hele.. Haydi, vur davulu Ahmet, bütün gücünle vur!

İlkönce bir sevinç feryadı: «Heyy!.. Yaşaaa!..»

— Haydi fırlayın!... Karanlıklar, güne çıktı, kalkın!..

Millet, don-paça atladı yataklarından. Tok, yaygın bir uğultu doldurdu ortalığı. Meydanda yakılacak ateş için hazırdaydı her şey zati. Yalaza yükseldi. Nasıl da akıl edip ellerine geçirmişler. Yastık yüzlerini? Bunları mendil gibi dalgalandırarak başladılar hora tepmeye. Gırtlakları patlarcasına bağırıyorlar, türkü söylüyorlardı.

Bir aralık,

— Ne duruyorsunuz yahu? Öğretmenlere, öğretmenlere!

— Haydi, onları kaldıralım, diye bir ses duyuldu.

İlk yaman baskın. Aziz'in evine. Sonra Muammer'in, Hamdi'ni nve sırasıyle Hikmet Hoca'nın, Bahtiyar'ın, Nurettin'in evlerine. Yataklarından çıkarıp evlerinden söktükleri öğretmenleri omuzlarda şuraya, buraya koşturuyorlar, hep bir ağızdan, «Işığımız geldi, gözler aydın!» diye bağrışıyorlar, candan söyledikleri türkülerle şenlik yapıyorlardı.

Mademki elektriğimizi yukardaki yeni kurulan enstitü alanına çıkaramamıştık. Sevincimiz gelip burada tıkanıp kalıyordu ve işimiz de bu yüzden elbet yarım sayılırdı gibilerden düşünüyor ve «Demek gece yatmaya gidecek sınıflar, ellerinde fenerler, lüks lâmbalarıyle katar halinde, çamurda çile doldurmaları yetmiyormuş gibi bir de karanlıkta aydınlığın sınırında kısılıp boğulmuş yarım ışıkların sarı ve ölü yörüngesinde dönüp dolaşacaklardı yine bir süre» diye söylenip kahroluyordum. Ama elbet günün birinde, sı-

ra buraya da gelecekti. «Sabırlı olmak gerek» ti ve geldi de. Günler, haftalar geçti. Bir rastlantı sonunda oranın da aracını, gerecini sağladık. Kendi başına bu yeni alan da aydınlatıldı. (28.XII.1943) Demir ve ağaç işlerinin yürütüldüğü büyük işliklerimiz buradaydı. Testere, rende, plânya makineleri.. buradaki elektrik gücü ile tıkır tıkır çalışıyordu. Evler, yatakhaneler, koca yapüarm uzun koridorları hep bir düğmenin şavkıyla gündüzleşiyordu. Hele Adapazarı'ndan gelirken, trenle Ankara gidiş - gelişlerinde buranın şıkır şıkır dört yanı aydınlatan ışıklarının bir görüntüsü vardı ki keyfine doyum olmazdı. Artık bu iş, tamamdı.

ZİNCİRİN KÜÇÜK HALKALARI

Şimdi de «Yok» ve «Zor» lar zincirinin küçük halkalarına takacağız parmağımızı. Onları kısa keserek şöyle sıralayabiliriz! Çivi, demir, tuğla..

ÇİVİ

Çivi yokluğundan öyle bunalmıştık ki elimize geçen sandıkları, bozulmuş ambalajları dikkatle temizliyor, çevilerini toplayıp bunları teker teker düzeltiyor, pek önemli işlerimizde kullanıp derdimizi körlüyorduk. Sonunda dayanamadım, Bakanlığa kırmızı ışığı yakıp 26.XII.1940 tarih ve 612 sayılı raporumla S.O.S.'yi çektim: «Eldeki inşaat işleri, çivi buhranı yüzünden zorlukla tamamlanabilmiştir. İlerde yeniden çıkacak inşaat ihtiyaçları için çivi yokluğu bugünkü şekilde devam eder veya şimdiden Vekillikçe bu iş esaslı olarak halledilmezse en küçük bir iş yapmaya imkân hâsıl olmayacaktır.»

DEMİR

Bize demir, kapı, pencere örgülerinin üstlerine konulacak lento'lar için çok gerekliydi. 42 metre boyunda, 18 metre genişliğindeki ikinci okul binasının kapı ve pencere yanları örülmüş, üst boşluklara demirsizlikten lentolar konulamamıştı. Bu lendûha yapıyı olduğu gibi bırakmış, işler de böylece yüzüstü kalmıştı. Çözüm yolunu bir türlü bulamadığımız bu «ZOR» karşısında içine gömüldüğümüz bunalım, bizi boğacak kerteye gelmişti. Çocukların, öğretmenlerin bu güçlüğün üstünden atlayamamaktan gelen sıkıntılarla hep,

— Peki ne olacak şimdi, yok mu bunun bir çaresi, boşta kalan günlerimize yazık değil mi? yolundaki acı acı yakınmaları, her sat başı içimi yaralıyordu.

Böyle çıkınazlara girdiğimde, çoğu zaman önüme gelene karşılaştığım zorlukları anlatır; başarıya ulaştırma umudına uç verebilecek herkesle danışırım. Zorlukları çözüp olanaklara yaklaşma yolunda böyle bir yöntemi hep kullanagelmişimdir. Bir açık oturum yaptım. Dert, zati biliniyordu. İşi özetledim. Bu karanlığa yönelecek bir ışık aradığını üzülerek anlattım. Enstitünün ağaç işlerinde çalışan; kullandığımız bütün avadanlığın, gereçlerin yapımında hakkı ve payı olan eski kurtlardan usta gösterici İsmail,

— Müdürüm bana izin verin de, Sapanca'da güvendiğim bu işlerden çok iyi anlayan ihtiyarlarla bir görüşeyim. İnşallah çıkar bir yol buluruz, demişti.

Her zorun altedilmesinde çok kez İsmail Usta'nın sonuçları hep koparıp böylece başarılara ulaştıran büyük yardımlarını görmüşüzdür. Daha bir şey olmadan bu başlangıç, içimi şöyle bir rahata erdiri-

vermişti. Bir gece ile bir yarım günün sıkıntıları ve karanlık hesapları alabildiğine ezmişti beni. Bir korkulu rüyanın uyanıklığa ulaşmasını sabırla bekledim. Nihayet rahmetli İsmail Usta'yı şöyle uzaktan seçtim. Sanki uçar gibi bana doğru yaklaşıyordu. Anladım. Bu hızlılıkta, iyi bir haber vardı gibime geldi. Peşin bir rahatlıkla alınmış bir soluk içinde gevşemiş gibiydim, karşımda gülüyordu,

— Her şeyi öğrendim müdürüm. Olacak bu iş artık. Hiç merak etmeyin!

— Peki nasıl?

— Katranlanmış ağaç lentolar kullanacağız.

— Peki ama İsmail Usta, bu ağaç lentolar katranlaşmış da olsalar dayanıyorlar mıymış ki?.

— Bana bu aklı veren ihtiyar usta dedi ki: «Kestane ağacı katranlanınca demirden de dayanıklı olur. Eskidikçe abonozlaşır. Hiç düşünmeden bu yola girmemizi sağlık verdi.

— O usta bunu nereden bilyormuş, kurcaladın mı bari?

— Efendim, bu kestane ağacından yapılmış lentoların çok eskiden İznik Kalesi'nde kullanıldığını işitmiş. Yalan mı, sahi mi bilmem, kendisi merak etmiş, incelemiş de.. Sonra bu ihtiyar bir şey daha söyledi: «A İsmail biraz düşünsene.. demirin yapıya girmediği çok eski zamanlarda ne yapıyorlardı? Kestane çok sağlam ağaçtır. Katranlanınca buz gibi demirin yerini tutar, hiç meraklanmayın!»

Ağaçtan anlayan tüm dağcılara, hattâ bizim mühendis Rıza'ya danıştık. Onların kanılarını öğrendik. Vardığımız sonuç, gerçekten kestane ağacı katranlanırsa sağlamlığı üstüne, kuşkulu hiç bir lâf edilmezmiş.

— Ee, peki İsmail Usta iş tamam. Yalnız biliyorsun, bizim acelemiz var. Hazırda işimize yarayacak böyle lentoluk kestane ağaçlarını nerede bulacağız?

— Sapanca'da birisinde var, onları alırız.

— Haydi çabuk git, ucuz, pahalı hemen bağlan, taşımaya başlayalım.

Büyük yapılar, evler, kaldıkları yerlerden yeniden tuğla örgüsüyle tamamlandı, ve pek katı, imansız bir ZOR da böylece yenilmişti.

Kurutulmuş ham tuğla elden ele...

TUĞLA

Geniş ölçüde giriştiğimiz yapılara tuğla dayanmıyordu. Çevredeki köylerde azar azar kesilip pişirilen tuğlalar bizim işler için pek az sayılırdı. Gerçi kökten «Yok» sayılmazdı ama yine de yetersizdi. Ne yapıp yapıp bu türden «Yok» un da zorluklarını gö-

güslemeliydi. Bu konuda hiç korkmuyordum. Kastamonu Eğitmen Kursunu kurarken ele alınan yapılar için tuğlayı kendimiz kesip kendimiz pişirmek zorunda kalmıştık. Böylece hem işlerimizi ucuza getirdik, hem de istediğimiz zamanda bitirebildik. Kastamonu'da epey tuğla elde etmiştik. «..... net olarak pişirdiğimiz tuğla (350.000) dir. Az iş değil...[5]» Kastamonu Eğitmen Kursunda tuğla üstüne girişilen büyük çabalar, bu konuda bana büyük bir pişkinlik kazandırmıştı. Burada da böyle bir «Girişim» için hiç duraksamadım. Ayrıca yaptığım araştırmada Arifiye çevresindeki tuğla toprağı için herhangi bir zorlukla karşılaşılmayacaktı. Yeri hazırdı ve biliniyordu. Öğrendiğime göre bize tuğla satan Kör Cemil adlı birisi de hemen yakınımızda çalışıyordu. Buldurup onunla konuştum:

— Cemil, tuğlayı niye kömürle pişirmiyorsun sen?

— Kömür getirtmek çok zor. Odun hem ucuz, hem de kolay.

— Peki tuğla kesip bunları sana kuru olarak versek, hattâ odununu da biz sağlasak ocağında pişirir misin— Yâni fırın kirası ile ustalığını hesap et, bu işi bize kaça yapabileceğini söyle!

Pazarlıkta uyuştuk ve hiç beklemeden de eğitmenlerle, öğrencilerle tuğla kesip kurutma işine başladık. Eğitmenlerin başındaki Eğitimbaşı Muharrem Karamızrak kurs işlerinde uzman sayılırdı. Bilgili, sürekli çabalarıyle bu alanda pek yararlı hizmetleri olmuştur.

Hiç durmadan uğraştık. Yarım milyondan fazla

(5) Eski bir Öğretmenin Anıları. S. Edip Balkır, Arı Kitabevi, Sayfa: 231.

tuğla kestik. 150.000'den fazlası yağmurlarda ziyan oldu. 350.000 kadarını yapı işlerimizde kullandık. Bunu önemli bir bölümünü kömürle kendimiz pişirdik. Bu yolla tuğlanın binini 5 liraya malettik. Halbuki dışardan 12 liraya alıyorduk. Demek ki her binde 7 liralık bir kârımız oluyordu. Böylece topundan $350 \times 7 = 2450$ lira kârımız oldu ki o gün için bu, pek iyi bir kazançtı.

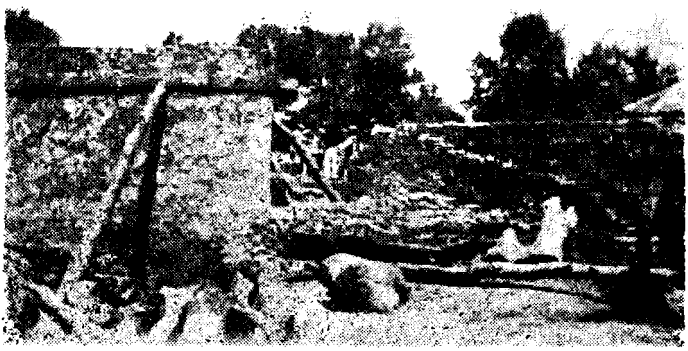

Tuğla istife giriyor.

Başka bir kârımız da öğrencilerimiz, eğitmenler tuğlanın nasıl hazırlandığı, nasıl pişirildiği konularında bilgi aldılar ve deney kazandılar.

BAŞKA KAPILAR

Tuğla ve kiremit için başka kapıların ipini çekecektik. Artık enstitüde tuğla kesme çabalarından uzak kalma zorunluğundaydık. Çünkü işlerimiz öyle-

Tuğla fırında pişiriliyor.

sine genişlemiş, çeşitlenmişti ki buna, vaktimiz yoktu. Ya da temel çalışmaların zararına olacaktı bu uğraşı. Nasıl olsa tuğla işinde gözönünde bulundurduğumuz iki amaca varılmıştı. Baştan tuğla yetersizliği kendi emeğimizle karşılanmış, yapı işlerimiz de bu yüzden aksamamıştı. Sonra da tuğla kesip pişirmeyi çocuklar öğrendiklerine göre bu alanda durup zorlanmaya neden kalmamıştı. Yalnız çevrenin köylerinde ufak tefek girişimler içinde yürütülen tuğla işleri bizi doyuramazdı. Bu duruma göre köklü bir kaynak bulmak gerekiyordu. Aklıma Arifiye - Adapazarı şosesi üstündeki büyük kiremit fabrikası geldi. Orası ile anlaşmak, en kestirme yoldu. Zati o günlerde fabrika, kiremiti burnumuzun dibinde ve kiremitinin de üstün niteliği meydanda olan böyle bir yer varken niçin başka yerlerden alma zorunluklarına katlandığımızı öğrenmek için adamlarını bir iki kez ens-

titüye yollamıştı. Hem istediğimiz zaman istediğimiz kadar tuğla alabilmek, hem de kiremit işine bağlanmak için fabrikaya gitmek zorunluğu başgöstermişti. Müdür yardımcısı Aziz Arsan'a tasarımı anlattım.

— Gidelim bu önemli işimizi fabrika ile görüşüp kesişelim, dedim.

Faytonu kosturdum. Oğlum Özcan da fabrikayı yakından görmek için bize katılmak isteğinde bulundu. Biz, üç kişi fabrikanın yolunu tuttuk. Kapıda gerekli bilgiyi aldık. Yetkili birisiyle görüşmek istediğimizi söyledik. Bize,

— Fabrikanın sahibi Halil bey, yukarda evde. Buyurun, sizi yanına götürelim, dediler.

Eve çıktık. 60 yaşın üstünde gösteren kıranta birisi, pek nazik davranışlarla karşıladı bizi ve buyur etti.

Niyetimizi açıkladık. Buna şöyle karşılık verdi:

— Üzülerek söyleyeyim. Biz tuğla işini denedik. Başarı gösteremedik. Her halde ham tuğla biriketlerinin içlerinde kireç taneciklerinin bulunması nedenleriyle fırına konulunca patır patır dağılıyorlar.

Uzun bir konuşmanın kapısı açıldı bu alanda. Kireçleri giderme çarelerinin düşünülmesi, yada fabrika sınırları içinde kireçsiz ve tuğla pişirmeye elverişli toprağın aranıp bulunması konuları üzerinde durduk. Bu doğrultuda başarıya ulaşıncaya kadar uğraşılması zorunluğunda karar kıldık. Fabrika sahibi bana söz verdi. Bu mesele böylece bağlandıktan sonra konuşmayı kiremit işine kaydırdık. Kiremiti bu fabrikadan niçin alamadığımızın nedenlerini koydum ortaya. Bizim işlerimiz acele olduğu için sıraya girip de beklemeye vaktimizin olmadığını anlattım.

— Dışardan kaça alıyorsunuz?

— 27 kuruşa.

— Size kimi kolaylıklar gösteririz.

— Buyurun!

— Kesin fiyatımızı bildirmeden önce öğrenmek istediğim bir mesele var: Komisyon yüzde kaç olacak?

Halil bey için sağdan soldan öğrendiklerimize göre kendisi piyasanın gün görmüş ve ciddî kişilerinden birisidir. Önerilerinde, konuşmalarında bir dengesizlik görüntüsü düşünülemezdi. Ama bu terslik de ne?

— Anlamadım Halil bey. Ne komisyonu, kimin için, neden?

Bu soru bombardımanı önce onu bir bunalttı. Ondan sonra toparlandı, açıklamasına girişti:

— Efendim, bizden mal alan kurumlardan bu işi bize getirenlere bir komisyon ayırmak, bir alım - satım geleneğidir ve bunun orantısı da anlaşmaya bağlıdır. % 5'ten başlar, % 12'ye kadar çıkar bizde.

— Yâni hesapça, bu komisyonu şimdi ben mi alacağım? Eğer böyleyse bunun parası nereden çıkacak? Kendi kârınızdan mı ayrılacak, yoksa satın alınan malın bedeline mi eklenecek?

— Pek tabiî tutara eklenecek.

— Halil bey, beni dinleyin! Ben, bir kurumun tüm yönetimi kendisine verilmiş bir Devlet memuruyum. Bütün hizmetlerin karşılığı bir aylık alırım. Hattâ buraya kadar gelip sizinle konuşmak için harcadığım emekler de bunun içine girer. Şimdi sizin önerinizden anladığımı açıklayayım. Eğer işi size getirdiğimin karşılığı, «komisyon» diye sizin cebinizden ödenecekse bunun adı düpedüz rüşvet'tir. Yok, Devlet hazinesinden ise buz gibi hırsızlık derler buna. Ne rüşvet alacak bir rezil ve düşkünüm, ne de millet kesesinden hakkım olmayan bir parayı kabul edecek bir soysuzluğa yanaşırım. Artık hiç bir nedenle dönüş

yolu olmayacak bu iğrenç meseleyi burada bırakalım. Adamcağız pek kötülemişti, iki gözü iki çeşme. Bir yanıyle özür dileme bir yanıyle de savunma sayılabilecek bu konuşmasıyle işi bitirdi:

— Müdür bey, şerefim hakkı için sizi temin ederim ki ticaret işlerinde hak sayılan «Komisyon» u hiddetle, şiddetle elinin tersiyle iten yönetici ile daha ilk kez karşılaşıyorum. Şimdi anladım, bu memleket neye ayakta durabiliyormuş. Demek aramızdaki namuslu insanların yüzü suyuna yaşıyormuşuz biz. Var olun Müdür bey! Kiremit alımmda sıraya girmeyeceksiniz, yapmadığım bir şey yapacağım. Fiyat da 26 kuruştur. Tuğla işine bir çözüm yolu bulmak için de bütün gücümle uğraşacağım.

İşimiz bitmişti, ayrıldık. Bizleri kapıya kadar geçirdi ve kusurunun bağışlanması yolunda yaptığı candan bir dilekten sonra da uğurladı.

Bir süre sonra tuğla işi üstüne neler yapıldığını ve alınan bir sonuç varsa onu öğrenmek için at üstünde geldim fabrikaya. Halil bey pencereden görmüş. Beni, yukarı çıkmam için yüksek sesle bağırarak çağırıyordu. Çıktım, bir kahvesini içtim. Tuğla konusunda iyi haberler verdi, arkasmdan da,

— Ben kendi elimle dana - koyun karışımı sucuk yaptım. Bundan size de vermek isterdim lâkin cesaretim yok, terslersiniz dedi. Ama çeşnisine bakmak için bir halka almak rüşvet! sayılmaz. Hatırını kırmadım. Bir kâğıda sardı. Enstitüye dönmek için çıktım. O da arkamdan geldi geçirmeye. Hemen atıma yöneldim. Baktım Halil bey üzengiyi tutmuş, benim binmeme yardım ediyordu. Atladım ata. Tam hareket edeceğim sırada dedim ki,

— Halil bey size bir şey soracağım: Geçenlerde kiremit fiyatı üstüne konuşmak için geldiğimizde

önerdiğiniz komisyon için «Hee!» deseydim şimdi benim şu atının üzengisini tutar mıydınız, doğru söyleyin!

— Lâa valla.. (Kesin olarak **«Hayır»** anlamında) atımı hızla sürdüm ve uzaklaştım.

ŞUNDAN - BUNDAN

Türdeş olmayan konulardan hazırlanmış bir türlü yada bir kokteyl ki ne yenilir bir mutfak türlüsü ne de yudumlanır bir koketyl olmadığı, dizisinde ilişkiler düşünülmeden girişilmiş açıklamalarım görüldükten sonra anlaşılacaktır.

BİNMEYİ ÖĞRENME
BİSİKLETE, MOTOSİKLETE

Konuya girmeden önce, köy çocuğunun bir yanını koymalıyım ortaya. Bunlar, makine soyundan yapılara düpedüz tutkundurlar. Böyle bir şeyle karşılaşmaya görsünler, mıhlanır kalırlar karşılarında. Artık buradan sökebilirsen sök. Zati onların bisiklet ve motosiklet merakları, bunlara binmeyi öğrenmek istemeleri, beni böyle bir «Girişim» e heveslendirmişti. Tâ başından beri aklıma koymuştum: Köye öğretmen, önder olarak gidecek genç, bisiklete, motosiklete binsin; bir traktörü yönetsin, direksiyon kullansın; motorlu makineleri gerektiğinde şöyle böyle onarabilsin. Böylesine eli yatkın ve becerikli bir insanın yetişmesi için hiç bir şeyden çekinmiyorduk, çekinmeyecektik de. Adapazarı'ndan aldığımız üç bisikletle bir motosikleti meydana çektiğimizde bir de ne görelim, millet üşüşmüş başına hayran hayran bunlara bakıyorlar. İçlerinden benim - Her yerde, hacı yatmaz gibi düşüp kalktığı için - adını cambaz koyduğum Sapancalı Feyzi,

— Müdür bey, izin verin de şu motosikletle bir siftah edelim.

— Olur, olur ama koşulum var: Eğer bunu, işletip kullanmasını bilmeyenlere de öğreteceksen ne âlâ. Buna söz veriyorsan haydi atla!

Feyzi Yıldırım hızıyla atladı motosiklete ve vızır vızır koşturup dolaştı. Aman görmeliydi çocukların heyecanını.

Soluk almadan bisiklete binme işi aldı, yürüdü. Sonucu, 1.IX.1940 tarihli raporumdan alıyorum:

«c) Müessesenin aldığı üç bisikletle, programa göre ayrılmış olan zamanlarda bütün talebe çalışmış ve hepsi bisiklete binmeyi öğrenmişlerdir. Bisiklete lâzım olan pişkinlik artınca motosiklet talimleri başladı.»

Doğrusu Feyzi de öğretmenliğini kusursuz olarak yürütüyordu. Bu iş üstüne 3.VII.1941 tarihli raporumda Bakanlığa şu bilgi verilmiştir.

«5 — Bisiklet ve motosiklete binme işleri :

İkinci sınıf motosiklete, birinci sınıf da bisiklete binmeyi öğrenmişlerdir. Artık yapmakta olduğumuz iş, ustalıklarını eksersizlerle takviye mahiyetindedir. Fakat bu çalışmalar pek güç yürütülmektedir. Çünkü bisiklet ve motosiklet kullanıla kullanıla ihtiyaçları karşılayacak randımanlarını kaybetmişlerdir. Parasızlık yüzünden yenilerini alamamaktayız.»

Kız, erkek, öğretmen hepsi de bisiklete, motosiklete binmede usta olmuşlardı. Motosiklet talimlerinde kız öğrencilerden birinin geçirdiği kaza, beni çok korkutmuştu. Bütün hızı ile giderken birden alanın kenarındaki hendeğe yuvarlandı. Hepimiz oraya doğru koşuştuk. Kız, yaylanmış gibi fırladı, motosikleti kaptığı gibi altına aldı.

— Yolcu yolunda gerek. Ölmek var, dönmek yok! diyerek motosikletle fişek gibi vızır vızır dolaşmaya başladı.

Oradakiler, kızın elindeki, yüzündeki sıyrıkları temizleyip, tedavi etmeye vakit bulamadık.

MISIR KAPÇIĞINDAN KOLTUK, MASA

Pamuk yokluğundan yatak yüzlerinin içini önceleri ot, sonra da mısır kapçığıyla doldurma işini nasıl yaptığımızı anlatmıştım. Bu toz, duman panayırının sıkıntıları içinde bunalmış olduğum sırada karşıma bir çocuk dikildi:

— Müdür bey, eğitmenlerin toplayıp getirdikleri kapçıklardan yararlanalım demek için geldim. Bunlarla güzel koltuk, kanepe, masa örülür. İzin verin de ben bu işe ön ayak olayım.

— Ama oğlum, kapçıktan da koltuk, masa olur mu hiç? Aklım ermedi buna doğrusu... Peki, sen bu işi iyi biliyor musun? Başlayıp yüzüne, gözüne bulaştırır ve beceremezsek elâleme rezil oluruz ha... İstersen bunu ortalığa yaymadan bir deneme yapalım, işi gösterelim. Sen bu zanaatı nerede öğrendin, kendi başına yaptın mı bunlardan hiç?

— Keles'te öğrendim. Kendi kendime yapacağıma aklım kesmese kalkar da size gelir miydim?

— Haydi giriş işe. Yap bakalım da bir görelim. Ben Aziz beye söylerim. O, sana resim - iş atelyesinde çalışman için izin verir. Haydi göreyim seni!..

Kelesli İsmail Saydam, ilkönce çubuklardan bir koltuk çatısı hazırladı ve sonra bunu, kısa bir süre içinde örüp ortaya koydu.

— Saydam, şimdi de sınava hazırlan! Senin şu mısır kapçığıyla ördüğüm koltuğa bütün ağırlığımla

çökeceğim. Eğer bir kaza olmazsa koltuk ve elbet yapıcısı olarak da sen, sınavı kazanmış olacaksınız. Çevremiz kalabalıktı ve konuşulanları merakla dinliyorlardı. Yaklaştım, koltuğa kuruldum, şöyle sağa sola, ileri, geri esnedim, kaykıldım. Demir gibiydi.

— Bravo Saydam, oldu bu iş. Seni kutlarım, diyerek elini sıktım. Arkadaşları fırtına eser gibi alkışladılar.

— Çabaları sürdür, isteyen arkadaşlarına da öğret bu işi.

Bakanlığa yolladığım 11.X.1941 tarih ve 4261 sayılı raporumdan: «... c) Mısır kapçığından 4 tane koltuk örülmüştür. Bu faaliyete devam edilecektir.»

Bu koltuklar çoğaldı. Bir masa, bir kanepe de örüldü. Benim müdürlük odasının, öğretmenlerin ye-

İst. Üniversitesi Rektörü Ord. Prof. Dr. General T. Salim'in Köy Enstitülerine tutkusu vardı. Köy'ü ve Halk'ı da çok iyi bilirdi. Enstitümüzde sıtmayı önlemek için Tıp Fakültesi'ni seferber etmişti ve bu yolda usanmadan sürekli çabalar harcatmıştı. O'nun anısına şükran borçluyuz. (Yanyana oturduğumuz kanepe mısır kapçığından yapılmıştır.)

rinin en baş mobilyası, bu koltuklardı ve ben Arifiye'den ayrılıncaya kadar da bu hizmetleri sürüp gitti.

BİLMECE

İstasyon hizmetlilerinden biri geldi, ambarda enstitü adına gelmiş ağaç denkler bulunduğunu haber verdi, hemen aldırmamızı da istedi. Çocuklar fırladılar, bir saat sonra bütün denkler resim - iş atelyesinin sundurması altına konulmuştu. Öğretmenlerin, öğrencilerin birçoğu oradaydı. Bir şey keşfetmeye kalkan insanların merakı vardı hepimizde, ama boşuna.. Attıklarımız, hep karavanaydı. Sessiz, sessiz 12'den vuran bir çocuk çıktı nihayet aramızdan:

— Müdür bey, bunlar tezgâh, dokuma tezgâhı.

— Anlar mısın bu işten Sami?

— Evet bilirim. Çalıştığım tezgâhta. Bez dokuyabilirim. Epey zaman önce Keles'te öğrenmiştim bunu.

İsmail Usta'nın kılavuzluğu ile Sami Aydın'ın içinde bulunduğu ekip tezgâhlardan birini kurdu. Bir yerden biraz iplik uydurduk. Sami, uğraştı, gerekli düzeni yoluna koyduktan sonra tezgâhı çalıştırdı.

3.VIII.1941 tarihli raporumla Bakanlık İlk Tedrisat Umum Müdürlüğüne şu bilgi verildi: «4 — Dokuma işleri: İktisat Vekilliğinden gelen dört tezgâh çocuklar tarafından kurulmuş, İzmit'te kurs yapan bir dokumacı ustası getirtilerek işlerin başlangıcında üç gün yardım ve nezareti temin edilmiştir. Tecrübe mahiyetinde 15 metrelik bir masa örtüsü, bundan sonra da 4 metre uzunluğunda çarşaflık bez dokunmuştur. Bu ilk tecrübeler, tamamen müspet netice vermiş bulunduğundan 15.VIII.1941 tarihinden itibaren müessesemizin ihtiyacı olan yatak çarşaflarının dokunması

içine bütün tezgâhlarda başlanabilecektir.» Bu kararımız ipliksizlik yüzünden uygulanamadı. Durumumuzu, 2.IX.1941 tarihli raporumda şöylece belirttim:

«III — Dokuma işleri : Tezgâhlarımız için İktisat Vekâletinden istediğimiz iplikler gelmeyince, vaktiyle çorap için aldığımız iplikle dokuma işine başlanmıştır. Bir tezgâh çalışmakta, diğer üç tezgâhın çözgüleri yapılmaktadır. İplik işimiz için çözüm yolu bulununca artık dört tezgâh da hızlarını aldılar. 8.XI.1941 tarih ve 1299 sayılı raporumda bununla ilgili not şöyledir: «4 — Dokuma işleri: Bu partide de 270 metre bez dokunarak dokunan bezlerin mecmuu 550 metreye çıkmıştır. Tezgâhlar 270 metrelik üçüncü parti için çalışmaya başlamıştır.»

Enstitümüzün gömlek, külot.. gibi çamaşır; yatak çarşafı, yastık kılıfı, nevresim.. gibi yatak takımları gereksemeleri artık kendi dokuduğumuz bezlerle sağlanıyordu.

Bu yolda piyasa darlığının gazabından kurtulmuş oluyorduk.

ÇORAP VE TRİKOTAJ İŞLERİ

Arifiye'nin nemli soğuğu zehir gibidir. İnsanın içine öyle işler ki tabanlar çoraplarla, sırtlar kazaklarla zırhlanmadıkça dayanmak pek zordur bu törpüleyici soğuğa. Ama Savaş'm getirdiği «Yok» lar dünyasında nerede bulacağız bu tür zırhları? Omuzlarında rüzgârdan havalanan pelerinleriyle işe giderken yumulup titreyen çocukları, içime alıp ısıtacağım gelirdi hep.

Yine böyle bir günde «Yok» ların ve «Zor» ların arkasmdan söyleniyordum. Mülî Eğitim Müdürü dedi ki:

— Acaba burada trikotaj işleri yapılamaz mı, çorap örülemez mi? Bakıyorum, el attığınız bütün işlerin üstesinden geliyorsunuz. İşi bir kez de bu yoldan deneseniz..

— İyi ama hani nerede trikotaj işi yapacak, çorap örecek makineler?

— Bu konuda size yardım edebileceğim galiba.

Eski Akmeşe Darülteytamınm kalıntıları arasında buna benzer şeyler gördüm bizim dairenin deposunda. Onartılırsa yola gelir sanırım. Vaktiyle il'in başka okulları da merak sardırmış bu tür işlere.

Bir şey öğrenebilmek için bizimkileri bir kolaçan ettim. Lâf arasında aklımdakilerini ortaya koydum. Millî Eğitim Müdürü ile konuştuklarımızı anlattım. Çocuklardan biri,

— Müdürüm, aklımda yanlış kalmamışsa bizim Ahmet Yol buraya gelmeden önce trikotajda, çorap makinesinde çalışmış galiba. Ama bu işleri ne kadar bilyor, pişkinliği yeterli midir, değil midir, bunların üstüne bir şey söyleyemeyeceğim.

Meselenin ucundan bu kadarını öğrendim ya, fırladım. Ahmet Yol'u buldum. Kendisiyle şöyle gerine gerine bir konuştum. Gerçekten, denüdiği gibi, bu işlerde çalışmış. Kendi başına hem kazak yapacak, hem de çorap örecek kadar ustaymış. Bunu öğrenince kazaklar yapılmış sırtıma giymiş, çoraplar örülmüş ve ayaklarıma geçirmiş gibi oldum. Çok keyiflendim doğrusu, çok!.. Ben Ahmet Yol'u meselenin peşine taktım. Ona güvenim tamdı. Ne yapacağını bilen, tuttuğunu da koparan olgun bir öğrenciydi. Millî Eğitim Müdürlüğünden araç ve gereçler geldi. Bunlar, adamakıllı temizlendi, gereken onarımları yapıldı ve çalıştırıldı. Hemen örnekler hazırlayacak kadar iplik de bulduk ve başladı iş.

Bu konuda Millî Eğitim Bakanlığına yolladığım raporda yapılmış işlerle ilgili notlardan bir kaçını sıra ile buraya alıyorum:

«3 — Çorap ve trikotaj işleri: 150 çocuk, çorap ve trikotaj makinelerini kullanacak hale gelmiştir. Şimdiye kadar 80 çift çorap, 60 kazak hazırlanmıştır. Adapazarı ilkokullarından muattal bir çorap makinesiyle bir trikotaj makinesi tedarik edilip mevcuda ilâve edilmek üzeredir (3.VIII.1941).

«d) Örgü işleri: Tirkotaj ve çorap makinelerinde 39 kazak, 90 yaka, 49 çorap hazırlanmıştır (3.X.1941/1243)»

Sağlam postalların içine, yünden çorapların sardığı ayaklar girince; kalın asker şayaklarından dikilmiş ceketlerin ve pelerinlerin altına bedeni kavrayan kazaklar, çocuklara geniş bir rahatlık getirmişti. Bu işte ön ayak olmuş bir gösterici; çabalarında sınır tanımaz bir örnek olarak Ahmet Yol, bütün enstitünün sevgisini kazanmıştı. Hızır gibi imdada yetişen Ahmet Yol'un bu verimli ve güzel hizmeti, sıradan ve ölçüler içine alınamazdı doğrusu. Onun özlü yararlığını burada yeniden sevgi ile anarım.

KOOPERATİFİMİZ

Adapazarı - Sapanca yolu üzerinde bir kapısı dışarıya, bir kapısı da içeriye açılan kutu gibi küçücük bir yapıcık oturtmuştuk. Amacı, öğrencilere kooperatif üstüne bilgi kazandırmak; enstitüdeki öğrencilerin, öğretmenlerin, gelip geçen köylülerin kendileri için, evleri için gerekenleri ucuz fiyatla satın almalarını sağlamaktı.

Kooperatifimizde evlerde harcanan, yada çocukların, öğretmenlerin işlerine yarayacak türlü şeyler, gerçekten ucuza satılıyordu.

Kooperatifimiz

19. kasım. 1940'ta kurulan kooperatif için çocuklara temel bilgiler verilirken bu kuruluşun kâr amacı gütmediği, aracıların kaldırılarak satılacak şeylerin asıl kaynağından satın alınma yolu tutulacağı; satışlarda alış fiyatlarma yapılan eklemelerin işletme masrafları çıktıktan sonra geride kâr olarak kaldığı görülen farkın da her ortağa tüketicilik oranları içinde dağıtılacğı; kendilerine bir iyice anlatildı. İşin başında alış-veriş yapanlara, ödedikleri paralara göre, kesilen tilketim pulları işi, pratik bir yol bulunarak yürütillmedi.

Kooperatif çabalarına ilişkin aşağıdaki not, bu konuda bir özet olabilir, sanırım. 11.X.1942 tarihinde Millî Eğitim Bakanlığına verdiğim rapordan:

«... VI — Kooperatif, 1941 yılında birer liralık 400 hisse, çıkarmış 1942 yılında bu hisse miktarı 1143 olmuştur. 1942 yılında Kooperatifin ciro yekûnu 6285 liradır.»

Enstitünün Kooperatifi bakkal çeşidi, türlü meyveler tuhafiye eşyası alışverişiyle yetinmemiştir. Enstitüden diploma verilen öğretmenlere piyasadan alınan ağaç ve demir araç - gereç işinin enstitü işliklerinde yapımına önayak olarak önem ve başarılı hizmetler örneği vermiştir bu Kooperatif.

BİÇKİ - DİKİŞ İŞLİĞİ

Nedime (Aksoy) ve Huriye Atay öğretmenlerin, ben orada kaldığım sürece, yönettiği dikişhane, bizim enstitünün üstbaş dikiminde, onarımında elindeki dokuz dikiş makinesi ve bütün kız öğrencileriyle savaşır gibi çaba harcayan bir işlikti. Don, gömlek, frenk gömleği, kısa pantolon, öğrencilere iş elbisesi, çamaşır ve türlü giysiler, yatak çarşafı, yastık kılıfı, nevresim... gibi yatak takımları dikmiş; sürekli olarak da yama ve onarımları yapmıştır. Başındaki öğretmenlerle kız çocukları hiç bir koşul içinde yakınmadan savaştaki asker gibi bezginlik getirmeden, yorgunluklarını ortaya koymadan, gece, gündüz demeden uğraşmış, didinmiş durmuşlardır. İşliğin onarım, dikim için yığılmış işlerinin getirdiği bunalımı hafifletmek amacıyle eşit Nimet Balkır, buranın gediklisi olarak hemen yardıma koşardı. Bu, her zaman böyle sürüp gitmiştir.

Soluk almamacasma giriştiği uğraşılardan zaman, alınan sonuçlara ilişkin örnekleri belirtmek için Bakanlığa yolladığım 11.X.1942 tarih ve 563 sayılı raporumdaki notumu aşağıya alıyorum:

«..f) Dikiş atelyesinde 800 nevresim, 800 çarşaf, 800 yastık yüzü, 400 yastık mitili, 210 don, 154 iç gömleği, 1020 frenk gömleği, 100 önlük, 70 kısa pan-

tolon, 66 kız entarisi, 381 kazak, 16 mandolin kılıfı, 30 dolap perdesi dikilmiş, 4 perde işi yapılmıştır.»

Biçki - dikiş işliği, kızlar izinli olarak köylerine gittikleri zaman evlerde bulabildikleri telle, ipekle, renkli iplikle işlenmiş türlü motifli çevre, bohça, gömlek, peşkir, uçkur, başörtüsü, bindallı... satın alınarak yada armağan olarak toplattırılmış, zamanla bu yolla zengin bir koleksiyon meydana gelmişti. Resim - iş öğretmeni Hüseyin Özcan da, bu işleri, çocuklarla beraber, ayrı ayrı inceleyerek kimi yerlerin (Merkez bina koridoru, yemekhane) süslemelerinde ve başka konularda değerlendirilmek üzere bunlardan esinleme yollarını aramıştır.

MÜZİK

Taa başından beri müzik çabalarının her yanıyle uğraşan; gece gündüz demeyip bütün olanaklarını bu yolda gücünü yeterince harcayan değerli arkadaşım Hamdi Daner'in bu alanda nasıl çalışıldığını neler yapıldığını kendisine anlattırmayı, hem bu işte bir yanlışlık yapmaktan korktuğum, hem de böyle bir davranışın onun kuşkusuz bir hakkı olduğunu düşündüğüm için müzik alanındaki çabaları doğrudan doğruya onun anlatmasını yerinde buldum ve işte Hamdi Daner'in hazırlayıp bana verdiği notlarını, teknik ve özel yanlarına dokunmadan olduğu gibi buraya aldım:

«..... Hemen hemen çalışma yerimiz yoktu. Meşhur dutların altında ilk dersleri vermeye başladım.

Çalışmalarımız ük yıl, hele kışın yersizlikten çok zor oluyordu. Küçük bir hamamın soyunma ve ocak yakılan yerinde nöbetleşe çalışıyordu çocuklar.. hiç, unutmam, o sıralarda Dante'nin Divina Comedia'sını

okuyordum; çocuklar verilen parçaları çalışırlarken... odun attıkça ocağa cehennem manzarası oluyordu ama yine de hepimiz üşüyorduk. Bu çalışmaları daha sonra resim - iş atelyesinde sıraya koyduk (*). Bir sınıfın yarısı müzik yaparken öteki yarısı resim - iş sınıfın yarısı müzik yaparken öteki yarısı resim - iş'- deydiler.

İlk derslerde 12 mandolin, gitara, akordeon ve 2 davul vardı. Ertesi yıl mandolinler 60 oldu. Keman, flüt, klarnet, mandola, konser mandolini ve 2 gitara daha aldık. Mandolin çalışmalarında öğretmen N. Akhun ve B. Sim arkadaşlarımın büyük yardımı oldu.

Bakanlık bize bir program vermemişti. Her dalın programlarını öğretmen toplantılarında tespit ediyorduk. Müzik çalışmalarını üç bölüme ayırdım: 1 — Alet çalışmaları, metodlarla; 2 — Vokal müzik, derslikte; 3 — Müzik kültürü.

1 — Mandolin öğretimi karşısında olanlar vardı. Anlattık ki keman öğrenimi bu kadar çeşitli ders ve iş yapan çocuklar için çok zordur, çok zaman ister ve zaten keman bir kabiliyete dayanır ki bu istidatta olan çocuklara o imkânı da verdik ve bunlar şimdi lise ve öğretmen okullarında en başarılı müzik öğretmenleridirler.

Bir müzik âletini metodla öğrenen çocuklar aynı zamanda tabiatıyle notayı da öğreniyorlardı. Bu bilgiyi solfej ve etüdlerde de işliyorduk. Akordeonu yalnız millî oyunlar için kullandık: (Davullar, akordeon ve mandolinler) Millî oyunlar için Hasan Çakı'yı getirttik. Böylece sonraları sabahları ve bayramlarda bin kişinin oynadığı oyunlarımız öğrenildi.

(*) Ve ikinci yıldan itibaren bütün bir derslik bizim oldu.

Ben halk türkülerimiz bakımından çok kısırdım. Hepimizin pek çok sevdiği Âşık Veysel geldi. Ona ders saatleri ayırdık. O olağanüstü kudretiyle türküleri bir iki tekrardan sonra öğretiveriyordu. Edip Balkır başta bütün öğrenci ve öğretmenler ne kadar çok türküler söyledik günlerce. 1000 - 1200 kişi.. Sesler, Türk sesleri dolduruyordu gökleri.

Yavaş yavaş alet öğrenimi geliştikçe bunların arasından en yetkililerine partisyonlar verdim. Öğle teneffüslerinde ve pazar günleri öğleye kadar orkestra çalışmaları yapmaya başladık.

2 — Koro'da önce iki sesli okul şarkıları ile başlayan çalışmalar, gide gide dört sesli parçalara ulaştı ve en önemlisi; tek sesli olarak bile bütün memlekette doğru dürüst söylenemeyen İstiklâl Marşı'nı dört sesle söyledik.

Bütün çocuklar halk türküleri yanında okul şarkılarını da öğreniyorlar ve uyguluyorlardı.

Son yıl sınavlarında müzik dersi yapmaları veya verdikleri herhangi bir derse müziği de katmaları sağlanıyordu ki sonra köylerde bu işi kolaylıkla başardılar. Bilhassa İstiklâl Marşı'nı yanlışsız çalıp söyleyemeyen mezun olamıyordu.

ANILAR

A — 1942 güzünde İnönü, rahmetli Hasan Âli Yücel'le Arifiye'ye geldikleri zaman çeşitli ders, tarım, yapı ve atelye işleri görüldükten sonra bizim orkestra ve koromuz bir konser verdi: İstiklâl Marşı dört sesle söylendi, arkadan Gounad'dan sabah, Beethoven'den neş'eye şarkı eserleri dört sesli olarak koroda söylendi.

Yalnız orkestra ile yine Beethoven'den (Die eh-

re....) adlı eser dört partisyon üzerine çalındı ve İnönü'nün daha devam etmesini istemesi üzerine armonize edilmiş iki halk türküsü orkestra ve koro da icra edildi. Çocukların bu başarısı büyük övgülerle kutlandı.

Bu orkestra ve koro ekibiyle (ki mevcut beş yıl içinde 120'den aşağı düşmedi) Sapanca'da, Adapazarı'nda, İzmit Halkevinde hem müzik hem halk oyunları ile müsamereler düzenledik. Çocuklardan birkaç kişilik gruplar yakın köylerdeki düğünlere katıldılar boş zaman bulduklarında.

B — Arifiye Köy Enstitüsüne pek çok konuk ve inceleyici geliyordu. Londra Üniversitesinden Prof. Hamley ve eşi iki kere geldiler; türkülerimize ve millî oyunlarımıza bilhassa büyük topluluk hareketlerine hayran olmuşlardı. Prof. Hamley bizi incelesinler diye Irak maarif mensuplarına tavsiyede bulunmuş Bağdat'tan İlköğretim Genel Müdürü geldi.

Bizim en sevgililerimiz rahmetli İsmail Hakkı Tonguç ve Hasan Âli Yücel, bir keresinde bütün İstanbul Üniversitesi profesörlerini ve sonra hem İstanbul, hem Ankara gazete sahip ve yazarlarını konuk ettiler bize.

Daha başka Yüksek Öğretmen Okulu, Gazi Eğitim Enstitüsü, İst. Üniversitesi Coğrafya Bölümü, İstanbul'daki Amerikan kolejleri, lise ve yurdun her tarafına serpili Köy Enstitülerinden öğrenci grupları geliyorlardı. Eyuboğulları, Orhan Veli, Hayrullah Örs, Baymurlar en yakın dostlarımızdılar.

Mebuslar, müdürler, müfettişler, kaymakam stajyerleri, yabancı kültür ataşeleri ve köylüler sık sık bize konuk oluyorlardı.

C — Profesörlerin ziyaretinde verdiğimiz konserde şunlar vardı:

Beethoven: Die ehre Gottes aus der natur 4 partisyon (orkestra).

Schubert: Moment müsical (orkestra) 4 part.

Schumann: Reverie (orkestra) 4 part.

Haendel: Akşam (koro ve orkestra) 4 part.

H. Daner: Esirlerin rüyası (koro ve orkestra) 4 part.

Offenbach: Marcarol (koro ve orkestra)2 part.

Halk Türküleri

Emirdağı 2 sesli
Şu sille'nin 2 sesli } koro ve orkestra
Yaz Olunca 2 sesli

Ve Köroğlu ile biten tek sesli üç türkü.

Bu konser bazı değişikliklerle gazetecilerin ziyaretinde de tekrar edildi ve gazeteler günlerce bundan sözettiler.

Bu konserden birkaç ay sonra Sayın Prof. Fah. Ziya Fındıkoğlu Arifiye'ye geldi ve bize şunları söyledi:

— O konserde yanımda oturan Alman ve İsviçreli profesörler, konser bitince, sordular:

«— Bunlar köylü çocukları mı hakikaten?»

«— Evet, hiç katıksız köy çocukları» dedim onlara; o vakit bunlardan biri: «Biz hem hayranız hem şaşıyoruz. Berlin'de de Beethoven bu kadar duyularak çalınabilir... bu ne duyuş ne kabiliyet..» Bu sözleri o gün size ulaştıramamıştım, şimdi bu borcumu ödüyorum.

Gözlerim doldu sevinçten. Bunu çocuklarımıza naklettik, sevinçlerini vakur bir sekinet içinde (bütün sahici Türkler gibi) belli etmemeye çalıştılar. Birer, ikişer gidip aletlerini almışlar; Ahmet Yol geldi:

«— Beethoven'i bir daha çalalım öyleyse diye toplandık, bekliyoruz sizi» dedi. Sersemler beni ağlatmak istiyorlardı her halde... Pek içten bir çalış oldu bu.

H. Daner'in bir konseri.

Ben ve arkadaşlarım birer Türk öğretmeni, nasıl kabarıyordu içimiz iftiharla, bu Türk köylü çocukları ile. Ve sonra onlar bu kutlu yurt toprakları üstüne daha ne kadar değerler serptiler..

3 — Müzik kültürü: Pazar çalışmalarında ayda iki opera metni anlatıyordum. Radyoda bu operalara ait yayın bulduğumuz zaman bazen gece yarılarına kadar dinlediğimiz olurdu. Bu suretle çocuklar Modzart'ın, Verdi'nin, Bizet'nin, Gounod'nun, Puceini'nin operalarını dinliyor, öğreniyorlardı. En çok Puceini ve Verdi'nin eserleri hoşlarına gidiyordu.

Ünlü müzik ustalarının yaşamlarını da öğreniyorlardı. Hele Beethoven'e ait menkibeleri çok defa tekrarlatıyorlardı. Itrî'yi, Dede'leri de biliyorlardı.

Pir Sultan Abdal'ı, Karacaoğlan'ı, Emrah'ı, Veysel'i vecdiçinde dinliyor ve söylüyorlardı.

Bunlar benim canım çocuklarındı ve hâlâ öyledirler.»

Hamdi'ye, notlarına aldığı anlardan başka, kendisince, önemli sayılabilecek bir başka anısı olup da buraya girmesini istediği bir şey var mı? diye sorunca bana, «Küçük bir anıyı unutmuşum, aklıma geldikçe içimi ısıtan bir duyguyu ayaklandırır ve bunun yanında meslek gururumu okşar bu anı. Ziyan etmeyelim, yaz: Prof. M. Hamley, bir konferans için Irak'a giderken ikinci kez Arifiye'ye gelmişti. Bir konserimizde o da bulunmuştu eşiyle. Gece müdür odasının meydana açılan penceresi önünde «Ay» ortalığı balkıtmıştı. Arkadaşlar ve birkaç çocuk yârenlik ediyorduk. Profesörler, karı-koca, oralarda dolaşıyorlardı. Bizden oradaki çocukların (Ay Dede, Ay Dede! ne güzel fenersin, her gece göklerde dolaşır gezersin.) diye başlaması üzerine birden her yanımız çocuklarla sarıldı. Profesör de eşiyle yanımızdaydı. Sesler gürleşti, yoğunlaştı. Bütün kollar yukarı kalktı. «Ay» ı göstererek iki sesle şarkıya devam edildi. Bitince de el çırptılar. Sonraları, Bayan Hamley, yılbaşılarda uzun süre bana kart yollamıştı. «Ay Dede gecesi» ni ansıdığını anlatmış oluyordu böylelikle galiba...

Enstitümüzün müzik alanında, sürekli ve anlayışlı çabalarıyle öğrenci (Şimdi lise müzik öğretmeni) Ahmet Yol'un hakkını da vermek yerinde bir kadirbilirlik olur kanısındayım. O, Hamdi Daner'in yanında hep yetenekli ve çok yararlı bir yardımcısı olarak kalmıştır.

H. Daner'in yönettiği bir konser.

Gerektiğinde orkestrayı, koroyu idare ederdi. Hele Köroğlu türküsü hep birlikte söylenirken ona, zengin bir özellik vermesini; dinleyenleri de coşturmasını bilmiştir. Enstitümüzü incelemek için konuk olarak gelen Vatan Gazetesi Başyazarı Sayın Ahmet Emin Yalman'ın izlenimlerini topladığı Yarının Türkiye'sine Seyahat adlı kitabından bununla ilgili notları aşağıya alıyorum. Sayfa: 42 - 43. «... Talebeden Ahmet Yol, orkestra şefi sıfatıyle idareyi ele aldı ve Köroğlu türküsünü okuttu. Ben Türk halk musikisinin bu kadar coşturucu bir tezahürünü hiç görmedim. Ahmet Yol, perde perde coşarak herkesi arkasından sürükledi, herkes birden vecde gelmişti.

Kendi kalıbından çıkmanın, umumî bir coşkunluk içinde erimenin ne demek olacağını o dakikalarda derinden derine duydum.

«Benim musikiden bahsetmeye hiç bir salâhiyetim yok. Sırf bir dinleyici sıfatıyle iddia etmek istiyorum ki Ahmet Yol'un adını yarın çok duyacağız.

Bir konserden sonra Tonguç'a verilen bir yemek.

«Bu memlekette işte böyle insan malzemesi var. Bunlar yoluyla işlenince derhal bu nevi cevherlerle karşılaşıyoruz. Neden bunlardan istifade edemiyoruz? Neden kısır bir kırtasî ruhun esiri sıfatıyle hayatî kudretimizi geri gelmez zamanlarımızı heba ediyoruz?»

SPOR

Enstitümüzün ele aldığı uğraşılarda ve iş gücünün ayrıntılı doğrultularında girişilen çabaların tümü, sporda varılmak istenilen amaçların ya doğrudan doğruya ya da yan etkilerle olumuşuna hizmet eden «hareket» ler kadrosu idi. Bu «hareket» lerde, belli bir yöntem dışında da olsa hem beden eğitimi-

Öğrenciler voleybol oynuyorlar.

nin fiziksel dengeyi sağlayan oluşumlar görülür, hem de sporun temelinde yatan yarışma gücü vardır.

Tarım konusunda, çapalama, ürünleri, toplama, sulama, fidan dikme, ot temizleme, ilâçlama... gibi ayrıntıları geniş ve kendi başlarına yürütülmesi zorunlu olan eylemlerin gerektirdiği Hareketlerden beden gelişmesini, direncini artırma; türlü «İş» ler için ve her zanaat kolunun teknolojik bakımdan ortaya koyduğu öğrenim gidişatma bağlı «yapım» ların gerektirdiği el, baş, beden hareketleriyle gözüpeklik, çeviklik kazandırma yolunda esinlendiğimiz bu uğraşılar, Enstitünün yetiştiricilik programında bir eğitim ve meslek hazırlığı koşulu olarak yer almıştır ve bu nedenle de hiç bir zorlamaya girmeden spor amaçlarının normal olgularını getirmiştir.

Çocukların köyde gelenekler yolu ile yüklendikleri alışkanlıklar ve heveslerin başlıcalarından biri olan güreş; özellikle yazın türlü ilişkiler kurduğumuz

Güreş için eşleşecekler.

yakınımızdaki Sapanca Gölünde girişilen yüzücülük, kürek çekme.. gibi kendiliğinden doğan spor kolları yanında, Enstitü öğretmenlerinin dürtüklemeleri; fırsat düştükçe Adapazarı ve İzmit okullarından görülüp enstitü spor kadrosuna alınan voleybol, basketbol oyunları, çok rağbet görmüştü. Bir gün çocuklarla görüşmem sırasında vaktiyle Balmumcu Yatı Okulunca üstü sökülmez sert kayaların bulunduğu bir alanda voleybol oyun yeri hazırlamak için öğrencilerle birlikte nasıl tırnaklarımız sökülürcesine çalıştığımızı anlatmıştım. Bu candan uğraşıların ortaya çı-

Sıralarını bekliyorlar.

kardığı bilârdo masası gibi dümdüz yerde bıkmadan düzenli çabalarla voleybol oynama gücünün ne kadar geliştiğini, karşılarında hiç bir takımın dayanamayacağı kadar usta bir düzeye çıktığını anlatmıştım. Baktım, bizimkiler de sessiz, sedasız harıl harıl çalışmaya girişmişler, sonunda gerçekten kusursuz bir voleybol alanı ve çok geçmeden de her şeyi ile bir basketbol yeri hazırlanıvermişti. Sonuç da, bu hızla atbaşı gelmişti. Bölge yarışmalarında bizim enstitünün karşısında hiç bir takım tutunamamış ve böylece, o da şampiyon oluvermişti.

Köyden alınma hevesle beslendiği için güreş çok daha kolay yayılıp yerleşmişti. Toplu kır gezilerinde, türküler, ulusal oyunlar arasında giysileriyle tutuşup sert, usta güreş yapan çiftlerle karşılaşmaya başladık.

Bir hafta sonu toplantısmda çocuklardan birisi,

— Müdürümüz acaba bize birkaç boy kıspet

Kapıştılar.

yaptıramaz mı? Yaptırsa da iddialı tutuşlarda pantolon paçaları birbirinin elinde sallanıp kalmasa.

Yine Savaş'ın «Yok» lara pazar kurduğu şu meşhur yoksunluk günlerini yaşamaktaydık. Uğraştım, dolaştım bir türlü açık bir olanak yolu bulamadım. Ama yine lâf arasında bir çocuğumuzun uyarısıyle bu zorluk da şöyle yenildi:

— Müdürüm, meşin yoksa ne yapalım, çuvaldan yaptıralım. Kemerlere, paçalara meşin bulursak ne âlâ.. Bulamazsak buralarda, çift katla sağlamlığı sağlarız.

Enstitüye hazırlık kümesi öğrencilerine yaptırılan denge ve çeviklik kazandırmak için.

Kıspetler gelir gelmez hemen bir güreş günü düzenleyivermiştik. Öyle iştahlı, usta tutuşmalar oldu ki büyük güreşlerde boy ölçüşen namlı pehlivanların bile ağızlarının suları akardı bu hızlı, istekli güreşlere.

Cesaret kazandırıcı oyun.

Deniz ve göl kenarlarında yaşayıp zati yüzebilen çocukların yanı sıra kendi istekleriyle yüzmeyi öğrenenlerin oranı, aşağı yukarı % 75'i bulmuştu.

Bakanlığın direktifiyle her sabah 15 dakika beden hareketleri yapılır, bütün enstitünün katılmasıyle de ulusal oyunlar oynanırdı. Sonraları Eğitim Enstitüsünün beden eğitimi kolundan yetişmiş Osman öğretmen gelince bu işler daha da düzenine konulmuş, atletizm ve sportif oyunlar adamakıllı geliştirilmişti.

TARIM

— Burada toprak nasıl acaba, kuvvetli mi? Bu, enstitümüze ön hazırlıkların yapildığı ilk günlerde inceleme gezisi için gelen küçük topluluğun arasından bir eğitimcinin araştırmalarına başlangıç yapılmak istenilen bir sorusuydu.

— Valla, bastonu kaksak yere, hemen filizlenir gibi gelir bana. Böylesine verimli bir toprağı vardır buranın.

Yeni alınacak öğrencilerin barındırılma, yedirilip içirilme çabalarının çalkantısı içinde bunalmış bir yöneticiye böyle bir sorunun yönetilmesini, kendi kendime şöyle yorumlamıştım: «Her halde kendisinin çalıştığı okuldan farklı kalmılan en keskin ve yakınındaki konu (toprak) meselesi olmalıydı ki ilkönce buna takıldı.» Genç öğretmen, benim verdiğim karşılığı pek tatsız ve özsüz, hattâ pek kınanacak düzeyde bulmuştu her halde. Bu nedenle çarçabuk eğitsel bir yakınma konusu biçimine sokuluverilerek bir gazete yazısına sermaye olmuş bu iş. Bunu da, Tonguç'un, «Galiba senin enstitüyü ilgilendiriyor sanırım, hiç kızmadan bir oku o yazıyı..» yolundaki uyarmasıyle öğrenmiştim. Yine bu davranışının bu kerteye getirilişini,

bir başka yorumla şuna bağladım: «Köy Enstitüsü, bu eğitimcinin okuttuğu dersler ve gördüğü örnekler dışında girişeceği eylemler; sırtlanacağı görevler bakımından bir «Meçhul» dü. Ortada henüz herkesin görebileceği türde yerleşme, barınma zorunluklarını çözümleme işlerinin tozu dumana kattığı böyle belli eğitim konuları yönünden pek fukara olduğu bir dönemde, elbet tutunacak yalnız bir «Toprak» işi kalıyordu. Kurumunun sorumlusu, bu işte mademki fiziksel ve kimyasal bir analiz listesiyle çıkıp karşısına, «Azot, kireç, kil, kum, potas... yüzdeleri şu kadardır.» diyeceği yerde babayâni bir karşılıkla geçiştirdi. «Eh öyleyse ben de fırsat bilirim, yüklenirim.» demiş, yazmış bir yazıyı. Peki, istediği gibi, toprak niteliğini değerlendirecek bu yüzdeler sıralamasıyle çıkıverseydim karşısına ne yapardı? Ömründe bir fidan bile dikmemiş, ya da diktirmemiş bizim hazret, bunları hangi sorun'un tabanına yerleştirip nemene sonuçlar alırdı acaba? Oysa bir yanıyla da «toprak» a tutunmak zorunluğu bulunan Enstitümüzün toprağı da yoktu. Bu durumumuzda, hani saksıda sebze yetiştirmek isteyenlerin defterine yazdırsalardı bizi, o zaman, pek haklı bir iş olurdu bu, doğrusu.. Ama, «Buranın toprağı nasıl kuvvetli mi?» sorusu yerine, «Ne kadar toprağınız var?» deseydi, o zaman üzülerek, sıkılarak,

— Topu topu on dört dönüm. Yâni bu, «Hiç yok» demektir, bir bakıma derdim. Öğretim çabalarında güçlerimizin önemli bir bölüğünü bağlayacağımız «Toprak» olmadığı ortaya çıkınca işte o zaman kaleme sarılıp, «Öyleyse bu Enstitü ne yapacak, bugünkü haliyle bizim çalıştığımız okullardan ayrılığı nedir ki, daha şimdiden etrafında niçin bu denli gürültü koparılıyor?» yolunda haklı olacağı bir düşün'e basa basa dörtbaşı mamur bir makale döktürebilirdim.

Kocaeli-Arifiye Köy Enstitüsü meyve bahçesi parsellerini, bunlardaki ağaç sayısını ve alınacak tahmini ürünü gösterir keşif ek planıdır

Toprak yokluğundan duyduğum acı ürpertiden sızlanır görünmenin katı nedeni, şimdi aşağıda yapacağım açıklama ile çıkacak meydana.

AMAÇ

İzleyeceğimiz tarım çabalarında amacın ne olduğunu, 3803 sayılı Köy Enstitüleri Kanunu'nun buna ilişkin yargılarını gözden geçirince kesin olarak öğrenmek pek kolaydır. Bu kanunun 6. maddesinde, «Köy Enstitülerinden mezun öğretmenler tayin edildikleri köylerin her türlü öğretim ve eğitim işlerini görürler. **Ziraat işlerinin fennî bir şekilde yapılması için bizzat meydana getirecekleri örnek tarla,** bağ, **bahçe gibi tesislerle köylülere rehberlik eder** ve köylülerin bunlardan istifa etmelerini temin ederler, (....)»

Yine bu kanunun 12. maddesinde, «Köy öğretmenlerinin tayin edildikleri okullara, köy hududu içindeki ziraat işlerine elverişli araziden Köy Kanununa göre satın almarak **öğretmenin** ve **ailesinin geçimine**, okul talebesinin **ders tatbikatına yetecek miktarda** arazi tahsis edilir.

Bu iki maddeden bizim konumuza temel olabilecek düşün'leri ayıklayıp şöylece sıralayabiliriz:

1 — Öğretmen, geçimine yetecek genişlikte satın alınıp verilen toprağı, tarım tekniğine uygun olarak işleyecek, elde ettiği ürünlerde,

a) Kendisinin ve ailesinin geçimini sağlayacak;

b) Köylü için faydalı olacak özellikte örnekler vererek tarım işlerinde kanunun belirttiği öncülük görevini yerine getirecektir.

2 — Okulun uygulama bahçesinde, öğrencilere

tarım alanında gerekli bilgi ve alışkanlıklar kazandıracaktır.

Köy Enstitüsü çıkışlı öğretmen, kendisinin ve ailesinin geçimini sağlayacak tarımsal çabalarında tekniğe uygun koşullar doğrultusunda rahat bir geçim sağlayabilmek için hem iyi hem de çok ürün almak durumundadır. Bu nedenle girişeceği en doğru ve sağlam yöntemlerle sağlayacağı hem kaliteli, hem de bol ürün ve bunların getireceği elverişli kazançlar ortamı, elbet kendisine görev olarak yüklenilen yol göstericilik zorunluğunu da hizmet olarak ortaya koyma olanaklarını verecektir.

Artık Enstitümüzün tarımda uygulayacağı ana düşün'lerin neler olabileceğini ortaya koyabiliriz. Bunlardan birincisi, köye gidecek öğretmene bir yandan geçimini sağlayacak gücü kazandırmak; ikincisi de, köye ve köylüye vereceği olumlu örneklerle faydalı olabilecek bir aşamaya ulaştırmak için gerekli bilgi ve becerilerle donatmaktır onu.

Tarımda Kanun'un belirttiği görevlerin yapılmasını kolaylaştıracak bir öğretim ve eğitim eylemine nasıl ve ne gibi hazırlıklarla girebileceğimizi ele alalım. Her şeyden önce böyle bir ortamın temeli, elbet de «Toprak» olabilir. İlk ağızda bunu sağlamak için girişilecek bu yoldaki savaş, bizi saldırganlığa kadar sürecekti ve böyle de oldu. Çırpındık, uğraştık. Kamulaştırmalar, satın almalarla belli başlı bir iki ana işin yapılabileceği kadar elverişlilikteki toprak edinildi sonunda. Bunun genişliği 110 dekarı buldu.

Artık neler yapılabileceğinin ve asıl önemlisi, neler yapmamız gerektiğinin üstünde durabilirdik. İlkönce kesimimizin tarım durumunu toptan soruşturup incelemeli; kadrolarında yer alan türlerin neler olduğunu ve önem sıraları saptanmalı; komşu resmî ta-

Çocuklar fidan dikiyorlar.

rım kurumlarından ve yörede girişilip sürekli deneylerle varılmış sağlam sonuçları gözden geçirerek «Toprak» ımızın tarım nitelikleriyle özelliğindeki genel gücü öğrenmeliydik. Araştırmalarınızın bütün bu yanlarını tamamladıktan sonra artık tarımımız için gerekli çabalara girişme düzeyine ulaşılmıştı. İşin burasında, olanaklarımızın sınırı içinde kalınarak, bize iki anayol görünmüştü:

Sebze bahçesinden bir görünüş.

1 — Enstitümüzün a) Sebze, b) Meyve, c) Hayvan yemi gereksinmelerini sağlamak;

2 — Kesimimizde daha geniş yer tutmuş bulunan tarım türlerini, koşullarımızın elverişliliği oranında ele almak, böylece bunların üretimindeki yöntemlere ilişkin bilgileri kazandırmak ve bu yolla ayrıca Enstitünün başkaca küçük ihtiyaçlarını karşılamak.

İşte çabalara ve uygulamalara, bu iki doğrultuda girişildi.

SEBZE BAHÇESİ

Enstitü mevcudunun sebze üstüne tüm yiyeceğini karşılamak için topraklarımızdan 40 dekarı bu işe ayrılmıştı. Yazlık sebzelerin bütün türleri (Domates, biber, patlıcan, fasulye... gibi); kışlık sebzelerin de hepsi (Prasa, lahana, kereviz, ıspanak... gibi) yetiştirilmişti. Bu işler için Enstitünün kendi sıcak yastıklarında hazırlanan fideler kullanılmış; dikimden artanlar da çevredeki köylere bedava dağıtılmıştı. Kimi zamanlar toplanan sebzelerden fazlası, Enstitü Döner Sermayesi'nce Adapazarına götürülüp halka ucuz fiyatla satılmıştı. Bakanlığa yolladığım 10.3.1942 tarih ve 124 sayılı raporumda bu işle ilgili olarak verdiğim bilgiyi buraya alıyorum: «Muhtelif sebze fideleri yetiştirmek için şimdilik tuğladan 4 × 8 metrelik üç tane sıcak yastık yapılmıştır. Bu yıl için 35 000

Prasa fideleri hazırlanıyor.

patlıcan, biber, domates fidesi yetiştirildi. Yastıkların çerçeveleri tamamlanınca bu miktar muhtelif cinsten olmak üzere 100 000'e çıkarılacaktır. Ayrıca 6 dekarlık yere Enstitünün bir yıllık ihtiyacını karşılayacak şekilde soğan ekilmiştir.

Daha açık bir bilgi vermiş olmak için yine Bakanlığa yolladığım 20.5.1943 tarih ve 778 sayılı raporumda sebze ekimi ile ilgili şu bilgiler saptanmıştı: «1 — Bir dekar yere 1713 ocak sakızkabağı, 2 — Bir ar yere 269 ocak hıyar, 3 - 2 dekar yere 16 kilo çalıfasulye, 4 — Bir dekar yere 4000 kök sırık domatesi fidesi, 5 — Bir dekar yere 6000 kök kemer patlıcanı fidesi, 6 - 2 ar yere sultanî bamyesi; 7 — 300 metre kare yere 2 kilo ayşekadın fasulyesi, 8 — 3 dekar yere 18 kilo oturak fasulyesi, 9 — 3 dekar yere 3 kilo karaca, 10 — 150 metre kare yere 6 kilo arpacık soğan, 11 — 400 metre kare yere 25 kilo sarımsak, 12 — 3000 kök kıvırcık salata fidesi, 13 — 1000 kök marul fidesi, 14 — 50 metre kare yere maydanoz, 15 — 100 metre kare yere kırmızı fındık turpu, 16 — 50 metre kare yere dereotu, 17 — 25 metreye su teresi, 18 — 100 metreye lahana tohumu, 19 — 100 metre kareye prasa tohumu, 20 — 50 metre kareye kök kereviz ekilmiştir.

Bakanlığa yolladığım 20.5.1943 tarih ve 778 sayılı rapora sebze bahçesinden elde ettiğimiz sebzelerle ilgili olarak düzenlenilip konulan tabloyu buraya olduğu gibi aktarıyorum:

«Bir yıl içinde istihsal edilen sebzeler:

1 — 80 kilo ıspanak, 2 — 2951 kilo prasa, 3 — 2350 kilo lahana, 4 — 40 kilo karnabahar, 5 — 688 kilo kök kereviz, 6 — 20 kilo havuç, 7 — 44 demet taze soğan, 8 8— 436 demet sarımsak, 9 — 319 de-

met dereotu, 10 — 460 demet maydanoz, 11 — 84 marul, 12 — 32 demet kıvırcık salata, 13 — 5827 kilo sakızkabağı, 14 — 1311 kilo taze fasulye, 15 — 1431 kilo patlıcan, 16 — 1401 kilo dolmalık ve sivri biber, 17 — 1341 kilo domates, 18 — 1900 adet hıyar, 19 — 5855 kilo patates, 20 — 410 kilo semizotu, 21 — 105 kilo sebze pancarı (turtuşuluk) 22 — 622 kilo kurusoğan, 23 — 25 kilo sarımsak, 24 — 49 kilo bakla, 25 — 39 kilo taze bezelye, 26 — 165 kilo bayır turpu.

ÇİÇEK BAHÇESİ

Enstitünün aşağı bölümdeki ana yapısının önü harap, kapısı da gelişigüzel ve derbeder bir giriş yeriydi. Tarım Başı Hakkı Tanberk, çiçek bahçesi için ayrılan yere şöyle hoş bir biçim vermek için ikinci dönem öğrencileriyle (V ve V. Kümeler) benzer bahçe plânlarını incelemişler, burada setler, merdivenler yapmayı düşünmüşler, özel bölümlere kesimimizdeki süs ağaçlarından, bodur tiplerin ünlülerinden ve ayrıca Akdeniz bölgesi soylarından kimi örnekler dikilerek iyi bir koleksiyon meydana getirilmişti. Giriş'e bir pergola yaptırılarak burası pek düzenli, güzel, iç açıcı bir biçime sokulmuş ve böylece bu çaba ve uygulamalarla bir çiçek bahçesinin ne yolda yapılabileceği üstüne bilgi ve beceriler kazandırılmıştı.

MEYVE BAHÇESİ

Bu bahçe, 1941 yılında Enstitümüzün ve gerektiğinde de bütün enstitülerin meyve gereksemelerini karşılamak üzere kurulmuştu. Durmak, dinlenmek bilmeyen ve hiç bir zorluk karşısında tedirgin olmayan Tarım Başı Hakkı Tanberk'in çelik gibi dirençli, bunun yanında hep ayakta kalmış izleyici çabaları öğ-

rencilerimizin de yılmaz emekleriyle yaratılmış gerçekten ortak bir tarım anıtıydı.

Enstitilmilze konuk olarak eşiyle birlikte gelen Londra Üniversitesi Pedagoji Profesörü Mr. Hamley, bizim bu meyve bahçesini dolaşmış, sorup soruşturarak amaçlarımız ve kuruluş için harcanan emekler üstüne istediği bilgileri aldıktan sonra demişti ki:

— Bir yabancı, sözgelişi ben, asil Enstitil kapısından girmeyip de şu çok güzel meyve bahçesinin bir kenarcığından usulcacık sızsaydım ve ayrıca bu meyve bahçesinin öğrenciler tarafından kurulduğunu öğrenseydim, yalnız bu milkemmel ve imrenilecek anıta

Bir öğrenci kendi başına topladığı sebzeleri götürüyor (Aliye Şenol)

bakarak şu yargıya varırdım: «Bu Enstitü, çağımızın gerçekten büyük ve modern bir eğitim kurumudur.»

Meyve bahçesi kurulurken özellikle hem bütününün içindeki orantılar gözönünde bulundurulmuş, hem de tutulan ve iyi türlerden meydana getirilmesine önem verilmişti. Ayrıca ihtiyarlayıp çabuk eskiyen ağaçlar aradan çıktıktan sonra geride, yine bağımsız iyi bir meyve bahçesinin kalmasını oluşturacak bir düzen hesabı yapılmıştı. Sözgelişi, şeftaliler, uzun ömürlü elma, armut ve erik... gibi ağaçlar arasında yer almıştı. Buraya dikilmiş meyve ağaçlarının sayı ve türleri şöyleydi:

9 türde 403 elma, 5 türde 70 armut, 5 türde 70 erik, 4 türde 40 kiraz, 3 türde 320 vişne, 18 türde 1400 şeftali, 48 ayva, 59 bodur elma ağacı ki bunların hepsinin toplamı 3412'dir.

Ayrıca bahçenin fidanlık bölümüne yeşil çit için 40 000 maklora fidanı, 4000 sepetçi söğüdü çeliği, 3000 kavak çeliği ki topunun tutarı 47 000'dir. Bunlardan başka Enstitü alanına 117 akasya dikilmişti. Biz sebze bahçesiyle meyve bahçesinin bulunduğu gözün alabildiği kadar güzel ve düzenli yerin adını **Enstitü Cenneti** koymuştuk.

28 KÖKÜN ÖYKÜSÜ

Öğrencilerimizden Hüseyin Naz, izinle köyü Kestel'e gittiğinde, arkadaşı Arifiye'den ona bir mektup yazmış, demiş ki: «Aman Hüseyin buraya gelirken, birkaç çilek fidesi getir de burada üretelim. Böylece millet ilerde bol bol çilek yer, mis gibi bu çilekleri yedikçe bizi anarlar.»

Dönüşünde Hüseyin 28 kök çilek getirmiş ve he-

men bekletmeden de bir kenara dikmişler, bahçıvan Ali Dayı, bu tür meyveyi bilmediğinden yakınmış. «Sen hiç merak etme. Bakım işini biz izleyeceğiz.» diye onu rahatlığa erdirmişler. Bizim Hüseyin'in Kestel'den getirdiği 28 kök, sonraları koca bir tarla oldu ve böylece öğrencilere sık sık çilek kompostosu verildi ve kilosu da 50 kuruştan öğretmenlerin, hizmetlilerin evlerine satışlar yapıldı.

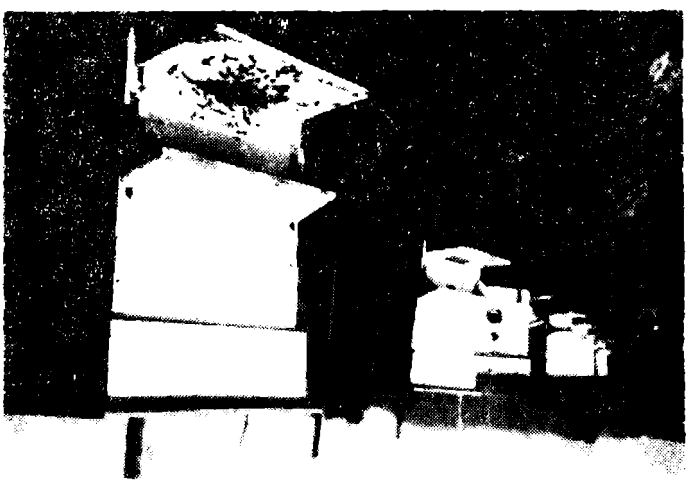
ÖBÜR EKİMLER

Meyve ve sebze bahçesi dışında gerektikçe köylerinde ekimini yapma zorunluğunda kalacakları öbür türlerin de tarımında bilgi ve pişkinlik kazandıracak ölçüde ve bu arada Enstitümüz ihtiyaçları için yararlılıkları düşünülerek hayvan pancarı, şeker pancarı, süpürge ve bunlardan başka mısır, buğday, yulaf... gibi tarla ürünlerini ilgilendiren ekimler yapılmıştır.

ARICILIK

Enstitümüz kesiminin kimi bölgeleri arıcılığa pek elverişlidir ve bu iş de babadan görme verimsiz bir tulumla yürütülmektedir. Geçimini tarımdan sağlayacak, bu alanda da köylünün önüne düşüp iyi örnekler vermesi istenüen öğretmenin iyi bir ortamda kazançlı bir tarım dalı olan arıcılığı öncelikle ele alabilmesi için Enstitümüzde ileri bir metotla izlenilecek çabalar harcanması gerekiyordu. Pek yerinde olduğunu bildiğimiz bu düşüncemizi gerçekleştirmeyi içtenlikle istiyorduk ve bu arada böyle bir fırsat da çıktı. Haber aldık ki geçimini Bulgaristan'da arıcılık yaparak sürdürmüş bir bayan göçmen, İzmit'te yerleşmiştir. Bu konuda uzmanlık kazanmış ve arıcılık için Bulgaristan'da açılan bir sergide bakıcı ve yetiş-

tirici olarak «En iyi arıcı» diye seçilen bu bayanın kurumumuzda bir görev almaya istekli bulunup bulunmayacağını öğrenmek istedim, kendisine bir arkadaş yolladım. Görüşmüş, Bulgaristan'dan getirdiği bütün kovanlar satın alınır, emeklerine karşılık her ay istediği para da verilirse gelebileceğini söylemiş. Koşullarını kabul ettik ve bayan Sıdıka'yı Enstitümüze usta gösterici olarak aldık. Tarım Başı Hakkı Tanberk kovanları daha önce incelediği zaman beğenmişti zati.

Bulgaristan'da, «En iyi arıcı» diye seçilen Bn. Sıdıka'nın Enstitümüze getirdiği kovanlardan birkaçı.

Çabalara girişildi. Köyde kendi başına örneklik işler yapmak durumunda bulunacak öğrencilerimizin arıcılığın yararlı yönlerinde hazırlanması ve bu işlerde ustalık kazanmaları için gösterici bayan Sıdıka, canla başla uğraşıyordu. Bu kovanların yapısı ve düzeni pek beğenildiği için Tanberk'in isteğiyle öğrencilerin ilerde kendi kendilerine yapabilmeleri olana-

ğını hazırlamak amacıyle işlikte meydana getirilecek bu örneklerin yapımı üstünde ilgili öğrenciler çalışmışlar, bu yolla ayrıca kovanlarm çoğaltılması da sağlanmıştı.

Yalnız bizim Kocaeli Valisinin nedense arılara karşı bir türlü vazgeçiremediğimiz hoşlanmazlığı zaman zaman depreşir, hep de başkalarının yanında sataşırdı:

— Müdür bey, bu arı işinden vazgeçin. Burada arı olmaz.

Bir gün İçişleri Bakanı ile beraber gelmişti Enstitüye. Bahçede dolaşırken Bakan beyaz kovanların uzaktan pek güzel göründüğünden sözedince Vali yine tutturdu:

— Beyefendi, görünüşleri, güzel ama, boşuna! Müdür beye bir türlü anlatamıyorum burada arı olmayacağını.

Vekil, «Niçin?» gibilerden Valinin yüzüne baktığı zaman,

— Efendim, burada zakkum bol. Çok da tütün ekiliyor. Bunların balı «deli» olur.

İşin açıklanması yolundaki düşüncem sorulduğu zaman dedim ki:

— Evet doğrudur. Çevremizde zakkum alabildiğine boldur. Bir hayli de tütün ekilmektedir. Yalnız Vali beyin bu konudaki görüşü sağlam bir temele oturmamaktadır. Hesapta da bir yanlışlığı vardır. Nedenini açıklayayım: Bizim kesimimizde tam beş il var. Bu beş ilin sanki hepsi de zakkumlu ve boydan boya tütün ekim bölgesiymiş gibi ortaya atılmış bir düşün ve hesaptır bu. Oysa biz, arının hoşlanacağı, temiz bal yapacağı normal ve elverişli bölgeleri düşünerek «Arı yetiştirme işi» ni ele aldık. Bu tutumumuzda hiç de yanlış ve çürük bir yan olmadığı meydan-

da. Sonra Vali beyin düşünce ve hesabı dışında kalan başka bir yönü de var bu işin. Biz zakkumlu ve bir tütün ekimi alanındaki arıcılığın sonucu ile ilgili bir örnek de vermiş oluyoruz öğrencilerimize. Bundan ayrı olarak şimdi arılara geçen yılki «Deli bal» ı yediriyoruz. «Acaba bu deli balı kimyasal bir işlemle akıllandırmayı (!) başarabilir miyiz?» diye yeni bir deneye girmiş bulunuyoruz. Yani arılara lâboratuvar görevi vermiş bulunuyoruz. Belki de iyi sonuç alınır.

Vali, tutumumuzun doğruluğunda eleştirecek en küçük bir yan bile bulamamış olacaktı ki gık demeden verdiğim karşılığı dinledi ve hele kendisi için pek ilginç göründüğünü sandığım deney öyküsünü öğrendikten sonra bir daha bu konuya hiç mi, hiç yanaşmadı.

ÇİFTLİK

Meyvecilik ve sebze yetiştirme işi yoluna konulmuştu. Bu yönden hiç bir sıkıntımız yoktu. Yalnız tahıl ve hayvan yemi tarımı ile kümes hayvancılığı, bağcılık, ipekböcekciliği işleri açıktaydı. Gerçi İstasyon arkasındaki avuç içi kadar yerimizle köylüden kiraladığımız tarlalarda bu işi yürütme yolunda elverişli olanaklar hazırlıyorduk ama yetersizdi bu. Artık bu türden üretimin de yerleşmesi yolunda bir şeyler yapmalıydı. Doluya koyup almayan, boşa koyup dolmayan hesapların çıkmazında bunalmaya başlamıştım. Sıkıntımı bizim Tarım Başı H. Tanberk'e açıkladığım zaman o, her zamanki iyimserliğinin rahatlığı içinde,

— Doğrusu herkese parlak gibi görünen belli dallarda imrenilecek kadar, gelişmiş tarım işlerimiz bence de yarım ve gedik. Bu sorun her zaman aklımda. Ne yapıp yapıp bu kapalı yolun kapısını açacak,

zorluklarını da çözümleyeceğiz kanısındayım. Siz hiç merak etmeyin. En iyi çareyi bulacağıma güvenim var, dedi.

Tanberk'in boş konuştuğunu hiç görmedim. Böyle söylediği zaman böyle de yapacağı yolunda bir şeyler sezinlemiş; bir şeyler düşünmüş, kimi umutlar da belirmiştir her halde. Bu konuşması, sanki iş yarı yarıya olmuş kadar rahatlamıştı beni... Aradan epey zaman geçmişti. Tanberk araştırmasını yapmış, aklının kestiği yere kadar ilerletmiş bu konuyu, sonunda:

— Müdür bey. Sapanca Gölünün kuzeyinde bir tarla buldum. Sahibiyle de anlaştım. Döner Sermaye'ye pek ucuz fiyatla satın alabileceğiz. Sonra bunun en heveslenilir yanı da, bütün çevre hazine malı. Kolayca kendi sınırlarımız içine alabileceğimiz şöyle böyle 600 dekardan fazla yer var. Beraber gidelim, bir kez de siz görün.

Bir gün sabah erkenden önce Göl kenarındaki balıkhaneye gittik. Oradan motorla göreceğimiz yerin kıyısına çıktık. Yeri dolaşmaya başladık. Hayli yabanî zeytin ağacı vardı. Yeri gördük. Vaktiyle sağda, solda bağcılık da yapılıyormuş. Sonra, «Bu iş tutmuyor» diye bırakılmış. Toprağı, almayı kararlaştırdık. O zaman Tanberk burada kurulacak çiftlik için tasarladığı planı şöyle açıkladı:

— İlkönce burada çift hayvanlarının çekileceği ahır, tarım çabaları için gelecek öğrencilerin barınmasına elverişli bir yerin bulunacağı yapıyı kurma işine hemen girişmeli. İşin birçok yanlarını, bir kuruluş ve işletme planı hazırlayıp size getirdiğim zaman rahat rahat konuşuruz.

Tarlayı satm aldık. Yapı için bir ekip yolladık. Projeye göre işe başladılar. Bina işi bitti. Çocuklar sürüp ekmeye başladılar. Bir yandan da 40 dekarlık

bir yerin bağ kurma amacıyle kirizmasına girişildi. Bir gün Tanberk buraya verilecek biçimi, her tarım dalma nerelerde ve ne kadar yer ayrılacağmı gösteren planıyle çıkageldi yanıma:

— Ne yapacağımızı kararlaştırınca, yapılacak şeyler de kolaylaşır. (Elimdeki kâğıtta çizilmiş kabataslak yollar ve bunların kenarlarmm ağaçlandırıldığı görülmekte. Tahıl ve hayvan yemi tarımının yapılacağı yer sınırlandırılmış.) Yabanî zeytinlerin budanması işlerine başlatıyorum. Gerekli kimselerle konuştum. İzmir'den yeni fidanlar isteyip şöyle temelli bir zeytinlik yapacağız. Sonra bizim kesimimizin kimi yerlerinde ipekböcekçiliği vardır. Bunu da düşünerek şurada (Kâğıttaki yerini gösterecek) bir dut bahçesi, bir böcekhane kuracağız. Yol kenarlarına dikeceğimiz meyve ağaçları hem süs, hem de yararlılık bakımından bizim çocukların ilerde bu yoldaki tutumları için ekonomik bir örnek olacaktır.

— Hakkı'cığım, yalnız yakın köylüler bağ işinc gülüyorlar. «Burada sis var. Bağı barındırmak zor. Kuruyup gidecektir» diyorlar.

— Müdür bey, bakmayın siz onların böyle söylediklerine. Bu yörede istediğimizden âlâ bağ olur. Toprağın fiziksel yapısı, iklim... bu iş için her şey elverişli. Sonra da akıllı çiftçilerin bir sözü vardır, derler ki: «Zeytin ağacı ile üzüm kütüğü hoşlandıkları tabanda buluşurlar.» Ben, işi de inceledim. Buralarda vaktiyle bağ kurulmuş, olmuş. Ama köylüye uzak düşmüş, zor gelmiş, bakımın arkasını bırakmış ve kurulmuş bir iki bağ da kuruyup gitmiş. Baksanıza, eğer istenilseymiş burada büyük zeytinlikler kurulabilirmiş. Ama çaba gerek. Eksik olanı, bu. Hele biz yapalım da görecekler, sonra da onlar yitirdikleri bu verimli işe yeniden başlayacaklar.

— Buradaki tarım planınıza daha neler giriyor? Bu konuda seni dinledikçe keyifleniyorum doğrusu..

Yetiştiricilik bakımından modern bir çiftlik biçimine girer burası, anlayacağınız bizim zengin bir lâboratuvarımız olacak burası. Kesimimizde yaşayan, yapılan tarım türlerinin tümü için bilgi alınacak, deneyler yapılacak bir lâboratuvar. Bağı var, zeytini var, dut bahçesi, hayvancılığı var. Demek oluyor ki yöntemli çabalar ilerde zeytinyağı, sabun, pekmez, şarap, peynircilik... gibi tarım zanaatlarına, ipekböcekçiliğine en doğal ortamlar verecektir.

— Düş görüyorum gibi geliyor bana..

— Ama bilgili emeklerle gerçekleştirilecek bir düş. Şimdi sizi bir yere götüreceğim. Kuytu ve akarsuyu olan bir yer. Burasını turfanda sebze için kestirdim gözüme. Daha bitmedi, göl kenarında suda yüzen kanatlılar için de bir kümes kuruluyor, buna başlandı bile. Enstitümüzün kendine yeterlik eksenindeki yörüngesine girmesi için alınan ekmek kapıları bunlar...

— Hepsine aklım yattı da, şu göl kıyısında kazlar için kurulan kümes de noluyor, ne bekliyoruz bundan? Bir de şunu açıkla bari..

— Bence büyük gelir kaynaklarından biri olabilir. «Kaz ciğerciliği», pahalı ve verimli bir iş dalı. Nasıl olsa su bedava, yem de bol. Baktık ki söktüremedik. Enstitü mutfağı için yararlı yanından bol bol faydalanırız.

— Konuyu şimdi daha iyi kavradım ve daha da aydınlandım. Amaçlar, bizim yetiştiricilik doğrultusunda vazgeçemeyeceğimiz kadar sağlam. Şimdi bu düşünülüp kararlaştırılanların gerçekleşmesi yolunda geceyi gündüze katıp girişilecek savaş için yetkilerimi, güçlerimi ortaya koyacağım. Bunun başarısın-

daki bilyük pay, senin olacak Hakkı! Nasıl burada meyve bahçesiyle, sebze işlerinde bizi her yönilyle doyuran bir sonuca varmışsak bu yepyeni anlayış çerçevesi içinde ele alacağımız, çabalarm da benzer başarılara ulaşmasını dileyeceğim.

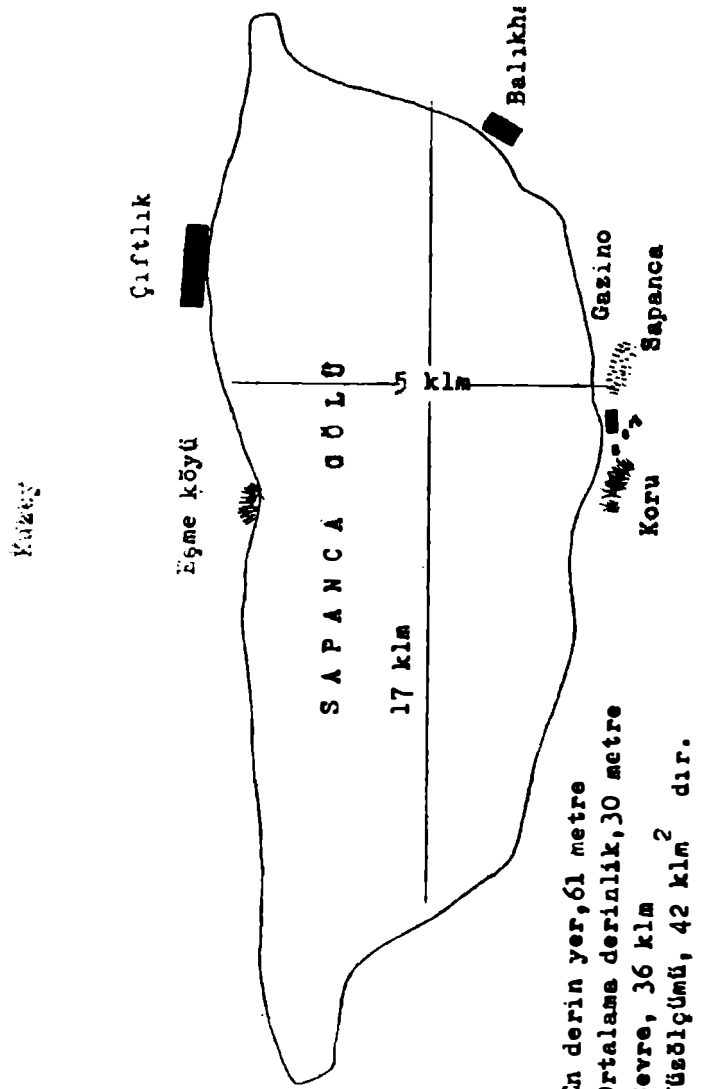
Bu konuyu bitirmeden önce tarımsal çabalarm gerektiği zamanlarda her alanda kendilerini esirgemeden çalışan iki öğretmeni, Mustafa Eyuboğlu ile Şeref İnsel'i anmak isterim. Eyuboğlu, en ağır işler içinde bile bildiklerini vermek, değerlendirmek yolundaki içtenliği ile ayrıca iyi ve çelebi bir insan olarak da çevresinin sevgisini kazanmıştı.

★

BALIKÇILIK

SOLUK VE BALIK

Hemen üç kilometre batımızdaki Sapanca Gölü'nün ön olanaklarını bizim çocuklar keşfetmişler, bizi de arkalarından sürüklemişlerdi. Sıcak günlerde yüzüp serinlemek için fırsat kollarlar, soluğu Göl'de alırlardı. Çok işittim. «Haydi soluk alalım.» parolasını; «Soluk, sağlık demektir» i, dillerine virdetmişlerdi. Gitmişken iç çamaşırlarını suda bir çırpıyorlar, o zaman daha da rahatlıyorlardı. İlk günlerde buraya kaçak giden pek acemi bir çocuk, yüzmek için yalnız başına girdiği Göl'de boğulmuştu. Bu olay, bizi sıkı bir disipline zorlamıştı. Kendi kendine soluk almaya, paydosu çekmiştik. «Bir insanın yaşamına malolabilecek böyle bir sağlık kaçakçılığı, bizden ırak olsun!» deyip işi kesip atmıştık. Artık hep topluca gidiliyordu. Yüzme bilenlerin bir görevi vardı bu soluk almada: Bir arkadaşma yüzme öğretecekti. Bu yoldan yüzme öğrenenler epeyce çoğalmıştı. Biz böyle hep bir-

Sapanca Gölü, bize bol ve lezzetli balıklar verdi. İçinde yüzdük, kürek çektik, motorlarla üstünde cirit attık. Çevresinde de gazinomuz, dinlenme evlerimiz, zengin bir çiftliğimiz ve de bir balıkhanemiz vardı. Anlayacağınız, bu kuş uçmaz yerleri «Cennet» e çevirmiştik.

likte Göl'e gidiyor, geliyorduk. Ama kıyılarda oturan köylerden hiç birinin, hattâ kalabalık nüfuslu Sapanca'nın bile su ile alışverişi yoktu. İn-cin top oynuyordu yörede. Topu topu Sapanca'nın bir kayığı, belli günlerde karşıya para ile köylüleri taşıyan bir motoru vardı.

Çocuklarla topluca bir «Soluk alma» seferinde Tonguç da bize katılmıştı. Göl'ün kıyısı bayram yerine dönmüştü. Yüzenler, gömleğini, donunu yıkayanlar mı istersin, gırıla.. Bu işi yaparken türkü söyleyenler mi ararsın. Bir başka âlemin coşkunluğunu bize de tattırıyorlardı. Birkaç öğretmenle şöyle bir kenarda oturmuş, fıkır fıkır hayat taşan bu dünya bizi öylesine keyiflendirmişti ki, kendimizden geçmişiz. Tonguç'un kalın sesi, hepimizi uyandırdı:

— Yahu Edip, zaptedilecek bir ülke daha çıktı karşınıza demek?

— Kendiliğinden teslim olmuş bir ülke şimdi burası, millet «soluk alıyor» görüyorsunuz. Koca Tonguç hemen bir takılma ipucunu yakaladı bu karşılığımdan:

— Soluk alıyor ama, balık almıyor. Nasıl Göl üstüne bir şeyler öğrenebildin mi bari?

— Ufak tefek şeyler.. Bir kere balıkçılık yok. Yapılmıyor da. Bunun nedenini sordum yerlilere. Dediler ki, «Eskiden buranın adını ıkara (her halde verimsiz anlamına olacak) koymuşlar. Göl'de, balıkçılığın piri sayılan Kazak'lar bile dikiş tutturamamış. Bir şey olmaz burada. Eskiler hep böyle söylüyorlar..»

— Peki ama aklım ermedi bu işe benim, diye Tonguç meseleyi eşeledi: «Balık mı yok Göl'de, yoksa var da tutmasını mı bilmiyorlar? Sorun'un asıl araştırılacak yanı bu olmalı.

— Balık olmasına var da, anladığıma göre kıyı ahalisi bu işe sokulup girmemiş. Ben, Sapanca'da bir gün sorup soruşturdum bu işi. Dediler ki, «vaktiyle buraya yerleştirilen Kazaklar çok balık tutuyorlarmış ama nedense rahat bırakmamışlar. Onlar da can korkusu ile bırakıp gitmişler buralarını.» Karanlık bir hikâye doğrusu bu..

— Peki, yerli halkla ortak olarak bu işe bir girişim olanağı da yok mu acaba?

— Hayır yok. Zanaatları doğrudan doğruya balıkçılık olan bir iki adamla konuştum. «Beraber balıkçılık yapalım» dedim onlara, yanaşmadılar. «İsterseniz aylıkçı dururuz. Kayığı, takımı verirsiniz, balık avlarız» yolunda diktiler cevabı. Yâni anlayacağınız, «Havadan para alalım.» demek istiyorlar.

— Anlaşıldı. Bu işle yakından ilgilenip yapabileceklerimizi, adamakıllı öğrenme yoluna girelim. Ben Ankara'ya dönünce bunun adamını bulmak için bir araştırma yapayım bakayım.

TONGUÇ'TAN SELÂM GETİREN HIZIR

Göl kenarındaki konuşmamızın üstünden öylepek uzun zaman geçmemişti.

— Edip bey, size Hakkı beyden selâm getirdim, buyurun mektubunu da. Ben Münakalât Bakanlığı Balıkçılık Mütehassısı İsmail Özkul. Sizin Sapanca Gölünü inceleyeceğim. İyi sonuçlar alınacağını umarım. Sonra da size bu işte öncülük yaparım.

— İsmail beyciğim, benim anladığıma, sizin de şöyle üstünkörü belirttiğinize göre, Sapanca Gölündeki balığı avlama olanaklarını yedeğe almak, temel işimiz olacak. Ama baştan açıklayayım, bu işe yatıracak paramız yok bizim.

— Edip bey, bunlar sonraki işler. Hele bir kez Göl'den faydalanıp faydalanamayacağımızı öğrenelim bakalım. Şimdiki meselemiz asıl bu.. Ben diyorum ki, hiç durmadan işe girişelim. Yanımda çok iyi bir balıkçı reisi de getirdim. Eğer benim bildiğim gibi bulursak Göl'ü, balık avı işine, hiç beklemeden başlayabiliriz. Bana, bu işlere yatkın bir arkadaş verebilecek durumda mısınız?

— Elbet.. Bu konuda yüzümüzü ağartacak en güvendiğim bir öğretmeni verebilirim. Kendisi, İzmitlidir. Yâni bir kıyı çocuğu. Yüzer, iyi kürek çeker. İyi yelken kullanır ve genel olarak balıktan da anlar.

— Oh oh, ne âlâ!.. Desenize ki, bu iş için biçilmiş kaftan. Biz öğrendiklerimizi ona aktarır, yapılacakları da anlatırız. Yolcu yolunda gerek, hemen Sapanca'ya gidelim. Orada bir kayık kiralayalım. Göl'ü iyi tanıyan birisini bulalım. Şöyle sağı, solu bir kolaçan edelim de öğreneceklerimizi öğrenelim. Sonra buraya dönüp yapacağımızı, edeceğimizi bir gözden geçiririz.

Ben bizim Muammer Köseataç'ı yanlarına kattım, gittiler. Akşam üzeri buluşunca sorunumuzun başına oturduk. İsmail Özkul gerçekten bu işlerin dört başı mamur uzmanı imiş. Bu, ortaya koyduğu düşün ve önerilerden, bundan başka da bana yayınlayıp armağan ettiği «Sularımızın Mahsulleri» kitabından pek iyi anlaşılıyordu. Ayrıca balıkçılığın iş örgütündeki uzmanlık ilişkileri, kendisinin hatırı sayılır bir organizatör olduğunu da gösteriyordu.

— İş tamam Edip bey. İki kayık, bir ığrıp, bir de uzatma ağı size yeter de artar bile bu iş için.

— Aman İsmail bey, bizim bunları almak için hiç paramız yok. Asıl güçlük burada bence.

— Onun kolayını bulacağım ben canım. Bunda merak edilecek bir şey yok. Kredi ile alırız, İstanbul'daki tanıdık tüccarlardan. Hemen yarın yola çıkalım. Siz de gelebilir misiniz bizimle?

Ertesi gün takım taklavat İstanbul'a yollandık. Doğruca Balık Pazarı'nda bir tüccarın yazıhanesine. Bunlar Yunanistan'a, İtalya'ya özel gemilerle balık yolluyorlarmış. İsakidis adındaki bu tüccar, İsmail Özkul'a pek itibar gösteriyordu. Onun anlayacağı bir dille bizim işimizi, hangi amaçla getirildiğimizi anlattı. Adam,

— Ne isterseniz hepsini hazırlatacağım. Parası için de hiç merak etmeyin, sıkıştırmam sizi.

İki kayık, iki ağı 600 liraya verdi. Döner Sermaye'nin parası oldukça bu borcu ödeyeceğimiz konusunda anlaştık. Her şey tamamdı bizce.

Balıkçılık Başı olarak öğretmen Muammer Köseataç işin başına geçti ve Ağustos 1941'de çabalara girişildi. İsmail Özkul'un hazırladığı plan doğrultusunda usta gösterici Ömer Reis'le çocukların yaptığı balıkçılık gayet iyi bir yol tuttu. Bakanlığa balıkçılık işleri üstüne verdiğim 2.IX.1941 tarihli raporda şunları yazmışım: «... Balık mevsimi olmamasına rağmen 938 kilo muhtelif cinsten balık avlanmıştır. Çocuklara vasatî olarak haftada iki defa balık verilmiştir.» Avlama işleri yolunda ve umut vericiydi. 11.X.1941 tarih ve 1261 sayılı Bakanlığa yolladığım raporda durum şöyle belirtilmiştir: «h) İki ay içinde 3.000 kilo balık tutulmuştur. Bunun bir kısmı talebeye verilmiş; bir kısmı da Adapazarı'nda, Sapanca'da satılmıştır.»

Her şeyimiz tamamdı ama bir yanımız açıkta idi. Köseataç bir gün bundan şöyle yakınmıştı:

— Benzetmek gibi olmasın ama biz, balıkçılık alanında çırılçıplak bir adam durumundayız. Ağları, çektikten balıkları aldıktan sonra yorgunluğumuzu gidermek için fellik fellik bir gölge arıyoruz. Balığı koymak, öğrencilerin yağmurda barınması, gerektiğinde dinlenmesi için mutlaka üstü örtülü, kapalı bir yere gereksememiz var.

— Doğru elbet. Böyle bir şey istemekte yerden göğe kadar hakkın var. Yalnız şimdi her yanda yapı işlerimiz öylesine hızlı gidiyor ve o kadar da hemen bitirmek zorunda olduğumuz işler var ki bir balıkhane kurma işi için ancak bir fırsatını kollayacağız gibi geliyor bana. Temelinde, duvarında çalışacak; bunların başında bulunacak bir de öğretmen gerek. Dengine getirince hemen atlarız işin üstüne.. Bunları orada dinleyen Hikmet Hoca, Muammer'in imdadına yıldırım gibi yetişti:

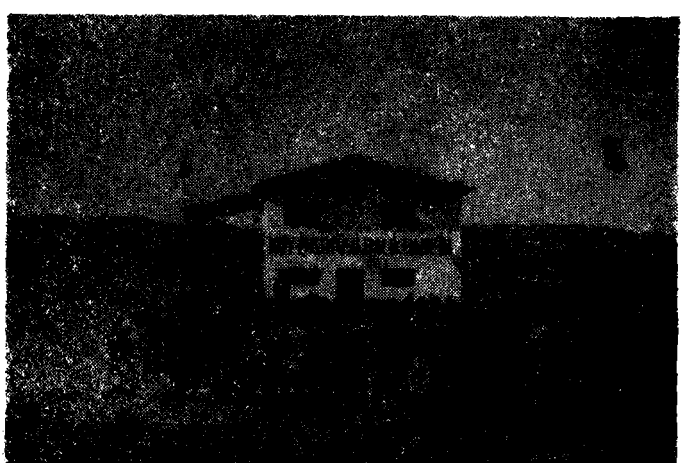
— Hiç durmadan atlayalım işe Müdür bey. Bulduğum çare şu: Başlangıçta, balıkçılık ekibini duvarcılardan ayırırız. Tuğla, çimento, kireç.. gibi gereçleri yollarsınız. Burada taş bulunur, kum da bol. Biz, çocuklarla kafa kafaya verir; Muammer, Aziz hep beraber oturur, verilecek programa göre, bir plan hazırlarız. Yapının başına da ben geçerim. Hızla bu balıkhaneyi çıkarırız ortaya. Yalnız başka bir mesele var. Balıkhanenin kurulacağı kıyıdaki yer için Sapanca Bucak Müdürü'nden izin almak gerek.

Müdür de öğretmenlikten ayrılmış bir yönetici olduğu için haklı her isteğimize, eyvallah! derdi. Daha ertesi gün açtım işi ona, tamamdı. Savsaklamadan giriştik işe. 1942 yılının mart sonlarında balıkhanenin kuru yapısı ve doğraması bitirilmişti. Bu arada bize kredi ile yardım eden ve gerçek bir dost gibi davranan balık tüccarı İsakidis demişti ki:

— Edip bey, savaş içindeyiz. Her yerde yiyecek darlığı var. Balıkhaneye tuzlama yerleri yaptırmayı unutmayın sakın. En azından bu, 20.000 kiloluk olmalıdır. Tatlı suyun tuzlu balığını pek tutmazlar ama, böyle kıtlık günlerinde Bulgaristan, Orta Doğu çeker sanırım. Belki buralara satabilirsiniz. Döner Sermayeniz için bir gelir kaynağı da olur bu iş.

HAYIRLI, UĞURLU OLSUN!

1942 Mayısında balıkhane her şeyi ile tamamdı. Göle karşı geniş balkonu, bunun arkasında öğrencilerin yatacağı geniş bir salon; alt katta avadanlıkların konacağı yer, yine burada 20 tonluk tuzlu balıkların dinlendireceği havuzlar vardı.

Balıkhanenin açılış töreni (1942).

16.V.1942'de balıkhaneyi işletmeye açma töreni düzenledik. Tren yolcularının görebileceği biçimde ve

büyüklükte, duvara «Köy Enstitüsü Balıkhanesi» diye yazılmıştı. Bunun üstünü bezle kapadık. Perde açar gibi örtüyü çekince bu yazı çıktı ortaya. Çocukların, başlarında Muammer Köseataç'la Hikmet Öz'ün çabalarıyle hiç yoktan meydana çıkarılan bu güzel kurumun Enstitümüz için uğurlu ve verimli olması dileğinde bulundum. Millet de coştu, eğlendi.. ve arkadan da harıl harıl çalışmaya başladı.

Bakanlığın isteği üzerine yollanmış 1.X.1942 tarih ve 569 sayılı raporumda balıkçılık üstüne yapılmış çabalar şöylece özetlenmiştir: «d) 1941 yılında 3.000 kilo, 1942 yılında 12.000 kilo balık tutulmuştur. Balıkçılık işleri için bir tane iki, bir tane de üç çifte kayıkla 6 tonluk motor; iki büyük ığrıp, iki uzatma ağı vardır.»

İstanbul'daki balık tüccarı İsakidis'e motor, ağ ve kayıklar için 3600 lira borcumuzu ödedik. Ayrıca krediyle aldığımız ipliklerle derin sularda balık avı için Ömer Reis'in göstericiliğiyle parakete yapıldı (yüz iğneli). Göl'de bulunan balıklarm türü pek zengindi: 10, 15, 20 kiloluk eti beyaz yayın başta gelir. Turna, tatlı su levreği, sazan göl alabalığı, kızıl kanat balıkları pek boldur. Gelişigüzel her yere ağ atılamıyordu. Birçok yerler sınandı. Göl'ün verdiği ürün, günü gününe uymazdı. Ortalama 100 - 300 kilo kadardı. Elbet bu, Enstitümüz için çok geliyordu. Fazlasını, Döner Sermaye'miz Sapanca'da, Adapazarı'nda satıyordu. Adapazarı'nda balığın fiyatını, madrabazlar birleşip öldürüyorlardı. Kaşkarıkocular öylesine bedavaya getiriliyorlardı ki uğraşılarımızı, buna üzülmemek elde değildi. Gerçi ucuz balık yedirerek halka hizmetten mutlu idik. Ama en azından emeklerin karşılığını beklemek de hakkımızdı. Boşuna uğraşmak düşüncesi, çocuklardaki çaba gücünü sıfıra düşürmü-

Bir küme balık avında.

yordu ama onları telâşlandırmıyor da değildi. Tam bu sırada kız öğretmenlerden birisinin babası, Göl'den çıkardığımız bütün balıkları satmaya istekli çıktı. Adapazarı'nda bir dükkân açtı. Artık halk aracıların insafına kalmaktan kurtulmuştu. Döner Sermaye Komisyonu'nun saptadığı fiyatla satış yaptırılıyordu. Belli bir kâr alan bu satıcının emeği karşılanıyor, halk da aldatılmaktan kurtuluyor, ucuz balık yiyebiliyordu.

KÜSKÜNLER ALAYI

Hiç unutmam. İlk ürünümüzü çocuklara bir şölen konusu yapmıştık. Kurula kurula yemekhaneye girdim, bir de ne göreyim? Nar gibi tava yapılmış balıklara, öbe öbek hiç dokunulmadan karavanalarda kalakalmışlardı. Hiç kimse elini sürmemiş. Balığın lezzetini bilen balık yemeğe alışkın çocuklardan, kimileri can atmış olacaklardı belki ama, boykot havasını andıran bir çekingenlik; hiç bir yerden tek elin bile uzanmaması, bunları gereksiz bir ürkekliğe sürüklemiş, sonunda bu balıklar, olduğu gibi kalıp dökülmüştü. Böyle besin gücü yüksek bir «Nimet» den faydalanmamanın türlü yönlerden Enstitü, topluluğuna malolan zararlarını ele alarak konuyu işledik ve alabildiğine de direndik üstünde. Haftada iki öğün balık veriliyordu. Bundan, ortalama her çocuğun payına yarım kiloluk bir hak düşüyordu. Ezici işlerin tüketiciliğini onaran böyle bir beslenme olanağından kendilerini yoksun bırakan çocuklara, balığın tadını aldırıp onları balık yedirmeye alıştırıncaya kadar göbeğimiz çatlamıştı. Döner Sermaye'miz balığın kilosunu Enstitüye 5 kuruştan satıyordu, millet yesin yiyebildiği kadar. Ama yine de yenilenden, satılandan

artanları, değerlendirme meselesi önemliydi. Daha başlangıçta planımıza aldığımız tuzlama işi vardı, önümüzde. Bu alanda iyi bir usta gösterici aramaya başladık. Bulgaristanlı birisini de bulduk. Hüsnü Ağa gerçekten iyi bir tuzlamacıydı. Bu yoldan, hem balıklarımızın çarçur olmasını önlüyor; hem de çocuklarımız balıkçılık işlerinde tuzlamacılığı öğreniyorlardı.

Bu aralarda hiç unutamayacağım bir şey oldu. Çocuklardan birisi, yorgun argın, dili iki karış dışarda geldi,

Balıkhanenin gölden görünüşü.

— Müdür bey, sizi balıkhaneden çağırdılar. Acele bekliyorlar, dedi.

«Acele beklenecek bir şey mi var?» diye adamakıllı meraklandım. Çocuğu sıkıştırdım, ağzından bir şey alabilir miyim düşüncesiyle ama o, hiç oralı olmadı. Anlaşılıyordu ki, «Sakın ağzından bir şey kaçırma!» diye tembih etmiş olacaklardı ona. Hiç vakit

kaybetmeden Aziz'le doğrulduk balıkhaneye. Merakımız gittikçe artmış, alışılmış hızlılık ölçüsünü de aşarak, rüzgâr gibi uçmuştuk oraya. Epey ilerde bir öğrenci kalabalığı, çepeçevre halkalanmış kıpırdanmadan öyle duruyordu. Bunun nedenini kestiremeyince, hattâ yorumlamak için de en küçük ışığa bile kavuşamayınca merakımız, üzüntüye dönüşmüştü. Millet bizi farkedince hafif bir çözüntü oldu. Kollarıyle, elleriyle bir sürü işaretler yapıyorlardı. Belli belirsiz sesler gelmeye başladı. Sonunda açık açık işittik,

— Ejderha, ejderha!...

Yanlarına varınca açıldılar. O zaman gördük ki dana kadar bir yayın yere uzatılavermiş.

Muammer,

— Neyse kazasız, belâsız alabildik kumluğa.. Az değil, tarttık, tam 107 kilo geldi, dedi. Hikmet Hoca yine Aziz'e sataşınıştı:

— Bak, kerkenez, senin iki tanen terazinin bir kefesinde, onun bir tanesi de öbür kefede. Yâni matematik dilde konuşulunca, 2 Aziz = 1 yayın. Bir balık kadar olamadın be...

Aziz hiç aşağı kalır mı?

— Yanımda bay Müdür var. Bize lâf söyleyemezsin. Yalnız başına bay Müdür ondan ağır gelir. Şimdi sen, kendi derdine yan beyaz saçlı ihtiyar!

İKİ ANI

— Enstitü'müzün yıllarca Balıkçı Başılığını yaptın. Göl'ün sularıyle, onun getirdiği türlü yorgunluklarla haşır - neşir oldun. Hiç şöyle kitaba geçecek nitelikte anıların yok mu? diye sormuştum Muammer'e.

— Var, var elbet. Hele bir tanesi aklıma geldikçe korku ile kıvanç duygularım birbirine karışır.

Muammer, 45 yıllık arkadaşımdır. İlk gençliğimiz, olgunluk çağımız hep birlikte geçti. Tane, tane konuşur; yavaş yavaş yürür; ağır, ağır karar verir. Sorumun karşılığı için böyle bir giriş yapınca, merakım dehşetli arttı. Çünkü onu iyi tanıyanlardan biri sayılırdım. Küçücük boyu vardır ama, dağ gibi yürek de vardır onda. Hiç bir şeye pabuç bırakmayan soydandır. Onun için toparlanıp anlatmaya başlayıncaya kadar patlayacak gibi oldum.

— Acele etme yahu, anlatacağım... Kayığımız Eşme (Kıyıda bir köy) önündeydi. Bilirsin, balıkhane ile burasının arası, şöyle böyle 4 kilometre çeker. Göl'ün ortasına doğru açıldık. Kayığımızın burnunu çevirdik balıkhaneye doğru. Kaşla göz arasında hava patlamasın mı? Göl'ün lodosu ne belâlı şeydir bilirim ama, baştan hiç bir şey gelmemişti aklıma. Birçok benzerlerini kaç kez savuşturmuştuk. Velâkin bu, gördüklerimiz gibisinden değildi. Öyle bastırdı, sular da öyle karardı, köpürdü ki handiyse kayığımızı, cup! diye içine alıverecekti. Çocuklar hızla sarıldılar küreklere fakat Çifaide.. Kayığımız öylesine kalkıp iniyordu ki, kürekler bir türlü suyu tutturamıyor, hep havada kalıyorlardı. Ha bire, aşağı - yukarı inip kalkıyorduk. Bizi yerimizde saydıran bu sallantı, bu çalkantı gittikçe tehlikeli olmaya başlamıştı. Hiç bir kurtuluş çaresi düşünemiyordum. Akıbetimizden korkmaya da başlamıştım. Tam bu sırada ortaya büyük bir yatak çarşafı çıkmasın mı? Bunu açtılar. Rüzgâr, hemen doldurdu çarşafı. Bu rastlantı ve buluş, bir mucizeydi doğrusu... Çiftlikten alınıp yıkanmak için Enstitü'ye götürülen yatak takımları arasından alınan bu çarşaf, güzel bir yelkenin görevini kusursuzca yapıyordu. Rotamız üstünde hızla ilerledik. Balıkhaneye yanaşıp kıyıya çıktığımız zaman, yarım

bir ölüm tehlikesini atlatmış insanların rahatlığı ile geniş bir soluk aldık. Herkes birbirine hiç düşünmeden, «Geçmiş olsun!» u patlattı.

Göl'de çalıştığımız sürece en çok sıkıldığım, yorulduğum gün, hiç hesaplamadığım bir balık baskınına uğradığım gündür. Enstitü'ye 300 kilo kadar balık yollayacaktık. Ekip başladı çalışmaya. Her attığımız ağ, yüklü yüklü çıkıyordu. Bir yandan da kavurucu bir sıcak yassıltıyordu hepimizi. Ama biz yılmadan atıyorduk ağları. Sanki bütün Göl'ün balıkları dışarıya uğramak için sözleşmişlerdi. Çekiyoruz yüklü bir kısmet, çekiyoruz arkasından daha baskını.. Bu, sürdü gitti. Baktım, akşama doğru 2000 kiloyu bulduk. Şaşırdım, Sapanca'ya Adapazarı'na yolladık. Taşımakla bitmiyordu ki.. Son çekilenleri, artık içimiz sızlaya sızlaya Göl'e atıyorduk, başka hiç bir çaremiz kalmamıştı.

Balığın sevindirdiği cömert seferler çok olmuştu. Böyle isteklerimizi boğacak kadar yoğunlaşan bu korkunç baskın da, sıkıntıdan ezecekti bizi neredeyse..

İZMİT KÖRFEZİ'NDE DENİZ AVCILIĞI

Muammer dedi ki:

— Edip'çiğim, bizim işimiz eksik kalacak, eğer bir de deniz avcılığı yapmazsak.

— Peki ama Muammer'ciğim, bunu neden gerekli görüyorsun? Konuşalım bir kez.

— Bizim öğrenciler arasında epeyce kıyı çocuğu var. Göl sularında yeteri kadar çalıştılar. Balıkçılık tekniğinde adamakıllı piştiler. Şimdi de deniz kıyısında oturanlardan bir ekip kuralım. Çekelim gidelim

Körfez'e. Göl'deki işleri ufaktan yine sürdürelim. Çocuklar artık Göl'ün içini, dışına çevirdiler. Benim Körfez'i iyi tanıdığımı söylemek gerekmez elbet. Ayrıca Körfez'deki Ereğli'den iyi tanıdığım çok pişkin usta bir balıkçıyı yanımıza alacağız reis olarak. Amaç, Körfez balık kurdunun ustalığından faydalanmaktır tabiî.

— Peki ama, Göl'den Köfez'e takımları taşımak, kayığı, motoru aktarmak zor değil mi?

— Yok canım, bize bir araba verdin mi, yükleriz bunları tamam.

Ve kayık, motor, ağlar, battaniyeler, kap - kacak arabaya yüklendi. Mummer, çocuklar, İzmit Körfezi'ne göçettiler. Bizim balıkçılar Körfez'e gittikten bir hafta sonra haberin ucu göründü: Güneyde Yalova'ya Kuzeyde de Darıca'ya kadar bütiln kıyılar taranıyor, avcılık yapılıyormuş. İşler çok iyi gidiyormuş. Bütün çocuklar, Körfez'deki bu balıkçılıktan pek memnunmuşlar. Değişik postalarla yürütülen bu avcılık, eldeki takımlarla sürdürülmüş. Gününe göre istavrit, sardalye, tekir, barbunya, mercan... gibi türlü balıklar tutuluyormuş. Bunlardan bir bölüğü Enstitü'ye yollanıyordu. Bir kısmı da orada yeniliyormuş. Körfez'deki işler bitmiş, son ekip de takım - taklavat dönmüştü. Muammer, Körfez'de başlarından geçen bir balık avlama anısını şöyle anlatmıştı:

— Genel olarak çabalarımızı, hep verimli ve faydalı bir doğrultuda sürdürüp götürdük. Bu rahat çalışmalar sırasında sıkıntılı bir günümüz de olmadı değil.

Havanın patladığı, hiç bir şeyin yapılamayacağı kadar denizin bozulduğu gün, geldik, Darıca yanındaki Ayazma'ya çıktık. Orada geceledik. Bir gün, iki

gün, üç gün hava hiç göz açırttmadı. Dördüncü gün ortalık duruldu. Çocuklar,

— Nolursunuz ağ atalım da bol bol balık yiyelim, dediler. Attık, karanlık basarken ağları çektik. Aman efendim, bir de ne görelim? Dağ, taş barbunya. Ereğlili Reis bile, «Ben bunca yıldır balıkçılık ederim, böylesini hiç görmedim.» dedi. Gerçekten 70 kilo barbunyayı ne yapacaktık? Yiyemezdik, denize de dökemezdik. Kendimize yetecek kadarını ayırdıktan sonra Reis atladı motora, verelini Adalar. Bu cömert kısmet, hem milletin patlayasıya bir barbunya şöleni oldu, hem de Döner Sermaye'nin kasasına biraz para getirdi.

TORBAYA GİRENLER

Artık şu balıkçılık işinde edindiğimiz kazançları, şöyle bir toparlayıp özetleyelim:

1 — En önemlisi, içerlekli köy çocuğu balık yemesini öğrendi ve bunun yanında bütün Enstitü, bol bol balık yiyerek bu değerli besinden alabildiğine faydalanarak güçlendi.

2 — Göl ve deniz kıyılarmda oturan çocuklar balık tutma tekniğini, ağ tamirini öğrendiler.

3 — Su ile ilişkisi olmayan içerlekli öğrencilerden hoşlananlar da zevk için balıkçılık yaptılar.

4 — Kürek çekmesini, balıkçılık işlerine katılanların % 75'i yüzmesini öğrendi.

5 — Tuzlamacılığı öğrendiler. Bu alandaki çabalarımızın havuzlarda biriktirdiği tuzlu balıkları satmak için çok uğraştık ama, anlayanlardan öğrendik ki tatlı su tuzlusu alıcıları, birden ortadan çekilmiş. Ağır emeklerimizin ürünleri havuzlarda öylece kaldı ve yazık oldu elbet.

6 — Açık havada ağ atma, ağ çekme, kayık kullanma, bir motoru kendi başına işletme yeteneğini kazanma gibi türlü çabaların getirdiği bilgilerden, sportif güçlerden faydalandılar.

Az şey miydi bunlar?

DÖNER SERMAYE

Hız ve Kolaylık

Döner Sermaye, bir kuruma belli üretim, yapım ve işletme işlerini yürütebilmesi için verilmiş ödeneği harcamada, 2490 sayılı Artırma ve Eksiltme Kanununun zorunluk yüklediği türlü işlemlere girişmeden pratik bir yolun izlenilmesini oluşturmak amacıyle kurulur. Köy işlerinde döner sermaye ilkönce Eğitmen Yetiştirme Kurslarının belli konularını yürütmek için kullanılmış; kimi yönetim dalları için getirdiği kolaylıklar üstüne gereği kadar deneyler yapıldıktan sonra Köy Enstitüleri için 3803 sayılı Köy Enstitüleri Kanunu ile Artırma ve Eksiltme Kanununun uygulanmasından ayrık tutulduğu inşaat ve tesisat konularından başka işlerde hız ve kolaylık sağlayıcı en önemli yasal dayanaklardan biri olmuştur.

Örgütlenme

Döner sermayelere, Millî Eğitim Bakanlığının bütçesinde bu adla ayrılmış ödeneklerden uygun görülen miktarlar dağıtılır. Sermaye, üç kişilik bir komisyonun gösterilmiş önerilere dayanarak vereceği kararlara uygun olarak ve düzenlenecek belgelere göre harcamalar yapar. İşlemlerin - varsa - bu alandaki yönetmeliğe dayalı ve genellikle Devletin yasal yargılarına ve muhasebe yöntemlerine uygun olarak yürütülmesi zorunluğu, sorumlu saymanın görevidir. Her hesap yılı sonunda bu sayman, döner sermayeye ilişkin belgeleri olduğu gibi; bilânço ve kesin hesaplarıyle birlikte, Sayıştay'a yollar. Orası, bulduğu kimi işlem aykırılıkları üstüne yazılı açıklamalar ister ve sonra yanlış, dayanaksız harcamaları ödetir; yada işlerin tümü için doğru sonuca varınca bunları onaylayıp saymana bir «temiz kâğıdı» yollar.

Yıllara Göre, Sermaye Tablosu

	1941 yılı Lira
Verilen sermaye	2350
1939 yılından kalan	1500
1940 yılı toplamı	3850

	1940 yılı Lira
Verilen sermaye	2500

	1942 yılı Lira
Verilen sermaye	6000
Toplam olarak verilen	12350

İşletmeler ve Olanaklar

Şimdi yalnız kendi sermayesiyle yürüttüğü işletmeleri ve bunların getirdikleri olanakları gözden geçirelim. Döner sermayemizin yönettiği işletmeler şunlardı: 1 — Fırın, 2 — Balıkçılık işleri, 3 — Tarım.

Döner sermayece, Enstitümüzün yapmak zorunluğunda, bulunduğu hizmetler bakımından satın alma ve ödemeler için kestirme yollardan gidilerek düzenlediği işlemlerde zaman kazancı, sağlanan güven ve rahatlıktan ayrı olarak çok önemli bir yanı da belirtmek gerekir. O da, işletmelerde değerlendirilen emeklerin, buralarda çaba harcayanların yararına dönük kalmasıydı. Bunu, bizim konularımıza giren işlerin türlü yollardan getirdiği kazançlar kabataslak gözden geçirilerek açıklamak faydalı olacaktır:

1 — Ekmek pişirme işinde yalnız un, odun paralaarıyle usta göstericinin aylığı, sınırlı harcamaların ana masrafı oluyordu. Bu nedenledir ki, ekmeğin maliyeti düşük olduğu için döner sermaye, Enstitü'ye piyasadan ucuz fiyatla ekmek satabiliyordu.

2 — Balıkçılık konusunda iş, birkaç bakımdan önem kazanmaktaydı.

a) evremizin piyasasında balık satışı yoktu. Eğer döner sermaye eliyle böyle bir üretim yoluna girilmiş olmasaydı, ço-

cuklarımız lezzetli ve güçlü bir besin hazinesinden yoksun kalacaklardı elbet.

b) Öğrencilerin çabasıyle bol bol çıkarılan balık, Enstitü'ye kilosu 5 kuruştan satılarak bu değerli besinin doyasıya yedirilmesinde serbest kalınıyordu.

c) Dolaylı olarak da öğretim ve beden eğitimi yönlerinden faydalar sağlanıyordu.

3 — Bahçemizde yetişen yazlık, kışlık sebzenin her türü, (yıllık üretimin ortalama toplamı 24.700 kilodur. Gereksemelerimizden artanlar, Adapazarı'nda satılmaktaydı.) sermaye komisyonunun kararına uyularak Enstitü'ye olduğu gibi burada hizmet görenlerin elverine de hep 5 kuruştan; yumurtanın tanesi 5 kuruştan; tavuk 50 kuruştan; çilek 50 kuruştan satılmaktaydı ve yine meyve bahçesinde yetiştirilmiş bulunan 34000 çeşitli meyve ağacı, gelecek için bu alanda en geniş gereksemelerimizi karşılayabilecek, ayrıca dışarıya da satabilecek olanakları kapsamaktaydı.

İşi özetlersek diyebiliriz ki, Millî Eğitim Bakanlığının öğrenci başına yiyecek için kısıntılı bir hesapla verdiği parayı, çocuklar fırında, Sapanca Gölü'nde, sebze, meyve bahçesinde kendi emeklerini harcayarak sağladıkları ucuz ürünlerle fazlalaştırmış oluyorlardı.

Böylece emeklerinin kendi toplumlarına dönük birikimlerden elde edilen eğitsel sonuçlarla bir yandan da ilerde girecekleri köy hizmetlerinin ekonomik ve sosyal bilinci örülüyordu.

★

DEPREM
20. haziran. 1943

Bizim bir Şükrü'müz vardı. Dağ köylerinden birinde otururdu. Yapılarımız bir kereste gereksemelerimiz oldu mu bizim Aziz hemen onu buldurtur, istediği ölçüye, biçiye göre ve istediği türden ne gerekiyorsa getirtirdi. Şükrü, tok gözlü ve sokulgan bir köylüydü. Sanırım babaları, Kafkasya göçmenlerindenmiş. Gününe göre odunculuk, zaman zaman da az-buçuk kereste üstüne iş yapılırdı. Enstitü ile ufak tefek ilişkileri sürüp gidiyordu. Kendince her halde bizi köyüne konuk etmenin gerekliliğine karar vermiş olacaktı ki Aziz'in yeni bir siparişine karşılık,

— Bizim köye gelin. Hem bir gece kalın, hem de istediğiniz mallardan var. Beğenin beğenin alın, demiş.

Asmtısı pek şiddetliydi her halde. Aziz,

— Şu bizim Şükrü adamakıllı dertakıl oldu, illâ bizim köye çıkın, bir gece kalm. İstediğiniz malları seçersiniz, diye tutturdu. Anlaşılan kurtuluş yok, gideceğiz artık..

İMDAT!

Bir cumartesi günü atladık atlara, çektik, gittik. Cennet gibi yerlerdi. İstediğimiz malları ayırdık ve ertesi gün de Enstitü'ye yollandık. Kalaycı Köyüne yaklaşıyorduk. Baktık, ilerde bir otomobilin açık kapısından bütün gövdesini sarkıtmış, boyuna kollarını, yukarı aşağı kaldırıp, indiren bir adam,

— İmdaaat!. Yanıyoor, Adapazarı yanıyor.. Bitti koca memleket, yetişiin!.. diye avaz avaz bağırıyordu. Araba bir yere yetişecekmiş gibi, hızla yanımızdan geçip uzaklaştı.

Bizim ilk sanımız, şehirde büyük bir yangın çıkmış olmasıydı. Ama biraz daha ilerleyip köyün kıyısına ulaşınca şaşkınlığımız alabildiğine artmıştı. Halk, evlerinin önünde iki yanlarına sallanarak elleri göğe kalkık bir şeyler söylüyorlardı. Anlaşılan dua ediyorlardı. Ama niçin? Durumu bir türlü kestirememiştik. «Eh, anlarız biraz sonra..» dedik, atlarımızı daha da hızlı sürdük. Köyün üst yanından kurtulmuştuk ki kafamıza «dank» etti.

BU, DEPREM'Dİ

Şose, bir sağa, bir sola gidip geliyor; koca yol sanki yere uzatılıvermiş bir ipti, bir o yana çekiliyor, bir bu yana. Yol, salıncak gibi kayıyor, sallanıyordu. İş, gün gibi çıkmıştı ortaya. «Adapazarı yanıyor, battı, imdaat... çabuk yetişin!»; evlerinin önünde herkesin Tanrı'larına yakarışlarının nedeni anlaşılıyordu. Bu, deprem'di.

— Bari yakık, yıkıkla ölüm, fazla olmasa.. diye söylenip gidiyoruz.

Kalaycı bayırından sarkıp da bizim sapağa gelince atlarımızı doğrulttuk yeni kurulmakta olan ye-

rimize. Ben ilk büyük yapının önünde atladım attan ve daldım içeriye. Ortalıkta kimsecikler yoktu.

TELÂŞ VE CAN PAZARI

Yalnız evlerin önünde tek tük kadın ve çocuklar... bağırıyorlardı arkamdan:

— Girmeyin Müdür bey, sakın girmeyin!

Şöyle sağa sola hızla bir göz atıp geri döndüm. Hiç bir yıkıntı, döküntü yoktu. Deprem ortalığı öylesine sindirmişti ki can korkusundan herkes adamakıllı dağılmış, şaşkınlaşmıştı. Burada fazla eğlenmeden doğruca aşağıya indik. Daha atlarımızdayken irili ufaklı bütün çocuklar üstümüze çullandı. Küçükler,

— Aman Müdür bey, bizi kurtarın! diye ağlaşıp duruyorlardı.

Ortalığın cesaretini, gücünü artıracak şeyler konuştum. Sinirleri yatıştırıcı şeyler söyledim. Sürekli olarak,

— Biz şimdi ne yapacağız, nerede yatacağız? İçerlere de giremeyiz.

«Her şeyin çaresi bulunur; biraz kendinize gelin, ortalığı karıştırmayın böyle.» diye çıkıştım onlara. Yağmur da başladı mı hafif hafif yağmaya. Herkes ortadaydı. Binaların kapılarından adım atamıyorduk. Haydi bu çisenti altında kalsındı çocuklar. Bu bir şey değil.. ya, yağmur gittikçe artar da bastırırsa ne yaparız; geceyi nerede, nasıl geçiririz; uyku işi ne olurdu? Aklım, fikrim hep bu sorulara bir çözüm yolu aramaktaydı.

ÇARELERİN ÇARIKLARI

Sıkışınca insanın bütün güçleri ayaklanıyor ve sonunda da, gem almaz gibi görünen zorluğa en iyi

çarenin çarığını giydiriveriyor. Öyle dara gelmiştim ki burnumdan soluyordum. Bir çareyi yakalar gibi olmuştum. Yanımdakilere,

— Şu yemekhanedeki, dersliklerdeki masaları çıkarsak da bütün çocukları bunların altlarında barındırsak olur mu, ne dersiniz? diye sorduğum zaman,

— Oldu da geçti bile... karşılığını aldım.

Ya, bizim evlerdeki çoluk çocuk? Şimdi herkes kendi başının derdine düşmüş. Onlar, yapayalnız. Şimdi ne yapmalıydı acaba? «Bir kez ben, bu büyük kalabalığı kendi haline bırakamazdım. Mutlaka bunların başında kalmalıyım.» diye düşünüyordum. Tek çıkar yol, bizim Eğitmen Kursunda Eğitim Başı'lık yapan eski arkadaşım Muharrem Karamızrağa haber salıp bu işte onun yardımını istemekti:

— Aman Muharrem'ciğim, şimdi ben buradan bir adım bile uzaklaşamam. Bu hengâmede bizim Nimet, iki çocukla yalnız başına. Çerden çöpten de olsa onları barındıracak bir şey hazırlamak zorunlu..

Muharrem'ciğim yanına bir eğitmen alıp bizimkiler için kilimleri, çulları dikip çatıp elbirliğiyle bir sığınak hazırlamışlar.

— Onların işi tamam, hiç meraklanma, diye bana tekmil haberini verdi, sağolsun!

Masaların altında geceledik. Böylece hem yıkım ve dökümün getireceği tehlikelerden ırak kalmış, hem de içimizin bozuk dengesi az-buçuk yerine oturmuştu. Herkes, masaların altında yağmurun çisentisini yemeden bozuk bir uykunun savaşı içinde sızıp kaybolmuşlarken ben de kızım Füiz'le oğlum Özcan'ı merak etmiştim.

Gerçi böyle olağanüstü zamanlarda serinkanlılıkla yapılması gerekli en iyi şeyleri yapacağına gü-

venim vardı eşimin. Ama yine de görmek için sabırsızlanmış, sığındıkları çergelerine kadar gitmiştim. Evin arkasındaki bahçede kilimden, çuvaldan çatılmış eğreti bir barınağın ilkel koşullarına kavuşturulmuştu. Çocuklar için cibinlikler bile kurulup iri sivrisineklere yem olmaktan kurtarılmışlardı. «Biz nasıl olsa, oluruz. Çocuklar emniyete alınmışlar ya..» diye rahatladım.

Ertesi gün ortalık biraz durulmuştu. Bizim evin kapısından başımı uzatıp şöyle üstünkörü bir göz attım içeriye. Gerçekten bütün anlamıyla depremi yediği meydandaydı buranın. Küp kırılmış, sular yayılmış. Mutfaktaki kap - kacak, tuz, şeker ne varsa hepsi birbirine karışmış yerlerde... Bu perişanlığı görüp de sıkıldığımı anlayan eşim,

— Dua et ki deprem bastırdığı zaman, biz yataklarımızda değildik. Hele balıkhanede atlattığımız vartayı hiç sorma, girişiyle orada, başlarından geçenleri anlatmaya başladı:

«Biz pazar diye hemen buradakilerin hepsi, çoluk çocuk balıkhaneye tatil yapmaya gittik. Oraya türlü yiyecekler götürdük. Balıkhanenin balkonunda yedik, içtik, akşamı ettik. Kahvaltı hazırladık. Masamız adamakıllı donatılmış, semaverimiz de yakılıp altı çevrilen bir tenekenin üstüne konulmuştu. Büyük ve korkunç sarsıntı, sallantı işte bizi bu sırada yakaladı. Masanın üstündeki yumurtalar, zeytinler, peynirler, bardaklar... hepsi yere indi.. Çok şükür nasılsa semaver hiç yerinden oynamadı. Yoksa halimiz dumandı. Kaynar su ile haşlanır, ateşi ile de yanardık. Telâştan gözümüzün hiç bir şey görmediği bu kargaşalıkta evlâdım Özcan, «Ne oldular?» diye merak etmiş, koşup gelmiş. Aklınca bizi kurtarmak için emekliye emekliye merdivenleri çıkmış, sıva dökünüleri el

ayalarını, dizkapaklarını yaralamış, kanatmış. Bizim için kendisini ateşe atarcasına içtenlikle giriştiği bu koruyucu sevgiyi, çabayı görüp de kıvanmaz mı bir anne hiç?..»

Biz, ikinci gün eve girmiştik, ama birçokları, henüz toparlanamamışlar, cesaret edip içerlere girememişlerdi. Kimi çocuklar geceyi yataklarında geçirmek istemişler. Uykuları arasında alttan sert bir vuruş, hızlı bir sallantı bindirince herkes, apar - topar aşağıya kaçışmış. Hattâ birisi de ön bahçeye çıkıyorum diye şaşkınlıkla camlara yürümüş, çarpmış; eli kolu adamakıllı kesilip kanamıştı.

Taş, taş üstünde kalmamıştı Adapazarı'nda. Felâket geçirmiş olanlara belki yardımımız dokunur diye son sınıf öğrencilerinden büyükçe bir toplulukta şehre gitmek istedik. Ama Ordu, meydana gelebilecek kimi uygunsuzlukları önlemek amacıyla dışardan hiç kimseyi yaklaştırmama kararı vermiş. Böylece bizler de kendimiz için bir hizmet payı alma isteğinden yoksun kalmıştık.

İMECE

Ortak emeklerle belli bir işi başarma anlamına aldığım imece'de bence, iki ana temel vardır. Bunlardan birisi sosyal, öbürü de ekonomiktir. Sosyal temelinde yardım isteğinin geliştirilmiş duygusal özü oturmakta; ekonomik temelinde de, güç yetersizliklerinin görülüp anlaşıldığı bir işi elbirliğiyle oluşturup sonuçlandırma çabaları yer almaktadır.

Bir köy geleneği olan imece'de emeklerin ortaklaşa yöneltildiği kimi konuları şöylece özetleyebiliriz: Sahiplerinin uğraşılarıyle uzun sürecek çabaları zamanında bitirmek amacıyle elbirliği zorunlu görülen hızlı emeklerin gerektiği iş alanlarıdır bunlar. Sözgelişi, zeytin, meyve toplama, ekin biçme, tarla sürme, avluya çit örme, aşlık - kışlık hazırlıkları, yıkılan bir evi, ahırı diriltme, yeniden kurma... gibi. Tüm köylüyü ilgilendiren imece'ler şu belirttiğimiz konuların dışında

toplumsal sorun'lara dönük ve daha önemlidir elbet: Köye bir okul kurma, su getirme, çeşme, hayvanlara su içme yeri. gübrelik hazırlama, yol döşeme, çamaşırlık, konuk evi yapma... gibi.

Enstitümüzün imece doğrultusunda tuttuğu belli başlı yollardan biri, dara gelmişlerin köylerdeki türlü işleri için haber aldıkça imdatlarına koşmak gibi küçük ölçüdeki davranışları; öbürü de kardeş enstitülerin kuruluşlarında «ekip»i ile ya bir başka enstitü ile ortaklaşa; yada kendi başına gerekli bir yapıyı kurup meydana getirmek için giriştiği çabalar gösterilebilir. Sözgelişi, köyde, bir öğrencimizin, yada yakınlarının sıkıya düştüğü işlerde kendi arkadaşlarının imece yapması, sonra Hasanoğlan Köy Enstitüsü'nde 1941 yılında iki enstitü ile birleşerek yaptıkları bir yemekhane, 1942 yılında kendi başına kurduğu bir yatakhane, 1943 yılında da yaptığı bir işlik buna birer örnek olarak gösterilebilir. Daha başka enstitülerde de bu türden kuruculuk çabalarında yer almıştır.

Enstitümüz'ün asıl katıştığı ve de öncülük ettiği büyük imece, Adapazarı depreminden sonra öğretmenler için kurulan 20 EV işidir.

Tonguç. bir İmece'nin nasıl oluştuğunu bir yazı ile anlatmamı, örneğini aşağıya koyduğum mektubu ile, istemişti:

Ankara: 5/11/1944

Kardeşim E. Balkır,

Bugün biraz önce Vekil benim odaya gelmişti. Adapazarı'ndan dönen bir Enstitülü çocukla koridorda karşılaşarak konuştuğunu, yaptıkları işler hakkında ondan malûmat aldığını anlattı. Bu işin ne suretle yapıldığını (İlk Öğretim) dergisinde yayınlamamızı söyledi. Ben de kendisine bu işi en iyi bir şekilde senin yapabileceğini söyledim. Çok uygun buldu ve hemen yazmamı söyledi. Senden en çok iki veya üç nüshaya konulacak şekilde bir yazı ve yetecek miktarda fotoğraf istiyoruz. İşin bütün safhalarına temas edersin. Tatlı tatlı okunacak bir çeşni verirsin. Çocuklardan bu konuya dair yazı yazanlar varsa onlardan ya parçalar alırsın veya onların yazılarını da dergiye aynen koymamızı tavsiye ederim.

(.....), benim söylemem üzerine bir yazı yazmış, göndermiş, hattâ bu hafta çıkıyor, fakat hem çok kısa hem de soğuk bir yazı: Hiç yoktan iyi o kadar.

Bugün senin Geredeli çocukları gördüm, biçareler inşallah az zararla kurtulmuş ana ve babalarına kavuşurlar.

Çok çok gözlerini öperim. Arkadaşlara selâm ve sevgiler.

İmza

H. Tonguç

Büyük İmece'mizin öyküsünü yansıttığı düşüncesiyle İlköğretim Dergisinde yayınlanan buna ilişkin yazımı olduğu gibi aşağıya aktarıyorum:

★

«MAARİF VEKİLLİĞİ YAPI SANDIĞI ADINA GİRİŞİLEN İLK İŞ

ŞAŞKINLIK VE MERAK

Adapazrı'ndaki büyük felâketin efsanelere taş çıkartan hikâyeleri artık tavsamıştı. Kasaba evvelâ çok durgundu. Ne yapacağını düşünüyor; yapacağı büyük işin zahmetinden korkuyor gibi idi. Fakat çok geçmeden silkindi, ayağa kalktı ve birden hızlandı. Adapazarı'nın tarihinde bu kadar aceleci iş hayatı, bu kadar dolu günler görülmemişti belki... Vagonlar, arabalar, kamyonlar habire taş, kum, tuğla, kireç taşıyorlar; uzak, yakın yerlerden duvarcı ustaları, dülgerler kafile kafile bu harap memlekete doluyorlardı. İnsan buraya her gidişinde ayrı bir ferahlık duyuyordu. Bir gün bakıyorsunuz yolları kapatan enkaz kaldırılmış.. Bir başka gün çadırların yerinde güzel evler oturuvermiş, daha sonra çergelere, salaşlara çıkan esnaf eskisinden daha biçimli düşmüş gıcır gıcır dükkânlarına, mağazlarına taşınmışlar... Öte yanda Devlet Demir Yolları bin bir gece masallarının öğ-

rettiği bir gecelik sarayları, bir iki günde dizi dizi portatif evlerle hakikat yapıvermiş... Şurada burada, grup grup Kızılay'ın yüz evi insanın yüzüne gülüyor.. Herkes, her şey meşhur yağmur mevsimini çatıların altında karşılamak için yırtınırcasına uğraşıyor, daha doğrusu savaşıyor âdeta...

Taşın elmaslaştığı, tuğlanın akikleştiği, kirecin kaymaklaştığı yeni bir devir açılmıştı. İş malzemesi, paradan daha çok değerlenmişti. Şehrin kuruluşu için oluk oluk para akarken ileri geri tenkitler, sert başlı münakaşalar almış yürümüştü. Her kafadan bir ses:

— Haberin var mı - Memur evleri (11.700) liraya ihale edilmiş.. Hem de su, elektrik, yol, cam hariç..

— Elbette.. Onların duvarları altın kaplama..

— Ya şu avuç içi kadar tahta barakalara ne dersin... Altı bin lira bu yahu!..

Başka bir köşede ayrı bir pasaj:

— Devlet Demiryolları kendi adamlarının başına bir şey çattı. Kızılay da memurların işini yoluna koymak üzere.. Yandı yine İlkokul Öğretmenleri..

— Dostum benim aklımın ermediği bir taraf var. Memur, ortaokul öğretmeni umumî muvazeneden para alıyor diye âdeta neden ayrı bir sınıf telâkki ediliyor... Demek Kızılay'ın evlerine bunlar yerleşecekler, biz de Hususî Muhasebeden maaş alıyoruz diye çadırlarda pinekleyip duracağız. Bizim elimizden tutacak bir hâmimiz yok mu acaba?.

— Yahu sen uyuyorsun galiba.. Sandık vilâyetten arsa istemiş. Bu da bizim payımız demek.

Önüne gelen öğretmen arkadaş beni görünce soruyor:

— Sandık enstitü çocuklarına bizim için ev yaptıracakmış, doğru mu?. Bana bunu İzmit Maarif Mü-

dürü de söylemişti. Fakat ben bu meselede hiç bir şey bilmiyordum.

İŞ BELLİ OLMUŞTU

Artık bu yeni havadisin de gevelene gevelene bayatladığı bir sırada Ankara'ya çağrıldım. Bir iki temastan sonra öğrendim ki mevzu, Adapazarı'nda ilkokul öğretmenleri için yapılacak yirmi ev meselesidir. Bu, büyük çapta bir işti ve iki cepheden mühim zorluğu vardı. Birincisi, muhitimizde inşaat mevsimi sona ermek üzere idi. Çünkü teşrinlerde bir defa yağmur tutturdu muydu açıkta çalışmaya imkân yoktu; ikincisi de, kasabada sonuna gelmek üzere bulunan çeşitli, geniş yapı faaliyeti bütün vasıta ve imkânları tutsak etmişti. Bu ana baba gününde yirmi evin malzemesinin temini ne demekti, kararıp kararıp köpüren yağmurlu havalara dert anlatılabilir miydi?.. Daha işin içine girmeden bu iki büyük zorluk dayanılmaz bir sancı gibi kafama yapıştı. Fakat kaybedilecek vaktin de olmadığını derhal kestirmiştim. Hemen Yapı Sandığı Komisyonu'nun kararını okudum, müdürü ile görüştüm, plânları koltuğuma kıstırdım, bir iki saat avare avare dolaştım. Bu fasıla, işin neresinden başlayacağını tespite yarayan bir karara şekil vermek içindi. Düşündüm, taşındım, ilkönce bir ev için harcanacak malzemenin hesabı lâzımdı. Bunu olduğu gibi Arifiye'ye götürsem orada bu işi yapacak adamım yoktu. Yapı öğretmenlerim askere gitmişlerdi. Bu küçücük mülâhaza yolumu aydınlatmıştı. Soluğu, Yapı Usta Okulunda aldım. Her zaman müşkillerimi zevkle halleden eski arkadaşım Okul Müdürünü Mithat Artun'u kapana kıstırmıştım yine.

— Bir mütehassısını çağır, bugününüzü bana

vereceksiniz, beraber çalışacağız. Dedim ve işi kısaca anlattım.

Oturduk, kâğıtlar rakamlarla doluyor; neticeler bir kâğıtta sütunlar halinde ortaya çıkıyordu. Baktım, Mithat mütehasısa pek öyle iş bırakmıyordu. Dayanamadım,

— Birader, dedim. Bu ne tevazu.. Sen yalnız başına da bu hesabı yapacak idiysen ne diye bir mütehassısını bağlıyorsun?

Gülüştük ve ben ne yapacağımın ana plânı ile Vekilliğe döndüm. Umum Mdürümüz bir tetkik gezisine çıkmış bulunduğu için Şube Müdürü ile beraberce enstitülerden ağaç ve duvar işlerinde pişkin Şube Müdürü ile beraberce enstitülerden ağaç ve duvar işlerinde pişkin çocuklardan yüz kişinin çağrıldığı zaman hemen harekete hazır bulundurulmalarının temini lâzım geldiğini kararlaştırdık. Bütün yapı işlerinin idare tarafının Enstitü Müdürlüğünün başkanlığı altında bir İlköğretim Müfettişi, Maarif Memuru, iki Başöğretmenden müteşekkil bir komisyon çevirecekti.

Ankara'da yapacağım, öğreneceğim iş kalmamıştı artık. «Yolcu yolunda gerektir» dedim, atladım geldim Arifiye'ye.. (27/Eylül/1943)

Teşkilât ve hamleler için, kafam yazar bozar tahtasına dönmüştü. Adım başında bir iş listesi değiştiriyordum. Nihayet o da şeklini aldı:

1 — Yüz kişilik yatıracak, yedirecek yer hazırlanması,

2 — Evlerin arsalara göre vaziyet plânlarının tespiti,

3 — Duvarcılık ve dülgerlik için lüzumu olan avadanlıkların temini,

4 — Kereste, taş, kum, kireç, cam, çivi.. gibi malzemeye hemen bağlanılması..

HAZIRLIK

Evvelâ düşündüm ki bizim enstitüden gidecek talebe ve öğretmenlerden çalışacak ekiplerin 120'yi bulacak yekûnunu iş sahasma yakın bir yerde konaklatmak lâzım gelecektir. Bunun için de hemen 120 kişilik yatak, yemek yeri ve bir mutfak hazırlanmalıydı. Yatak yok, masa, sandalye yok, kazan, ocak yok.. Fakat bunların olması için karar vardı ya bu yeterdi. İşe giriştik. Evvelâ enstitüden iki sınıfa izin verdik, altlarındaki yatakları çektik aldık. Sonra da tuğladan bir ocak, salaştan bir mutfak, Adapazarı'ndaki ilkokullardan masa ve sandalyeler tamam..

Bu işlerin tanzimine enstitüden bir arkadaş verdim. Tahsis müsaadesini aldığımız Büyükgazi İlkokulunu bir hafta içinde bu işlere elverişli bir hale getirecekti. Bu arkadaş bir taraftan da yapılacak ilk on evin vaziyet plânını hazırlamaya çalışacaktı. Aradan bir hafta geçmeden tasarladığımız hazırlık bitmişti, bir eksiği ile.. Aşçı bulamıyorduk. Sağa baş vurduk, sola baş vurduk yok.. Aşçılığı bilir kurstan yeni çıkmış eğitmenlerden birini bu iş için kullanmaktan başka çare bulamamıştık. Dediğimiz de oldu. Artık her şey alesta idi. Ekiplerin yola çıkarılması için Vekilliğe teli çektik (4/T. Evel/1943).

Dikkatli okuyucular Arifiye'ye gelişim tarihiyle ekipleri davet için yapılan müracaat tarihi arasındaki zamana bakarak «Pek acele olmadı mı. Bunlar sadece yiyip, içip, yatıp kalkmayacaklar.. On evin hani nerede malzemesi?.. diye karşıma çıkacaklar, biliyorum. Fakat bu sayın meraklılardan azıcık daha sa-

birli olmalarını isteyeceğim. Elbette yiyecek, içecek, yatacak yerin hazırlanması kâfi değil.. Asıl bunun mühim olan malzeme tarafı.. Hem azbuz bir şey de değil.. Bir hamlede on evin malzemesi.. Sonra işbaşına çağırdığımız delikanlılarla aşinalığım fazladır benim.. Onların küçücük çocukların şekeri kıtır kıtır yedikleri gibi malzemeyi bir solukta erittiklerini bilirim. Uğraşılan işler, alman tedbirler o kadar birbirine kenetli olarak yürütülüyordu ki eğer onlar yazıda bir sıraya giriyorsa anlatma kolaylığını düşünmekten ileri geliyor... Ne ise biz yine lâfımıza dönelim. Satın alma işine girişmeden önce sağlam bir muhasebe kurmak lâzımdı. Bu, Maarif Memurunun hissesine düştü. Ona bu işleri nasıl yapacağına dair tafsilâtlı bir not verdim. Alışveriş yapacağımız tüccarların esnafların bir listesini yaptık, arkasından hazırladığımız teklif mektuplarını her işin erbabına dağıtıp fiyatlar almaya başladık. Tekliflerin mukayesesini yaptıktan, uygunluk derecelerini, bir iki toplantıda tespit ettikten sonra kararların müsveddelerini, mukavelelerin metinlerini hemen çiziktirdik, işleri deli bir hız içinde koşturmaya başladık.

BİR UYARMA

Sırası gelmişken daha işin başında gördüğüm bir aksaklığa işaret etmek istiyorum. Aynı zamanda Yapı Sandığı'nın ilerdeki işlerine yardımı olur diye müşahedeme bu yazının içinde yer vermeyi bir vazife sayıyorum. Hani meşhur bir söz vardır: «Bir işin geç çıkmasını veya hiç çıkmamasını istiyorsanız komisyona havale edin» derler. Bugün Adapazarı'nda birçok değerli emeklerin kurduğu yirmi ev, komisyonların işçiliğine ayrılan şüphe ve töhmetleri tekzip eden

bir cevaptır. Fakat bu iddianın yabana atılamayacak hakikatleri de öyle uluorta inkâr edilecek derecede bücür değildir.

Peşin olarak Yapı Sandığı'nın bu ilk teşebbüsündeki bu ilk komisyon âzasının iyi niyetlerini, müspet tehalüklerini hesaba katarak konuştuğumu kaydetmek isterim. Benim üzerinde durmak istediğim, şahısların dışında kalmış gördüğüm şartlara göre yapümak kararı alınmış işlerin gidişine uyar taraflarındaki eksiklikleri meselesidir. Müfettişin teftiş işleri, tahkik vazifeleri var. Müteahhit tarafından geciktirilmiş veya ihmal edilmiş bir işin arkasından koşmaya; günde mutlaka bir iki meselenin muhtaç olduğu yorucu takiplere kendisini hasretmeye vakti yoktur. Maarif Memuru bir yığın kâğıt içinde bunalmıştır. Kendi memuriyetinin gündelik işlerini vaktinde çıkarabilmek için bazen bir çek dolduracak zamanı bile tasarruf edememektedir. Başöğretmen çalışmalarının ortasında iken başka yerde kapıya dayanmış malzemenin tartılması, sayılması ve tesellümünün kesilmesi için harcayacak zaman bulamaz.. Haklıdırlar da..

Fakat bin bir çeşit işin yoluna konulması, neticelere bağlanması için bu sahada mesuliyet almış, salâhiyetli birkaç adamın arayıcı fişeği gibi vızır vızır dolaşması, koşması, meram anlatması lâzım.. İşte bir taraftaki imkânsızlıklarla diğer taraftaki hiç bir kayıt ve şart dinlemeyen okkalı meseleler bir araya getirilirse aksaklık kendisini hemen böylece haber verir.

Eğer ben, Yapı Sandığı'nın merkezdeki İdare Heyetinde üye olsaydım bugünkü tecrübemle komisyon âzasının tamamen enstitü elemanları arasından seçilmesinin zarurî olduğunu müdafaa ve heyetteki arkadaşlarımı da mutlaka bu esasa imale ederdim.

Bütün bunları inşaat mevsimi gecikmiş Adapazarı'ndaki yirmi ev üzerinde söylemiş ve düşünmüş bulunmaktayım. Fakat yazın günlerinde, tahdide tabi tutulmamış haftalarında ve aylarında falan yerde yaptırtılacak bir iki ev için konuşmak lâzım gelirse derim ki, «Nasıl olsa olur.»

Önümüzdeki bizi bekleyen zaruretleri şimdiden keşfetmek mümkün olmadığına göre eğer günün birinde Adapazarı'ndaki mevsim geçtiği halde yaptırılan yirmi ev gibi bir kemiyet, aynı müsaadesiz şartlar içinde bahse mevzu olursa bu tecrübem belki işe yarayacaktır mülâhazasındayım. Bunun içindir ki meseleye dokunmadan geçemedim.

İŞE GİRİŞ

Lâfı bıraktığımız yere dönelim. «Nerede kaldı idik?» Diye kurum satan eski hocalar gibi bilgiçlik taslamadan meseleye tam yerinden başlıyoruz.

Vaziyet plânları hazırlanmıştı. Evleri o şekilde tertiplemeyi düşünmüştük ki okul bahçeleri çocukların oynamasına müsait bütünlüğü içinde bozulmasın, fazla olarak şekil güzelliğine de yer verilsin. Görünüş, şimdiden her iki yerdeki evlere düzenli birer mahalle manzarası veriyordu.

Artık yavaş yavaş büyüyüp genişlemekte olan taş, kum yığınları iş günlerinin habercileri gibi şurada burada karşımıza çıkıyorlardı. Sabırsızlığımdan yerimde duramıyordum. Ekiplerin geciktirilmemesi için Vekilliğe hemen bir tel daha çektim. (14/B. Teşrin/1943). Bir hafta sonra da birer öğretmenin idaresinde 16, 17'şer kişilik kafileler sökün etmeye başladılar. Evlerin yapısında çalışmak üzere talebe gönderen enstitüler şunlardır:

Gölköy (Kastamonu), Yıldızeli (Sivas), Kepirtepe (Lüleburgaz), Çifteler (Eskişehir), Savaştepe (Balıkesir), Hasanoğlu (Ankara). Gelen gruplar Arifiye'deki arkadaşları ile tanışmak için yapılan eğlentide bulunduktan sonra ertesi gün derhal işbaşı ettiler.

Yatma, kalkma, yemek yeme, istirahat, iş zamanları ile umumî hizmetlere ait esas kararlar alındı, her enstitü kendilerine gösterilen yerlerde ilk kazmayı vurdu, ekipler tamam olduktan sonra da toptan iş başladı. (25/B. Teşrin/1943)

İp iskelelerin kurulması ile temel çukurlarının açılması bir oldu. Ertesi gün bir de ne göreyim, temeller su basman seviyesine çıkmış bile.. O dakikada iki zıt hissin arasında rakkas gibi sallandım. Bir taraftan gurur duyuyordum, bir taraftan endişe... Gurur duyuyordum çünkü gördüğüm hız, imkânların binasını toptan fethedecek bir kuvvette idi. Endişem de bu şahlanmış temponun arkasından yaya kalmak korkusundan ileri geliyordu. Tecrübe, zekâ, hareket bir defa daha sert bir imtihana girmişti. Dünyaya yeniden doğmuş gibiydim. Kendimi eskisinden çok diri buluyordum. Her yeni şekil, gayretlerimin keskin yüzünü kılağlıyordu.

«Taş bitiyor, kum kalmadı, bu gece motor işlemedi, çocuklar bugün malzemesizlikten iki saat işsiz kaldı.»

İşte adım başında bana verilen bu tekmil haberleri, sinirlerimin yayını alabildiğine geriyor, ben de çarşılarda bir ok süratiyle dolaşıyordum. Ona, anan yahşi, buna, baban yahşi.. Ötekini tehdit, berikine manevra.. Günlerimin saniyeleri, birbirlerine lehimlenerek dolu dolu akıyordu.

İş, insanı ne kalıplara sokmuyordu. Avukat, esnaf, politikacı, öğretmen, kabadayı.. Saat başında bir

başka kazana dalıp istediğim boya ile çıkıyordum. Bunlar iki satırın kıskacı içinde örselenmiş edebiyata hiç de benzemiyor. Vâkıaları olduğu gibi vermek de çok zor. İnsan onları ancak yaşıyor.

KÜÇÜK ZORLUKLAR

Harrangürra giderken bir yağmur bastırmadı mı? Yağar mı yağar.. Gerçi çocuklar bir şey dinlemiyorlar ama, bu bir saatlik, bir günlük mesele değildi ki.. Mübarek gök paslandığı yerden delinmişti sanki.. Gecikiyoruz diye milletin içinin yağı eriyor. Fakat renk vermemek için arasıra yağmur duasına telmih ederek parmaklarını tersine kaldırıyorlar, şakalaşıyorlar..

Arkadaşlardan birisi sordu:

— Bay Müdür, bu yağmur hep böyle yağacak mı?

— Bilmem.

— Nasıl anlarız bunu?

— Bunun için merci yok. Yalnız hâlâ daha barometre düşük.

— Peki, tecrübeler?

— Başladı mı pek durmak bilmez...

— Öyle ise beyhude yere burada boş boş oturmayalım, dönüp gidelim.

— Meraklanma.. Şaka ediyorum. Burada yağmurlar öyle sürekli değildir. Yalnız hiç karar olmaz. Arasıra onun bu şakalarına katlanacağız.

— Biz Orta Anadolu'da dondan şikâyet ederdik. Burada havanın ayaşlığına rastladık desenize...

Gülüştük. Ertesi gün her taraf gülgülüstan. Çocuklar, kaybettiklerini kazanmak için dolu dizgin gidiyorlar. Artık evlerin iskeletleri meydana çıkmıştı.

Bu arada işlerimizi incelemek üzere Umum Müdürümüz gelmişti. Evleri gördük. Çocuklarla, öğretmenlerle konuştu. Kendisine evlerin iç tertibatında küçük bir değişiklik yapmamızın lâzım geldiğinden bahis açtım.

Bunu, daha işe başlamadan yapı işleri ile uğraşan bir mühendisle halletmek istemiştim. Mesele şu idi: Yatak odası ile oturma odası arka arkaya ve birbirinden geçme olarak düşünülmüş. Sözgelişi eve bir misafir gelse de odalardan birisinde yatırmak zorunda kalınsa gece herhangi bir ihtiyaç ânında ya misafirin, ev sahibinin yattığı odadan, yahutta ev sahibinin misafirin bulunduğu odadan geçmesi lâzım gelecekti. Mühendisten bunun çaresini istemiştim.

— Bunu ancak plânı yapan düzeltebilir.. Hukuken salâhiyetimiz yok...

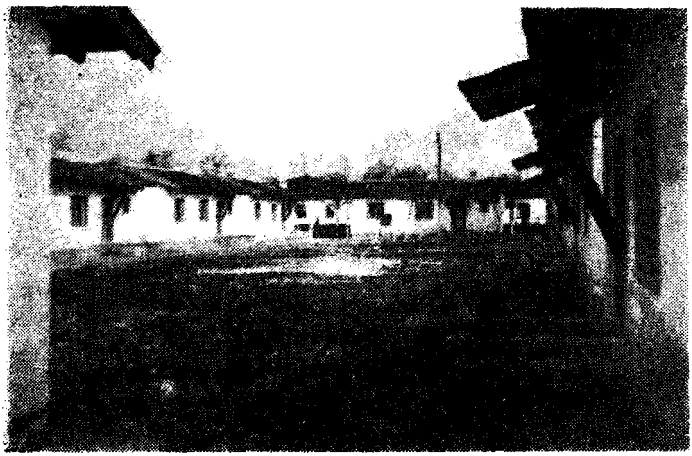
Bunu ben de biliyordum. Benim istediğim bir tâdil fikri idi. Bunun tatbiki mesuliyetine, bir şeyi daha iyi yapmak bahse mevzu olduğu için, seve seve katlanırdım. Nitekim bu çeşit işler kaç defa başıma geldi. 1937 yılında Kastamonu'da dört eğitmen okulunun bir araya getirilmesi suretiyle düşünülen bir bina yapıyorduk. İkinci kattaki bölmeler kaldırılmış, iki büyük yatakhane olarak bırakılmıştı. Bir gün baktım, ne görsem beğenirsiniz, bu iki canım büyük salonun ortalarından ikişer tane bacayı çıkıvermemişler mi? Deli olacaktım.

— Yahu dedim, biraz insaf ve akıl.. Bu bacalar mademki çıkacaktı ve mademki bu yüzden de iki büyük salon mahvolacaktı, aslındaki bölmelerin ne günahı vardı öyleyse...

İnşaat öğretmeni,

— Bay Müdür, dedi. Biz plânı tatbik etmekle mükellefiz. Aksi hareket mesuliyeti muciptir.

— Yık! Dedim birader. Usulün hatırı için bu feci hataya «hı» diyemem. İsterlerse assmlar.

Adapazarı'nda Köy Enstitüleri öğrencilerince imece olarak kurulan ilkokul öğretmenleri evleri

Usulden ayrıldığımız için lâzıma, iyiye ve güzele varmıştık. İşte bozmaya alıştığım bu usullerden birisinin daha köküne kibrit suyu dökecektim, fakat elimde şişe bekliyordum, kök nerede idi? Umum Müdürümüz onu bana buldu. Evin planını istetti. Oracıkta yere çöktük. Elindeki kırmızı kalemle çizdiği bir hatla yapılacak işi gösterivermişti. Evin her iki odasına da bir koridor ilâve etmek suretiyle ayrı ayrı yerlerden girmek imkânı hasıl oluyordu. Ben de sonra elimdeki şişeyi boşalttım tabiî... Ve böylece müstakbel misafir veya ev sahipleri bir iki tık tık ile kapı önünde beklemekten, başka bir odanın sakinini uykusu arasında perişan etmekten kurtuldular.

Umum Müdürümüz gitmeden önce işlerimizin müteakip gelişmesi mevzuu üzerinde uzun uzadıya ko-

nuştuk. Benim fikrim şu idi: İkinci teşrinle birinci kânun, Adapazarı muhiti için kaybolmuş bir inşaat mevsimi sayılırdı. Zaruretler, bizi zor bir teşebbüse soktu. Çabalayacağız.. Fakat yağmurlar, üstelik malzemenin tedarikindeki büyük güçlükler canımızı dişimize takmak şartıyle bize ancak on evin tamamlanması imkânını belki verecektir. Fakat ikinci on eve hiç başlamamak lâzımdı. Mayısa kadar bu ikinci grup on evin malzemesi stok edilirse bunların inşası meselesi işten bile değildir.

Umum Müdür bu mülâhazamı haklı buldu. Kararımızı böylece verdik. Ben de durumu arkadaşlara ve çocuklara açtım.

Arkadan havalar da düzelivermedi mi?.. Eh keyfi görmeliydiniz.

HIZ YARIŞI

Millet, işi sen evvel bitireceksin, ben evvel bitireceğim diye yırtınıyordu. Artık ne atlatmalar, ne gizli manevralar.. Bir takat ve zekâ yarışı başlamıştı.

İşte size bir iki müşahede:

Evlerin bulunduğu yerde istediğimiz çaptaki keresteyi hemen biçip verebilmek için motorlu bir hızar kurdular. Lüzum gösterilen kadronların birinci partisini rahat rahat, hiç acele etmeden hazırlamışlardı. Biz boyuna sıkıştırıyorduk:

— Sizin işler, çok yavaş gidiyor, sonra sıkışacaksınız.. Biraz daha gayretli olun!

Onlar işin sonunu kılı kılına kestirmiş insanların emniyeti içinde:

— Canım sizin istediğiniz kereste olsun, bunu biz verecek değil miyiz öbür tarafını bırakın bize... Bu makine, sizi daha çok terletir..

Diye bizimle âdeta yarı alay eder gibi konuşuyorlardı.

— Eh bakalım... Görüşeceğiz..

İşte bizden de kısa cevap. Sıra binaların iskeletlerini kurmak için karkasları çatma işine gelince karşılarına dikildik:

— Kırk metre küp kerestenin hepsini alacağız.. Yarın için de bu kadar istiyoruz..

— Yok deve!.. diye onlar hâlâ meselenin dış tarafında dolaşıyorlardı. Biz ses çıkarmadan, işler konuştu.İki ortak ne olur ne olmaz diye bir defa akşam üzeri uğrayalım demişler ki inşaat yerinde peyda oluverdiler.

Şimdi onlar konuşuyorlar:

— Ulan Ahmet, şu bizim 40 metre küp keresteye bak, ne olmuş!.

Öbürü ensesini kaşıyor ve düşünüyor..

— Yahu, bu işin şakası makası yok. Sağırı (motorun başındaki adam) kandıralım da gece de çalıştıralım bari.. Susan ortak ateş püskürüyor:

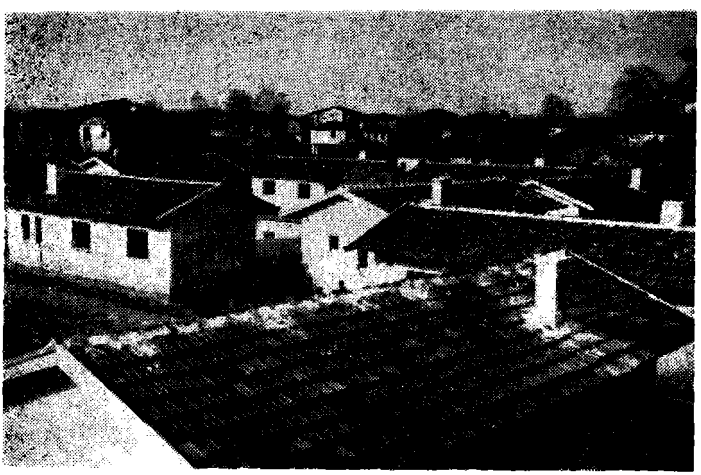
— A avanak, bu gece çalışmasıyle falan başa çıkılacak bir dert değil. İşimiz Allah'a kaldı bizim. Baksana şunlara! Ateşe kar mı dayanır?..

Evlerin çatıları bitmiş, kiremit altı tahtalarının hazırlanması sıralarında idi. Ekiplerden birisi öğretmenleriyle gece sinemaya gitmişler... Ekipbaşı bunların arasında niçin yoktu, onu bilmiyorum. Belki de o zamanki havaya göre önceden düşünülmüş bir ihtiyattı.. Ne ise.. Ekipbaşı soluk soluğa sinemaya geliyor,

— Ne duruyorsunuz yahu!.. Diyor.. Öbür arkadaşlar lüks bulmuşlar, kordonla elektrik almışlar harıl harıl çalışıyorlar.. Haydi!. Kararlarına rağmen

kendilerini tutamayan bu gece kuşları kümesinin sayısı böylece bir adet fazlalaşıyor.

Yeni gelen kireçten ekipler kendi kuyularını dolduracaklar... Fakat vakit geç.. Günün yorgunluğundan herkes ezilmiş... Ekiplerden birisi hamama gitmiş (Öyle ya... en müsait zaman gece.. Koca gündüz israf edilir mi hiç?..) Yine bu ekipten birisi koşa koşa gelmiş,

Adapazarı'nda Enstitü öğrencilerinin kurdukları öğretmen evleri.

— Ziya, kireç taşıyor diye bomba gibi patlamış.

Millet yakapaça koşuşmuş.. Hamamcı şaşkına dönmüş,

— Niye geldiniz, niye gidiyorsunuz?.. Deyince,

— Bekle, bir saat sonra buradayız.. Bizim bir kireç işi var da... Hamamcı bundan da bir şey anlamamış, fakat ne yapsın boynunu bükmüş kalmış.

Bir münasebetle ekiplerin günün muayyen saatlerinde çalışacakları kararından bahsetmiştim. Bundan başka «Hiç kimse cumartesi, pazar günleri çalışmayacak..» Diye ayrıca bir söz birlikleri de var bunların, fakat kim dinler?.. Hele işler sıkıştırınca.. Herkes kahvaltısını yaptıktan sonra şuraya buraya gezmek için dağılıyor. Bazı çocuklar duvar dibinde keyifsiz keyifsiz pinekliyor. Bazıları da gidip yataklarına uzanıyorlar.. Gezmeye gidenlerden bir kısım çocuklar şüphelenirlerse aralarmda şöyle konuşmalar oluyor:

— Yahu niye böyle miskin miskin oturuyorsun. Kalkıp gezsene!

— Meteliksiz gezeceğim de ne yapacağım?

— Niye uzanmışsm öyle.. Böyle güzel havada yatılır mı hiç?

— Hastayım kardeşim. Her tarafım hoşaf gibi..

Aradan biraz zaman geçip de el ayak kesildi mi meteliksizler, hastalar tığ gibi çalışmaya başlamışlardır bile.. Fakat millet uyur mu hiç. Mesele hemen yayılır, nereden de duyarlar.. Yine meydan, diğer iş günlerinin kalabalığı içinde çalkalanır.

ZORLUKLAR VE ÇARELERİ

Tam birinci on evin sıvaları bitmek üzere iken Umum Müdürümüzden bir mektup aldım. Diyordu ki: «Ankara'da sandık adına yapılan evler hakkında verdiğim malûmat muhitimizde büyük memnuniyet uyandırdı. Her şeye rağmen bu işleri yarıda bırakmayacağız. İlk teşebbüsün yüzü ak olsun istiyorum. Hemen işe girişin müspet haberler bekliyorum.»

«Eyvah!.. dedim, yandık.» Öyle ya, elde avuçta hiç bir şey yoktu. Yeniden on evin malzemesini bu

kış kıyamet gününde hemen toplayıvermek öyle çocuk oyuncağı değildi. Ama çaresiz, zora yine alabildiğine yüklenmeliydi. Meselenin iş tarafından korkmuyordum. Bizim arslanlar bunu göğüslerlerdi. Yalnız illâ da şu malzeme meselesi.. Bir aralık yüreğim serinledi. Mukaveleleri yaparken icabında malzemenin iki misli talep edilebilir tarzındaki hesaplı, ihtiyatlı bir kaydımın kuvvetine sığındım. «Bunu söktüreceğim mutlaka..» Dedim. Başka bir mesele kalıyordu. Öğretmenlere çocuklara yapacakları işler, son karardan sonra kestirilip verilmişti. Bir o kadar değil daha fazlasından da kaçmayacaklarını bildiğim bu mert insanların işde bir samimiyetsizlik sezmelerinden korkuyordum. Bir hesap, kitap... Onun da kafamdaki hal şeklini bulduktan sonra yepyeni bir işin bütün zorluklarına hemen adapte oluvermiştim.

Paçaları sıvadık, yallah!.. Bir patırdı, bir gürültü... Yine «yahşi» ler, «sen bilirsinler» allem kallem, işler yoluna girdi. Bir de baktık ki yağmur, çamur, bizim ikinci on ev de meydana çıkmaya başladı. Hele ikinci budama ile bunlarda iç teşkilât daha güzel, daha kullanışlı bir hale getirilince bizdeki keyfi görmeliydiniz...

Biraz da kapı, çerçeve işlerinden söz açayım. Evvelce piyasada yaptığımız bir araştırmada metre karesi için sekiz liradan yirmi ev doğramasına en aşağı 5000 lira vermek lâzımdı. Bizim komisyon üyelerine dedim ki:

— Bana 4000 lira verin, kapı çerçeveleri bizim enstitünün atelyelerinde yaptıralım. Fikrim de şu idi: Bizim, atelyenin şeridi, dairesi, plânyası, deliği vardı. Eğer bir de kalınlık makinesi alırsak yirmi evin kapı ve çerçevesi bir solukta çıkardı.

Komisyon «Peki» dedi. Ben de bir fikir almak

üzere bizim usta göstericiyi İstanbul'a salladım. Döndüğü zaman aldığım malûmat şu oldu:

«Bir yerde güzel bir kalınlık makinesi varmış. Bizim İstanbul'daki arkadaşlardan birisinin delâletiyle bir komisyoncu bulmuş bu makineyi.

Asıl mal sahibi fiyat vermemiş, komisyoncu bütün masraflar kendisine ait olmak, faturayı da yine kendisi vermek şartıyle işi 4000 liraya halledeceğini» söylemiş... Ayrıca ustanın kulağının dibine sokularak «Senin de masrafın bundan çıkacak» diye fısıldamış. Usta işin bu tarafını kızararak anlattı.

Ne ise ben ustaya 4000 lirayı teslim ettim, dedim ki:

— Doğru mal sahibine gideceksin. Parayı masasına koyacaksın! diyeceksin ki «Temiz para, bu makineyi kaça vereceksin?» Uyar tarafını buldun mu hemen al, gel!.

Arkadaşlardan birisi ustaya takıldı:

— Şaka değil bu 4000 lira.. İnsan bu rakamın içinde bozulabilir de..

— Benim bu kadar kendi param da var. Bozukluğumu gördünüz mü? Hem beni satın alacak para bilmiyorum bu dünyada..

Bizim usta makineyi aldı, geldi. Galiba bu yol, bize altı yüz liradan fazla bir şey kazandırmıştı.

Kapılar, çerçeveler de takılınca iş, boyaya, elektrik, su tesisatına gelmişti. Bizim enstitü çocukları boya işlerinde ustaydılar. Su, elektrik meselesi kafamı kurcalıyordu. Bizim müessesenin elektrik tesisatı yapılırken pek meraklı bir talebenin yetişmesine çok çalışmış, sonra da ona müstakil bir iş vererek tecrübe etmiştim. Başta murakabe edecek, müşkül yerlerde yol gösterecek bir usta bulunduğu takdirde bunla-

rı kendi kendimize yürüteceğimize inancım vardı. Onun için dedim ki:

— Su, elektrik, boya, cam takma işleri de Arifiyelilerin olsun. Meseleyi böylece kararlaştırdıktan sonra ve sıra da bunlara gelince işi düzenleyivermek lâzımdı. Belediye fen memurunu yakaladım:

— Yeni yapılan yirmi öğretmen evinde elektrik tesisatını çocuklara yaptırtmak istiyorum. Başlarına bir usta buluver, dedim.

Usta, çocuklarla müştereken bir evin tesisatını yaptı, buna göre de diğer dokuz evin tesisatı şıp diye meydana çıkıverdi.

İŞ BAŞA DÜŞTÜ

İkinci on evin elektrik tesisatı için baktım usta kalabalık bir avene ile gelmiş, bir evi de bitirmişler..

— Hayır ola! Dedim, ustaya, ne oluyoruz. Kavlimiz, yalnız senin nezaretin şeklinde idi. Bu kumpanya da niye geldi?

— Ben başka türlü yapamam bay Müdür dedi, işinize gelirse?

— Bu benim işime gelmez, deyince hepsi de tası tarağı toplayıp sıvıştılar..

Fakat aynı hafta içinde bu on evin de tesisatı tamamlandı. Artık bize karada ölüm mü vardı?.. Millet, kaşığı ile beşiğini yapar hale gelmişti artık.

İkinci on evin de sıvaları bitmiş, ufak tefek işleriyle uğraşılıyordu. Kaldırımlar yapılıyor, meydan tesviye ediliyordu. Havalar da birden adamakıllı dona çekmişti. Ben bundan korkmuyordum. Asıl derdim duvarların kuruyup kurumayacağı meselesiydi. Her sabah gidiyor, yaşlığın eskisi gibi öylece devam etti-

ğini görüyor, içim burkuluyordu. İnşaat öğretmeniyle konuşurken,

— Bassak badanayı ne olur sanki diye şöyle bir ağız aradım.

— Badanayı içmez bu yaş duvarlar... Leke kalır dedi. Hem badanadan falan vazgeçtim. Don, bizim emekleri ufalamaya başladı.

Yürüdü, beni bir evin yanına götürdü. Ayağının ucu ile şöyle merdiven basamaklarındaki çimentolu sıvalara, su basmanlarına dokundu, sıvalar patır patır dökülüyordu. Parmağını duvarda yukardan aşağıya şöyle bir gezdirince orası da ufalanıp aşağıya iniyordu.

— Biraz daha bekleyelim dedi. Tamir ederiz. Ufak tefek işler tamamlandıktan sonra dökülen yerler tekrar ele alındı. Fakat don, peşimizi bir türlü bırakmıyordu. Anlaşıldı ki bu işi söktüremeyecektik. Kararı verdim, «Bu evler mayısa kadar kurur, o zaman bizim enstitü, tamirini, badanasını yapar, her şey tamamlandıktan sonra da içine girerler... Çocukları da azat edelim, yerlerine, yurtlarına gitsinler..»

BAŞARMIŞTIK

Çocuklar, öğretmenler, hepimiz işleri tamamladığımız bu günlerde Umum Müdürü aramızda görmek istiyorduk. Kendisine telefon ettim,

— Sizi mutlaka istiyoruz, gelemez misiniz? Çocuklar da önceden yapılmış programa göre artık gezilerine çıkacaklar.. Dedim.

Umum Müdür, imkân bulursa gelmeye çalışacağını, fakat peşin olarak gezinin tehir edilmesi fikrinde bulunduğunu, çünkü kışın misafir ekiplerin enstitülerde darlık yüzünden barındırılmalarının güç ol-

duğu, bunları böylece çocuklara duyurmamı söyledi.

Çocukları topladım. Üç aydan beri gece gündüz, soğuk sıcak, kar, yağmur dinlemeden kendilerine verilen büyük vazifeyi başarmak için harcadıkları değerli emekleri öğdüm, bugünden meydana getirilmiş eserlerin gelecekteki daha büyük işlerin zafer müjdecileri olduğuna işaret ettim. Arkadan da Umum Müdürümüzün arzusunu anlattım. Hepsi birden «Peki,» dediler. «Yalnız mayısta bu geziye müsaade etmeleri için enstitülerimize emir verilsin.» Şeklinde bir arzu gösterdiler. Buna da ben «Peki» dedim. Durumu Umum Müdüre olduğu gibi yazdım. Bizim delikanlılar da alacaklarını alıp vereceklerini de verdikten sonra yerlerine döndüler.

Aradan çok zaman geçmemişti ki bizim de evdeki hesaplar, çarşıda altüst oldu. Bir zelzele daha Adapazarı'nın düzelen sinirlerini yeniden bozdu. Herkes yine soğuk, yağmur dinlemedi, geceleri şurada burada yatmaya başladı.

Öğretmenler, «Açıkta kıkırdamaktansa yaş maş hiç olmazsa bir çatı altıdır, bırakın da biz şu badanaları, boyaları yapılmamış evlere girelim» dediler. Düşündükleri doğru idi. Baktım olmayacak, badana ve boya işlerini mayısta tamamlamak üzere hemen camlarını taktırdım, su tesisatını yaptırttım. Onlar da tamam...

Gelelim şimdi hesap meselesine.. Öyle ya diyeceksiniz ki «Ustalık sizden, işçilik sizden. Peki neye mal oldu bunlar?»

Bütün masraflarımız 112.000 lira... Bunun içinde harçlık, memur yevmiyesi, avadanlık falan hepsi dahil.

İki oda, bir mutfak, bir banyodan ibaret yağlı-

boyası, elektrik tesisatı, suyu, muyu tamam bir ev için yuvarlak hesap 5000 liralık malzeme gitti.

Merakınızı katmerlendirip de «Bunu müteahhitlere verseydik acaba kaça çıkardı?» Demeyin. Orasına Rüfahiler karışır...»

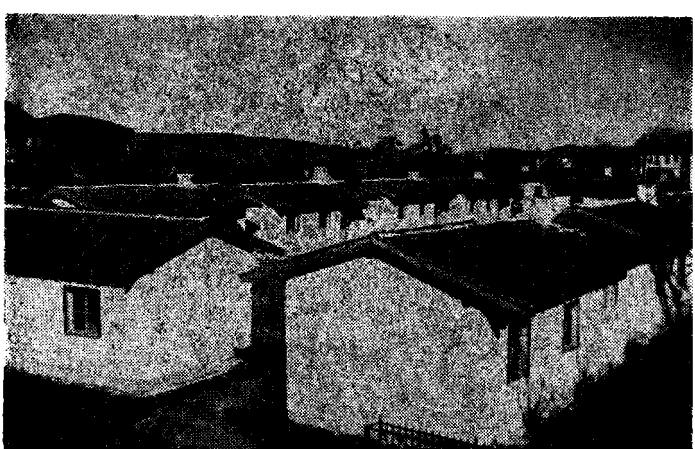
Arifiye: 16.II.1944

Tonguç'un bu imeceye üişkin bir mektubu:

Kardeşim Edip. 25.1.1944

Adapazarı evleri işi başarıyle sona erdiği için evvelâ sana, sonra orada çalışan çocuklara ve bu davâya emeği katılanların hepsine bilhassa teşekkür ederim. Çocuklar Köy Enstitüleri çalışmalarını da bu hareketleriyle manâlandırdıklar için onların mesaileri ve hâtıraları her zaman tazeliğini, heyecanını kaybetmeyen bir değerde kalacaktır. Yeni hamlelere ve hızlara hem başlangıç, hem de ilham kaynağı olacaktır. Yurt tablosunda böyle şerefli bir işi yaratan ve onur mümessili olarak kalacak öğrencileri tebrik ederim. Kendilerine bu kanaatlerimi duyurmanı rica ederim. Hepinizir çok çok gözlerinizden öperim.

H. Tonguç

Adapazarı'ndaki imece olarak yapılan öğretmen evleri.

AYDINLARIN, EĞİTİMCİLERİN UĞRAĞI HASANOĞLAN YÜKSEK KÖY ENSTİTÜSÜ

1942 - 1943 ders yılında açılan Yüksek Köy Enstitüsü, Köy Enstitülerine öğretmen, genellikle, köydeki öğretim - eğitim kurumlarında çalışacak ve bunları denetleyecek elemanları yetiştirmek; Köy Enstitülerini ve geniş anlamıyla köyü ilgilendiren sorunlar üstüne araştırma ve incelemeler yapmak amacıyle kurulmuştur. Buraya, köy enstitülerindeki öğrenimlerini bitirenler alınırlardı. Öğretmen kurullarınca önerilenlerin girdikleri seçme sınavında başarı gösterenler, öğrenci olma hakkını kazanırlardı. Öğretim süresi en az 3 yıldı. Zamanın bilim ve yönetim alanında ün yapmış kişilerine burada görev verilmişti.

Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü, yöneldiği doğrultudaki oluşumu içinde, Türkiye'nin bir Köy Üniversitesi niteliğini bağlayan yola girmişti artık ve gelecek için köylerdeki öğretim - eğitim örgütünü tüm olarak yepyeni bir anlayışla buradan yetişenler ele alacaktı. Öğretmen, ilköğretim müfettişi, millî eğitim müdürü, Bakanlık müfettişi ve de Millî Eğitim

Bakanlığının en önemli basamaklarında uzman yönetici olacaklar ve böylece yurdun eğitim alanındaki işleri, her yönüyle bu güçlü ülkücülerin, ellerinde en kestirme yollardan kısa zamanda ve elbet de en verimli ereklerine ulaşacaktı.

Köye dönük sorunları bilimsel yollardan çözüp sonuçlarını eylem olarak değerlendirecek Türkiye'nin bu eşsiz umut kaynağı, köyün bütün yönleriyle ilerlemesine karşı duran gerici politikacıların karanlık düşünceler içindeki korkuları, çekememezliği yüzünden, uyandırdıkları kötü kuşkulu sanıların etkisiyle, «R. Şemsettin Sirer'in Millî Eğitim Bakanlığı zamanında kapatılarak öğretmen okullarına nakledilmiş (1947 - 48) böylece hem köy eğitimini ilgilendiren bilimsel çalışmalara son verilmiş, hem de müstait köy çocuklarının yüksek öğrenim kaynağı kurutulmuştur. (6)»

KÖY ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLERİNİN HASANOĞLAN YÜKSEK KÖY ENSTİTÜSÜ ÖĞRENCİLERİYLE YAPTIKLARI KONUŞMALAR

Tonguç, enstitü müdürlerinin, enstitülerini kurar ve işletirlerken karşılaştıkları zorlukları, bunları yenmek için başvurdukları çareleri birinci elden öğrencilere anlattırma işini, onların ilerde alacakları görevlerin ön hazırlığını yapma bakımından çok önemli bulmuş ve bu nedenle her enstitü müdürüne yapacağı konuşmaların konularını saptayıp bildirmişti.

Bana verilen konular için derlediğim hazırlığı-

(6) Öğretmen Ansiklopedisi ve Pedagoji Sözlüğü İ. Hakkı Tonguç. Bir Yayınevi.

mm açıklamalarını ayrı ayrı üç konuşma çerçevesi içinde topladım. Bu konuşmaların yapıldığı 1943 tarihine kadar Arifiye Köy Enstitüsü'nün KURULUŞ'unda girişilen temel işlerden her yıl ele alınan türlü konulardaki çabalar ve sonuçları, ayrı ayrı işlenilmişti.

Yüksek Köy Enstitüsü öğrencileriyle yapmış bulunduğum konuşmaların programlarında Enstitümüz'ün KURULUŞ dönemine ilişkin çabaların her bölümünde görülen belli başlı sivri yönler, bunların yanında Enstitü'de ele alınacak işlerin tabanını saptamaya öncülük edecek kesimin doğal ve sosyal ana sorunları da yer aldığı için bu plânları bütün ayrıntılarıyle buraya koymayı pek uygun gördüm. Böylece, Arifiye Köy Enstitüsü'nün KURULUŞ döneminin çok yanlı bir haritasını vermiş olacağım ki bunda, çabalarımızın eyleme geçen kabarık sonuçları kendi türleri içinde ve bunun yanında da beş ilden oluşan Enstitüsü Kesimimiz'in kimi yanları kısaca, fakat gerçek yüzleriyle tanınacaktır. Ayrıca köy eğitimine ilişkin düşün ve önerilerin de katıldığı bu konuşma programları, işlerimiz üstüne derli toplu ve özet olarak bir kavrayış sağlayacağı için bunların, hiç ilişilmeden, olduğu gibi, konulmasında fayda umdum.

GİRİŞ

DELİKANLILAR!

Yeni istikbalimizin fatihi olacak kuvvetleri karşısında heyecan duyuyorum. Kafanızda ve içinizde dolaşan ihtiraslı öğrenme merakınız, yarının yapıcı takatlerini göğüsleyen özlü bir umudla katkısız vaadlerin manâsını getiriyor.

Ne mutlu bize ki taşı sıkıp su çıkartmak mucizesi kadar çetin işlerin zorlukları karşısında yaylanmış hazır bir kuvvet-

le karşı karşıyayız. Şu küçük kemiyet, keyfiyete hudut tanımayan bu ilk seferberliğiyle, yarınların koskoca ordusuna özlediğimiz mayayı verecek. Yanan gözlerinizle gerilen yüzlerinizin söyledikleri, hakikat örsünde döğülmüş tok bir saadetin sırrını öğretiyor. Dolu yarınların kahramanları olacaksınız. Artık nöbet sizlerde...

Genç arkadaşlarım!

Bu başlangıç, düşündüklerimin kabuğudur. Onu soyup içini göstermek; yapılanları anlattıktan sonra, düşünülenleri söylemek isterim. Belki bunların her ikisi de beraber olacaktır.

Ben, sizin mensup olduğunuz davanın epeyce kıdemli neferlendenim. Yenilerin, eskilerden bazen birçok şeyler öğrenebliecekleri ihtimalini düşünürsek karşınızda bulunuşumun esasını anlatmış olabilirdim. Eğer bu konuşmada «Arifiye Köy Enstitünün nasıl kurulduğu» hikâyesinden. gelecek zamanların çalışmaları için bazı hakikatleri çıkarabilirseniz vazifemin ban yüklediği mesuliyetinden gelme iyi neticelerin hisseme ayıracağı haz, bana yeni bir mükâfat olacaktır.

Önceden bir noktaya işaret etmek isterim. Tecrübe, iyi neticelerinin şahitlerini de beraber getirmesi şartıyle, zamandan ve emekten yapılan tasarrufun hesabını, israfsız gayretlerin açık istikametler üzerindeki maksatlı hedeflere yapacağı bilgili ve cesur hamledeki ölçüyü peşin olarak veren bir kuvvettir. Bunun için evvelâ, Arifiye Köy Enstitüsünün kuruluşu içinde yaşadığım tecrübelerimin hikâyesine başlıyorum:

Birinci Konuşma (11/I/1943):

Konu Arifiye Köy Enstitüsünün kuruluşu, bünyesi bu gibi kuruluşlarda hangi tip öğretmenlere ihtiyaç hasıl olduğu?

Başlarken Bir kuruluşun hikâyesinden öğrenilecek hakikatler.

I.) Kuruluş

a — Arifiye'yi uzaktan inceleme ve ilk hataya düşüş.
b — İşe başlayış ve yalnızlık.
c — Vali ile ilk temasım.
d — Hazır bulduğum şeyler ve işe ilk hücum.
e — Tahtakurusu ile mücadele.
f — 100 Eğitmen için yapılan hazırlıktan sonra yeni ihtiyaçlar karşısında :

1 — Öğretmen seçimi.
2 — 200 kişilik yatak, yemek takımı, 100 karyola.
3 — Piyasa ile savaş.
4 — Yapı işleri

1940 yılında (1 yemekhane, 1 mutfak, 120 kişilik iki yatakhane, 4 öğretmen evi, 1 kooperatif evi. 1 resim - iş atelyesi, 1 demirhane, 1 marangozluk atelyesi, 1 çamaşır sundurması, 2 kümes, 2 helâ, 2 güvercinlik, 850 metre kaldırım.) Eğitmen ve talebe 260. (18 irili ufaklı bina).

1941 yılında (1 okul binası, 2 sundurma, 1 ahır, 1 kümes, 1 el yıkama, yeri, 1 işçi evi, 800 metre su künkü tesisatı (7 tesis).

1942 yılında (1 okul binası, 2 öğretmen evi, 1 balıkhane, 1 fotoğraf atelyesi, 3 köprü, 1 köy çeşmesi, 600 metrelik su künkü tesisatı, 600 metrelik şose (II. tesis) Bu işler için yarım milyondan fazla tuğla kesildi. Bina ve tesislerin toplamı (36).

II.) Kuruluşun güçlükleri karşısında iyimserlik ve cesaret:

a — Zorluk bir vehimdir.
b — Zorluk iş terbiyesinde cesaretin ve iradenin bileği taşıdır. (10 günde bir yatakhane inşası, 1 okul binası 2 ev ve bir balıkhanenin öğretmensiz, ustasız inşası).

III.) Enstitünün bünyesi

Köy öğretmenliği için lâzım olan bilgi ve teknik vasatlar :

A — Tabiatı istismar.
B — San'atın ve makinenin sırrına eriş.
C — Zihnî ve hissî hayatın geliştirilmesî bakımlarından istikamet alış.

A — Tabiatı istismar: Bütün ziraat işleri, balıkçılık, su getirme.

Ziraat işleri:

a — Toprak durumu;

1940 yılında: 14 dekar toprak vardı. Civar köylülerden 73 dekar tarla kiralamak suretiyle bu miktar 87 dekara çıkarılmıştır.

1941 yılında: 73 dekar tarla satın alınmış, etrafının temizlenmesi suretiyle eski toprakla birlikte bu miktar 110 dekara çıkarılmıştır.

1942 yılında: Enstitünün mevcut 110 dekar arazisine 44 dekar kiralanmak suretiyle ve 50 dekar saha da müessesece hazineden alınan araziden ıslah suretiyle elde edilmiş; ayrıca Sapanca Gölü'nün şimal sahilinde 30 dekar daha satın alınarak arazi 234 dekara iblâğ edilmiştir.

1940	1941	1942
87	110	234

b — Ekim durumu

1940 yılında: 45 dekar şeker pancarı, 5 dekar hayvan pancarı 10 dekar mısır, 5 dekar patates, 12 dekar sebze, 8 dekar yonca.

1941 yılında: 70 dekarı meyve bahçesi ve fidanlık olarak işlenmiştir. (9 çeşitte 403 elma, 5 çeşitte 70 armut, 5 çeşitte 70 erik, 4 çeşitte 40 kiraz, 3 çeşitte 320 vişne, 18 çeşitte 1400 şeftali, 48 ayva, 59 bodur tip elma ağacı ki toplamı 2440 ağaçtır.)

Fidanlık kısmında yeşil çit için 40.000 Maklora fidanı, 4.000 sepetçi söğüdü çeliği, 3.000 kavak çeliği ki toptan 47.000 meyvesiz fidan yetiştirilmiş; ayrıca enstitü sahasına 117 akasya dikilmiştir. Geride kalan 40 dekar da sebze bahçesi olarak kullanılmıştır.

1942 yılında: Meyve bahçesi içinde talebeye ara ziraati yaptırılmıştır. 40 dekar sebze bahçesi aynen işlenmiş, 124 dekarda yulaf, arpa, buğday ziraati yapılmıştır.

c — Hayvan durumu

	1940	1941	1942
Kümes Hayvanları	30	80	190
Büyükbaş	12	38	71

Balıkçılık işleri :

a — İlk fikir ve teşebbüs.

b — Vasıtalar ve istihsal; 2 kayık, 1 motor, 2 ığrıp, 25 voli yeri (yeniden hazırlanmıştır.) 2 ayda yapılan sondaj neticesinde 3000 kilo, ikinci yıldan şimdiye yapılan çalışmada da 15.000 kilo balık tutulmuştur.

Su işleri

a — Kullanma suyunun tedarikinde zorluklar (tulumba, el ve araba ile).

b — 2 kilometre mesafedeki köyün suyundan istifade.

c — İki koldan su getirme tesisatı (yapılan garip müdahale, köylünün yardımı).

B — Sanatın, makinenin sırlarına eriş

a — Köyde işe yarar demircilik, dülgerlik, duvarcılık, gibi zanaatların müspet mevzular üzerinde öğretilmiş bulunması.

b — Yeniden doğmak üzere bulunan balıkçılık zanaatı.

c — Makinenin sırlarına erişte, zamandan, işin kemiyetinden kazanma fikrinin yer alışı.
(Traktör, harman makinesi, dikiş makinesi, çorap makinesi, bisiklet, motosiklet, motor).

Not : Bu fikrin köy elzanaatları ile tezatlı bir maksada dayanmadığı.

C — Zihnî ve hissî hayatın geliştirilmesi

a — Bilgiyi hazır alma yerine bizzat uğraşarak kazanma (Derste ve işde).

b — Okuma zevki.

c — Umumî meselelerde mes'uliyete iştirak ve çare buluculuk (bütün işlerde).

IV.) Enstitünün varmak istediği hedef

a — Bütün hareket ve teşebbüslerde kendine yeterlik fikrinin hâkimiyeti.

b — Yarınki öğretmenlerin alacakları hizmetlerde kendi emeklerine dayanarak yaratacakları iş ve kazanç hayatına örnek veriş fikri.

c — Bu iki maksada göre enstitünün gelecekteki tablosu.

V.) Kuruluşta lâzım olan öğretmen tipi

a — Zahmetlere dayanıklı.
b — Dinamik.
c — Takipçi.
d — Çare bulucu.
e — Çok taraflı ve idareli.
f — İyimser.
g — Sempatik.

İKİNCİ KONUŞMA

Konu

Arifiye Köy Enstitüsü'ne talebe alınan bölgelerin köy durumları. Bu köylerde hangi vasıflarda öğretmenlerin muvaffak olabilecekleri. (4274 sayılı kanunun 10. cu maddesinin A ve B bölümlerine göre.)

I.) Arifiye Köy Enstitüsü kesimine giren valilikler ve köy durumları. (Kocaeli, Bolu, Bilecik, Bursa, İstanbul Anadolu yakası.)

a — Kocaeli'nin köy durumları
640 köyden 176'sında eğitmen, 121'inde öğretmen çalışmaktadır. 343 köy okulsuzdur.

b — Bolu'nun köy durumu
741 köyden 147 eğitmen, 79'unda öğretmen çalışmaktadır. 515 köy okulsuzdur.

c — Bilecik'in köy durumu
310 köyden 84'ünde eğitmen, 80'inde öğretmen çalışmaktadır. 196 köy okulsuzdur.

d — Bursa'nın köy durumu
769 köyden 94'ünde eğitmen, 138'inde öğretmen çalışmaktadır. 487 köy okulsuzdur.

e — İstanbul - Anadolu yakasının - köy durumu :
265 köyden 23'ünde eğitmen, 217'sinde öğretmen vardır. 25 köy okulsuzdur.

1 — Kesime dahil valiliklerde okulsuz köylerin % nispetleri ve bunun manâsı.

a — BOLU % 70
b — BURSA % 70
c — BİLECİK % 63

d — KOCAELİ % 54
e — İSTANBUL % 10

2 — Enstitüde vilâyetlerden alınmış olan talebenin % nispeti.

a — BOLU % 26
b — BURSA % 25
c — BİLECİK % 15
d — KOCAELİ % 25
e — İSTANBUL % 8

3 — Kesimin köy durumu (toplu olarak).

Bütün kesimde 2725 köy var. Bunun 524'ünde eğitmen, 685'inde öğretmen çalışmaktadır. 1516 köy okulsuzdur.

Yüzde ile ifade edilince kesimin köylerinde :

a — % 19.2 eğitmen, % 25.2 öğretmen çalışmaktadır. Okulsuz köy % 55.6'dır.

II.) Kesimin köyleri için kemiyet bakımından öğretmen yetiştirme işi

a — İlk merhalede okulsuz köyler için
b — Bütün köyler için

A — İlk merhalede okulsuz köyler için

1 — 1516 köy için 1500 öğretmen yetiştirileceği esas tutularak bu işi her yıl 150 mezun verileceğine göre 1953 sonunda mümkün olacaktır.

2 — Kesimin bütün köyleri için (2725 köy) öğretmen yetiştirmenin zarurî olduğunun sebepleri.

III.) Köyün toplu bir görüşle ana meseleleri

a — Kültür
b — Ziraat
c — Sağlık
d — Bayındırlık
e — Ekonomi

a — Kültür işlerini; öğretim ve eğitim konularına ayırmak suretiyle inceleme

1 — Öğretimi, düşünmede ve yapmada bir vasıta olarak alma meselesi.

2 — Eğitimin, iyi itiyadlar ve iyi hisler kazandırmaya dayanması. (Temizlik, çalışkanlık, beceriklilik, takipçilik, yılmazlık, aile, köy memleket sevgisi, insan sevgisi, yardımlaşma, haklara saygı.)

Vasıtaları Gazete, kitap, radyo, her nevi iş... Millî bayram günlerinde, okulların açılış törenlerinde, mahallî ve millî âdetlere göre kutlanan iş günlerinde, askerleri uğurlamada, oyunlar, türküler, marşlar, imece, asker ailelerine yardım, yangın söndürme.

b — Ziraat

1 — «Daha iyi» yi ve «çok» u arzulatma fikrinin istihsal hayatına temel yapılması lâzım geldiği.

2 — Gerçek bir ziraatın iki ana safhası

A — Tetkik

B — Tatbik

A — Tetkik ve tecrübenin bölümleri

1 — Köylerdeki mevcut istihsal nevilerini ve metotlarını tetkik.

2 — Köy muhitinin meteorolojik halini tetkik.

3 — İş yapılacak tarlanın ziraat bakımından değerini tetkik.

4 — Civarın pazarlarını tetkik.

B — Tatbikin bölümleri

1 — Küçük ölçüde tecrübe.
2 — İyi ve çok istihsal yapılması.
3 — Mutavatsıtsız alıcı bulmak.

C — Sağlık

1 — İyi bir içme suyu temini.
2 — Ahırların evlerden ayrı oluşu.
3 — Helâ çukurlarının mahfuziyeti (Kanalizasyon).
4 — Bataklıkların kurutulması.
5 — Sıtma mücadelesinde kinin'i kullandırmak.
6 — Bitle mücadele.
7 — Evde, kahvede, okulda, meydanda, sokakta temizlik.
8 — Hamam.
9 — Çamaşırlık.

10 — Küçük bir ecza dolabı.
11 — İnsan ve hayvanda sâri hastalıkları haber verme (İlk tedbirleri almasını bilme.)
12 — İğne yapma.
13 — Sportif çalışmalar (ata binme, cirit oynama, koşular, güreşler, kürek çekme, av. kayak.)

D — Bayındırlık

1 — Okul binası.
2 — Toplanma yeri.
3 — Cumhuriyet meydanı.
4 — Mezarlık.
5 — Köy içinde kaldırım.
6 — Köyü ana şoseye bağlayan yol.
7 — Köprü.
8 — Ev yapılarında tuğlayı, yerine göre. taşı sokmak.
9 — Küçük bir park.

E — Ekonomi

1 — Mahsulün değeriyle satışı (küçük bir kooperatif teşkilâtına bağlanabilir.)
2 — İhtiyaçların toptan getirilmesi.
3 — Ziraatçı köylerde kışın dokuma tezgâhlarını kullandırmayı teşvik.
4 — Ormancı köylerde ağaç işlerinin teşviki.
5 — Mevcut ormanları muhafaza.
6 — Yeniden orman yetiştirme.
7 — Panayır kurulmasını teşvik, kurulan panayırlardan istifade.
8 — Ekonomik hayatın gelişmesine yardım eden sergilerin ziyareti.

IV.) Köyde muvaffak olabilecek bir öğretmenin ana vasıfları

1 — Umumî ve meslek kültürü yerinde olmak.
2 — İyi bir ziraatçı olmak.
3 — Sağlık işlerinden anlamak.
4 — Bir kooperatifin kurulmasında ve idaresinde muvaffakiyetle çalışacak hazırlığı bulunmak.
5 — Zanaatı iyi bilmek.
6 — Çeşitli işlerde marifetli olmak.

ÜÇÜNCÜ KONUŞMA

Konu

Hasanoğlan Köy Enstitüsü öğretmen kısmında yetiştirilecek öğretmenlerin nasıl olmalarını istiyorsunuz? Sebepleriyle birlikte anlatılması.

Giriş

Bir vatan davâsını içte ve dışta kazanmanın seferberliğini ilân etmiş olan memleketimiz, cephenin nerede, neye karşı ve nasıl kurulacağını önceden bilerek çalışmak zorundadır.

I.) Bazı hakikatlar

a — Ziraat durumu

1 — Ekilen yerler	% 15.2
2 — Orman	% 12
3 — Yaylak çayır	% 58.1
4 — Ekilmeyen yerler	% 14.6

Köylüyü toprak sahibi kılmak, boş yerleri işlemek.

b — Sağlık durumu:

1 — Doktorlar	1.287	15.000 kişiye bir doktor.
2 — Eczane	471	40.000 kişiye bir eczacı.
3 — Ebe	471	
4 — Sıtma	2.168.000	müracaat
	720.000	tedavi
	27.000	kişiye kinin.

c — Okuma yazma bilenler

Erkek	Kadın	Ortalama
% 23.5	% 8.2	% 16

II.) Son yüzyıllarda memleket işlerini yapan münevverler :

a — Osmanlının konaklı münevveri.
b — Meşrutiyetin yarım ihtilâlci münevveri.
c — Cumhuriyetin inkılâpçı münevveri.
d — Köylerde yarının yapıcı münevveri.

III.) Köyde, enstitüde, teşkilât başında yeni elemanlar :

a — Köyde, köye eleman yetiştiren müesseselerde, teşkilât başında çalışanlarda kifayetsizlik.

b — Büyük çapta işler için bir nesil değiştirme zarureti.
c — İşlerin getirdikleri zaruretlere göre herkes kendi yerinde.

I.) Konu

Mevcut öğrencilere nazaran Köy Enstitüsü mezunlarının beş yıl içinde dağılacakları köyleri gösterir harita taslağı, bu köylerin gerçek ihtiyaçlarına göre buralarda alınması gerekli başlıca tedbirlerin madde halinde gösterilmesi

II.) Köylerde alınması lüzumlu tedbirler

1 — Okul yerinin, bahçesinin, öğretmenin geçimi için tahsis edilecek tarlanın tespiti.
2 — İstimlâk yolu ile temini zarurî görülen toprağın bedelini karşılamak için köy bütçesine her sene muayyen bir paranın konulması.
3 — İstimlâk bedelinin sıra ile bütçeye konulmuş paralarla karşılanmasının mümkün olmadığı ahvalde tahsis edilecek arazinin istimlâk bedelinin icar bedelleriyle ödenmesi.
4 — Okul, ev, işlik için tedariki mümkün taş, kum gibi malzemenin tedarikine başlanılması,
5 — Satın alınması zarurî çivi, kereste, kireç tuğla.. gibi malzemenin peyderpey hazırlanması.

III.) Diğer tedbirler :

1 — Öğretmen olarak çıkan enstitü mezunlarına verilecek âlet ve vasıtaların nelerden ibaret olduğunun önceden tespit edilip haziran ayı içinde temin edilmiş bulunması.
2 — Öğretmenin haziran ayında işinin başında bulunmasının temini.
a — Haziran 15'te kaldırılan arpa, Cumhuriyet ve Mente buğdayı, bakla, keten, haşhaş yerine mısır, patates, fasulye, kış sebzeleri, susam, tütün (domates, patlıcan, biber: şaşırtma usulü).
b — Hayvanların yemlerini (saman, yulaf, arpa, kuru ot) temin etmek ucuz, kolay ve mümkündür.
c — Hayvanları barındırmak için yer hazırlanması.
d — Okul ve işlik için hazırlık yaptırtabilirler.

3 — Köyde yapılması gerekli işlerin önceden bir tetkik mevzuu olarak ele alınması ve bir plana bağlanması.
4 — Nahiyelerin idaresini yüksek kısımdan çıkacak delikanlılara verilmesinin temini işi.

NETİCE VE TEMENNİ

Beş senelik sarp bir çalışmadan sonra köyümüzün sizleri bekleyen hizmetlerine hemen karışmak üzere iken aynı istikamet üzerinde daha uzaktaki bir büyük hedefe ulaşmak için yeni bir hazırlık seferberliğine çağrıldınız. İşte ben, bu son konuşmamla, bunun engin manası üzerinde durmak istiyorum.

Fikri evirip çevirmeden, ölçüp biçip ortaya koymadan önce yolumuzun üstündeki bazı hakikatleri hep birlikte göstermemiz icabediyor:

1 — İşlenmemiş birçok toprağımız var. Ekilen sahalardan bir kısmı, devletin; bir kısmı beylerin tasarrufundadır. Geride kalan köylünün işlediği tarlalarda sapan, öküz, manda inek, köylü ile beraber çile dolduruyor. En geniş zamanımızda yiyeceğimizi kıtı kıtına çıkarıyoruz.

2 — 15 bin kişiye bir doktor, 40 bin kişiye bir eczacı düşüyor. Viyana'daki doktorların sayısı kadar bile hekimimiz yok. Ebe işi de öylesine, 18 milyona beş yüz..

3 — Memleketin % 80'ni okuma yazma bilmiyor. Dünden miras kalan bu «yok» ları uzatıp sıralamak çok kolay... Hakikat bu: Yok... Fakat var olan mukaddes şey, bataklık içinde; çamur yığınları arasında dipdiri kalan «Türk Milleti» dir. Harbin, hastalığın, kıtlık tırpanından kurtulup ayakta duran bu varlık, yakın günlere kadar yaşama gayretini yalnız kendi kuvvetinin özünden almıştır. Osmanlı Devleti

onu fütuhat devrinde asker; çöküntü devrinde de bir sağmal olarak kullanmıştır. Yalüarda, süslü konaklarda çubuk tüttüren devrin münevverleri, yırtık pırtık bir elbise içinde onun saf yüzünü hizmetkârlıkta ve ırgatlıkta tanımıştır. İstibdadı yıkan meşrutiyet, kısa hayatı içinde büyük gailelerinden vakit bulup buraya yüzünü bile çevirememiştir. Bu devirlerde hoca, jandarma, tahsildardan meydana gelmiş üçüzlü bir şebeke, köyü yemlik yapmışlardı.

Köy, her şeye rağmen sert ve sırlı kabuğunun içinde bugüne kadar dayanıp geldi. Oraya ilk sıcak elini uzatan, ona adını ilk söyleyen cumhuriyet olmuştur. Bu kadar mı ya!.. Sırtındaki ahtapotları temizledi, yüklerini kaldırdı ve ona «Efendi» dedi. Artık o, canını korumak felâketinden kurtuldu, hayatını kazanmak devrine girdi. Şimdi onun bu güzel arzularını sezecek, kuvvetlerini hilesiz, hurdasız, yine onun saadeti için kıymetlendirecek kendinden bir avuç insan yetişti, yarın bunlar koca bir ordu halinde büyük işlerinin nöbetine girecekler... Bekliyoruz. Önümüzdeki günler azaldı.

Şimdi asıl mevzuumuzu aydınlatmaya yardım edecek meselenin işlenmesine geçeceğim. Ana fikir bundan sonra gelecek. Eğer münasip düşerse bir benzetişle izahıma girişeceğim:

Muharrik bir kuvveti gözönüne getirelim. Bunun hareketini meydana getiren cihazlar o kadar hesaplı bir düzen içinde yerleştirilmiştir ki içinden bir tek mili alsanız o çalışamaz artık... Buraya bir nokta koyalım. Sonra bunun benzine, istihsal ettiği kuvveti nakledecek bir vasıtaya; kuvvetin işe tahvil ettiği maddeye ihtiyaç var. Sonra buna, işleten, onaran bir insanın elini, zekâsını, iradesini, bilgisini de koyun.

Bütün bunlar meselâ ne yapıyor, bir ağaç kesi-

yor, bir delik deliyor.. Rahat, kolay ve çabuk yapılan bu işi meydana getiren mekanizmanın kadrosunda en küçük eksiklik, bu kudreti toptan hiçe indiriverir. Şimdi biraz realiteye dönelim:

Köyün beklediği yakın istikbal öğretmenlerinin hizmete girdiklerini kabul edelim. Elbette göreceğimiz şey şudur: Hepsi ellerindeki planlara göre takatlerini şahlandırmışlar, işe hücum ediyorlar. Bu, hiç şüphe yok ki pek kolay olmayacak. Bir su yatağını bulabilmek için başını o köşeden bu köşeye çarpar, sonra intizamlı akışına kavuşur. Bizim genç öğretmenlerimiz de bu hız içinde birçok şeylere çarpacaklar.. Bakın bu köşeleri işaretleyim:

Gezici Başöğretmen, Müfettiş, Maarif Müdürü, Nahiye Müdürü, Kaymakam, Ziraat Müdürü, Sağlık Müdürü, Vali.. Yâni koca bir devlet teşküâtı... Acaba şöyle bir nefeste sıraladığımız bu köşeler, biraz evvel işaret ettiğimiz muharrik bir kuvvetin eksiksiz çalışma haline benzer mi? Yâni yarınki köy hizmetlerinin gelişeceği muhitin rehber ve idare mekanizması, her şeyi tamam ve ayarlı bir cihaz mıdır acaba?

Kendimizi aldatmayalım. Cumhuriyet, bir cennet vatan yapma yolunda aldığı sert kararlarm sırlı eliyle yapacağı geniş bir ayıklamayı, tabiat kanunlarının hükümleri içinde tahakkuk ettirecektir. Ve ben diyorum ki mükemmel oldukları için ayakta kalıp dayananların önlerinde, arkalarında, sağlarında, sollarında boşalan yerleri sizler dolduracaksınız.. Belki bu gediklerden biri de benim yerim.. Bunu cesaretle söylemesini bilelim. Ya ötekiler?.. Şimdi oraya geçelim.

Yeni yetişecek sizin gibi ihtisas nesline yer arayacağımı zannetmeyin. O yerini kendi kendine bulacak. Bakın nasıl?

18 milyonun kültür hayatı için öğretmen, sağlık

için doktor, ziraati için mühendis, bayındırlığı için mimar, hukuku için profesör.. Hep siz olacaksınız..

Şimdiye kadar içinden adam seçe seçe örselenen, eskitilmiş dört milyonun yanısıra dokunulmamış, henüz içinin ve âleminin kuvvetinden hiç bir şey sızdırmamış 14 milyon gibi adamakıllı okka basan bir kuvvet var. Şimdi bunun maddesi ve ruhu, muhtaç olduğumuz hamuru yoğurmada maya olacak..

İlk kademe olarak bizim Köy Enstitülerinde sizleri işbaşında görüyorum. Kifayetsizliklerin boş bıraktığı yerler, artık sizlerin olmalıdır. Bizden ileri olduğunu gördüğüm yeni yetişenleri düşünüyorum da daha erken davranarak kolumdan tutulmadan ve arkamdan itelenmeden yerimi ve yerlerimizi sizlere gösteriyorum:

— Buyurun, sizin hakkınızdır..

Gezici Başöğretmeni, Müfettişi, Maarif Müdürünü, Kaymakamı, şunu ve bunu düşünüyorum. Kâğıdın yerine işi, lâfın yerine iradeyi koyacak yeni bir neslin, dişleri tamam bir çark gibi makineyi nasıl doğru ve mükemmel işletebileceğini hesaplıyorum da önümdeki intizar zamanları sabrıma ateşten bir gömlek giydiriyor.

Köy hizmetinin yeri yoktur. Köyü seven, onu kurtarma yolunda çalışanların nerede oturduklarını hepimiz biliyoruz. Nerede oturacağınızı düşünmeden mukaddes fikir için hazırlanın... Büyük davamızın ister mimarı olun, ister işçisi.. Paya düşen hizmetin farkı yoktur. Fakat insanların bu bölüşmede takatinizin yeterliği sizi mimarlığa götürüyorsa yeriniz orasıdır.

Hepinize umutlu ve özlü gelecekler dilerim.

★

RESİMLERLE KONUKLARIMIZ

Arifiye Köy Enstitüsü'ne kurulduğu günden yozlaştırılmaya başlanıldığı döneme kadar bakanlar, mühendisler, doktorlar, eğitimciler.... türlü meslekler-den birçok gözlemciler gelmiş; bunlar, buradaki bütün eylemlere karışmış görevlilerin çabalarını haket-tiklerinden daha geniş bir ölçüde değerlendirmişler, candan kutlama duygularına ortak ettikleri övgüleri-ni esirgememişlerdir. Arifiye'de kaldığımız sürece konuklarımız öylesine çoktu ki bunlarm düşüncelerini, eleştirilerini ve beğenilerini toplayarak ayrı bir kitap hazırlamayı düşündüm, fakat vakit bulamadım, ama bunlardan pek önemli olanlarının kaybolmasına da kıyamadım. Hiç olmazsa birkaç satırla burada yansıtmayı yerinde buldum. Enstitülerin kuruluşunda önemli yeri olan zamanın cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün Köy Enstitüleri'ne değinen 25.8.1941'deki Samsun'da verdiği demecini buraya aktararak bir giriş yapmak istiyorum:

«Samsun'a gelinceye kadar Köy Enstitü'lerinden üçünü gördüm. Kız ve erkek köylü çocuklarımız hem

müesseselerini kuruyorlar, hem de ilerde ifa edecekleri yüksek vazifeleri için hazırlanıyorlardı. Yapıcı, çare bulucu, çalışkan bir ruh bu Enstitülerin hayatına hâkim olmuştur. Bu durumu görmekten pek memnun oldum, pek ümitliyim. Türk kızlarının müstesna haysiyeti ve ciddî vazife sevgileri, bütün mekteplerimizde olduğu gibi, Köy Enstitüleri'nde de göze çarpmaktadır. Öğretmenler ve Enstitü Müdürleri Türk köyünün geleceğini sağlam temellere istinat ettirmek için aşk ile çalışıyorlar. İktidarlı, fedakâr ve vatansever köy öğretmenleri yetiştirmek Enstitülerin mukadder emelleridir. Şüphe yok ki Enstitü öğretmenlerine ve müdürlerine düşen vazife hepimiz için, her vatansever için imrenilecek, heves dilecek bir vazifedir. Şimdiki tutumları iyi netice alacağımız ümidini bende çok kuvvetlendirdi. Köy Enstitüleri hakkındaki bu müspet görüşlerimi vatandaşlarına söylemekten zevk duyuyorum.»

İnönü enstitümüze de uğramış, pek beğenmişti. Aşağıdaki telgraf klişesi, bunu belgelemektedir.

Enstitümüzde iki kez inceleme yapan Londra Üniversitesi Prof.'lerinden Mr. Hamley, bir eğitim uzmanı olduğu için bizim işlerimizdeki değerlendirmeleri pek önemli sayılmıştır. Bu nedenle birçok belgelerin arasından ayırıp bunun yayınlanmasını faydalı gördüm:

T. C.
MÜVASALAT VEKÂLETİ
TELGRAF
Örnek 5
Yol
Edip Bambir
Arkeoloji Müz. enstitüsü
müd.
Ankara
Tebrikinizi kabul ederim.
İsmet İnönü

İnönü'nün kutlama teli, bütün Enstitü hizmetlilerini sevindirmişti.

(...) Bugün Millî Şefin seyahati hakkında Hükûmete bildirilmek üzre Başvekilliğe verdiği raporun senin Enstitüyü alâkadar eden kısmını okudum. Enstitüyü çok iyi bulduğunu ve sana teşekkür ettiğini Hükûmete bildiriyor, candan tebrik ederim. Anlatacağım sözlü yazılacak diğer hususları Bayram'da bir kaç gün sonrada Hamdi dönünce anlatacaklardır. Onun için ben burada kesiyorum.( )

Çok çok gözlerini öperim . Oradaki arkadaşların hepsine selâm ve sevgilerimi söylersin.

İ. İnönü

28/V/1943

«Maarif Vekilliği İlköğretim Umum Müdürlüğüne

ANKARA

25/V/1943 tarih ve 6/07352 sayılı yazıya karşılıktır

İngiliz profesörlerinden Hamley refikası ile birlikte 27/V/1943'te gelmiş, müessesemizde (9.5) saat kalmışlardır. Kendilerine enstitü binaları, atelyeler, ziraat işleri, diğer çeşitli faaliyet ve millî oyunlar gösterilmiş, öğle paydosunda her gün yapılan müzik kursunda bulundurulmuşlardır. Profesör iki sene evvel yaptığı tetkiklere nazaran gördüğü farkları şöylece tespit etmiştir:

1 — Çocuk miktarı hayret verecek kadar çoğalmış, bunlar başlı başına iş yapma sahasında olgunlaşmışlardır.

2 — İki sene evvelki ziyaretimde bir günün yarısını derse diğer yarısını da işe ayırmak suretiyle gördüğüm çalışma tarzının bir hafta ders, bir hafta iş yapılmak suretiyle planlaştırılmış olmasını müessesenin bünyesine uygunluk bakımından çok daha faydalı buldum.

3 — Müzik ve millî oyunlar pek mükemmeldir.

4 — İş - Resim atelyesinde gördüğüm çeşitli faaliyetler, enstitüye başka bir ruh getirmiştir.

5 — Marangozluk ve demircilik atelyelerinin büyütülüp daha fazla çocuğun çalışmasına elverişli bir hale getirilmesi, enstitünün faaliyeti bakımından çok isabetli olmuştur.

6 — Dikiş makineleri çoğaltılmış, bu faaliyet daha makul bir organizasyona mevzu yapılmıştır.

7 — Arazi büyümüş, hayret edilecek kadar fazla meyve ağacı dikilmiş, sebze işleri maksatlı bir ölçü içine alınmıştır. Bu, insanda en az takdir hissi uyandırıyor.

8 — Balıkçılık işleri de müessese için yeni bir mevzu olmuştur.

9 — Kooperatifin satış yeri de iyi olmuş. Faaliyetini beğendim.

10 — Yol ve çok miktarda bina yapılmıştır.

11 — Üç sene içinde böyle bir müessese kurmak harikulâde ve büyük bir iştir. İnanıyorum ki on sene sonra burası modern ve büyük bir köy olacaktır.

12 — Enstitü mezunlarının köylerdeki mesaisi herhalde çok enteresan olacaktır.

Bu Enstitüyü ilk gördükten sonra Irak hükûmetine de bu neviden müesseseler açmasını tavsiye ettim. Şimdiden beş tane açılması kararlaştırılmıştır. İşleri idare edecek ve buralarda çalışacak elemanlar bilhassa bu müesseselerin faaliyetini görmek üzere Türkiye'ye bir tetkik ziyaretleri yapacaklardır.

Saygılarımı sunarım.»

S. Edip Balkır
Müdür

Mr. Hamley öğrencilerin çiçek dikmesini izliyor.

Cumhurbaşkanı İnönü Arifiye'ye geliyor.

İnönü hazırlanacak çatı için bir öğrenciden bilgi alıyor.

Devlet Başkanı Ankara'ya dönüşünde Arifiye İstasyonunda Enstitü Md. Balkır'la görüşürken

İnönü enstitüyü geziyor.

İnönü öğrencilerin yapı alanındaki çabalarını inceliyor.

İnönü, nöbetçi öğrenciyle konuşuyor.

İnönü Müdürün oğlu Özcan Balkır'la konuşuyor.

İnönü H. Daner'in konserini izliyor.

H. A. Yücel gazetecilerle birlikte H. Daner'in konserini izliyor.

İstanbul Üniversitesi öğretim üyelerinden bir grup Arifiye'de.

Enstitümüze gerçekten büyük yardımları dokunan İ. Ü. Rektörü Ord. Prof. Gnl. T. Salim'le bir yemekte.

Delegation gazetecileri Atatürk'ü

KURULUŞ DÖNEMİ KAPANIRKEN

KADRO VE BİR RAPOR

Enstitümüz'ün kuruluş döneminde girişilen işler ve sonuçları en sivri yanlarıyle Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü'nde yaptığım konuşmalar bölümünde belirtilmişti.

Fakat bu dönemdeki konuları biraz yaygınca ölçüleriyle kapsadığı gözönünde bulundurularak dönemin sonuna doğru İlköğretim Umum Müdürlüğüne yolladığım raporumu, türleri içinde bir örnek olabileceği düşüncesiyle hem bu dönem görevlilerin kadrosunu, hem de bu raporu koyuyorum:

Kuruluş tarihinden bugüne kadar müessesimizde çalışmış olan öğretmenlerin künye listesi

Öğretmenin adı, soyadı	**Çıktığı okul**
Müdür S. Edip Balkır	Öğretmen Okulu
Muavini Aziz Arsan	G. T. Enstitüsü
Eğitim Başı Enver Kartekin	Ö. O. ve G. T E. B. Seksiyonu
Cemal Öncel	Öğretmen Okulu

Müzik	Hamdi Daner	
Balıkçı	Muammer K. Ataç	
İşlik	Hikmet Öz	
Öğretmen	Cihat Ergür	Yapı Usta
	İhsan Ataç	Öğretmen
	Hakkı Tanberk	Ziraat
	Ertuğrul Başoğlu	Yapı Usta
	Sabahat Kartekin	Öğretmen
	Ekrem Kumova	Sanat
	Nedime Pamukçu	Kız Sanat
	Mustafa Eyupoğlu	Ziraat
	Aptullah Recevik	Yapı Usta
	Hayri Arabacıoğlu	Sanat
	Bayram Kanan	Ziraat
	Fehim Ünver	Öğretmen
	Bahtiyar Sim	
	Ali Nurettin Akhun	
	Şevkiye Akın	
	Cahide Acar	
	Şeref İnsel	Ziraat
	Enise Yenilmez	Öğretmen
	Hamdi Demirel	Yapı Usta
	Mehmet Özkalkanlı (Stj.)	
	Orhan Badem	Sanat
	Mehmet Ilgaz (Stajyer)	Yapı Usta
	Hüseyin Özcan	G. T. Enstitüsü
	Şerif Kuytak	Öğretmen Okulu
	F. Macide Ürkmez (Stj.)	
	Cevdet Tınel	G. T. Enstitüsü
	Tahsin Sungur	Öğretmen Okulu
	Huriye Atay ( )	Kız Enstitüsü
	İsmail Eryılmaz	Öğretmen Okulu
	Ali Koca ( )	Yapı Usta
	Şevket Özerdem ( )	Sanat
	Şadan Oyman ( )	Yapı Usta
	M. Ali Ural ( )	Köy Enstitüsü
	Musa Eroğlu ( )	
Muhasip	Osman Özakman	Rüşdiye
	Baki Hergüner	Ortaokul
Ambar Memuru.	Muharrem	Şehir A Kursu

ARİFİYE KÖY ENSTİTÜSÜ
MÜDÜRLÜĞÜ
No. 563

II/X/1942

Maarif Vekilliği İlköğretim U. M.

22/Eylül/1942 tarih ve 11092 sayılı emirle istenilen rapordur

I.) Talebe durumumuz

1939 - 1940 Ders yılı	18	147	165
1940 - 1941	20	134	154
1941 - 1942	13	103	116
1942 - 1943	36	221	257
	87	605	692

II.) Para durumumuz

A) 1940 yılında

ENSTİTÜ		KURS
26.000.00 TL.	İaşe	6.807.15
15.100.00	İnşaat	
43.857.50	U. masraflar (tesis)	3.089.00
17.737.33	Maaş	
4.368.73	Ücretler	4.335.00
107.663.56	Yekûn	14.231.15
	121.894.71	
	Umumî yekûn	

B) 1941 yılında

ENSTİTÜ		KURS
52.944.00	İaşe	0.650.00
11.000.00	İnşaat	
20.101.32	U. Masraflar	
11.267.00	Ücretler	3.324.00
14.522.40	Maaş	.....
109.834.72	yekûn	3.974.00
	113.808.72	
	U. Yekûn	

C) 1942 yılında

ENSTİTÜ		KURS
85.189.00	İaşe	
10.000.00	İnşaat	5.000.00
7.524.00	U. Masraflar	1.890.00
20.006.00	Maaş	
15.000.00	Ücretler	1.120.00
137.719.60	Yekûn	8.010.00
	145.729.60	
	U. Yekûn	

III.) Mütedavil sermaye işlerimiz

	1940 Yılı Lira
Verilen sermaye	2350
1939 yılından müdevver	1500
	3850

	1941 Yılı Lira
Verilen sermaye	2500

	1942 Yılı Lira
Verilen sermaye	6000
U. Yekûn	12350

IV.) Yapı işlerimiz

1940 yılında

400 kişilik bir yemekhane, sâbit ocaklı bir mutfak, 120 kişilik iki yatakhane, iki çatı altında (4) öğretmen evi, bir kooperatif evi, bir resim - iş atelyesi, bir demirhane, bir marangozluk, atelyesi, bir çamaşır sundurması, iki kümes, iki güvercinlik, iki helâ, 850 metre kaldırım.

1941 yılında :

Bir okul binası, iki sundurma, 50 kişilik bir yatakhane,

bir ahır bir yem deposu, bir elyıkama yeri, bir kümes, bir işçi evi, 800 metre su küngür tesisi.

1942 yılında

Bir okul binası. iki öğretmen evi, bir balıkhane, bir fotoğraf atelyesi, üç köprü. bir köy çeşmesi, 600 metrelik yerden su getirme tesisatı.

(1942 yılında yapılan inşaatı üçüncü sınıf talebesi başlarında teknik nezaretçi olarak hiç kimse bulunmadan tamamen kendileri yapmışlardır.)

Maliyetler. hacım ve satılılar

Binanın ve işin adı	Adet	Lira	Kuruş
Yemekhane	1	6722	67
Yatakhane	2	10084	34
Kooperatif	1	1272	15
Ahır	1	2523	20
Süthane	1	381	80
Demirhane	1	639	63
İş atelyesi	1	1318	01
Öğretmen evi	2	5450	12
Kümes	2	410	08
Helâ	1	281	00
Helâ ve depo	1	457	30
Sundurma	2	660	03
Okul	1	23587	26
İnşası tamamalnmış okul	1	13243	00
Toprak künkle su yolu		784	70
Yol		1809	40
Tutar		69624	69

Not

Malzemeler 1942 yılından evvelki piyasa durumuna göre hesap edilmiştir.

Yapılan inşaatın metre küp üzerinden tutarı

Tuğla Duvar	1057 M^3
Taş Duvar	922 M^3
Çatı	2870 M^3

İşlenen malzeme ve iş	Kaç metre küp olduğu		I M³ fiyatı Lr.	Krş.	Tutarı Lr.	Krş.
Toprak hafriyatı	3580		00	45	1611	00
Gro beton	150		6	75	1012	50
Polikaj	250		4	80	1200	00
Taş duvar	1000		6	65	6650	00
Tuğla duvar	1200		8	30	9960	00
Şap	75		16	20	1215	00
Mozayık (Terezo)	1		132	00	132	00
Ahşap lento	90		40	00	3600	00
Kaba sıva	230		11	85	2725	50
İnce sıva	45		37	00	1965	00
Tutarı	6621 M³					

	Kaç metre kare olduğu		1 M² fiyatı			
Ahşap taban	110		9	65	1065	50
Kapı	240		5	00	1200	00
Pencere	600		4	40	2640	00
Ahşap tavan	750		9	80	7450	00
Çatı	3050		5	60	17080	00
Tutarı	4750 M²					
Menteşe ve ispanyolet	600		1	50	900	00
Menteşe ve kilit	240		1	40	336	00
Helâ taşları ve rezervular.	7	adet beheri	15	00	105	00
Alçı	60	torba, torbası	3	50	210	00
Katran	24	teneke tenekesi	6	00	150	00
Rabitz tel (ahşap lentolara)	699		1	25	873	75
Yağlı boya	800		2	00	1600	00
Cam	400		2	00	800	00
Yol					1809	40
Su yolu					784	70
0.3885		İlâvesi			2603	34
umum para tutarı					60624	69

V.) Yapılan çeşitli işler

a) Marangozluk atelyesinde

170 ranzalı karyola, 33 dolap ve camekân, 60 masa, 25 elarabası üç yazıhane, iki koltuk, bir etajer, üç sigara sehpası, on bank, 90 kapı, 169 çerçeve yapılmış, 2000 döşeme ve tavan tahtası hazırlanmıştır.

b) Demircilik atelyesinde

Revir için dört demir etajer. bir demir dolap, dört elarabası, 16 demir paspas ve çamurluk, 10 balta, 20 bıçak, 15 mala. 2 araba dingili, inşaat için 1500 civata. kanca. lâma demirleriyle 48 ispanyolet.

Müessese ve civar köylerden gelen ziraat âletleri ve araba tamirleri.

c) Resim - İş atelyesinde :

600 kitap cildi, 1600 defter, 300 cilbent, 8 hasır koltuk, 170 karyolanın, iki evin, bir okul binasını boya işleri, müessesede bütün camların takılması, macunlanması işleri, iki maket, testere, balta sapları, çeşitli kutular yapılmıştır.

ç) Tuğla işleri :

1941'de 250.000, 1942'de 256.000 tuğla kesilmiştir. 1942 yılında kesilen tuğlaların 150.000'i devamlı yağmurlar ve sel yüzünden zayi olmuştur.

d) 1941 yılında iki ay içinde Sapanca Gölü'nde 3.000, 1942 yılında 15.000 kilo balık tutulmuştur.

Balıkçılık işleri için bir iki, bir üç çifte kayıkla bir de «6» tonluk motor, iki büyük ığrıp, iki dıfana vardır.

e) 4 dokuma tezgâhında 600 metre bez, trikotaj makinelerinde 350 kazak, 300 çift çorap örülmüştür.

f) Dikiş atelyesinde

800 nevresim, 800 çarşaf, 800 yastık yüzü, 400 yastık mitili, 210 don, 154 iç gömleği, 1020 frenk gömleği, 100 önlük. 70 kısa pantolon, 66 kız entarisi, 381 kazak, 16 mandolin kılıfı, 30 dolap perdesi, 4 perde işi yapıldı.

g) Müessesenin her gün 550 ekmek pişiren fırını çocuklar tarafından idare edilmektedir.

VI.) Kooperatif

1941 yılında birer liralık 400 hisse çıkarmış, 1942 yılında bu hisse miktarı 1143 olmuştur. 1942 yılında kooperatifin ciro yekûnu 6.285 liradır.

VII.) Ziraat işlerimiz

a) Arabalar

1940 1, 1941 5, 1942 6,

b) Enstitünün arazisi

	1940	1941	1942
Satın alınan	16 dekar	110 dekar	110 dekar
Kiralanan arazi:	94	45	45

c) Tarla işleri:

1) Ayrılan arazi	14	135		65
2) Arpa, sahası, alınan ürün	14			4 700 Kg.
3) Mısır		15	2800 Kg.	18 »
4) Ş. Pancarı		50	27 ton	
5) H. Pancarı		5	3 ton	
6) Patates		5	5 ton	35
7) Yoncalık »	10			

	1940	1941	1942
d) Bahçe işleri			
1) Ayrılan arazi	2 dekar	10 dekar	20 dekar
2) Ekilen sebze çeşitleri (fasulye, patlıcan)		15 çeşit	24 çeşit
3) Dikilen meyve ağacı		33 adet	2460 adet
4) Dikilen çit ve orman ağacı		50 adet	125 adet
5) yetiştirilen fidan			40000 adet
6) Yetiştirilen çiçek nevi	4 çeşit	10 çeşit	21 çeşit
e) Hayvan işleri			
1) Mevcut at ve kısrak	5 baş	8 baş	10 baş
2) Mevcut öküz, inek ve yavruları	7 baş	10 baş	6 baş
3) Koyun ve kuzu		20 baş	55 baş
4) Elde edilen süt	3060 kilo	1600 kilo	200 kilo

f) Kümes işleri			
1) Mevcut tavuk horoz	35 kanat	8 baş	10 baş
2) Mevcut hindi	2 kanat	8 kanat	9 kanat
3) Elde edilen piliç	18 kanat	26 kanat	186 kanat
4) İstihsal edilen yumurta	850 adet	1980 adet	4000 adet
g) Ziraî sanatlar			
1) İmal edilen tereyağ	18 kilo	23 kilo	
2) İmal edilen yoğurt	750 kilo	1900 kilo	35 kilo
3) İmal edilen peynir	35 kilo	41 kilo	30 kilo
h) Çiçek işleri			
1) Çiçekli saha	30 metre kare	200 m²	450 m²
2) Saksıda çiçek		15 adet	60 adet
3) Mevcut çiçek varyetesi	3 çeşit	11 çeşit	45 çeşit

Saygılarımı sunarım,
Müdür
S. Edip Balkır

BAY R. Ş. SİRER'LE KARŞI KARŞIYA

Yüksek Köy Enstitüsü'nde yapacağımız konuşmalar için birçok köy enstitüsü müdürü hep Ankara'daydık. Bu buluşmada, dost özlemlerinin doyurulup durulması dışında türlü olanaklardan faydalanıyorduk. Özellikle, karşılaşılan zorluklar için bulduğumuz çözüm yollarını birbirimize anlatırken keyifleniyor; böylece çekilen sıkıntıların verdiği bezginlik yumuşatılıyor; bin bir zahmetin yüklediği dertlerin üzüntüleri atılıyordu. Bu boşalma, hiç bir dinlenmenin getiremeyeceği rahatlığı ferahlığı kazandırıyordu bizlere...

Enstitü müdürlerinden biri,

— Bil bakalım, şimdi kimi gördüm?

— ?..

— Reşat Şemsettin beyle karşılaştım, Ankara'ya gelişimizin nedenini öğrendikten sonra, «Kimler var, kimler yok?» diye sordu. Seni söyledim. Görüşmek arzusundaymış bizimle. Yarın için çağırdı.

Tonguç'la da işi gözden geçirdik. Konuşmamızı O da uygun buldu. Ertesi gün kalktık, gittik B. M. Meclisi'ne. Yanında, eskiden beri tanıştığımız bir milletvekli de vardı. Oturduk, hoş - beşten sonra, Hasanoğlan'daki öğrencilerle konuşulacak konular üstünde kısaca duruldu. Yanımdaki Köy Enstitüsü müdürüne nelerle uğraştığını sordu. O da, yeni bir kuruluşun zorluklarını olaylar içinde belirtti. Bunlarla birlikte öbür işlerin de nasıl yürütüldüğünü bütün yanlarıyle anlattı. Arkadan sıra bana geldi. Ben de Savaş'ın getirdiği yoklukları, bunların yüklediği büyük sıkıntıların altından kalkmak için çok uğraştığımızı; çok direndiğimizi; yeni bir kuruluşun gerektirdiği su, yapı, yol gibi yorucu işlerden, bunların yanında yüzümüzü güldüren öğretim - eğitim işlerinden; tarım, balıkçılık, zanaat, müzik, ulusal oyunlar spor alanlarında başarılı çabalardan örnekler vererek söz ettim. Konuşmalar, bir saatten fazla sürmüştü. Torbalarımızdakini ortaya dökmenin sonu gelmiyordu bir türlü. Baktık ki hem kalacağımız kadar kalmış, hem de vermemiz gereken bilgilerin ağırlıkları boşaltılmış, harcanmıştı.

Reşat Şemsettin bey, her iki köy enstitüsü üstüne de öğrendiklerinden çok memnun görünmüş, çok duygulanmış olduğunu, bütün davranışlarıyle belli ediyordu. Biz, kalkmak için ilk kımıldanışların ucunu gösterince Reşat Şemsettin bey, bu buluşmada aldığı bilgilerin sonucunu şu kanılarıyle belirtti: (Sözle-

ri, tıpkısı tıpkısına aşağıya aktardığım öz ve biçimdeydi.)

— Verdiğiniz malûmata çok teşekkür ederim. Pek mütehassis oldum. Sizler, köycülüğümüzün piyoniyeleri sayılırsınız. Bu millet vefakârdır. Hizmetleriniz unutulmayacaktır ve elbet sizler, maarif tarihinin bahis başı yapılacaksınız. Muvaffakiyetler dilerim, güle, güle!

Eğitim alanından tanınmış bir kişi olan R. Ş. Sirer'in bu sorundaki ölçüleri bizi çok sevindirmişti. Bakan olduktan sonraki yıkıcı davranışlarından küçük bir kuşku sızıntısına bile yer vermediği bu güvençli övgülerinden boş yere mutluluk aldığımızın hiç farkında değildik. Yâni, «Karamanın koyunu sonra çıkar oyunu» atasözünde yatan gerçekten çok, ama çok uzaktık. Bu içtenliğimiz, bizleri çok yerde aldatmıştı ama ne yapalım ki yaradılışın önüne geçilmiyor.

Burada, KURULUŞ'un perdesini indirirken temelli bir yıkılış'a gidişin sapağında bulunduğumuz hiç akla gelir miydi?

★

GELİŞİM

1943 1946

GELİŞİM
1943 - 1946

Yararlı kültür ve meslek bilgilerinin oluşturulup yoğurulduğu, bunun yanında öğretmenlik ve köy sağlık memurluğu gibi **köye yarar** meslekler için yetiştirme çabalarının eyleme girdiği GELİŞİM döneminin şu iki ana temele oturduğunu daha önce belirtmiştim: 1 — Köy Enstitüleri Öğretim Programı, 2 — Köy Okulları ve Enstitüleri Teşkilât Kanunu.

KÖY ENSTİTÜLERİ ÖĞRETİM PROGRAMI

Genellikle program, öğretilmek istenilenlerin kadrosunu, kimi yer ve zamanlarda öğretim yollarını ortaya koyan bir kılavuzdur. Bu bizimkisi, öylesine bir kılavuzdu ki bir yandan temel bilgilerin yapısını kurmada; bir yandan da öğretmenlik ve köy öncülüğünün, bütün yanlarıyle, gücünü yoğurup oluşturmada aydınlıklar getirmekteydi.

Programın yapısını kaba ayrıntılarıyle ortaya koymak istiyorum. Böylece bunlar, enstitü çıkışlı bir öğretmenin, temel, meslek ve teknik bilgiler düzeyi üstüne düşünmek isteyenleri, aldanmaktan alıkoyacak, hiç olmazsa doğruya yakın yargıların olanaklarını hazırlayabilecektir sanırım.

Günün birinde bir yarım aydının yüzüme karşı,

— Yahu, bunlar rakam yazmasını bile bilmiyorlarmış! yolundaki iddiasını eşeleyip bir kaynak ve bağ aramak için sert bir girişim yaptığımda, «Öyle işittim de...» gibilerden yüz kızartıcı soysuz kaçamaklı bir davranışla yetinmişti. Böyleleriyle çok karşılaşmıştım. Köy Enstitüsü'nü denetleme yetkisini taşıyan, sözümona, kalantor bir eğitimci de,

— Birader «Program» sız bırakılmış bir kurumdan ne beklersin, buradan adam yetişir mi hiç? diye yakınmıştı.

İlle eline, derslerin altlarında bir sürü müfredatın yazılı olduğu ölü bir kitap tutuşturulmalıydı. Eğitsel hiç bir anlamı, özü olmasa da program diye bir kitap arıyordu bu kodaman! Oysa programsız dediği bu ilk günlerde de çabalar, üstünde epeyce uğraşıldıktan sonra öğretmen kurullarının turnikesinden geçmiş bir programa dayanıyordu. Yalnız basılı değildi ve de bunlar, henüz deney aşamasındaydı. Dahası da var. Yine böyle gösterişli çantasında kitap yerine «Dev aynası» taşıyan eğitim alanında adsız ve tek satırsız bir kocaman! taslağı da belli bir doğrultudaki sözde uzmanlığının, her türde fetvalar savurmak için geçerli olacağını sanan bir başka denetmen de henüz gelecekteki yurt hizmetleri için hazırlanmakta olan yarının büyük güçleri olmaya aday enstitü öğrencileri için, «Genel kültürleri yetersizdir.» gibi

yalapşap bir görgüye dayalı sanısını, bilgiçlik bayrağı yapmak istemiştir.

Hep bir eksiklik duygusunun tepkisi olarak yorumlanacak böyle çarpık yargıların cılklığı, sonradan topiumun gözü önünde ortaya dökülü dökülüverilmişti. Akla sığmayacak kadar aşağılık küçümsemeler, iftiralarla mahkûm edilmek istenilen enstitü çıkışlı öğretmenler, inanılmayacak kadar insaftan yoksun, tamamen dayanıksız çirkin söylentileri kökünden yalanlayacak yüzlerce başarı ve dürüstlük örneği vermişlerdir. Bu koşullar içinde başkaca hiç bir tanıta gereklilik yoktu ama yine de bunların öğretim - eğitim alanındaki yetiştirilme, pişirilme yolu ile kazandıkları kişiliklerinin ortamını bütün yanlarıyle göstermenin pek yerinde olacağını düşündüm. İşte bu nedenle, GELİŞİM'in temeli olduğunu belirttiğim iki sorunu ele alıp kısaca işlemeye yararlı buldum.

Yeni alanda yerleşme başlamıştı.

PROGRAM

Köy Enstitüleri Öğretim Programı, Köy Enstitülerinin 1940, 1941, 1942 yıllarında sürdürdükleri öğretim çabalarının tabanda türlü kaynaklardan, özellikle çevrelerinde yaptıkları araştırma ve incelemeler sonucunda işlenip İlköğretim Genel Müdürlüğüne yolladıkları önerilerden faydalanılarak Talim ve Terbiye Dairesi'nce hazırlanmış, Bakan Hasan - Âli Yücel imzasıyle de 4.V.1943 tarihinde 75 sayı ile onaylanmıştır.

Programın Anatomisi

Derslerde.

Konular, süreler

1 — Beş yıllık öğretim süreleri içinde konuları ve zamanı gösteren (1) sayılı çizelge,

2 — Kültür derslerine ayrılan süreler içinde okutulacak dersleri gösteren (2) sayılı çizelge,

3 — Tarım derslerine ve çalışmaların ayrılan sürelerde öğretilecek konulara ilişkin (3) sayılı çizelge,

4 — Teknik derslere ve çalışmalara ayrılan zamanlarda gösterilecek konuları belirten (4) sayılı çizelge,

5 — Enstitülerin I. kümelerindeki öğrencilere gösterilecek teknik derslere ve çalışmalara ayrılacak süreyi gösteren (7) sayılı çizelge.

6 — Enstitülerde beş yıl içinde her kümede okutulacak kültür derslerine ve bu derslere ayrılacak haftalık saat sayılarını gösteren çizelgeler. programdan olduğu gibi aşağıya alınmıştır

(1) Sayılı Çizelge

DERSLER	Hafta
I. Kültür dersleri	114
II. Ziraat dersleri ve çalışmaları	58
III. Teknik dersler ve çalışmalar	58
IV. Beş yıllık sürekli tatiller	30
Toplam	260

(2) Sayılı Çizelge

Kültür Dersleri

I) Türkçe, II) Tarih, III) Coğrafya, IV) Yurttaşlık bilgisi, V) Matematik, VI) Fizik, VII) Kimya, VIII) Tabiat ve okul sağlık bilgisi, IX) Yabancı dil, X) El yazısı, XI) Resim - İş, XII) Beden eğitimi ve ulusal oyunlar, XIII) Müzik, XIV) Askerlik, XV) Ev idaresi ve çocuk bakımı, XVI) Öğretmenlik bilgisi

a) Toplumbilim, b) İş eğitimi, c) Çocuk ve iş ruhbilimi, d) İş eğitimi tarihi, e) Öğretim metodu ve tatbikat.

XVII) Ziraî işletmeler ekonomisi ve kooperatifçilik.

(3) Sayılı Çizelge

Ziraat Ders ve Çalışmaları

1) Tarla ziraati, II) Bahçe ziraati, fidancılık, meyvecilik, bağcılık ve sebzecilik bilgisi, III) Sanayi bitkileri ziraati, IV) Zootekni, V) Kümes hayvanları bilgisi, VI) Arıcılık, ipekböcekçiliği, VII) Balıkçılık ve su ürünleri bilgisi, VIII) Ziraat sanatları.

(4) Sayılı Çizelge

I) Köy demirciliği (Nalbantlık. motorculuk)

II) Köy dülgerliği (Marangozluk)

III) Köy yapıcılığı

a) Tuğlacılık ve kiremitçilik, b) Taşçılık, c) Kireççilik,

d) Duvarcılık ve sıvacılık, e) Betonculuk.

IV) Kızlar için köy ev ve el sanatları

a) Dikiş - biçki, nakış, b) Örücülük ve dokumacılık, e) Ziraat sanatları.

(7) Sayılı Çizelge «Yalnız I. Küme Öğrencileri İçin»

Dersler	Erkek talebe	Kız talebe
I. Demircilik ve nalbantlık	2	—
II. Dülgerlik ve marangozluk	2	—
III. Yapıcılık	5	—
IV. Köy ev ve el sanatları	—	10
V. Makine ve motor kullanma	2	1
Toplam	11	11

(5) Sayılı Çizelge (Ders Dağıtma)

Dersler	Sınıf I	Sınıf II	Sınıf III	Sınıf IV	Sınıf V	Beş yılda okutulacak ders saati sayısı
Türkçe	4	3	3	3	3	736
Tarih	2	2	1	1	1	322
Coğrafya	2	2	1	1	—	276
Yurttaşlık Bilgisi	—	1	1	—	—	92
Matematik	4	2	2	3	2	598
Fizik	—	2	2	1	1	276
Kimya	—	—	2	2	—	184
Tabiat ve okul sağlık bilgisi	2	2	2	1	1	168
Yabancı Dil	2	2	2	2	1	411
El yazısı	2	—	—	—	—	92
Resim - İş	1	1	1	1	1	230
Beden eğitimi ve ulusal oyunlar	1	1	1	1	—	184
Müzik	2	2	2	2	2	460
Askerlik	—	2	2	2	2	368
Ev idaresi ve çocuk bakımı	—	—	—	—	1	46
Ziraî işletme ekonomisi kooperatif	—	—	—	—	1	46
Toplam	22	22	22	22	22	5060

«Not 1) El yazısı ve resim - iş dersleriyle ilgili önemli konular için bir veya birkaç hafta sürmek ve günün veya haftanın belli saatlerinde ders gösterilmek üzere bir grup veya sınıf talebesine kurslar açılabilir.

2) Her sabah on beş dakikadan az ve yarım saatten çok olmamak üzere jimnastik hareketlerine ve haftanın en az dört gününde de (20) şer dakikalık zaman müzik alıştırmalarına ayrılır.

3) Ders tatbikatı talebe gruplarına ayrılmak suretiyle köy ilk okullarında, yukardaki cetvelde yazılı ders saatlerinin dışında yaptırılır.»

ÇALIŞMA PLANLARI

Program, günlük, haftalık, aylık yada mevsimlik çalışma planları için katılığa hiç gitmemiş, enstitülerin kendi özel koşullarının esnekliği içinde onları serbest bırakmıştır.

Programda, her enstitünün işlerinin durumuna, öğrencilerinin düzey ve sayısına, öğretmenlerinin özelliğine, araç ve gereçlerin çeşitliliğine göre düzenlenecek planlar için şöyle örnekler verilmiştir:

1 — Yarım gün esas olduğuna göre,

a) Bütün kümelerin yarısı öğleden önce yada sonra, kültür derslerine;

b) Geri kalan kümelerin yarısı tarım, yarısı da teknik çalışmalara devam eder.

2 — Bütün gün esasına göre,

a) Bütün kümelerin yarısı, bütün gün kültür derslerine;

b) Geri kalan kümelerin yarısı, bütün gün tarım; öteki yarısı bütün gün teknik çalışmalara devam eder.

3 — Hafta esasına göre,

a) Bütün kümelerin yarısı, bir hafta kültür derslerine;

b) Geri kalan kümelerin yarısı tarım, öteki yarısı da teknik çalışmalara devam ederler.

4 — Olağanüstü gereksemeler esasına göre,

Acele olarak yapılması gereken bina, yol, köprü su arkı açılması, belli bir süre içinde bitirilmesi zorunlu ekim, hasat, harman kaldırılması gibi önemli işler çıkınca, gereğine göre, yeter sayıda veya bütün öğrenciler, öğretmenler sabahtan akşama kadar yada birkaç gün yahut bir veya birkaç hafta süre ile aynı işde çalıştırılırlar. Bu tür çabalara katılan öğrencilerin yapamadıkları ders ve işler için bundan sonraki çalışma planlarmda yeteri kadar zaman ayrılarak kayıplar tamamlattırılır.

Enstitümüzün KURULUŞ döneminde ders, tarım, ve teknik çalışmaları günlük planlarla yönettiğimiz söz konusu edilmiş, fakat bunun sakıncaları görüldüğü için bundan vazgeçildiği belirtilmişti.

GELİŞİM döneminin 1945 ocak ve nisan aylarında uygulanan çalışma programlarından iki örneği aşağıya koyuyorum:

Arifiye Köy Enstitüsü
Müdürlüğü

ÇALIŞMA PROGRAMI

7/1/1945 tarihinden 13/1/1945 tarihine kadar

I — Ders görecek sınıflar V/B, IV/B, III/B, III/D, II/B, II/D.

II — Nöbetçi sınıflar IV/B kümesi.

III — **Yapı işleri :** V/A, III/ Ayapıcıları IV/A, III/C, II/C kümelere V/B'nin yarısı.

a) **Duvar işleri :**

1 — Öğretmen evinin sıvası yapılacak.
2 — Santral binasının sıvası yapılacak.
4 — Ambar pencereleri yapılacak.
3 — Bulaşıkhanenin sıvası, şapı yapılacak.

b) **Ağaç işleri :** (V/A, III/A dülgerleri)

1 — Koridorun,
2 — Yatakhanelerin,
3 — Helâ ve yıkama yerinin,
4 — Ofisin tavanları tamamlanacak.
5 — Döşeme noksanları tamamlanacak.

IV — **İşliklerde :**

a) Marangozhanede

1 — Çerçeveler tamamlanıp takılacak.
2 — Yemekhaneye ekmek dolabı yapılacak.
3 — Kapı ağaçları biçilecek.
4 — (250) çıta biçilecek.
5 — (60) döşeme tahtasının lâmbası açılacak.
6 — (300) tavan tahtası kalınlıktan geçecek.

b) **Dikişhanede :** (V/A, IV/A, III/A, III/C kümelerinin kızları V/B'nin yarı kızları)

1 — Dikişhaneye gelen kızların mantosu dikilecek. (28 adet)
2 — İş elbisesi dikilecek.
3 — 12 eşofman dikilecek.

c) **Demirhanede :** (V/A, III/A demircileri)

1 — 1 — Araba işlerine devam edilecek.

d) **Resim - İş :** (V/B kümesinin yarısı)

1 — (80) kitap ciltlenecek.
2 — Program yapılacak.
3 — (10) suver yapılacak.

e) **Balıkhanede :** (Balıkçıların I'ci grubu)

1 — Açık havalarda 2 - 3 ağ atılacak, kapalı olursa odun tedarik edilecek, bir kısım öğrenci de ağ tamirine yardım edecek ve okuyacak.

V — **Ziraat İşleri :** (II/A kümeleri ve V/B'den altı öğrenci)

1 — Meyve bahçesinde ilâçlama işine başlanacak.
2 — Budamaya devam edilecek.
3 — Dikilecek yabanî fidanların yerleri hazırlanacak.
4 — Ekilecek elma tohumlarının yatakları hazırlanacak.
5 — Dağdan yabanî gül fidanları sökülecek.
6 — Lügüstürün çeliği hazırlanacak.
7 — Sıcak yastıkların noksanları tamamlanacak.
8 — Sebze yerlerinin bellenmesine devam edilecek.
9 — Bahçe kuyusunun etrafı doldurulacak.

VI — **Müzik işleri :**

1 — Her gün 12.45 - 13.45 arasında koro ve orkestra çalışmaları yapılacak.
2 — V/B kümesine haftanın iki yarım gününde müzik nazariyesi gösterilecek.

VII — **Küçük ve çeşitli işler :**

1 — 13/1/1945 cumartesi gecesi eğlence.
2 — 2 tane cilt elbaskısı yapılacak.
3 — Damlar aktarılacak.
4 — II'ci okul binasında mutfağa musluk yapılacak.
5 — III'cü okul binasında banyoya soba kurulacak, üzerine bir su haznesi yapılacak.
6 — I'ci okul binasının mutfak kısmında bodruma giden yer kapatılacak.
7 — El yıkama bidonunun volf yeri tamir edilecek.
8 — Kız çamaşırhanesine 4 maşrapa yapılacak.
9 — Sandalye tamirine devam edilecek.
10 — Yatakhanede eksik çerçeveler tamir edilecek.

Müdür
S. Edip Balkır

Daimiler :

Kütüphane ve revir	220, 349, 354, 516, 905
Yemekhane	303, 359, 527
Mutfak	435, 899, 531, 533
Posta ve fener	202
Fenerciler	874, 881. 887, 888, 895
İstasyon	528
Fırın	210, 515, 233, 900, 453
Yukarı binalar	II A kızlarının yarısı II/C kızları «954, 955, 956»
Kantin kooperatif	536, 781, 403, 450
Kapı	550, 491
Muhasebe	(244, 251, 252, 253) - 966
Yedek	II/B kümesi, V/B. II/D kızları

Arifiye Köy Enstitüsü
Müdürlüğü

ÇALIŞMA PROGRAMI

12/III/945 tarihinden 17/II/1945 tarihine kadar

I — **Ders görecek kümeler :** V/A, II/A, II/C, I, yetişme

II — **Nöbetçi küme :** III/C kümesi

III — **Yapı işleri :** V/B, III/B, II/B yapıcıları ve II/D kümesi

a) **Duvar işleri :**

1 — Öğretmen evinin ocakları ve lâvobaları.
2 — Sınıf bölmesinin kapısı sıvanacak.
3 — Sınıf bölmesinin boyası yapılacak.
4 — Hava iyi olursa IV. okulun antre sıvası yapılacak.
5 — Santral binasının kapı sıvası yapılacak.

b) **Ağaç işleri :**

1 — Kurs binasının merdiven altına kapak yapılacak.
2 — Revir bölmesi yapılacak.

IV — **İşliklerde :**

a) **Marangozhanede :**

1 — Karyola montesi yapılacak.

b) **Dikişhanede :**

1 — 150 yatak çarşafı dikilecek.
2 — 100 yastık kılıfı dikilecek.
3 — 50 yatak ve yastık zarfı dikilecek.
4 — Revir için 30 takım pijama dikilecek.
5 — Dikişhaneye gelen kızların pijama ve çamaşırları dikilecek. (66 takım.)

c) **Demirhanede :**

1 — Altı çift tek atlı arabaların kol kancaları tamamlanacak.
2 — Üç, tek atlı arabanın montajına başlanacak.

d) **Resim - İş :** III/A kümesinin yarısı

1 — 30 cilbent yapılacak.
2 — 40 kitap ciltlenecek.
3 — Grafik tamamlanacak.
4 — Ambar defteri onarılacak.

e) **Balıkhanede :**

1 — Açık havalarda dört ağ atılacak.
2 — Kapalı olduğu zaman 100 ağaç dikilecek.
3 — Odun kesme işine devam edilecek.

V — **Ziraat :** III D kümesi

1 — A/1, B/3 maktaları bellenecek.
2 — Kara yastıkların hazırlanması tamamlanacak.
3 — Maklora ve kavak dikme devam edecek.
4 — Çiçek bahçesine fındık fidanları dikilecek.
5 — Soğan yeri hazırlanacak.
6 — Çiftlikte fidan dikme işine devam edilecek.
7 — Ağaç korkulukları tamamlanacak.
8 — Makloralar budanacak.

VI — **Müzik :** III/A kümesinin yarısı

1 — Her gün 12.45 - 13.45 arasında koro ve orkestra çalışmaları yapılacak.
2 — III/A kümesine mandolin çalışması yapılacak.

VII — **Sağlık işleri :**

1 — V/A kümesinin sağlık muayenesi.
2 — Muayenesi yapılan kümenin sağlık fişleri doldurulacak.

VIII — **Küçük ve çeşitli işler :**

1 — 16/III/945 cuma akşamı öğrenci toplantısı yapılacak.
2 — IV. ci okul binasının yangın tenekelerine altlık ve kapak, bidon kapağı yapılacak.
3 — Sandalye tamirine devam edilecek.
4 — 2 çöp kutusu yapılacak.
5 — Korkuluk için çıta kesilecek.
6 — Demirhanede nal yapılacak.
7 — Fırın yanındaki tenekelere altlık yapılacak.
8 — Fırın üstünün badanası yapılacak.

Müdür
S. Edip Balkır

Daimiler :

Kütüphane ve revir	(280, 234) (664, 739)
Yemekhane	(290, 709, 699)
Mutfak	(824, 674, 678, 753)
Posta ve fener	(286)
Fenerciler	(271, 281, 289, 318, 324)
İstasyon	(268)
Fırın	(684, 664, 697, 843, 642)
Yukarı binalar	(III/B kızları) (739, 755) (610, 984, 736, 722)
Kantin ve kooperatif	(680, 683) (337, 446)
Kapı	(469, 828)
Muhasebe	(228, 233, 235, 239) (665)
Yedek	(III/A kümesi III/B, D II/C kızları)
Marangozhane	(270, 361, 371, 276, 249, 255, 650, 11, 94, 117. 156, 271, 949, 723)

DEĞERLENDİRMELER

a) «Gün» e göre,

Enstitümüzün günlük iş, ders saatleriyle dinlenme, uyku saatlerini gösteren çizelge :

M. Eğ. Bakanlığı
Arifiye Köy Enstitüsü
Müdürlüğü

Vakit Cetveli

Öğleden evvel	**S.**	**D.**	**S.**	**D.**
Kalkma, temizlik, yatak düzelmesi	6	00	6	45
Jimnastik	6	45	7	15
Kahvaltı	7	15	7	45
Toplanma	7	45	8	00
Mütalaa	8	00	8	45
Dersler	8	45	12	15
İş	8	00	12	15
Öğle yemeği	12	15	13	15
Öğleden sonra :				
Koro ve orkestra	12	45	14	00
Toplanma	14	00	14	15
Dersler	14	15	18	00
İş	14	15	18	00
Akşam yemeği	18	00	18	30
Millî oyun ve spor	18	30	19	00
Teneffüs	19	00	19	10
Serbest okuma	19	10	20	00
Teneffüs	20	00	20	10
Mütalaa	20	10	21	10
Temizlik ve yatma hazırlığı	21	10	21	30
Uyku	21	30	6	00

Not : Sabah toplantılarında 10 dakika müzik temrini yapılacaktır.

12/III/945
Müdür
S. Edip Balkır
İmza

b) «Hafta» lara göre,

Beş yıllık öğrenim süresinin ders - iş haftaları tutarı, ana bölümlere şu yolda ayrılmıştı:

260 haftanın 114 haftası, kültür derslerine;

260 haftanın 58 haftası, tarım derslerine ve çalışmalarına;

260 haftanın 58 haftası, teknik derslere ve çalışmalara.

Beş yıllık sürenin tümüne göre ortalama oranlar:

% 50'si kültür dersleri; % 25'i tarım dersleri ve çalışmaları; % 25'i teknik ders ve çalışmaları.

c) «Saat» lere göre,

Beş yıl için kültür derslerine göre önem dizisi, aşağıda gösterilmiştir:

1 — Türkçe, 736 saat.
2 — Matematik, 598 saat.
3 — Müzik, 460 saat.
4 — Yabancı dil, 414 saat.
5 — Tabiat ve sağlık bilgisi, 368 saat.
6 — Askerlik, 368 saat.
7 — Tarih, 322 saat.
8 — Coğrfya, 276 saat.
9 — Fizik, 276 saat.
10 — Kimya, 184 saat.

ÖĞRETİM

Öğretimde gereksemelik, ilgiyi ayakta tutacak baş koşullardan biridir elbet. Enstitülerde kolu ve kafayı ortak olarak çalıştıran türlü alanlar vardı: Kültür, tarım dersleri, teknoloji ve bunlara ilişkin çeşitli işler. Tarımsal ve teknik çabalar, nasıl olsa, çoğu zaman kişisel güçleri işletmenin doğrultusundaki ola-

nakların sınırına girmekteydi. Bu alanlarda türlü zorunluklar, eylemlerin yapısında yer almıştı. Fidan, toprak kazılarak dikilecektir. Demire, kızdırıldıktan sonra döğülüp biçim verilecektir. Tahta, rendelenip düzeltilecektir. Ağaç kesilip kısaltılacak, yada çivilenip birbirine eklemek yolu ile uzatılacaktır. Bunlarda her oluşumun aşamasında zorunlu kalınan davranışlar arasında, varılmak istenilen sonuçlar için kültür derslerinin öğreniminde bu türden böyle elle tutulacak açıklıkta zorunluklar yoktur. Bunların öğretim verilerine göre değerlendirilmeleri gerekmektedir ve böyle de yapılmaktaydı.

Zihinsel çabalarda, öğretilmek için ele alman konuların hazır olarak hap gibi yutturulması, temel eğitim ilkelerine göre çürük ve iğreticiliğin ta kendisi olarak bellenmişti. Özgürlüğün rahatça manevra yapılabildiği ortamlarda kişisel güçlerin sınırları içinde **yaşayarak, yaparak** kazanma ve bunları değerlendirip uygulama, öğrenim için en doğru yol olarak biliniyordu. Tarih, coğrafya, matematik, tabiat bilgisi, fizik dersleri, işliklerde, tarım alanlarında, doğanın türlü yerlerinde, tarihsel kalmtılarda, çiftlikte; resimler krokiler, haritalar üzerinde, yada kaynak kitaplarda araştıracak, inceleyerek varılan sonuçlara göre düzenlenmiş raporlara dayanılarak girişilen tartışmalar ve arkadan da bunların ortak ölçülerle değerlendirilmesi, genellikle kültür derslerinin öğretiminde tutulan yollardandı.

TARTI - ÖLÇÜ

a) Konuşmalar, sorular yoluyla,

Öğretim çabaları alanında elde edilmiş sonuçların değerlendirilmesindeki düşünsel düzeyi tartmak

için zaman zaman açık oturumlar yapılır; gerektiğinde öğrencilere yazılı sorular verilirdi. Bunlardan kimi örnekleri aşağıya koyuyorum:

1) İlk tahsilini bitirmiş 20 yaşında bir delikanlı misafir gelen arkadaşlarına köyünün durumu hakkında bilgi verirken, — 20 hane Lâz, 10 hane Gürcü, 5 hane Çerkez var, öbür tarafı da Türk... diyor. Delikanlının bu yanlış bilgisini Türk tarihinden öğrendiklerinizle nasıl düzeltirsiniz?

2) Son zamanlarda Anadolu'da önemli tarih kazılarının yapıldığı kaç yer biliyorsunuz? Bu kazılardan elde edilen kalıntılar ve eserler Türk tarihini hangi bakımlardan aydınlatmıştır?

3) Bu memleket halkına yaşama hakkı ve hürriyeti getiren inkılâp tarihimizin en keskin taraflarını kısaca gösterin.

4) Batı Anadolu'da, Marmara bölgesinde, su kenarlarında köyler kalabalık, sık ve epeyce düzenlidir. Orta Anadolu'da köyler daha dağınık, küçük ve biraz gerice. Karadeniz kıyılarında köy yerine şurada burada evler vardır. Bu birbirine benzemeyen köy kuruluşlarını coğrafya bakımından nasıl izah edersiniz?

5) Arifiye'den İzmir'e gideceğiz. Buraya üç yoldan gidilebilir:

Arifiye - Afyon - İzmir. Arifiye - İstanbul - Bandırma - İzmir, Arifiye - İstanbul - İzmir.

Bu yollardan hangisinin daha elverişli olduğunu anlamak için haritadan ve tarifelerden nasıl istifade edersiniz?

6) Arifiye'de sürekli yağmurlar yağmakta iken Ankara'da Hasanoğlan Köy Enstitüsü açık havalarda rahatça çalışmıştır. Aralarında trenle 15 saatlik mesafe olan bu iki yerden birinde yağmur yağarken diğerinde hava niçin açıktır?

Tarih

1 — Batı - Hun Devleti hangi asırda ve nerede kuruldu? Bu büyük Türk İmparatorluğu neden fazla devam edemedi?

2 — Hıristiyan milletler, haçlı savaşlarına hangi düşüncelerle başladılar? Bu savaşların belli başlı sonuçları neler olmuştur?

3 — Büyük devletlerin, büyük medeniyetlerin kurulma ve gelişmesi için ne gibi şartlar lâzımdır?

Bugüne kadar kurulan büyük Türk devletlerinden bildiklerinizin adlarını ve kuruluş yerlerini bir sıra altında yazınız.

4 — Dinlerin, sanat ve medeniyete ne gibi tesirleri olmuştur? Bilhassa eski Yunan ve Mısır dinlerini gözönüne alarak bunu anlatınız.

5 — Selçuk Türkleri Anadolu'ya hangi asırdan itibaren yerleşmeye başladılar? «Malazgirt muhaberesi» nin Türkler için önemli neticesi ne olmuştur?

6 — Osmanlı Beyliğinin komşu beylikler ve devletler zararına çabucak yükselmesinde ne gibi sebepler görüyorsunuz?

7 — Osmanlı İmparatorluğunun en yüksek zamanı hangi yüzyılda ve kimin zamanında olmuştur? Bu zamanda imparatorluğun nüfusu ve hudutları.

8 — Osmanlı İmparatorluğunun duraklama ve gerilemesindeki sebepler nelerdir?

9 — Büyük keşiflerin (Coğrafyada, askerlikte, matbaacılıkta...) daha sonraki zamanlar için ne gibi tesirleri olmuştur?

10 — Rönesans ne demektir? Bu hareket ne gibi müspet neticeler vermiştir?

11 — Eskiden daha üstün olan Doğu - İslâm medeniyet ve kültürü hangi asırlardan itibaren ve hangi sebeplerle Batı Hıristiyan medeniyet ve kültürüne nazaran geri kalmıştır?

12 — Bugünkü sınırlarımız dışında nerelerde, ne kadar Türk vardır?

Coğrafya

1 — Nüfus topluluğunun bazı bölgelerde çok, bazı bölgelerde az oluşunun sebepleri nelerdir? Memleketimizin en kalabalık yerleri nerelerdir?

2 — Nehirlerden edilen istifadeler, Türkiye nehirlerinin akış tarzları, nehirlerimizden faydalanmak için ne gibi tedbirler düşünüyorsunuz?

3 — Türkiye bir seyyah memleketi olabilir mi? Olabilirse nereler seyyah çeker?

4 — Avrupa, Asya kıt'alarının tabiî durum itibarıyle farkları.

5 — Kıt'alar içinde genel durum itibarıyle geç tanınan hangisidir? Sebeplerini yazınız.

Y. B.

1 — Esas teşkilât kanunu nasıl bir kanundur? Diğer kanunlardan olan farkı?

Âskerlik

1 — Seferberlik nedir? Ne zaman yapılır?

b) Gözlemler yoluyla,

Öğrencilerin ders - iş alanlarındaki genel durumlarını saptamak amacıyle İlköğretim Genel Müdürlüğünden 1945 yılında her çocuk için basılı birer yoklama ve gözlem defteri yollanmıştı. Bu defterlere şu gözlem ve araştırma sonuçlarının yazılması isteniyordu:

1 — Öğrencinin verilen işlere karşı ilgisi, 2 — Üstüne aldığı işe bağlılığı, 3 — Kendiliğinden iş görme ve yaratma gücü, 4 — Âlet ve eşyaya bakımı, 5 — Tertip, düzen ve güzellik sevgisi, 6 — Yeniliği ve ileriliği benimsemesi, 7 — Kız ve erkek arkadaşlarına karşı davranışı, geçimliliği, 8 — Cesareti, engellerden yılmazlığı, 9 — Özgeciliği, 10 — Temizlik durumu ve vücudına bakımı.

Her öğrenciye dağıtılan bu defterlere yazılacak gözlem sonuçlarındaki yargılarda, ortak bir görüşün sağlanması amacıyle bu mesele, öğretmenler kurulunda ele alınıp tartışıldı. Küme başılarından (sınıf öğretmeni) başka eğitim başı, sanat ve yapı başı, müzik başı, balıkçılık başı, işlik başı da kendi alanlarına giren konularla ilgili düşüncelerini, gerektiğinde, bu defterlere geçireceklerdi.

PROGRAMDA ÖZELLİKLER

1 — Öğretmenlik için, öğretim - eğitim bilimlerine ilişkin bütün konulara yer verilmiştir.

2 — Her öğretmene, yada başka bir köy mesleği kolunda yetişecek olanlara, saptanmış zanaatlardan birinde altın bilezik takmak için, (Erkeklere: demircilik, dülgerlik - marangozluk, yapıcılık; kızlara: dikiş - biçki, örgücülük ve dokumacılık, tarım zanaatları) gerekli bilgi ve çabaların bütün olanakları hazırlanmıştır.

3 — Öğretmene, hem kendi geçimini elde etme, hem de köye üretimde çoğaltıcı, haslaştırıcı örnekler verme yolunda öncülük edecek güçte bir tarımcının yetkisini kazandıracak bütün bilgi ve çabalar için en elverişli ortam verilmiştir.

4 — Öğretmenin, köy topluluğunun eğitiminde yararlı bir kılavuzluk yapabilmesini sağlamak amacıyle bir müzik âletini nota ile çalabilmesi olanağını kazanması öngörülmüştür.

PROGRAMIN ÖNCÜLÜĞÜ

Program, her dersin gösterilecek konularını saptamış, kimilerinde de izlenecek yöntemleri göstermiştir. Kültür derslerinde, ayrılan zamana göre, girdikleri önem sıraları belirtilirken Türkçe en başa konulmuştu. Üstünde önemle durulması gerektiği gözönünde bulundurularak öğretim niteliğindeki payın en genişi ayrılan bu ders için programın amaç, konu metot olarak koyduğu esasları kısaca belirterek programın öğretim doğrultusundaki tutumuna örnekler vermek istiyorum.

Türkçe

Haftada: Birinci sınıfta 4, ikinci, üçüncü, dördüncü, beşinci sınıflarda üçer saat.

I. Bölümde, Amaç'lar yer almıştı. Burada genel

açıklamalardan sonra, «..... Enstitünün verebileceği şey, orta fakat sağlam bir anlayış kudretidir.» denilmekte; Amaç üstüne ortaya koymak istediklerini sürdürerek, «..... talebe enstitüyü bitirirken yaşına ve anlatış seviyesine uygun bir metnin özünü, sözlerini ve değerini anlayabiliyorsa, dilek ve düşüncelerini imlâ, şive ve dilbilgisi hatası yapmaksızın yazı ile veya sözle açık ve tam olarak anlatabiliyorsa, okuma, yazma ve konuşmada rastlayacağı zorlukları kendi kendine yenmenin yollarını öğrenmişse, gündelik hayatında okumayı ve yazmayı zevkli bir alışkanlık haline getirmişse Türkçe öğretimi amacına ulaşmıştır.»; «... hiç bir ders Türkçe dersi kadar zevk ,şahsiyet ve ahlâk eğitimine elverişli değildir,.....»

II. Bölümde izlenecek metot gösterilmektedir. Arkadan okuma için neler yapılabileceği anlatılmakta; metinler üzerinde nasıl çalışılacağı uzun uzadıya ele alınmaktadır. Bundan sonra da serbest okumanın ders içinde nasıl yaptırılmasının doğru olacağı; ders dışında serbest okuma için izlenecek yollar, kitaplık düzeni ve not alma tekniği üstüne faydalı öneriler yapılmakta; ders içi ve ders dışı hazırlıklı yada serbest konuşmalar için nasıl ön ayak olunacağı açıklanmaktadır.

Programın, «..... hiç bir ders, Türkçe dersi kadar zevk, şahsiyet ve ahlâk eğitimine elverişli değildir.» yolunda belirttiği ve buna benzer ileri sürdüğü ana düşünlere de dayanarak Enstitümüzün öğrenim örgüsü içinde Türkçe'ye özel ve önemli bir yer ayrılmıştı. Genel bilgilerini genişletme yolunu açma; araştırma ve inceleme şevklerini artırıcı güçleri pekiştirme; dengeli bir dünya görüşü kazandırma.. amaçlarını gerçekleştirmek için olanaklarımızın elverişliliği oranında öğrencilere çok ve kaliteli kitaplar okutma işi-

ni temel yol olarak tuttuk. Bu kararımızın yürütülmesini kolaylaştırmak için ilkönce kitapların özelliklerine göre türleri saptandı. Bunlar, eldeki hazır bilgiler, yada yeniden yapılan araştırma gözönünde bulundurularak iki ana bölüme ayrıldı: Biri, kültür dersleri incelme ve araştırmalarında baş vurulacak kaynak kitaplar; öbürü de, serbest olarak okutulacak kitaplardı. Kümelerin türlü iş konularında rahatça manevra yapabilmelerini sağlamak üzere küçük küçük gruplara ayrıldıkları daha önce belirtilmişti. Belli bir küme için seçilen bir kitaptan gruplardaki her çocuğa birer tane verilecek biçimde en fazla 7, 8 tane alınır, okutulmak üzere dağıtılırdı. Kitaplar okunup bitirildikten sonra öbür gruplara verilirdi. Böylece aynı kitabı bütün küme serbest olarak okumuş bulunurdu. Sonunda her birinin hazırladığı özet'ler küme öğretmenlerinin hazır bulunduğu toplantılarda incelenir, içlerinden en iyisi ayrılır, öbür kümelerin bu kitapla ilgili özetleri arasından seçilenler bir jüri tara-

Serbest okuma.

fından incelenir, bunlardan en çok beğenileni ayrılırdı ve sonra da bu özet (Kontrandü) hafta sonu toplantılarında bütün öğrencilere duyurulurdu. Sahibine de münasip bir ödül verilirdi.

Serbest okutma yöntemiyle öğrenciler tarafından yüzlerce kitap okunmuş, tutulan bu yolla, gerçek bir kitap sevgisi ve okuma alışkanlığı kazandırılmıştı.

DERSLERİN KISACA KONULARI

Programda ayrılmış zaman ölçülerine göre saptanmış diziye uyarak öbür kültür dersleri üstüne konuları biraz daraltarak fakat özlerine dokunmadan kısa bilgiler verelim.

Tarih

Birinci, ikinci sınıflara haftada ikişer, üçüncü, dördüncü sınıflara da birer saat.

Amaç'lar ayrı ayrı beş bölümde açıklanarak öğretim için gidilecek anayol aydınlatıldıktan sonra her kümenin konuları ayrıntılı olarak sıralanmıştır. Burada biz, temel konuları belirtmekle yetineceğiz.

Sınıf I

A. Başlangıç, B. Eskiçağ tarihi (Orta Asya, Çin, Orta Asya'nın eski devletleri, İskit İmparatorluğu, Hindistan, Kalde, Elâm, Asur, Mısır, Anadolu, Suriye, Filistin, İran, Ege havzası, Roma.)

Sınıf II

Orta ve Yeniçağlar

1 — IV. asırda Roma, 2 — Avrupa'da Türk Devletleri, 3 — Avrupa'da büyük göçler, 4 — Avar İmparatorluğu, 5 — Bizans İmparatorluğu, 6 — Asya'da Göktürk İmparatorluğu, 7 — Uygur, Bulgar, Macar Devletleri, 8 — İslâm tarihi, 9 — Avrupa tarihi, 10 — Türk tarihi, 11 — Anadolu Türk Devletleri, 12 — Osmanlı tarihi, 13 — Yeniçağı başlatmada etkenler, 14 — Osmanlı İmparatorluğu, 15 — 16 ve 17. asırlarda Avrupa, 16 — Osmanlı İmparatorluğunun zayıflaması.

Sınıf III

Osmanlı ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi

1 — Osmanlı tarihi (18 - 19. asılada Avupa), 2 — Osmanlı İmparatorluğunun dağılması (III. Selim ve II. Mahmut devirleri), 3 — Tanzimat devri, 5 — İstibdat devri, 5 — Meşrutiyet devri, 6 — Türkiye Cumhuriyet ve Büyük İnkılâp tarihi (1914'ten bugüne kadar).

Sınıf IV

1 — Oğuzların Anadolu'yu fethinden Osmanlılara kadar Türkiye tarihi, 2 — Haçlı Seferleri, Mısır ve Suriye, 3 — Türk - Moğol ve Timur İmparatorlukları, Ortaçağda Hindistan, 4 — Osmanlı Devletinin kuruluşu sırasında Anadolu'nun genel durumu, 5 — Osmanlı Devletinin kuruluşu ve ilk fetihler, 6 — 14. asırda Osmanlı siyaseti, 7 — 14. asırda Osmanlı kurumları, 8 — Kültür ve uygarlık, 9 — 14. asırda Avrupa devletleri, 10 — Avrupa'nın toplumsal tablosu, 11 — 14. asırda Avrupa'nın önemli olayları, 12 — 15. asırda Osmanlı İmparatorluğunun siyasal çalışmaları, 13 — İmparatorluğun kurumları, 14 — Kültür ve uygarlık, 15 — 15. asırda Avrupa devletleri, 16 — 15. asırda Avrupa'nın önemli olayları, 17 — Yavuz Selim ve Doğu siyaseti, 18 — Kanunî Süleyman devrinde siyaset olayları, 19 — Sokullu devri, 20 — Sokullu'nun ölümünden sonra, 21 — Osmanlı kültür ve uygarlığı, 22 — 16. asırda zayıflama başlangıcı, 23 — 16. asırda Avrupa devletleri, 24 — 16. asırda Avrupa'yı ilgilendiren büyük olaylar, 25 — 17. asırda II. Viyana kuşatılmasına kadar siyasal faaliyetler, 26 — II. Viyana kuşatılmasından Karlofça Muahedesine kadar, 27 — 17. asırda iç isyanlar, 28 — 17. asırda ıslahat, 29 — 17. asırda kurumlar, 30 — 17. asırda kültür ve uygarlık, 31 — 17. asırda Avrupa devletleri, 32 — 17. asırda önemli olaylar, 33 — Avrupa'da ilim ve sanat.

Sınıf V

1 — Osmanlı İmparatorluğunun 18. asrın ilk yarısında komşularıyle münasebetleri, 2 — 18. asrın ikinci yarısında Osmanlıların siyaseti, 3 — 18. asırda ıslahat hareketleri, 4 — Kültür ve uygarlık, 5 — 18. asırda Avrupa devletleri, 6 — 18. asırda Avrupa'da büyük siyasal problemler, 7 — 18. asırda ilim ve sanat, 8 — 18. asırda Birleşik Amerika, 9 — 10 ve 20. asırlarda İmparatorluğun siyasal münasebetleri, 10 — 19 ve

20. asırlarda İmparatorluğun ıslahat hareketleri, 11 — Kültür ve uygarlık, 12, 13 — 19 ve 20. asırlarda Avrupa'nın önemli olayları 14 — 19 ve 20. asırlarda Avrupa sömürgeciliği, 15 — 19 ve 20. asırda bilim, felsefe, edebiyat ve güzel sanatlar, 16 — 19 ve 20. asırlarda Birleşik Amerika, 17 — 19 ve 20. asırlarda uzak şark ve Hindistan, 18 — Türkiye Cumhuriyeti ve İnkılâbı (1914'ten bugüne kadar.)

Coğrafya

Haftada: I, II. sınıflarda ikişer; III, IV. sınıflarda birer saat.

I. Bölümde Amaç'lar açıklanmıştır. II. Bölümde öğretimde gözönünde bulundurulacak esaslar üzerinde uzun uzadıya durularak izlenecek metot saptanmıştır. III. Bölümde öğretimde hangi araçların kullanılabileceği açıklanmıştır.

Sınıf I

Genel ve yerel coğrafya bilgileri (Konular ayrıntılı olarak gösterilmiştir.)

Sınıf II

1 — Devletler coğrafyası (Komşu hükümetler ve büyük devletler coğrafyası).

Yapılacak araştırma ve incelemeler için ayrıca geniş bir plan verilmiştir. Yer, sular, iklim, siyasal durum, endüstri, ekonomik şartlar, toplumsal hayat.

İncelenecek devletler: Bulgaristan, Yunanistan, Suriye, Irak, Mısır, İran, Yugoslavya, Romanya, Macaristan, Sovyetler Birliği, Polonya, Almanya, İtalya, İber Yarımadası Devletleri, İngiltere, Fransa, Baltık Devletleri, İskandinavya Devletleri, Danimarka, Belçika, Felemenk, Amerika Birleşik Devletleri, Japonya, Brezilya, Arjantin.

2 — Plan ve harita bilgisi.

Sınıf : III

Memleket Coğrafyası (Çevreden başlayarak Enstitü kesimini kapsayan incelemeler).

1 — İklim, 2 — Tarım ve kesimde hâkim türleri, ormancılık, hayvancılık, 3 — Enerji kaynakları, 4 — Madenler, 5 — El sanatları, 6 — İç ve dış ticaret, 7 — Plan ve harita bilgisi (Çevrenin, kesimin haritaları.)

Sınıf : IV

1 — Yer hakkında bilgiler, 2 — Atmosfer, 3 — Denizler, 4 — Karalar, 5 — Biyocoğrafya, 6 — Yeryüzünde insan, 7 — Yeryüzünde coğrafî bölgeler ve ekonomik çalışmalar, 8 — Plan ve harita bilgisi.

Matematik

Haftada I, II, III. sınıflarda ikişer; IV. sınıfta üç, V. sınıfta iki saat.

Öğretmenlere amaçlar üstüne bilgi verilirken tutulacak yollar da açıklanmıştır.

Sınıf I

Aritmetik: 1 — Tam ve ondalık sayıların okunup yazılması, dört işlem üstüne uygulamalar.

2 — Ölçüler..

Geometri Cisimler, yüzeyler, çizgiler, noktalar, Açı ve üçgenler üstüne türlü bilgiler (Ters açılar, kenarları paralel açılar, çizim, eşitlik halleri.)

Sınıf II

Aritmetik ve cebir

1 — Kesirler ve işlemler üstünde uygulamalar, tekrarlar. 2 — Orantılı hesaplar, faiz hesapları, 3 — Cebir hesapları, kare ve kare kök tabloları, denel olarak fonksiyon fikri.

Geometri Dörtgenler, daire, yüzeylerin ve uzunlukların ölçümü, fisagor teoremi, denel silindir ve koninin yüzölçümü.

Sınıf III

Cebir : Kat sayıları, kesirli ve kesirsiz birinci derece denklemin çözümü. Denklem kurmak, türlü problemlerin çözümü. Logaritma,

Geometri Eğik ve dik izdüşüm, hacimler, Tales teoremi, uygulama. İlk trigonometri bilgisi.

Sınıf IV

Cebir Sayılar ve işlemler, fonksiyon fikri, birinci dereceden iki ve üç bilinmeyenli denklemler, koordinatlar. Birinci derece denklemlerin grafikle çözümü, eşitsizlik.

Geometri : İlk tanımlamalar ve kavramlar. Üçgenler, dikey doğrular, simetri, eşit şekiller, geometrik yer, dörtgenler.

Oklit ve Fisagor teoremleri. Daire çevre alanı. Benzer şekiller.

Sınıf V

Cebir Üsler teorisi, Vardosyanel ifadeler, Sanal sayılar. İkinci dereceden bir bilinmeyenli denklemlerin çözümü. İrdeleme. İki kareli denklemler, ikinci derece eşitsizlikler. İkinci derece denklemlerin grafikle çözümü, üslü fonksiyon. Logaritmalı ve üslü basit denklemlerin çözümü. Bileşik faiz ve gelir hesapları, taksit ve borç ödeme hesapları.

Geometri Dik eğik izdüşümler, Prizma, Trigonometri; Tanımlamalar, trigonometrik hesaplamalar. Sinüs ve kosinüs teoremleri ve uygulamaları.

Fizik - Kimya

Bu derslerin öğretiminde belli başlı amaçlar belirtildikten sonra konulara geçilmiştir.

Fizik konuları

Sınıf II. 1 — Isı, 2 — Yer çekimi ve hidrostatik.

Sınıf III. 1 — Gazların statiği, 2 — Isı, 3 — Ses.

Sınıf IV. 1 — Işık, 2 — Makineler.

Sınıf V. 1 — Elektrik akımı, 2 — Elektrostatik hakkında kısa ve genel bilgiler (Bu konular, ayrıntıları içinde olabildiği kadar geniş ölçüleriyle işlenmek üzere.)

Kimya Konuları

Sınıf : III — Fiziksel ve kimyasal olaylar. Karışım, birleşik ve basit cisimler, analiz ve sentez.

1 — Hava, yanma olayları. Oksitlenme, indirgeme, azot üstüne kısa bilgiler, 2 — Su, 3 — Lavoisier, Proust ve Dalton kanunları, 4 — Asitler, bazlar, tuzlar. 5 — Oksijen ve ozon, sülfürik, sülfidrik, nitrik, fosforik asitler üstüne bilgiler. Fosfor, kömürler, demir, çinko, kurşun bakır, altın.

Sınıf IV

Organik kimya Temel konular (ayrıntılarıyle)

Pratik kimya Koruma, boyama, yapıştırma, mürekkep yapma, ayna kaplama, tohumları ilâçlama, böceklerle savaş,

çamaşır temizleme, debagat, fotoğrafçılık, lehimcilik, gübreler, dezenfeksiyon, pastan koruma. (Türlü) pratik kimyasal bilgi ve beceri kazandıracak konular üstüne.)

KESTİRME BİR YANIT

Belli birkaç ana derse ilişkin konulardan kimilerinin burada kısarak, kısaltarak yuvarlak bir dökümünü yapmaktan amacım, daha da buraya alıp saptayamadığım benzerlerinin sağlam öğretim kadrosu içinde oluşup gelişen enstitü çıkışlı öğretmenler için, yalan - yanlış ağızları kalabalık ve de içleri kara soysuzların sınırsız bir sorumsuzlulukla yalan - yanlış ileri sürdükleri, «Efendim, bilgisiz, kültürsüz, boş!..» diye ipe sapa gelmez iftiraların gülünç bir boşlukta nasıl sallandıklarını göstermektir. Bunlar, gerçekleri ne denli kafalarına vursan yine de anlamamazlıktan gelirler. Utanıp sıkılmanın budaklarından gözlerini sakınmasını bilmeyen, bütün yaşantıları boyunca attıkları hep karavanaya kaçmış palavracılarla karşı karşıya yaptığımız sert söz savaşlarının acı örneklerinden birini de burada yansıtayım:

Hiç bir gözleme, hiç bir incelemeye dayanmadan bizim bildiğimiz yaşadığımız gerçekler dışında boş dağarcığı omuzunda dolaşan bir fukaranın kasılarak bilgiç edasıyle bu konuda bastığı yeri bilmeden savuran bir adama dedim ki:

— Genel bilgileri, en azından, vaktiyle senin okuyup da olduğu gibi yerinde bıraktığın için küflendirdiğin bilgilerinden aşağı değildir. Bu, bir... Henüz senin adını bile işitmediğin seçme kitapları yer gibi okumuş; hep bu tempo içinde okumalarını da sürdüren bu insanlar için hiç mi hiç bir şey bilmemektesin.

Toprak'la güreşecek teknik alandaki uğraşılarıyle de ayrıca kişiliklerini pişiren ve böylece tam okka tartıya erişen bu gerçek değerler üstüne edinilmiş işe yarar ölçülerden tamamen yoksunsun.

Bunların arasında sosyal yapımızı, şiirleri, romanları, öyküleri içinde işleyen insanlardan haberin yok senin. Kimilerinin kitaplarından dünya dillerine çeviriler yapıldığından hele hiç haberin yok. Aralarında öyleleri var ki binlerce aydının karşısında belli bir sorun üstüne bir virgülü, bir noktayı bile aksatmadan su gibi konuşmalarıyle ün kazanmış olanlarından da haberin yok elbet. Boş bulunup bunlardan birisinin karşısında kuru sıkı atayım deme, böyle bir bahtsızlığa uğramayasın sakın ha!. Bilgi ve düşün güçlerinin tek yumruğu ile öptüğün utanç yüzeyinden bir daha kalkamazsın. Gözünü aç, sözünü tart. Hizmet yolunda bir kahraman gibi savaşan bu insanlara dil uzatma. Çünkü sonra içeri almak istediğin zaman

Öğrenciler, bir harman makinesini çalıştırırken.

yarısını kopmuş bulacağın bu dilinle artık hiç bir şey konuşamazsın. Dilini denk al!

TARIM DERSLERİ VE ÇALIŞMALARI

Köy Enstitüsündeki yıllık çabaların % 25'ini kapsayan tarımın, «Program» a ilişkin yanına girmeden önce, yetişecek öğretmenin meslek gücünden en verimli bir dayanağın tarım olduğunu belirtmek gerekir. Köy Enstütileri Kanununun 6' maddesi, köy enstitüleri öğrencilerine 5 yıl içinde gösterilecek tarım dersleriyle yapacakları çalışmaları üstüne topluca bir fikir verebilmek için Öğretim Programı'nın 6 sayılı çizelgesi aşağıya alınmıştır:

(6) Sayılı Çizelge

Ziraat ders ve çalışmaları	Sınıf I	Sınıf II	Sınıf III	Sınıf IV	Sınıf V
I. Tarla ziraati	—	3	4	2	1
II. Bahçe ziraati	8	4	3	3	2
III. Sanayi bitkileri zirati Z. sanatları	—	—	1	1	2
IV. Zootekni	1	2	2	1	2
V. Kümes hayvancılığı	2		—	—	—
VI. Arıcılık ve ipekböcekçiliği	—	—	1	2	2
VII. Balıkçılık ve su mahsulleri	—	—	—	2	2
Toplam	11	11	11	11	11

Not Ziraat derslerine kız ve erkek talebe devam eder.

Yalnız ziraat çalışmalarında kız ve erkek talebenin özelliklerine göre konular seçilir.

Bu tabloda yazılı dersler ve bunlara bağlı uğraşıların getireceği sonuçlar şunlar olabilirdi:

1 — Devlet, ilk ağızda yurt için yetiştirilmesi gerekli 60.000 öğretmen için bütçe olanaklarının yeterli bir aşamaya ulaşmasını daha uzun zaman beklemek zorunluğunda kalmayacaktı.

2 — Öğretmen, devletin verdiği toprakta beş yıllık öğrenim süresi içinde okuyarak, yaparak kazandığı ve pişirdiği türlü tarım bilgileriyle kendisinin ve ailesinin geçimini sağlayacak bir yola girecekti.

Geçimini en iyi düzeydeki olanaklara kavuşturmak için hep iyi ve çok bir üretim ölçüsü içinde kalacaktı. Bu, yararlı bir öncülüğün zengin bütün sonuçlarını da getirecek bir gidiş olacaktı.

3 — Yine devletin verdiği bir toprakta (Okul uygulama bahçesinde) öğrencilerle birlikte yapılan uygulama ve gözlemler, köy için girişilen deneyler, topraklarm fiziksel yapılarına ve çevrenin iklim koşullarına göre hangi türden ürünlerin tarımına önem verilmesini ngerekeceğini ortaya koymuş olacaktı.

Program, haftada her küme için on birer saat ders ayırmıştır. Amaçları, önemli birkaç nokta üstünde toplanmıştır: Yetiştirme, bakım, planlaştırma değişikliklerin izlenmesi, çevreye göre en uygun tarım yöntemlerinin uygulanabilmesi ve köye örnek olabilir niteliğine getirilmesi biçiminde özetlenebilir. Çizelgede yazılı derslerin her birinin konuları ayrı ayrı gösterilmiş, bundan başka her enstitüye yıllık birer tarım çalışma planı yapması sağlık verilmiştir. Bu planların çevresel gözlem ve bilimsel deneylerle kendine özgü nitelikte hazırlanması öngörülmüştür. Programın bu alandaki bir özelliği de enstitülerin tarım çabalarının bütününü kapsayacak ve mevsimlere göre

her ay yapılması gerekli toprak işlerinin ayrıntılı birer programını vermiş olmasıdır.

TEKNİK DERSLER VE ÇALIŞMALAR

Enstitülerin ikinci, üçüncü, dördüncü ve beşinci kümelerindeki zanaat kollarına ayrılan öğrencilere gösterilecek teknik ders ve çalışmalara özgü haftalık saat sayısını gösteren

(8) Sayılı Çizelge

a) Erkek örencilere özgü

Zanaat kolları	Sınıf II	Sınıf III	Sınıf IV	Sınıf V
1. Demircilik:				
a) Sıcak ve soğuk demircilik	8	8	6	6
b) Nalbantlık	—	—	3	3
c) Motorculuk	3	3	2	2
Toplam	11	11	11	11
2. Dülgerlik:				
a) Dülgerlik	6	6		
b) Marangozluk		3	2	2
c) Duvarcılık	2	2	2	2
Toplam	11	11	11	11
3. Yapıcılık:				
a) Yapıcılık	6	6	7	7
b) Betonculuk	3	3	2	2
c) Dülgerlik	2	2	2	2
Toplam	11	11	11	11

b) Kız öğrencilere özgü

Zanat kolları	Sınıf II	Sınıf III	Sınıf IV	Sınıf V
1. Dikiş - biçki:				
a) Dikiş	6	6		7
b) Örgü ve dokuma	3	3	2	2
c) Zirat sanatları	2	2	2	2
Toplam	11	11	11	11
2. Örgücülük ve dokumacılık				
a) Örgü ve dokuma	6	6	7	7
b) Dikiş	3	3	2	2
c) Ziraat sanatları	2	2	2	2
Toplam	11	11	11	11
3. Ziraat sanatları				
a) Ziraat sanatları	6	6	7	7
b) Dikiş	3	3	2	2
c) Örgü ve dokumacılık	2	2	2	2
Toplam	11	11	11	11

A — Amaç,

Teknik derslerin ve çalışmaların amaçları kısaca şöyle belirtilmiştir:

1 — Öğrenciyi seçildiği zanaatı metotla ve başarıyle yapabilecek bir duruma getirmek, onun iş ahlâkını kuvvetlendirmek.

2 — Teknik alandaki değişiklikleri izleyebilecek bir alışkanlık kazandırmak.

3 — Enstitüde öğretilen zanaatı, görev alınacak köy halkı için yararlı biçimde uygulanacak bir duruma getirmek.

B — Metot,

1 — Üzerinde çalışılacak gereç ve yapıların aşamalı resimleri yaptırılacak, ölçekli planları inceletilecek.

2 — Kullanılan âletlerin bakımlarına dikkat ettirilecek, değerleri öğretilecek.

3 — Sürekli izleme, öğretici nitelikteki örneklerinin seçilmesi, başlanan işlerin tamamına erdirilmesine; zanaatın her alanında çalıştırılıp pişirilme işlerine dikkat edilecektir.

B — Teknik derslerin ve çalışmaların konuları,

Sınıf I

Erkek öğrencilere haftada 11 saat.

a) Maden işleri: Teneke, saç ve demir üstüne türlü evlerde, yakın iş yerlerinde kullanılacak araç ve gereçler.

b) Dülgerlik (Ağaç işleri): Türlü ev gereksemelerini karşılayacak elbise askısı, iskemle.. gibi araçlar, kolay tamir işleri.

c) Yapıcılık: Harç hazırlama, kerpiç, tuğla, örme, taş yontma, temel açma, çatı işlerinde, tamirlerde çalışma.

d) Köy ev ve el zanaatları: Türlü örme işleri, yamalar, iplik yapma, dericilik, motorlu tarım araç ve taşıtlarını kullanma, bisiklete binme.

Köy ev el zanaatları (Kız öğrencilere, haftada 11 saat) makine dikişleri, yatak takımları, çamaşırlar, ev eşyası, örgü, nakış dokuma, tirkotaj, bisiklete binme, yayık, krema makinelerini kullanma.

Demircilik (Erkek Öğrencilere)

Sınıf II

Haftada 8 saat sıcak ve soğuk demircilik, 3 saat motorculuk.

A. Demircilik,

1 — Âlet ve gereçleri tanıtma, ocak kurma, gereçlerin yapılması, çiviler. Teneke ve saçtan gereçler yapılması.

2 — Tesviye ve motorculuk işleri, sıcak demir işlerine su verme, basit tarım âletlerinin sökülmesi, takılması, tamiri. Tarım araçlarında pratik yapma, santrfüj, biçer ve mibzer kullanma.

Sınıf III

Avadanlıkların değerleri, iyi kullanılması, işlik araçlarının yapılması, tarım âletlerinin onarılması, kaynakçılık, poyra. halka yapma, bisiklet, motosiklet sökme, takım temizleme, tarım araçlarını kullanma, onarma, motorları sökme, temizleme.

Sınıf IV, V

Ocak takımlarının yapılması, türlü kaynakların yapılması, çeşitli arabaların demir işleri, işlik âletleri, yapı tenekeciliği, su tesisatını plana göre yapma, nalbantlık işleri. Buhar, patlamalı motorlar, türbinler ve bunların kullanılması, basit onarımları, dişli çarklar, kuvvet nakli işleri,

Dülgerlik (Ağaç İşleri)
Erkek Öğrenciler İçin

Sınıf II

Avdanlıkların tartılması. Tavan, taban, tahtalarının hazırlanması, kiriş açılması. Ev eşyası, arabacılıkla ilgili işler. Kerpiç, tuğla, temel duvar örme, türlü sıvalar. Marangozlukta çerçeveler, geçmeli masa, tabure, sehpa, dolap lâmba askılığı, oyma ağaç kepçe.. gibi ev eşyası yapımı. Duvarcılıkta kerpiç, tuğla, taş duvar örgüleri; kaba, ince sıva ve badana işleri,

Sınıf III

Âletleri tanıma, kullanma, bakım ve değerleri; her çeşit çatının kurulması. Doğrama işleri (Kapı, çerçeve) çam kesme, takma, merdiven, balkon korkulukları, yük, raf. Türlü ev eşyası yapımı, araba üstüne ağaç işleri, işlik âletleri, türlü ev eşyası (Masa, sandalye, karyola, kitaplık) Her türlü duvar örgüleri, tuğla ve taştan köşe çıkarma, harç sıvalar, renkli badana.

Sınıf IV, V

a) Dülgerlik.. Her çeşit çatı, tavan, taban, tahta bölmeler, türlü doğrama: Kapı, çerçeve, sabit dolaplar, pancur ve ke-

penkler, beton ve kemer kalıpları, işlik âletleri, ...abacılık işleri.

b) Marangozluk: Ev eşyası, yemek, çalışma masaları, dolaplar, karyola.

c) Duvarcılık: Her çeşit duvar (Köşe, pervaz, sütun, baca örgüleri) beton dökme, kımış ve bağdadi duvarlar, kaldırım yapma, harç sıvalar, renkli badanalar.

Yapıcılık
Erkek Öğrenciler İçin

Sınıf II

a) Yapıcılık: Her çeşit harç ve örgüler, direk altı ve köşe taşı hazırlama, plânları toprağa uygulanması.

b) Betonculuk: Kaba ve basit betonlar, kare beton dökme.

c) Dülgerlik: Basit beton kalıpları, iskele kurma, sehpalar, çatı işlerinde çalışma, teskere ve harç teknesi.

Sınıf III

a) Yapıcılık: Betonlu harç karma, örgüler, taş işleri, plânların toprağa uygulanması, direk sütun ve bacalar; çeşitli sıvalar, düz ve renkli badanalar.

b) Betonculuk: Beton kurma, dökme, kaba ince betonlar ve oranları, beton kuşak, yağmurluk, eşik, küçük şap ve mozayik işleri. Beton künk dökme ve döşeme.

c) Dülgerlik: Beton kalıpları, teskere, harç tekneleri yapımı, iskeleler, çatı işleri, kirişli tavan, döşeme, taban ve tavan kirişleri, döşeme, çakma kapılar. Küçük doğrama çerçeveler, kuyu çıkrığı.

Sınıf IV, V

a) Yapıcılık: Her çeşit tuğla, kiremit işleri ve fırınlarını yapma. Plânların toprağa uygulaması, direk, sütun ve bacalar, ocaklar maltız, yemek ocağı, peç, küçük ev fırını, merdivenler, taş, tuğla, mozayik, türlü sıvalar ve badanalar.

b) Betonculuk: Plâna göre sütun ve kirişler, türlü betonlar, şap ve mozayık, karo döşeme, su deposu, havuz, mozayık merdivenler, lavabo ve helâ taşları dökme. Beton künkler yapma, döşeme; çeşitli toprak künkler, su tesisatı yapma.

c) Dülgerlik: Kalıplar, çatı işleri, taban ve tavan işleri, basit doğrama işleri (Kapı, pencere, raf, yüklük).

Sınıf II

a) El ve makine dikişleri. peşkir. mendil. peçete. masa örtüsü, yatak takımları, gömlek. önlük. iş elbiseleri.

b) Çorap, eldiven, atkı, başlık, kazak örgüleri, çorap makinesinde çalışma. el dokumaları, tezgâhta düz dokumalar, yıkama ve boyama işleri.

c) Tarım zanaatları: Yoğurt, beyaz peynir, yağ çıkarma ve bunları muhafaza, meyveleri kurutma. pekmez kaynatma, bulgur, tarhana. erişte yapma.

Sınıf III

a) Biçki - dikiş işleri: Ölçü alma. gömlek, elbise. çamaşır biçme ve dikme.

b) Türlü örgü işleri: Çorap makinesinde örgüler, gergef işleri. tezgâhta pamuklu ve yünlü dokumalar, boyama ve çözme.

c) Tarım zanaatları: Peynir, yağ çıkarma ve bunları muhafaza, meyve ve sebzeleri taze olarak. kurutarak. konserve olarak muhafaza. sirke, şarap, pekmez. reçel bulama, kışlık yiyecek hazırlama.

Sınıf IV, V

a) Biçki - dikiş: Çeşitli elbiseler biçmek, dikmek, çevresel motifleri kullanarak ev eşyası ve giyim eşyası süslemek. Misafir, yatak odalarının eşyasını hazırlayıp döşemek.

b) Çevresel nakışlardan faydalanarak türlü örgüler, gergef işleri, kilim ve halı dokuma, tezgâhta türlü dokumalar, bitkisel ve kimyasal boyalar.

c) Tarım zanaatları: Et ve sebze. meyve muhafaza usulleri. kışlık zahireler hazırlama. et. yumurta muhafaza usulleri.

KÜÇÜK BİR AÇIKLAMA

Erkek öğrenciler için her kümenin teknik dersleri ve çalışma konuları kısaltılarak, kimi benzerleri de atlanılarak saptanmıştır. Bu konular sırasıyle gözden geçirildiğinde görülecektir ki köy temel zanaatla-

rı I. kümede başlamaktadır. I. küme öğrencileri, zanaatların hazırlık aşamaları olarak ele alınan maden işleri, ağaç işleri, köy ve el zanaatları, makine, motor kullanma alanlarında ilk bilgileri ve alışkanlıkları aldıktan sonra, gideceği köyün gereksemesi dikkatten uzak tutulmadan, bir yandan da yetenekleri hesaba katılarak köy temel zanaatları olarak kabul edilen demircilik, dülgerlik, yapıcılık, kollarından birine girerler. Artık enstitüden çıkıncaya kadar bu doğrultuda çalışır. Zanaatını pişirir. Bu köy zanaatları kollarında ders konuları kendi başlarına yaygın ve derinlemesine işlenip uzmanlığa kaçan sınırlar içine sokulmamış, köy için gerekli olduğu kadarıyle yetinilmiştir. Yalnız bu zanaatların tek doğrultulu gelişmelerinde direnilmemiş, ilişkiler gözden kaçırılmadan yardımcı ve tamamlayıcı yan bilgiler ve yatkınlıklarla bir zanaatın, her yönü ile yapılır ve anlam kazanır niteliğine önem verilmiştir. Sözgelişi, II. kümede başlayan demircilik koluna giren öğrencilerin, teneke, saç, tesviyecilik, motorculuk, tarım makineleri kullanma ve onarma alanında da bilgiler, alışkanlıklar, yatkınlıklar kazanmaları için çalıştırılmaları uygun görülmüştür. Yine dülgerlik koluna giren öğrencilerin marangozluk, duvarcılık, yapıcılık koluna giren öğrencilerin de dülgerlik işlerinde gereği kadar bilgi almaları öngörülmüş, böylece bunlar, bu üç zanaat kolunda kendi alanları için daha çok yanlı ve etkili iş yapma olanaklarını kazanmaktaydılar.

Enstitümüzde zanaat kollarında çalışan IV, V küme öğrencilerinin kendi alanlarındaki pişkinlik ve olgunluk aşamalarını değerlendirecek ölçüler var elimzide. Bunların, kimi tatillerde türlü yapılarda buldukları işlerde dolgun usta gündeliği ile çalıştıkları ve zaman zaman işverenlerce büyük bir istekle arandık-

ları çok görülmüştür. Hattâ hattâ, sonradan köylerinde öğretmen olarak çalışanlardan yaz tatillerinde belli bir yapı işini üstüne alıp da başarı gösterenlerin bulunduğunu da öğrenmiştik.

KARINCA KARARINCA

Köy Enstitüleri, yapım ve üretim alanlarında az masrafla çok iş çıkarmak, aradaki farkları Devlet Hazinesine kazandırmak yolundaydılar hep. Başında bulunduğum enstitünün bu alandaki davranışları parça parça KURULUŞ bölümünde, kimi konularm işlenişi sırasında açıklanmıştı. Aşağıda Döner Sermaye kanalıyle yürüttüğümüz çabalara ilişkin bir özetleme yaptıktan sonra asıl burada ortaya koymak istediğim konuya gelmek isterim:

1 — Kendi fırınımızda pişirdiğimiz ekmek, piyasa fiyatından ucuza mal ediliyordu. Fark, Devlet Hazinesine giriyordu.

2 — Yazlık, kışlık sebzenin, türlü meyvelerin enstitüce harcanan emekler yolu ile rakama sığmayan maliyet düşüklükleri ile piyasa arasındaki farklar, Devlet Hazinesinde kalıyordu.

3 — Doğanın alabildiğine cömert vergisini aldığımız Sapanca Gölü'nün balıklarından besin yönünden sağladığımız olanaklar da bu hesaba giriyordu. Ete vermek zorunda kalacağımız çok önemli tutardaki paraları Devlet Hazinesinde bırakmak kapısını açık tutmuştu bize.

4 — İşliklerimizde yaptığımız, biçtiğimiz, diktiğimiz, çattığımız binlerce eşya, araç - gereç, avadanlık, şurada, burada yükselttiğimiz yapıların hep enstitü gücünden biriktirerek bedavaya yakın değerlere, yada maliyetleri korkunç ölçülere indirerek mey-

dana gelen büyük kazançlar yine Devlet Hazinesine girmişti.

GÖZLERİMİ KARARTMIŞTIM BİR KEZ

Enstitüyü bitirip öğretmen olarak köylerine gidecek deilkanlılara kendi işletmeleri için çift hayvanı, araç - gereç; köylüye, öğrencilere zanaat alanında öncülük edeceği okul işliğinde kullanması için de âletler veriyorduk. Her birinin zanaatının gerektirdiği demircilik, yapıcılık, dülgerlik, marangozluk avadanlıklarını araştırıp, soruşturup piyasadan ucuz almak için günlerce uğraşıyor göbeğimiz çatlayasıya didiniyorduk. Bu türden hazırladığımız listelere koyduğumuz araçların fiyat soruşturmasını yapınca gördük ki elimizde bu işe harcanacak para istediğimiz şeyleri almamamıza taş çatlasa yetmeyecektir. Piyasayı biraz daha ucuza yanaştıracak zorlamalardan sonra da zehir gibi gerçek, işte yine ayakta ve meydan okuyordu bize. Payımıza, sadece düşünmek, üzülmek düşüyordu. Ama biz, bir zırnık kadar fark yapması olanağını sezdiğimiz her çeşit çareye baş vuruyorduk. İşte bunlardan birisi de yetmiş dereden su getirerek en yumuşak, en etkili yakarımları piyasaya sürerek açmayı denediğimiz kapılardan birisi de Adapazarı Araba Fabrikası idi. Müdür ile sürdürdüğümüz ahbaplığa asıldık. Hatırımız için santim santim küçültülen (Zati başka türlüsü de gelmezdi ellerinden) fiyat, bizim satın alma gücümüze hiç mi hiç bir şey katmıyordu. Doksan sekiz hesaptan sonra çıkardıkları ve ileri sürdükleri öneri, getirdiği şaşkınlıklardan adım başında bizim takkeleri yerlere çalıyordu. Yuvarlak hesap 500 liralık rakamdan zorlaya zorlaya yapılan 50 liralık indirim, büyük

kasıntılar içinde eni konu bir yardımmış gibi gösterilmek isteniliyordu.

— Kardeşim, daha başka ne yapabiliriz? Yurt hesabına öğretmenler için kurumumuz bakımından fedakârlık sayılabilir bu kadarı. Fırınlanmış kereste ile yapılan; uzun denemelerden sonra bu yörenin tarımcıları için en elverişli, en sağlam tipte hazırlanan bu arabalarda yalnızca dayanıklılık sağlar sizin istediğiniz ucuzluğu. Var, var, çarşıda da var ucuz araba ama, kullanıldıkları zaman yine pahalıya gelir. Çünkü ömürleri kısa olur bunların. Gel, al şu arabalardan bizim. Hem kullanışlılığı, hem de dayanıklılığı yeter. Verdiğin öğretmenler sana sonra hayır dua ederler. Ucuz etin yahnisi tatsız olur bilirsin.

— Dostum bu kadar lâftan sonra, usturuplu işleyen bu tüccar ağzına kanmaz mı insan hiç? Sonunda beni de yatırdın bu işe. Ne yapayım, alacağım.

— Hah... hizaya gel be birader. İşte şimdi doğru yola girdin demektir. Ne kadar alacaktın sen?

— Bir tane, tek bir tane!...

— Neee...! Yahu, bu kadar soluk tüketip kafa patlatmanın sonu bu mu olacaktı? Bir tane araba benim bir satırlık zahmetimi bile karşılamaz. Peki ama bu, alay etmek gibi bir şey.. Eğer bir araba için idiyse bu telâş, bu savaş, yazık emeklere!..

— Azizim, sizin önerdiğiniz fiyata taş çatlasa biz araba alamayız. Çünkü elimizdeki parayı milim milim kullanmak zorundayız, o kadar büyük gereksemelerimiz var. Satın alacağımız yığınlarla araç - gereç yolumuzu kesmişler, bekliyorlar. Biz öyle bol keseden davranırsak yaya kalırız bu işde sonra..

— Ama dostum! Enstitü araba verecekse, araba almak zorunluğunda bir kez. Böyle olunca en kes-

tirme çare, bizim Devlet malı sağlam arabalardan almaktır. Hem para da yabana gitmez.

— Eğer Devlet malı araba almak bizim hesabımıza gerçekten çıkarımıza uygun ve faydalı ise öyle yapalım. Ama bunun yolu başka olacak.

Fabrika müdürü daha da çok şaşırmıştı. Bu son sözüm, onu adamakıllı afallaştırmıştı.

— Birader, bilmece gibi konuşuyorsun. Uzatma şu işi, niyetini açıkla da meraktan kurtulayım.

— Evet dostum, kararım kesin. Bizim Arifiye çıkışlı öğretmenlere Devlet malı araba verceğim. Yani, kendimizin yapacağımız arabalardan. Nasıl oldu mu?

Şaşırdı, dondu. Bir açıklama yapmam için gözlerini bana dikti, öyle kaldı...

— Sizden satın alacağım tek arabayı model olarak kullanacağım.

Ben bu işi inceletirken bunun para ortamını bizim enstitünün kooperatifine kaydırmak istiyordum. Çünkü bizim çilekeş Döner Sermaye böyle ağır bir yükü taşıyacak güçte değildi artık. Durumu kooperatifin başında bulunan öğretmen Cevdet Tinel'e açtım. Onun da düşüncesini, önerime yatkın buldum. Bütün gücüyle işi desteklemeye hazır olduğunu belirtti. Zati ona güvenim vardı. (Sonraları Cevdet Tinel, Müdür Yardımcısı olduğu zaman birçok zaman ve işlerde anlayışlı, bilgili çalışkan bir destekleyici oldu benim için) Demek ki bu konuda alınmış kararın artık hiç bir çökük yanı kalmıyordu.

— Peki ama dostum anlamıyorum. Bu kadar zora sıkıntıya girmek için ortada bir çaresizlik de yok... Hem böyle bilmediğiniz, yapmadığınız bir işi kıvırmak kolay da olmaz. Hani nerede usta, nerede gerekli sermaye?

— Bunların hepsi tamam azizim, bizim demircilik işliğimizi biliyorsunuz, yayla gibi.. Sonra zehir mi zehir bir demircilik ustası; elinden her iş gelen çok yanlı pişkin bir marangozluk ustamız da var. Gerekirse araba işinde çalışmış birisini bulmak bizim için öyle güç bir şey değil.

— Peki ama be birader bu işdeki direnişinizin faydası ne, bir de ona gelelim.

— Haa.. işte bu, önemli. Bu tutumumuzun iki türlü yararlılığı olacak bize. Hem çocuklar araba yapma işlerini öğrenecekler, hem de bu arabaları ucuzun ucuzu bir değere mal edeceğiz.

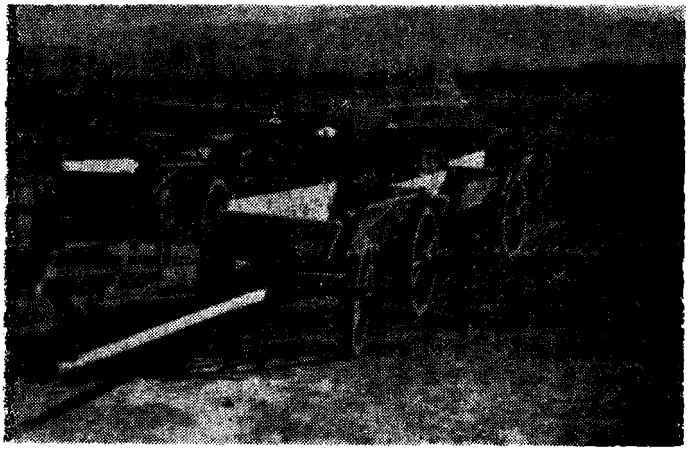
— Bence buna, göz karartarak cesareti, ölçüyü aşan bir atılganlık derler.

— Yaptığımız arabaları gördüğünüz zaman gözü niçin kararttığının haklı nedenini siz de anlayacaksınız. Yalnız model olarak satın alacağımız arabaların parasını hemen vermeyeceğim.

Biraz zaman geçince belki onu tekrar geri veririm size..

— Haydi hayırlısı...

Bizim Aziz'le Hikmet Hoca da «He!» dediler bu işe. Demirbaş İsmail Ustamızı piyasaya saldırdık. O, gerekli araştırmalarını yaptı. Tekerler ispitleri dışarda çektirilip hazırlatılacaktı. Kafa kafaya verdik, sarıldık işe. İlkönce örnek olarak bir araba çattırıp hazırlattık. Kuruşuna kadar harcananları saptayıp bir maliyet çıkardık. 128 lira. Korkunçtu doğrusu bu.. Bu sonuç, tuttuğumuz yolun yüzde yüz doğruluğunu çıkarmıştı meydana. Arabalar takır takır yapıldı çatıldı, işliğin önüne konuldu. Burası, bir araba harmanı olmuştu. Gelen konuklara gösterdikçe kurum kuruluyorduk.

İşte bu arabalar çocuklarımızın hünerli ellerinden bedavaya çıkmış gibi.

BİR BAŞKA GÜREŞ

Köylere gidecek öğretmenler için enstitülerin vermek zorunluğunda bulunduğu araç ve gereçler çok para tutuyordu. Bizim Aziz, İstanbul piyasasını şöyle bir kolaçan edip dönünce,

— Bay Müdür, piyasa ateş pahası. Doğrusu bu işin altından zor kalkacağız gibi geliyor bana.. diye yakındı.

— Şimdi Aziz'ciğim, önce yapılacak şey şu, bana göre. Baştan ağaç, demir avadanlıkları ayıralım. Bunların birer listesini hazırlayalım. Sonra da her aracın karşısında bir fiyat yeri ayıralım. Bunları birer mektuba bağlayarak İstanbul'da adreslerini aldığımız büyük hırdavat mağazalarına yollayalım. Onlara, bir hafta içinde de bize önerilerini ve koşullarını bildirsinler diyelim.

Kısa bir zamanda bu yoldaki hazırlığımızı yapıp elden bu firmalara yolladık. Karşılıklar geldi. Satın alma komisyonumuz bunları teker teker inceledi. En ucuz fiyatları veren birkaç tüccarı saptadı. Gerekli olanları, en elverişli önerileri yapanlardan satın alacaktık.

Aziz'e dedim ki,

— Yahu bu adamların hepsini buraya toplasak, yüzyüze bir de açık pazarlık yoluna girsek. Ne dersin? En küçük umudun belirdiği yere yönelelim, hele bir kez deneyelim bakalım. Ne ziyanımız olur sanki? Ama faydası olabilir belki.

Tuttuk, bir pazar günü bu önerileri yapan firmaların sahiplerini Enstitüye çağırdık. Bunların sayısı, 14'tü. Yaptığımız toplantıda, şartnamelerin saptadığı niteliklere küçük bir gölge bile düşürmeden en ucuz verenden satın alacağımızı, avadanlıklarda hiç bir kısıntı yapmadan tamamı tamamına almak istediğimizi, bu çok hayırlı memleket işinde bizlere yardımcı olmalarını istedim ve pazarlık eksiltmesini açtım. Bir sürü kışkırtıcı teşvik, tartışma... Artık fiyatların daha da aşağıya indirilemeyeceği kanısını aldık. Ancak incelemelerimizi tamamladıktan sonra bağlantı yapabileceğimizi; alınacak kararı ilgilere duyurcağımızı söyledik, toplantı da dağıldı.

Fiyatlar üstünde bu ikinci perde araştırmanın arkasında vardığımız sonuç, dehşetti. Mektupların içindeki, yürürlükteki usule göre artık satın alabileceğimiz en ucuz önerilerle bizim açık pazarlıkta yaptırdığımız indirimden sonra meydana çıkan fark, aşağı - yukarı 17.000 lira ucuzdu. Bu işin şusu, busu kalmamıştı. Bütün İstanbul'un nalbur işleri piyasasının kalantorlarını ayağımıza getirmiş, kızıştırmalardan sonra inebilecekleri kadar inmişlerdi. Yapılacak, ar-

tık en ucuza bağlanmıştı. Ama araba meselesi bizi aydırmıştı. Önümüzde geniş aydınlık bir ufuk açmıştı. Böyle işlerde artık «Evet» diyecek yumuşaklığımızı kaybetmiştik. Kafamda döndürüp olgunlaştırmaya çalıştığım düşüncelerin mayaya gelmesini beklerken, «Araba işindeki tutumumuzu bu konuda da yürütemez miyim?» hesabına atladım birden. Malûm ya, teknik işlerde bizim Aziz'le Hikmet'in diyeceklerine güvenim çoktu. «Hele kararın sonuna noktayı koymadan bir de onlara danışayım» dedim.

— Gelin şu avadanlığı kendimizin yapmamız işinde de paçaları bir sıvayalım, diyorum. Günah değil mi kucak dolusu paramız göz göre göre gidecek. Elâlem kazanacağma, çocuklarımıza iki parça fazla şey alırız bu yoldan. Hiç olmadı, artan Devletin Hazinesine kalır. He, ne dersiniz?

— Pilâvdan dönenin kaşığı kırılsın. Bizce, olmaz yanı yok bunun. Bize izin verin. İsmail Usta ile birlikte bu meseleyi eşip deşelim. Haberi getiririz size.

Bizde girişilecek işler hep şıpşak havasmdadır. Aziz, Hikmet, İsmail Usta geldiler ve, «Tamam!» ı patlattılar.

— Hattâ iki de Karadenizli usta bulduk. Burada gündelikle çalışacaklar, yanlarına verilecek çocukları da yetiştirecekler. Sizinle görüşmek için bugün gelecekler.

Bu haber, beni çok rahatlandırdı. Geldiler, ustalarla görüştük. Yapacakları birer modeli beğenince kendilerini alacağımızı bildirdim. Yaptılar. Piyasadakilerden bile daha düzgündü bunlar. Listeyi önlerine koyduk. Yanlarında çalışacak ekipleri ayırdık. Başladı çabalar. Sermayesi kuru odun olan (Bu da bizde pek boldu) bu iş ilerledikçe gözümüz açılıyordu. Belli iki araçta piyasanın fiyatı ile kendi yapımızı karşılaş-

tırdık. Tığsız plânya 11.50 liraydı nalburda, biz bunu 2.80 liraya mal etmiştik. Yine tığsız rendeyi 6 liraya alacaktık, piyasadan, biz bunu 1.25 liraya mal ediyorduk. Öğrenciler kısa bir süre sonra kendi kendilerine ustalar kadar güzel, düzgün araçlar çıkarmaya başlamışlardı. Yapılanları, raflara güzel güzel istif ediyorduk. Günlerden sonra bu depo, düzgün bir sergi, şirin bir gelin odası kadar iç açıcı olmuştu. Gelen bütün konuklara kasıla, kasıla,

— Bütün bu gördüğünüz şeyler, öğrencilerimizin el emekleriyle yapıldı. Bu arada, güzellikleri yanında, piyasadaki benzerleriyle fiyat karşılaştırmaları yaparak akıl durduran ucuzluk örnekleri veriyorduk. Öğüntülerimiz böylece silrüp gidiyordu ve enstitü çabalarıyle millet kesesine giren paralarm hesaplarını da söz konusu ederek kıvranıyorduk. Galiba hakkımız da vardı.

★

KÖY MESLEKLERİ
ÖĞRETMEN, KÖY SAĞLIK MEMURU

Köy Enstitüleri, köy öğretmeni ve köye yarayan diğer meslek erbabını yetiştirmek üzere kurulmuştu. Öğretmenden sonra köy toplumunun en önemli gereksemesi, köy sağlığı işlerini ele alıp yürütecek köy sağlık memuru idi.

1944 yılında olanaklar, köy mesleklerinin temeli olan öğretmenle birlikte Köy Sağlık Memuru yetiştirme işine girişmeye de elvermişti.

Yalnız bu alandaki çabalarımızı anlatmaya başlamadan önce enstitünün iki öğretim dönemi için, kısaca da olsa, bir açıklama yapma zorunluğu vardır. Köy Enstitülerinin beş yıllık öğretim süresi, iki bölüme ayrılmaktaydı. Birinci dönem kadrosundaki, I, II, III. kümelerde genel bilgiler kazanılır. Bu dönemde başarı gösterenlerden isteyenler, öğretmenlik mesleğini, isteyenler de Enstitümüzde yeni kurulmuş olan Köy Sağlık Memuru mesleğini seçerlerdi. İkinci dönemde, yâni IV ve V. kümelerde bu meslekler için yetiştirme çabaları yürütülürdü.

ÖĞRETMENLİK BİLGİSİ

IV. kümede haftada 2, V. kümede 6 saat.

Öğretmenlik için programa konulan dersler şunlardı: I. Toplumbilim II. İş eğitbilimi, III. Çocuk ve iş ruhbilimi, IV. Öğretim metodu, V. Eğitim ve iş eğitimi tarihi.

Bu derslerin amaçları programda şöyle saptanmıştır:

«1 — Eğitimi, toplumsal bir işlev olarak tanıtan,

2 — Çocuğun toplum hayatına uyma şekillerini ve bu hayat içindeki yerini belirten,

3 — Eğitim konularının toplum ve iş hayatındaki değerlerini gösteren,

4 — Çocukların ve gençlerin türlü çevreler içinde toplumlaşmalarının beden ve ruh gelişmeleri üzerine yaptığı etkileri anlatan,

5 — Bütün bunları ulusal hayat içinde gözleyebilme yetkisini veren bilgiler kazandırmak.»

UYGULAMALAR

Öğrecilerimize yaptırtılan uygulamalar, aşağıda belirtilen alanlarda yürütülürdü.

1 — Köyü tanıma yolundaki araştırma uygulamaları,
2 — Öğretim - eğitim ve yönetim uygulamaları,
3 — Enstitümüz uygulama okulu işletmesindeki çabalarla.

1. Öğretmen adaylarının köyün genel yaşantısını canlandırma yolunda sürdürecekleri öncülük güçlerini kazanmaları için ikinci dönemde özellikle V. küme öğrencilerine enstitümüzce ortak olarak hazırlanan

ve bir örneği aşağıya konulan «Köyü Tanıma Fişi» ne göre, köylerini inceleme görevi verilir; kendilerinden, buna paralel olarak beş yıl içinde köyde yapılmasını öngörecekleri işlerin bir programı istenilirdi. Buna ilişkin bir örneği de buraya alıyorum:

ARİFİYE KÖY ENSTİTÜSÜ KÖYÜ TANITMA FİŞİ

Köyün Adı Ahmetler
Kazası Bozüyük
Vilâyeti Bilecik Tetkik Tarihi 30/VI/1943

I. Coğrafî Durum

1 — **Köy nerede kurulmuştur. (Sahil, ova, dağ, vadi)?**
Köy, Çalıboyunlarının eteklerinde, Kuzey'den Güney'e doğru uzayan meyilde kurulmuştur.

2 — **Köyün kaza ve nahiye merkezine olan mesafesi nedir? Köyü bu merkezlere ve komşu köylere bağlayan yollar var mıdır - varsa ne durumdadır? Yaz ve kış gidiş - geliş imkânı var mıdır?**
Köyün nahiye merkezine olan mesafesi 5, kaza merkezine 20 km.'dir. Köyü bu merkezlere ve komşu köylere bağlayan yollar vardır. Kaza merkezine giden yolun 15 km. si şose, geri kalan hepsi karayoldur.
Kışın, bu yollarda nakliyat işi çok güçleşir.

3 — **En yakın köylerin adları ve mesafeleri nedir?**
Kuzey'de Şükraniye 3, Doğu'da Süleymaniye 3, Güney'de Franlar 5, Güneybatı'da Pazarcık nahiyesi 5 km.'dir.

4 — **Köyde akarsu (Irmak, çay, dere) var mıdır?**
Yaz ve kış akan bir dere vardır. Bunun suyu köyün çeşmelerinden gelir.

II. Sosyal Durum

1 — **Köyün nüfusu (Kadın - Erkek) :**
645'tir. 295 kadın, 350 erkek.

2 — **Köyün ev sayısı :**
101'dir.

3 — **Köyün nüfus defteri var mı?**
Var.

III. Kültürel Durum

1 — **Köyde okul var mı? Varsa ne durumdadır?**
Köyde okul vardı. Köyün çocuklarına kâfi gelmediğinden yeni bir okul yapılmaya başlanılmıştır.

2 — **Okul öğretmenli mi, eğitmenli midir?**
Öğretmenlidir. bir öğretmen vardır.

3 — **Okur yazar sayısı ne kadardır? (Kadın - Erkek)**
345'tir. 76 kadın, 269 erkek.

4 — **Okul çağındaki çocuk sayısı ne kadardır? (Kız - Erkek) Bunlardan ne kadarı okula devam etmektedir? (Kız - Erkek)**
180'dir. 86 kız, 94 erkek.
128'i okula devam eder. 36 kız, 92 erkek.

5 — **Köyde okuma odası var mıdır?**
Yoktur. Şimdilik eski okul binasının bir odası heyet, bir odası misafir, bir odası kütüphane için ayrılacak, geri kalan büyük bir oda da okuma odası olacaktır.

6 — **Köyde - okul yoksa - okul olmaya elverişli umumi bina (cami mescit) var mıdır?**

7 — **Okul yapmaya elverişli yer - okul yoksa - köy malı mıdır, yoksa şahsa mı aittir? Okula maledilebilecek tarla, bahçe var mıdır, miktarı nedir?**
Yeni okulun yapılacağı yer şahsa aittir. Şimdi köylü tarafından alınmıştır. Köylünün müşterek malı olarak okula maledilebilecek gibi tarla, bahçe yoktur. Yalnız istimlâk suretiyle her yerden istenildiği kadar arazi alınabilir.

IV. Sağlık Durumu

1 — **Bulaşıcı hastalıklar var mıdır? Varsa ne dereceye kadar yayılmıştır?**
Yoktur.

2 — **Sıtma var mıdır?**
Yoktur.

3 — **Hastalıklara karşı tutulan iyi etme yolları nedir? Hekime mi, kocakarı, ilâçlarına mı rağbet edilmektedir?**
Hekime müracaattır. Köyle bir sıhhiyeci ile ufak yollu bir ilâç dolabı vardır. Kaza sıhhiye memuru da 15 günde bir köye gelir.

4 — **İyi içme suyu var mıdır? Köye yetiyor mu yetmiyorsa yalın yerlerden getirilebilecek içme suyu var mıdır, mesafesi nedir?**
Köyde iyi içme suyu olarak 10 çeşme vardır, köy yetiyor. Yalnız yeni okul için 500 m. mesafedeki bir su getirilecek. okula çeşme yapılacaktır.

A. ZİRAAT

V. Ekonomik Durum

1 — **Köyde hâkim ziraat hangisidir? (Tarla ziraati, sebzecilik, meyvecilik, bağcılık.)**
Tarla ziraatidir. Hububat ve pancar çok yetişir. Kendi ihtiyaçlarını temin edecek kadar sebze ile hiç yok denecek kadar meyve yetiştirilir. Dört seneden beri bağcılığa rağbet gösterilmiş ve herkes bağ yetiştirmeye başlamıştır.

2 — **Köy ormanlık veya fundalık mıdır?**
Köyün şimalinde kendine yetecek kadar orman varsa da, bulunduğu yer fundalıktır.

3 — **Köyün fidanlığı var mıdır? Yoksa fidanlık yapmaya elverişli ne kadar yer vardır?**
Fidanlığı yoktur. Fidanlık yapmaya elverişli 1,5 dekar bir arazi vardır. Burası eskiden ufak bir gölcükmüş. Şimdi köylü tarafından kurutulmuş ve boş durmaktadır.

4 — **Köyde ev başına düşen ortalama toprak miktadır nedir?**
Ev başına düşen ortalama toprak miktarı 50 dönümdür.

5 — **Kullanılmakta olan başlıca ziraat âletleri nelerdir? Köye motorlu vasıtalar girmiş midir? Girmişse miktarı nedir, bunlar köy malı mıdır, yoksa şahsa mı aittir?**
Karasapan ve pulluktur. Köye motorlu vasıtalar girmemiştir.

B. SANAT

1 — **Köyde başlıbaşına arıcılık, tavukçuluk, sütçülükle uğraşan aileler var mıdır? Bunlar fenni şekilde mi yoksa görenek üzerine mi yapılmaktadır?**
Köyde başlıbaşına arıcılık, tavukçuluk ve sütçülükle uğraşan aileler yoktur. Büyük davar ve sığır sahibi 8 - 10 hane vardır ama bunlar çiftçilik de yaparlar. Her aile-

nin kendi ihtiyacından başka dışarı satacak şekilde koyun, keçi, manda, kara sığır hayvanıyle tavukları vardır. Tabiî bunların mahsulünü satarlar. 10 evde arı beslenir. Bunlar görenek üzeredir.

2 — **Köyde dokuma tezâhları var mıdır?**
Eski usul iki dokuma tezgâhı vardır.

3 — **Köye hangi sanatlar girmiştir? (Nalbantlık, demircilik, dülgerlik duvarcılık, örmecilik..) Bu sanatlar için kurulmuş atelyeler var mıdır?**
Demircilik, dülgerlik, duvarcılık, örmecilik gibi sanat girmiştir. Bunlar için kurulmuş atelyeleri yoktur.

4 — **Köyde tuğla, kiremit, kireç ocakları var mıdır?**
Tuğla, kiremit, kireç ocakları yoktur. Yalnız şimdi yeni okul inşaası için muvakkat bir kireç ocağı yapılmaktadır.

5 — **Köyün değirmeni var mıdır? Su ile mi, motorla mu çalışmaktadır?**
Köyün iki değirmeni vardır. Su ile döner. Bunlardan yakın köyler ve pazarcık halkının bir kısmı da istifade eder.

C. TİCARET

1 — **Köyün sattığı başlıca şeyler nelerdir?**
Hububat, pancar, patates, kuru fasulye, tereyağı, yoğurt, peynir, süt, yumurta ve hayvandır.

2 — **Dışardan satın aldıkları şeyler nelerdir? (Yiyecek giyecek, iş âletleri, arabalar ve hayvanlar için lüzumlu eşya.)**
Bakkaliye eşyası, manifatura eşyası, iş âletleri ve hayvanlar için lâzım olan eşyadır. Yalnız saban ve arabaların bazı kısımlarını kendileri yaparlar.

3 — **Satın alınan eşya bedeli nasıl ödenir? (Peşin, veresiye, eşya ile değiştirilerek)**
Satın alınan eşya bedeli parası ile peşin olarak ödenir.

Tetkik Edilen Diğer Hususlar

Bu köy, ihtiyarların söylediğine göre 600 sene evvel kurulmuş. Fakat köyün kuruluşu hakkında elimizde esaslı bir malûmat yoktur. Yalnız köy tamamen yerlidir, dışardan hiç bir karışıklığa uğramamıştır. Köy halkı dinî meselelere çok

ehemmiyet vermektedir. İyi bir minaresiyle mükemmel bir camisi vardır. Her cuma akşamı hocalara ve bilhassa fakirlere yiyecek dağıtılır. En küçüğünden, en büyüğüne kadar misafire hürmet ederler. Misafir için bir odaları vardır. Bu oda her yıl bir kişi tarafından hayrına bakılır. Bir kimse öldüğü zaman da fakirlere yardım yapılır. Bunlar katîyen dışarıya kız vermezler. Dışarda güzel, yakışıklı kız buldular mı erkeklerine, erkek buldular mı iç güveyliğine kızlarına alırlar. Düğünlerini davul zurna ile yaparlar. Küçükler büyüklere karşı eski hürmet ve saygılarını muhafaza etmektedirler. Delikanlılar boş vakitlerini kendilerine mahsus yapılmış odalarda geçirirler. Köyde bir hamam ile iki çamaşırlık vardır. Çamaşırlıkların biri yaz mevsimlerinde mandıra yapılır, kışın tekrar eski haline döner. Köyde bir de radyo vardır. Köyün arazisi gayet mahsuldar, suları bol hayvan beslemeye elverişli meraları çoktur. Yalnız köye pek şehir eşyası girmemiştir. Dere boyları müstesna diğer taraflarda ağaç yok gibidir. Köyün evleri kara sıvalıdır. Helâlar bina içlerinde olup pislikler gübreliklere akıtılmaktadır. Köyde hemen yapılması lâzım olan 500 metreli bir kaldırım vardır.

30/VI/1943
Fişi dolduranın adresi
ve imzası
Sınıf IV. A. No. 33
Ömer Kalyoncu

8 - III - 1944
Sınıf V A. No: 33. Ömer Kalyoncu

Vilâyetin adı Bilecik
Kazanın adı Bozüyük
Nahiyenin adı Pazarcık
Köyün adı Ahmetler

AHMETLER KÖYÜ İÇİN DÜŞÜNDÜĞÜM BEŞ YILLIK ÇALIŞMA PLÂNIM

1 — Yapılmakta olan yeni okul ve öğretmen evinin tamamlanması. (İnşaat, marangozluk ve su işleri.)

2 — Okulun işlik, çiçek ve tatbik bahçelerinin tanzimi.

3 — Heyet, misafir, delikanlı odalarının tanzim ve onarımı.

4 — Cumhuriyet Alanı'nın daha münasip bir yere nakli ve bir anıt dikilmesi.

5 — Köy içindeki kaldırımların tamiri ve tamamlanması.

6 — Bir fidanlık kurulması. (Meyve, akasya, dut.)

7 — Yol kenarlarının ağaçlandırılması.

8 — Meslek ve spor kurslarının açılması, bir okuma odateşkilâtının yapılması.

9 — Köyün helâ ve temizlik işlerinin tanzimi, bir sıhhiye teşkilâtının kurulması.

10 — Hamam ve çamaşırhanenin tamiri, tanzimi ve bir buğu sandığının alınması.

11 — Köyde bir yangın teşkilâtının yapılması

12 — Bir kooperatif teşkilâtı kurulması.

13 — Bir elektrik tesisatına başlanması.

Nahiyeye giden 3 km. karayolun, şose yapılması (Mad. 10 - 11 arası.)

Not

Yukarda yazdığımız işlerden başka, ziraatın türlü şubelerindeki gelişmeler, millî oyun ve halk türkülerinin öğretilmesi, talebe ve halk üzerinde yapılacak kılık kıfayet değişiklikleri, el ve ev sanatlarının geliştirilmesi gibi işler; plân arasında ve sırası geldikçe yapılacaktır.

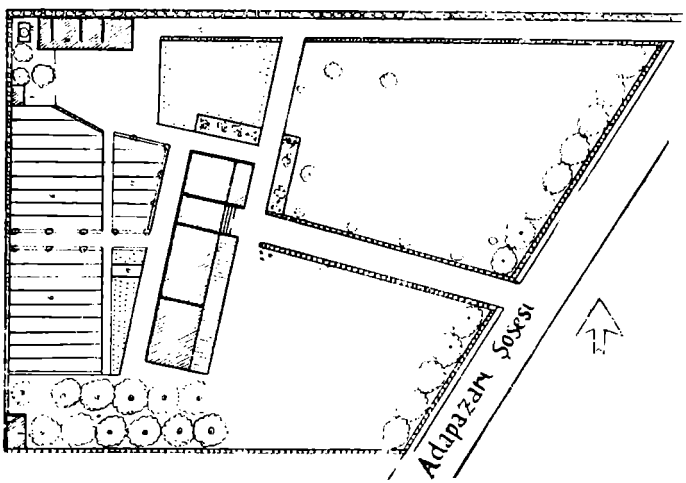
Ömer Kalyoncu

Uygulama okulumuz.

2 — Öğretim - Eğitim ve Yönetim Uygulaması :

Bu uygulamalar aşağıda açıklandığı gibi iki ana doğrultuda yürütülürdü.

Arifiye Köy Enstitüsü Uygulama Okulu İşletmesi Plânı ve buna ilişkin açıklama.

A — Enstitümüzün hemen 20 metre uzağında öğrencilerimiz eliyle bir köy okulu işletmesi için gerekli bütün eğitsel ve tarımsal çabaların yürütülmesine elverecek koşullar gözönünde bulundurularak kurulmuş olan «Arifiye Köy Enstitüsü Uygulama Okulu İşletmesi» plânı ve buna ilişkin açıklama aşağıdadır:

1 — Okul: İzmit - Adapazarı şosesi üzerinde, Enstitüye 200 metre uzkta (5112) metre kare arazi üzerine oturtulmuş mutedil tip okul binası 320 metre kare yer kaplamaktadır. 2 — Okul yolu: 4 metre genişliğinde, taş döşenerek ve kumlanarak şose hali-

ne getirilmiş bulunan yol **156** metre karelik yer işgal etmektedir. Yolun iki tarafı makloralardan yapılmış yeşil çit ile hudutlandırılmış olacaktır. 3 — Oyun alanı: Okulun işlik ve derslik tarafı önünde bulunan oyun alanı, okula gelecek **50** öğrenci gözönüne alınarak ve her çocuk için 22.4 metre kare yer hesaplanmak suretiyle (gölgelik kısım dahil) ayrılmıştır. 4 — Gölgeli ve dinlenme yeri: Okulun Güney tarafında 320 metre olan bu kısım, geniş yapraklı orman ağaçlarıyle gölgelik hale getirilecek ve bu maksatla iki sıra üzerine ve 5 metre aralıkla 12 ağaç dikilecektir. 5 — Helâlar: Okulun işlik tarafının arkasına rastlayan köşede, yönü Doğu'ya bakan ve iki taraflı bulunan helâlar 16 metre karelik yer kaplamaktadır. Bu helânın Kuzey tarafına ve hemen 2 metre açığına fosseptik yapılacakır. **6** — Sebze bahçesi: Arifiye ve dolayının klımetolojik durumu gözönünde bulundurularak meyveleri ve kökleri yenebilen her çeşit sebzenin yetiştirilme deneyleri yapılmak ve 5 nüfuslu ev halkının yazlık ve kışlık ihtiyacına karşılık verebilmek üzere **500** metre karelik yer ayrümıştır. 7 — Kilmes avlusu: Sebze bahçesinin Kuzey ve yukarı köşesinde 15 tavuk için yapılack olan kümes ve alanı **55** metre karelik yer işgal etmektedir. 8 — Ahır ve samanlık: Okulun Kuzey yönü ve arka tarafına rastlayan yerde yapılacak, yem deposu ve kuruluğu havi bina **65** metre kare yer işgal etmektedir. Bu işletme binasının Batı tarafına bir gübrelik yapılacak gübreliğin ortasında bir de şerbet kuyusu bulunacaktır. 9 — Yoncalık: Bölgede geniş ölçüde otlak bulunmadığı ğı ve önemli bir şekilde de özekinler yetiştirilmediği için hayvan yiyeceğine çok ihtiyaç hissedilmektedir. Uygulama okulu bahçesinde bu işin önemini belirtmek ve öğretmenin hayvanları için gerekli yiyeceğin

bir kısmını sağlamak üzere 180 metre karelik bir saha ayrılabilmiştir. Bu kısmın daha geniş olması çok daha faydalı olurdu. Arifiye'de toprak darlığı ve arazinin genişletilememesi bu kadar sahada kalmaya mecbur bırakmaktadır. 10 — Meyve bahçesi: Arifiye ve kesiminin, toprak ve iklim bakımından çok elverişli bulunduğu meyvecilik için okul bahçesi içinde, bir ailenin bir yıllık ihtiyacına karşılık olabilecek miktarda istihsal yapabilmek üzere 1370 metre karelik yer ayrılmış bulunmaktadır. Bu kısmın Doğu yönündeki genel ve işlek şoseden gelecek tozları önlemek ve bahçeyi korumak için her ne kadar iki metre yükseklikte yeşil çit yapılacaksa da, meyve ağaçlarını ve dibindeki yoncalığı, aynı zamanda okul binasını tozdan korumak maksadıyle bu Doğu kısmı kenarına geniş yapraklı orman ağaçları beşer metre aralıkla dikilecektir. 11 — Deneme yeri: Kesim içinde yetiştirilmesi faydalı olabilecek kültür bitkilerinin yetiştirilmeleri tarzını ve suyun, gübrenin, vaktinde toprağı işlemenin toprak tavlı iken ekimin, tımarın faydalarını belirtmek ve bu işlerin itiyadını öğrenci ve köylülere kazandırmak üzere 200 metre karelik yer ayrılmıştır. 12 — Sıcak ve soğuk yastıklar, fidelik: Çeşitli sebzelerin fidelerini yetiştirmek ve bunları şaşırtmak için ayrılan bu sahada 100 metre kareliktir. 1.20 genişlikte ve 4 metre uzunlukta bir sıcak bir de soğuk yastık yapılacak, soğuk yastık aynı zamanda sıcak yastıkla birlikte meyve tohumlarını katlamaya tabi tutma işinde kullanılabilecektir. 13 — Çiçeklik: Okulun öğretmen evi kısmına rastlayan tarafta 66 metre karelik yer kaplamaktadır. 14 — Ara yollar: Şoseden öğretmenin işletme binasına gelen ve okulun arka tarafındaki yolun genişliği arabaların geçebilmesi için 3 metre genişlikte ve deneme ile sebze

bahçesine giden yol 2 metre, deneme ile sebze kısmını ayıran yol da 1.20 metre genişlikte olarak yapılmıştır. Ara yolların hepsi 573 metre kare saha kaplamaktadır. 15 — Kavaklar: Okulu ve bahçesindeki meyve ve sebzeleri şiddetli Kuzey esintisi tesirinden korumak maksadıyla 100 metre uzunluğu olan okul Kuzey kenarına 80'er santim aralıkla 127 adet Kanada kavağı dikilecektir. 16 — Yeşil çit: Okulun Güney ve Doğu kenarları ile genel şoseden okula gelen yolun iki tarafı kırkar santim aralıkta olan iki sıra üzerine ve yirmişer santim aralıkla santrançvarî dikilmek üzere makloradan yeşil çit yapılacaktır. 17 — Dutluk: Gerek Arifiye ve gerekse Enstitünün kesimine giren yerlerde önemli bir şekilde yapılmakta olan böcekçilik için gerekli dut yaprağı elde edilmek üzere uygulama okulunda örnek şekilde bir dut bahçesi yapmak gereği belirmektedir. 18 — İşletme binası avlusu: Ahıra gelen hayvanların ve arabaların kolaylıkla gelip gitmelerini sağlamak üzere binanın önünde 180 metre karelik alan bırakılmıştır. 19 — Gübrelik: İşletme binasının Batı tarafına 3 × 4 ebadında bir gübrelik yapılacak; bunun ortasında bir şerbet çukuru bulunacaktır.

B — Yoğun olarak kendi «Uygulama Okulu İşliği» mizde yürütülen uygulamalar dışında sınırları biraz genişçe tutulan uygulama bölgemizdeki köylerde (Köseköy - Doğançay istasyonları arasındaki hattın her iki tarafmda bir «Tatbikat Bölgesi» tespit edildi. Bu tefrikte nüfus, arazi, ekonomik durum bakımlarından birbirinden vaziyetlerine, çeşitli köy tiplerinin bölgeye katılmasına dikkat edildi.» (20.V.1943 tarih ve 778 sayılı raporumdan) Ya küçük grupla yada kendi başlarına sürekli olarak (iki ay, bir ay) yaptırtılan uygulamalarda öğretim metodu, okul iş-

liğinin tüm yanlarıyle yürütülmesi; köylünün yetiştirilmesi; köyün canlandırılması yolunda hep köy sorunları üstüne girişilen uygulamalar, belirli sonuçlara bağlanabilecek olgunluğa eriştiği görülen aşamalarında metot öğretmeninin, yerine ve gereğine göre, tarım başının, eğitim başının hattâ müdürün hazır bulunduğu toplantılarda gözden geçirilir; iyi ve eksik yanlar üstüne genel konuşma ve tartışmalardan sonra ortak temel düşünler saptanırdı.

Derslerin uygulanmasında gözönünde tutulacak esaslara ilişkin İlköğretim Genel Müdürlüğünce yollanan örnek:

Derslerin Uygulamasında Gözönünde Tutulacak Esaslar

I — Köy Enstitülerindeki uygulama okullarıyle Enstitü mezunlarının çalıştıkları köy okullarının öğrenme ve öğretme alanları Uygulama bahçesi, ahır, kümes, arılık, kuş tünekleri, böceklik, terrariyum gibi hayvan bakımı ve beslenmesiyle ilgili tesisler, işlik, derslik ve oyun yerleridir. Bu okullarda öğrenme ve öğretme araçları tarım, işlik ve taşıt vasıtaları, büyük ve küçük baş hayvanlar, böcekler, kuşlar, bitkiler, çevreden toplanan taşlar, tohumlar, kitaplar, dergiler, müzik âletleri, kara tahta ve S... gibi eşya ve yakın çevrenin tabiat olaylarıyle sosyal olaylarıdır.

Uygulama dersine hazırlanacak öğretmen adayının her şeyden önce şu dört noktayı bilmesi ve hazırlığını buna göre yapması lâzımdır: 1) Eğitme ve öğretme yeri veya ders alanı, 2) Eğitme, öğretme ve öğrenme araçları, 3) Öğretilecek konu, 4) Uygulama dersi gösterilecek öğrencilerin bulundukları sınıf veya sınıflar.

II — Başarılı ders vermenin ikinci şartı, öğretmen adayının, öğreteceği ders konusunu iyi bilmesidir. Öğretmen adayı bu bakımdan hazırlıksız olursa yani öğreteceği şeyi kendisi iyi bilmezse hangi çareye veya metoda baş vurursa vursun öğrencilere yeni bir şey öğretemez. Onun için ders verecek kimse, başkalarına öğretmek istediğini önce kendisi iyice bilmeli, iyi bilmiyorsa öğrenmelidir.

III — Öğrencilerle, eğitim, öğretim ve iş alanlarında normal çalışmaya elverişli münasebetleri kurmak, onlara kazandırılmasını istediğimiz alışkanlıkları çocuklara benimsetmeye yarar. Öğretmen adayı bu bakımdan derste iyi bir hava yaratmaya çalışmalıdır.

IV — Ders eğitbilmsel ana ilkelere dayanılarak öğretilmelidir. Bu ilkelerin en önemlileri şunlardır: Bilgiyi kolaydan zora, misalden kaideye, yakından uzağa, bilinenden bilinmeyene, somuttan soyuta geçmek, öğrencilerle gözlem, inceleme, iş, deney yaptırmak suretiyle öğretmek: öğretirken çocuğun alâkasını uyandırmak, öğretilecek şeyi çekici bir hale getirmek, çocukların ruhsal durumlarını ve kelime hazinelerini gözönünde tutma. Bunların tersini yapan başarılı ders veremez.

V — Köy veya uygulama okullarında çok defa birden fazla sınıfa aynı zamanda ders gösterecek olan öğretmen adayları, bu durum karşısında öğrencilerin sayısına, ayrıldıkları sınıflara, öğretilecek ders konularının mahiyetine göre iş alanlarını ve çocukların buralara nasıl dağıtılacaklarını kümelerin her birine hangi konunun öğretileceğini kestirebilmelidirler. Başlıca çareler şunlardır:

a) Öğrencilerin bir kısmını işlik, bahçe, ahır, kümes gibi iş alanlarına sevkederek onlara belli işlerin tekniğini öğretmek ve onları bu işlerde belli bir zamana kadar çalıştırmak, diğer kısmına da derslikte gösterilmesi gereken ders konularını öğretmek.

b) Öğrencileri üçe bölerek birinci kümeyi oyun, ikinci kümeyi iş alanlarına dağıtmak, üçüncü kümedekilere ders göstermek.

c) Öğrencilerin hepsini derslikte bulundurmak mecburiyetiyle karşılaşılacak olursa, bunların bir kısmına, kendi kendilerine ve sessiz çalışmak suretiyle çözecekleri problemleri vererek ödevlendirmek, geri kalan öğrencilere de belli ders konularını öğretmek.

d) Öğrencileri bulundukları sınıflara, onlara öğretilecek ders konularına ve evvelce öğretilmiş konular üzerinde temrin yaptırılacağına göre gruplandırmak, kümenin birisine öğretmen adayı tarafından ders gösterilirken, diğerlerinin başlarına yetişkin ve yüksek sınıflardaki öğrencilerden küme başları koymak suretiyle başlara belli konuları öğrettirmek veya

bazı kümeleri derslikte kendi kendilerine sessiz çalışmaya veya verilmiş yazılı ödevleri hazırlamaya sevketmek ve bunları kovuşturmak imkânlarını sağlamak.

VI — Uygulama ve köy okullarında bulunan öğrencilere gösterilecek ders konuları, mahiyetlerine ve bunları öğretirken uygulanacak metotların özelliklerine göre şu bölümlere ayrılırlar:

a) Resim, dikiş, okuma, yazma, imlâ gibi belli işlerin tekniğine: aritmetik, geometri problemleri gibi çok tekrarlanması gereken temrinlere ait ders konuları.

b) Hayat ve tabiat bilgilerini teşkil eden ve öğrencilerin esaslı gözlem, inceleme yapmalarıyle öğretilmesi mümkün olan ders konuları.

c) Yurt, tarih, coğrafya bilgilerini teşkil eden ve öğrencilerin bellek, imgelem, dikkat gibi zihnî yetilerinin işletilmesini gerektiren ders konuları.

d) Beden hareketleri, oyun, temsil, müzik, güzel yazı, nakış gibi öğrencilerin özel maharet kazanmalarını gerektiren ders konuları.

Bu konulardan (a) grubuna girenler öğretilirken uygulanacak metot (c) grubuna girenler öğretilirken başvurulacak metottan ayrı karakterdedir. Meselâ (a) ve (d) grubuna giren konular öğretilirken öğretmenin bizzat ve sık sık öğrencilere iyi örnekler göstermesi, kolaydan zora gitmesi, deneyler yapması ve yaptırması, onların kendi kendilerine de bu kabil temrinleri yapmalarını sağlayacak tedbirler alması lâzımdır (b) grubuna giren bilgileri öğretirken öğretmen adayının, öğrencileri gözlem, inceleme ve deneyler yapmaya sevketmesi, ondan sonra çocukları konuşturması, misallerden kaideyi onlara çıkartması gerektir. c) grubuna giren bilgiler, öğretmenin anlatmasından ziyade öğrencilerin bu bilgilerin alınabileceği kitapları okumaları, gözlem yapmaları ve bu yollarla edinecekleri bilgilere dayanarak basit resim, harita veya grafikler hazırlamaları, ondan sonra okuduklarını birbirine anlatmaları, aralarında tartışmalar yapmaları ve en sonunda öğretmen adayının onları hazırladıkları ve kendi süzgecinden geçirdiği bilgileri öz olarak sınıfa anlatması veya bunun yerine geçecek şekilde bir yazı okuması veya bir resim göstermesiyle öğretilecek konulardır.

VII — Öğretmen adayı ders verirken öğretmek istediği konuları öğrencilerin öğrenip öğrenmediklerini, dersten faydalanıp faydalanmadıklarını denetlemeden dersine devam edecek olursa o ders hem sıkıcı hem verimsiz olur. Meselâ ilkokulun (4) üncü sınıfında bulunan öğrencilere bir okuma parçası öğretilirken onların bu parçadan ne anladıklarını doğru ve düzgün ifade edip edemediklerini, bu parça içinde ve onların seviyelerine uygun olan bazı fikirleri yazıyle anlatıp anlatamadıklarını denetlemeden parçayı klişe şeklinde okutmak başarılı bir ders sayılamaz. Tıpkı bunun gibi ikinci devre öğrencilerine uygulama bahçesinin etrafına bir çevirme duvarının nasıl yapılacağı öğretilirken, öğrencilerin duvarın enini, boyunu, yüksekliğini metre ile ölçüp ölçmedikleri, yönü ve yeri saptanırken geometriden faydalanıp faydalanmadıkları denetlenmeyecek olursa bu derste başarılı bir ders sayılmaz ve en kötüsü çocuklar angarya şeklinde iş yapmak durumuna sokulmuş olurlar.

VIII — Uygulama dersinde bulunan, dersin seyrini takip eden öğretmen adayları verilen dersi yukarıda saptanan esaslara ve diğer eğitbilimsel ilkelere uyup uymaması bakımından tenkit edecekler. öğretmenlik bilgisi derslerini gösteren ve uygulama dersini idare eden Enstitü öğretmenleri de tartışmaları bu esasları gözönünde tutarak idare edecekler ve hükümlerini eğitbilimsel ilkelere bağlayarak vereceklerdir.

BAŞ - GÖZ OLMA YOLUNDA

İlk ürünlerimiz, sanki yeni bir dünyaya girmişlerdi. Bir kez, kişisel başarılarının coşkunluğu içindeydiler. Çünkü «Öğretmenlik hakkı» nı kazanmışlardı. Sonra da yeni görevler rüyasının sallantıları vardı bunun arkasında. Sevinç ile Merak'ın karışımından doğan melez bir duygunun şaşkınlığı, adım atışlarında, oturuş - kalkışlarında kısaca, en küçük davranışlarında çırpınıyordu.

Geleceğin hizmet yolunda bekledikleri, öylesine ağır basıyordu ki yıllar boyu zahmetlerin, çabaların armağanı sayılabilecek DİPLOMA ya sahip olmanın

Enstitü'yü bitirenler, öğretmenleriyle.

sevinci eğretiymiş gibi sadece bir boşluk bırakıp ortalıktan çekilip gitmişti sanki.. İçlerinden birine dedim ki,

— Arkadaşlarına haber ver. Bir konuşayım onlarla...

Resim - iş atelyesinin sundurmasında bekliyorlardı beni. Vardım yanlarına. Hepsinin merakı yüzlerinde okunuyordu. «Acaba ne söyleyecekti Müdür?» Öyle ya, başarıları kutlanmış. Köylerde kendilerini bekleyen görevlerin kutsallığı, köye ve köylüye hizmet etmenin memlekette başlatacağı yeni ve aydınlık bir dönemin güçleri, düşünsel ve duygusal sözler içinde belirtilmiş, değerlendirilmişti. Onlarca, bu türden girişilecek bir alışverişte doldurulacak bir gedik kalmamıştı artık. «Ama dur bakalım ne var, ne olacak?» soruları bütün gözlerde bükülmüş, bana dönmüştü.

— Uzatmadan gireyim işe. Bir sorum var size! Dört yıldan beri (Çünkü bu ilk dönemde bir yıl, çift programla çalışılmış, bir ders yılı kazanmışlardı.) kitaplar üstünde, toprakta, açıkçası bütün işlerde; yâni katı katı gerçeklerin bağrında omuz omuza haşır - neşir oldunuz. Birbirinizin karşılıklı olarak Var'larınızın, Yok'larınızın röntgenlerini aldınız. İnsanlar dünyada yalnız yaşamıyorlar. Bu, ortada bir doğa yasası. Soruma geliyorum: Nasıl bir yuva kurma işinde anlaşabilenler var mı içinizde?

Kollar, mızraklar gibi sivrildi yukarıya, «Evet» anlamınaydı bunlar. Mutluluk dileğiyle bu küçücük toplantının sonuna noktayı koydum. Ben, başka bir meselenin hesabı içinde dalgındım her halde, birisi sokuldu yanıma,

— Arkadaşların bir isteği var sizden. Diyorlar ki, «Acaba Hakkı bey hazır aramızdayken evlenmeye kararlı çiftlerin nişan yüzüklerini takmaz mı? Aracı-

lığınızı rica ediyoruz. Birlikte Adapazarı'na gidecektik. İşi çıtlattım. Tonguç yepyeni bir insan oluvermişti.

— Edip, benim Ankara'da işim var. Yarın gitmek zorundayım. Çocukların isteklerini seve seve yerine getiririm. Sen, hemen gerekli hazırlıkları yaptırt. Hem bak, Nedime Hocânımla Asaf'ın düğünü için bu, iyi bir fırsat olur. Hep bir aradayken törenini de yapalım.

Enstitü'de bütün işler için ne denli bir hız ölçüsü içinde davranıyorsak bunda da öyle oldu. Kaşla göz arasında toparlandık. Çiçeği burnundan öğretmenlerin nişan halkaları takılacak, hep beraber yemek yiyecek, sonra da nikâhları kıyılmış enstitümüzdeki öğretmen çiftini yukardaki evlerine uğurlayarak bu güzel günün bayramını edecektik. Henüz ağızlarına bira koymamış olduklarını sandığım çocuklarımız da bir hevesin içindeydiler. Diploma almanın, nişanlanmanın sevincine böyle bir merakın giderilmesi de eklenecekti belki...

Bekâr öğretmenlerin kaldığı bağımsız yapıda, bütün öğretmenlerin, öğrencilerin elbirliğiyle hazırlanmış, donatılmış, her şeyin eksiksiz olduğunu görmüştük. Neşe içinde yemekler yenildi. Tonguç yüzükleri taktıktan sonra uzun, güzel bir konuşma yaptı. Aradan çeyrek yüz yıl geçtiği halde etkisi, hâlâ kafamda ve içimde duygularının renk renk çiçeklerini açtıran bu eşsiz ve özlü söylevin ana düşünlerini burada yansıtmak, vaktiyle yapılmış eğitsel bir görevin tazelenmesine aracılık etmek zevkini tattıracak bana.

Tonguç ilkönce, evliliğin sosyal bir kanava içinde tanımını yaptı. Dayandığı türlü güçleri, bu kurumun eşlere yüklediği sorumlulukları belirtti. Evli öğ-

retmenlerden erkeğin dış yaşamda, kadınının evin iç düzeninde, ekonomisinde başaracağı hizmetlerden örnekler vererek köy toplumunda gerçekleştirilmesi istenilen canlılığın ve ilerleyişlerin kılavuzluğunda bir bütünlemeye varılabileceği; genellikle uygar yaşantılar alanında kanunların yüklediği görevlerin nasıl sağlam bir öncülük yolunda yürütülmesi istenmişse sosyal bir yasa olan evlenmenin de böylece bütün yanlarıyle hem ortak bir yaşamın en iyi koşullar doğrultusunda, hem de kendi çocuklarının yetiştiirlmesi için bakım - eğitim örneklerini ortaya koyarak beraber yürütülen iki türlü hizmet kaynaştırılarak köyün kadınına, erkeğine izlenecek faydalı yolların neler olduğu üstüne hazırlanan gösterilerin, derslerin en verimli görev, en etkili ve güzel bir eğitim hizmeti olacağı konularını bütün özleriyle işledi. Herkes coşkundu; çok mutluydu. Ve sıra, öğretmen çiftinin bir arabaya bindirilerek büyük bir enstitü kafilesinin önünde evlerine götürülmesine gelmişti, o da oldu. Bu birleşmenin Arifiye'de doğan güzel Ayşe, (Aksoy) şimdi İ.T.Ü. Maden Fakültesi Kimya Kürsüsünde asistan olarak çalışmaktadır. Dileğimiz, bu Arifiyeli torunumuzun Profesörlüğünü de görmektir.

★

DENETİM

KÖYDEKİ ÖĞRETMENLERİMİZLE İLİŞKİ VE BAĞLANTILARIMIZ

Öğretmeni, köyünde yalnız kalmaktan kurtarmak; onda, enstitünün bütün örgütüyle kendisine uzanmış bir el olduğu kanısını yaratmak, Denetim'de en başta ele aldığımız sorunlardan birisiydi. Düşüncemiz oydu ki kendilerince hazırlanan beş yıllık plân tasarısında saptanan işleri, olanaklar elverdiğinde, hemen bir girişim konusu yaparak bunların uygulanmasında, sonuçlandırılmasında bütün güçlerinin harcanmasına karşıt başarısızlığa uğranılırsa bunların nedenlerinin iyi yola çevrilmesi için enstitümüzün bütün varlığını bu işe vereceği yolundaki inançlarına, davranışlarıyle hiç bir gölge düşürmemek doğrultusundan ayrılmadık. Öğretmenler köylerine giderlerken enstitümüzle bağ kurmaya yardımcı olacağını düşündüğümüz için aşağıda örneği görülen kısa bir kılavuza göre her üç ayda bir rapor istiyorduk kendile-

rinden. Bu amaçla bir büro kurulmuş, yöneticiliğine de İngilizce Öğretmeni Berrin Tuç getirilmişti. Bu arkadaş, köy öğretmenlerinden gelen mektupları açıyor, bir özetini çıkartarak bana getiriyordu. Eğer bildirilen mesele bir danışma kapsamına sığıyor da yazılı bir yanıtla yoluna konulabilecek gibi olursa, bunun bir mektupla çözüm yolu bulunurdu.

Belli zamanlarda Köy Enstitüsü Müdürü olarak benim yaptığım yada sanat ve tarım başıları tarafından yürütülen denetimler kesime giren bir veya birkaç il'in köyleri toptan ele alınarak yapılırdı. Özellikle bu araştırmalarda (5 yıllık plân taslağı) ından o yıla düşen konular gözden geçirilir; tamamlanmış olanların bütün yönleri incelenir; ele alınıp da bitirilmemiş olanların nasıl işlendiği görülür; henüz içine hiç girilmemiş olanların üzerinde de bunlar için nelerin tasarlanıp düşünülmekte olduğu konuşulur ve böylece hem öğretmenler için kendi çevrelerinde düzenlenecek işler, hem de Köy Enstitüsü örgütü tarafından bazen bir il'i bazen de birkaç veya bütün illeri ilgilendirir özellikte görülecek sorunlar belirir, bunların çözülmesi için gerekli her türlü çaba harcanırdı.

Yeni bir anlayış ruhunun temeline oturtulmuş denetim eylemi, kuşkulardan uzak, yapıcı tutumlarıyle, araştırma ve sonuç alma yolunda bıkmadan, yorulmadan emek harcama şevkini kazandırmıştır. Eleştirme ve tartışma alanındaki gerçekçilik, öğretmede, öğrenmede; yapmada ve yaptırmada katkısız bir içtenliği benimsetmiştir. Ve bu nedenledir ki bizim plânımızdaki DENETİM, «İş içinde yetişme» nin inandırıcı ve özlü bir ortamı olmuştur.

Öğretmenlerin Üç Ayda Bir Enstitü Müdürlüğüne Yollayacakları Raporlar İçin Küçük Kılavuz

I — Öğretim - Eğitim

1 — Okulla ilgili

2 — Halkla ilgili

a) Okuma, yazma, b) Yurt ve yaşama, zanaat

II — Sağlık

1 — Okulla ilgili

2 — Köyle ilgili

Helâlar, gübrelikler. hastalıklar, salgınlar.

III — Tarım

1 — Tarla, bahçe tarımı üstüne

2 — Uygulama bahçesinde tarım girişimleri ve uygulamalar.

DONATIM

Köy Enstitüsü çıkışlı öğretmenler, tarım alanında iki ana doğrultuda çalışacaklardı:

1 — Devletçe kendisinin ve beş kişilik ailesinin geçimine yetecek büyüklükteki topraklarında, «Fennî bir şekilde meydana getireceği örnek tesislerle» köylüye ön ayak olacaktı.

2 — Yine hükümetçe ayrılan «Uygulama bahçesi» inde, önceden yapılmış araştırmalara dayanan türlü tarımsal deneyler yolu ile köyün bildiği türlerde olması gerekli çoğaltıcı ve haslaştırıcı sonuçlarla köylüye öncülük edecekti.

Bu çabaların yanında Enstitüde öğrendiği zanaat kolu yardımı ile okul ve köylü için «Okul işliği» ni yararlı bir yolda yürüterecek, genellikle köyde teknolojik işlerin kılavuzluğunu yapacaktı.

Tarım işleri ve teknik uğraşılar için türlü araç ve gereçler sağlanıp öğretmene Devletin demirbaş malı olarak bedava veriliyordu. Bakanlıkça düzenle-

nip Enstitülere yollanmış olan listelere göre öğretmenlere dağıttığımız araç ve avadanlık aşağıda ayrı ayrı gösterilmiştir. İlk tabloda, öğretmenlerin gidecekleri yerlerin özelliklerine ve kuracakları tarım işletmelerinin çeşidine göre beş ayrı çizelge vardır.

I

Yalnız tarla ziraati için

1 çift koşum hayvanı
1 adet pulluk
1 araba
1 demir tırmık
1 döğen
1 dişli merdane
1 orak makinesi (bölgeye)
tınaz makinesi
1 triyör (bölgeye)

Ekilecek kültür bitkisinin nevine göre yetecek kadar tohumluk.

1 adet sağılır inek.
1 barometre
1 higrometre
1 azamî ve asgarî termometre
5 çeşitli toprak termometreleri

II

Tarla ziraati ve haycanılık için

1 çift koşum hayvanı
1 adet pulluk
1 demir tırmık
1 adet madenî yayık
1 krema makinesi
14 adet sağılır inek veya 30 koyun ve 1 koç

Yetiştirilecek tarla bitkisinin nevîne göre tohumluk.
1 adet barometre
1 higrometre

1 azamî ve asgarî termometre
5 çeşitli toprak suhunet termometresi

(Bir bölgeye vermek üzere daha esaslı meteoroloji âletleri alınması daha faydalı olur.)

III

Bağ ve bahçe ziraati yapacak için

5000 adet asma fidanı
100 adet meyve fidanı
Miktarı kâfi sebze tohumu
1 adet pülüverizatör,
1 kükürt serpme tulumbası
1 yüksek budama dal makası
1 adet budama makası
1 dal budama testeresi
1 aşı çakısı
1 serpet
2 fennî arı kovanı
1 barometre
1 higrometre
1 azamî ve asgarî termometre
5 toprak suhunet termometreleri

IV

Arıcılık, tavukçuluk, böcekçilik için

10 adet fennî arı kovanı
1 petek yapma kalıbı
1 arıcı körüğü
1 arıcı maskesi
1 çift arıcı eldiveni
20 adet kümes hayvanı (damızlık evsafta)
Dut fidanı veya tohumu
Damızlık ipekböceği tohumu
1 adet ekstraktör (bal süzmek için)

V

Her çeşit ziraat yapılacak işletme için

1 çift koşum hayvanı
1 adet sağmal inek veya manda

1 pulluk
1 fennî arı kovanı
5 damızlık tavuk ve horoz
1 pülüverizetör
1 araba
1 demir tarla tırmığı,
1 krema makinesi
10 kilo sulak yonca tohumu

Miktarı kâfi hububat ve sebze tohumu

30 adet meyve fidanı
1000 asma fidanı (aşılı, köklü)
1 barometre
1 higrometre
1 yağmur ölçme âleti
1 azamî ve asgarî termometre
5 toprak termometreleri

ÖĞRETMENLERE, ZANAAT KOLLARİNA GÖRE, VERİLEN ARAÇ VE GEREÇLERİN LİSTELERİ

Eşyayı Ölçmeye, İşaretlemeye, Bir Yere Tutturmaya Yarayan Araçlar :

10 - 20 şerit metre, 5 - 10 pergel, 10 - 20 gönye, 2 - 5 kumpas, 10 - 20 cetvel, 5 - 10 tezgâh veya masa mengenesi, 3 - 5 demirci mengenesi, 2 - 4 tesviye mengenesi, 4 - 8 çeşitli kargaburun, 2 - 4 pense, 2 - 4 cilt tezgâhı, 1 - 2 cilt mengenesi.

Eşyaya Şekil Vermeye Yarayan Araçlar

10 - 20 kâğıt bıçağı, 2 - 3 arabacı baltası, 4 - 6 keser, 2 - 4 kıskaç, 4 - 6 kerpeten, 8 - 12 kâğıt makası, 2 - 4 tenekeci makası, 2 - 4 keski, 2 - 4 bıçkı, 3 - 5 kaba rende, 2 - 3 plânya, 4 - 6 tornavida, 2 - 4 İngiliz anahtarı, 2 - 4 testere, 4 - 8 el testeresi, 4 - 8 törpü, 4 - 8 eğe, 1 - 2 elmastraş, 1 - 2 çivi sökme manivelâsı, 2 - 4 makkap kolu ve kalemleri, 8 - 14 muhtelif çekiç, 2 - 4 küçük örs, 2 - 4 havya.

Bileme, Boyama, Temizleme, Yapıştırma ve Temizlemeye Yarayan Araçlar

1 - 3 kösele taşı tezgâhı, 1 - 2 biley taşı, 4 - 10 boya fırçası, 3 - 6 toz alma ve eğe fırçası, 3 - 4 tutkal ve kola kabı ile fırçaları, 2 - 6 badana fırçası, 1 - 2 yağdanlık.

Köy Enstitüsü Mezunu Öğretmenlere Sanatlarına Göre Verilen İşlik Takımlarından Bazıları Şunlardır

I — Demircilik takımları :

1 örs, 3 varıyos, 1 kollu demirci makkabı ve uçları, 1 demir metre, 1 demirci körüğü, 1 demirci testeresi kolu ve ağzı, 2 nokta, 2 kıskanç, 1 pafta takımı, 1 kordon makinesi, 1 boru ve kumpası.

II — Yapıcılık, dülgerlik ve marangozluk takımları :

Bir tek yaprak rende, 1 düz taban, sıçan kuyruğu, 1 lâmba rendesi, 1 sistire, fıçıcı rendesi, 1 skaço, 1 çift rende, 1 ağaç metre, 1 su terazisi, 1 işkence, 1 çekül, 1 nişangeç, 3 el burgusu, 2 madırga, 2 tuğla çekici 1 demir makara, 1 halat, 2 muhtelif ağızlı murç, 1 alçı taşı mozayık zımpara taşı, 1 hortumlu su terazisi.

III — Kız öğretmenlere verilenler :

1 dikiş makinesi, 5 deste dikiş iğnesi, 1 makas, 1 mezüra, 1 rulet, 1 ütü, 1 kol tahtası, 15 örgü şişi ve tığı, 1 dokuma tezgâhı veya çorap örme makinesi.

IV — Köy Enstitülerinden mezun köy sağlık memurlarına verilen araçlar : (Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı tarafından verilirdi.)

Bunlardan başka öğretmenlerin meslek ve genel bilgi düzeylerini genişletecek nitelikteki kitaplarla kimi dünyaca ün kazandığı bilinen romanlar. Bir portatif karyola, bir portatif sandalye (Kendilerince yapılabilecek birer örnek olabileceği düşünülerek), bir mandolin, bir sağlık çantası verilmiştir

EĞİTİM BAŞI CEMAL ÖNCEL

Enstitümüzde belirli çabaların başında bağımsız sayılabilecek geniş bir konuyu öğrenci - öğretmen ortak güçleriyle yöneten, geliştiren «Baş» ların bulunduğunu, KURULUŞ bölümünde söz konusu etmiştik. Bunların hepsini bir arada şöylece sıralayabiliriz. Eğitim Başı, Müdür Yardımcısı, Müzik Başı, Tarım Başı, Sanat ve Yapı Başı. Balıkçılık Başı, İşlik Başı. Yâni

bu «Baş» lar, yürüttükleri işlerin sorumlusu ve Enstü Müdürü'nün birer yardımcısıydılar. Bütün Enstitüyü kapsayan bu geniş iş bölümünün kendi görev sınırları kaldırılınca dengeli bir «Bütün» e varır ve bu da, tüm olarak «Köy Enstitüsü» nün kendisini oluştururdu.

«Baş» lar, GELİŞİM döneminde kendi alanlarındaki «Var» ı, «Yok» u, birer raporla bildirince bunların topunda yada her birinde ayrı ayrı değerlendirmeler yapma, Enstitü Müdürü'nün sorumluluk sınırı içine girerdi. Eğitim Başı'nın tek başına Enstitü Müdürlüğüne verdiği böyle bir raporu örnek olarak buraya koyuyorum. Sonra da Öğretim Programı'nın işlenmesi, uygulanması sorununun bu bölümde artık sona erdirmek üzereyken çok önemli ve Enstitünün asıl, «Ağırlığı» nı dokuyan görevi bütün koşullarıyle yüklenen değerli meslek arkadaşım Cemal Öncel'i kısaca tanıtmak istiyorum. Köy işlerinde fedakâr, anlayışlı emekleri geçmiş böyle bir insan için bunu, görev sayarım.

Cemal Öncel, ilköğretim alanında hiç boş durmamış, biryandan meslek gücünü plânlı bir okuma düzeni içinde geliştirirken bir yandan da dikkatli, hesaplı ve yerinde uygulamalarla olgun, dengeli kişilğini, köycülüğün en sert sınav turnikelerinden başarı ile geçirmiştir. Yapılmasının gerekliği düşünülen bir işi, onun da zamanında ve sırasında düşünmüş olduğu görülür hep. Öğretmenlerin ağabeysi, öğrencilerin babası olarak davranmasını çok iyi bilmiştir. Ufağından büyüğüne kadar hiç kimsenin gönlü kalmamıştı onda. Doğru için, hak için çalışmaları üstüne bütün çevresinde sağlam bir inan yaratmıştı. Katkısız, usançsız çabaları hep önde gitmiş; örnek olarak nitelikteki yürüyüşüne takmıştır arkasındakilerini.

Enstitümüzün koşulları tamam bir Eğitim Başı'sıydı ve bu alandaki liyakatinin bütünlüğü ile bir Baş'lık yapıyordu, öğretim - eğitim örgütüne.

O, 1937'de Eskişehir'de; 1938, 1939 yıllarında Kastamonu'daki Eğitmen Kurslarındaki enstitülere lâboratuvar hizmeti yapan yoğun çabaların kazandırdığı sertlik, pişkinlik içinde Köy Enstitüsü çalışmaları yönünden biçilmiş bir kaftan haline gelmiş, işinin başında çok beğendiğim, sevdiğim bu gerçek arkadaş, hastalığı nedeniyle, bize sonradan yâr olamamıştı.

Öğretmen eşinin ve çocuklarının yanına kimi on beş günde, kimi hafta başlarında İstanbul seferleri yapmaktan kurtulmuş ve böylece Arifiye'de sürdürdüğü bekâr yaşamının sıkıntılarını sona erdirmişti. Süreli bir hastalık tedavisi zorunluğu da bizi bu erdemli arkadaşın ortak hizmetlerinden yoksun bırakmıştı. Onun köy yolundaki başarılı çabalarını burada sevgi ile anmaktan derin bir zevk duyuyorum.

Eğitim Başı
C. Öncel'in Raporlarından Bir Örnek

Arifiye Köy Enstitüsü Müdürlüğü
Eğitim Başılığı
623 6.VI.1944

Enstitü Müdürlüğüne
Arifiye

— Öğretim ve Eğitim İşlerine Ait Rapordur —

I — Öğretim Faaliyeti

a — Enstitümüzün özelliği, işlerimizin ve talebemizin genel durumu gözönünde bulundurularak çalışma plânlarımızı bu sene de hafta esasına göre hazırladık. Temmuz ayından itibaren olağanüstü ihtiyaç ve zaruretlerin zoru ile üç ay müddetle öğretim işlerine fasıla vermek mecburiyetinde kaldık. Geri kalan dokuz aylık zaman «talebeye iki defada verilen bir buçuk aylık izin hariç» tamamen ders faaliyetine hasredilmiş-

tir. Evvelce de arzedildiği gibi her sınıfın birer hafta ziraat, teknik ve iş alanlarında çalıştırılacağı düşünülerek haftalık ders saatleri bir misli çoğaltılmıştır. Bu suretle öğretime ayrılan yedi buçuk ay zarfında, öğretim programının her sınıf için tespit etmiş olduğu ders saatlerinin kullanılmak imkânı elde edilmiştir.

b — Yaz aylarının bazı haftalarında da öğretime devam edildiğinden programda birinci sınıf için tespit edilen konular tamamen işlenilmiştir. Önümüzdeki haziran ve temmuz aylarında öğretime devam etmek mümkün olduğu takdirde diğer sınıflara ait konular da ele alınmış ve tamamlanmış bulunacaktır. Yalnız bu aylarda olağanüstü ihtiyaçlar sebebiyle öğretime zaman ayırmak kabil olmazsa incelenemeyen konuların işlenmesi zarurî olarak önümüzdeki ders yılına bırakılacaktır.

c — Talebelerimizin ihtiyaçları ve Vekilliğimizin bu hususdaki direktifleri icabı olarak yaz aylarında saat 14-15 arası serbest okumaya tahsis edilmiştir. Diğer zamanlarda bu iş cumartesi ve pazar günleri öğleden sonraki saatler içinde yapılmıştır. Her sınıf okuduğu kitapların adlarını ve miktarını tespit etmiş, imkân hasıl oldukça müteakip aylarda daha fazla kitap okumak esası gözönünde bulundurulmuştur. (Bu yıl içinde serbest okuma zamanlarında okunan kitapların sayısı 500'dür.)

d — Bir sene içinde muhtelif kanallardan gönderilen ve müessesemizce satın alınan kitapların sayısı «307» dir. Yeniden tedarik edilen kitapların adları ve konuları talebelere öğretmenler tarafından zamanında bildirilmiş ve muhtelif bakımlardan üstün değer taşıyan bir kısım kitapların kontrandüleri yaptırılmıştır.

e — Talebeyi okumaya teşvik için şu tedbirlere baş vurulmuştur :

1 — Her sınıftan üçer aylık devre sonunda en çok kitap okuyan çocuklara kooperatifimiz tarafından çeşitli kitaplar hediye edilmiştir.

2 — En çok kitap okuyan çocukların adları bütün talebeye duyurulmuştur.

3 — Fazla kitap okuyanların bu alandaki çalışmaları talebe toplantılarında el alınmış ve övülmüştür.

f — Köy tetkikleri ve tatbikat çalışmaları

Bundan evvelki raporda ana hatları kısaca izah edilmiş bulunan çevremizdeki köylerin tetkiki işine bu sene de artan bir hızla devam edilmiştir. Tatbikat bölgemizi teşkil eden «42» köyden başka ilk mezunlarımızın çalışacakları «150» yi mütecaviz köye de muhtelif bakımlardan incelenmiş, bunlardan her birinin fişleri ve çalışma programları kabataslak hazırlanmıştır.

Mayıs ayının sonlarında IV sınıfımızın tatbikat faaliyetine girişildiğinden tetkik işini biraz daha genişletmek maksadıyle köylerine izinli gönderdiğiniz «130» çocuğu bu alanda ödevlenderdik. Bu suretle tatbikat bölgesindeki köyler de dahil olmak üzere «300» den fazla köyü tanımak imkânı tahakkuk etmiş olacaktır.

Öğretmen arkadaşlarla yaptığımız toplantılar sonunda tatbikat işini şu tarzda şekillendirdik

1 — Tatbikat çalışmalarında ele alınacak problem ve konular hakkında son sınıf talebelerimizle konuşmalar yaptıktan sonra bazı umumî esaslar tespit edildi.

2 — Bunların tatbik şekli yine çocuklarla birlikte kararlaştırıldı.

3 — Bu çalışmaların mezunlarımızın vazife alacakları köylerdeki mesailerine esas teşkil edebilmesi ve gerçek ihtiyaçlara cevap verebilmesi için tatbikatın bu işe ayrılan köylerde değil çocukların kendi köylerinde yapılması uygun görüldü ve bu karar tatbik edildi. Öğretmenlerimizin köylerden getirdikleri bilgilerle hazırladıkları raporların tetkikinden ve müesseseye yakın birkaç köyde bizzat yaptığımız incelemelerden elde ettiğimiz neticeler, tatbikatın yapılış şekli hakkındaki düşüncelerimizin yerinde olduğunu açık olarak belirtmiştir.

I — Eğitim faaliyetleri

a — Müessesenin umumî hizmetleri geçen seneler içinde her sınıftan münavebe ile alınan talebe grupları tarafından yapılmakta idi. Ders yılı başında bu işler yine münavebe ile olmak üzere sınıflara verilmiş ve düzenli bir şekilde yürütülmüştür. Küçük sınıflardaki çocuklarımızı, (Senelerce sürüp giden mesai neticesinde meydana gelen) genel temizlik ve düzen geleneğine intibak ettirebilmek için ilk aylarda diğer sınıf talebelerinden seçtiğimiz gruplarla birlikte çalıştırdık.

Zaman zaman yapılan kontrollar bu tedbirin yerinde olduğu kanaatini vermiştir.

b — Çeşitli temizlik ve nöbet işlerinde vazife alan her çocuğa, kendisine düşen ödevi şuurlu olarak zevk ve istekle yapma itiyadını kazandırmayı hedef tuttuk. İşlerin bu istikamette yürüyebilmesi için çocuklara sık sık yekdiğerini kontrol ve mesuliyetleri ölçme imkân ve fırsatlarını verdik. Tamamen çocuklara maledilmiş olan hizmetleri düzenlemede murakabe işini de grup başları ve sınıf başkanları vasıtaları ile yine kendilerine yaptırdık.

Bu tespitlerden anlaşılacağı üzere çocuklar müessesenin günlük işlerine tam manasıyle iştirak ettirilmiş, katî bir lüzum ve zaruret duyulmadıkça bu alanda müdahale ve tahditlere müracaat edilmemiştir.

c — Bu yıl içinde «12» defa öğretmenler toplantısı yapıldı. Aşağıdaki meseleler incelendi ve karar altına alındı:

1 — İki toplantı arasında Vekâletten gelen emirler ve tamimler,

2 — Nöbetçi ve sınıf öğretmenlerinin vazifelerinin teferruatlı bir şekilde tespbiti,

3 — Sağlığı koruma için önleyici her türlü tedbirler,

4 — Eğitim, öğretim, disiplin, temizlik ve intizam, okul eşyasını ve zati eşyayı korumak için teşekkül etitirilen kurumlar, bu işte vazifelenen öğretmen ve talebe çalışmalarını sistemleştirme neticesi üzerinde konuşma,

5 — Çocukların ve öğretmenlerin ders dışı okuma işini sağlama bu maksatla teşekkül eden okuma komitesi, çalışma tarzı ve kontrolu,

6 — Okul eşyasını ve okul binalarını, meydanı daha kullanışlı bir hale koymak için yapılacak işler, alınacak tedbirler,

7 — Öğretmenlerin haftalık işyerleri, sınıfların derse ve işe ne şekilde ayrılması lâzım geldiği, vakit cetveli, öğretmenlerin okutacağı dersler,

8 — Talebelerin kitap, defter, çamaşır, elbise vesaire ihtiyaçlarının tespiti,

9 — Kooperatif statüsünün incelenmesi, üye temini, çalışma tarzı ve varılan neticeler,

10 — Disiplin kurulunda incelenen bazı meselelerin yeniden gözden geçirilmesi,

11 — Talebelerin mesaisini kontrol maksadıyle yoklama çocuklar için ilerletici tesirler, kurslar,

12 — Ders yılı sonunda üst sınıfa geçemeyecek talebelerin tespiti, bunların noksan taraflarını takviye için kurslar açılması, elde edilen neticelerin ve sınıfta kalan çocukların tespiti.

d — Talebe, geçen yıl olduğu gibi bu yıl da münavebe ile izine gönderildi. Birinci için eylül sonlarında başlamış, birinci kânûn sonunda bitmiştir. İzin müddeti iş ve kültür durumumuza göre ayarlandığından ikinci, üçüncü sınıflara birer ay, dördüncü sınıflara «20», son sınıflara da «10» gün olarak tespit edilmiştir.

İkinci izin Mart ayında başlamıştır. Son sınıf talebemiz bu izinde «25» gün köylerinde kalmışlar, bu müddet zarfında tatbikat işi ile de uğraşmışlardır. Bundan sonra sıra ile diğer sınıflar gönderilmiş ve «45» günden ibaret bulunan yıllık izin tamamlanmıştır.

e — Hafta eğlencelerimizin geçen seneden farklı olan tarafı şudur

1 — Üç öğretmenden mürekkep olan eğlence kolumuzun yerine her sınıfta nseçilen beş kişilik bir talebe grubu kaim

Bir açık hava eğlencesi.

oldu. Bu sene Enstitümüzdeki bütün eğlenceleri bu kol düzenlemiştir.

2 — Çocuklar tarafından ileri sürülen istek üzerine ilk zamanlarda eğlenceyi her hafta bir sınıfın iki şubesi üzerine almış. bütün iş sınıf arkadaşları arasında paylaşılmıştır.

3 — Bir müddet sonra eğlence kolu bütün talebenin müşterek arzularını yerine getirerek sınıf eğlenceleri arasında fazla beğenilen oyun temsil ve şarkıları bir araya katmak suretiyle eğlencelere yeni bir şekil vermiştir.

4 — Eğlencelerde hiç bir yazılı eser temsil edilmemiş bu sahada çocukların köy hayatından getirdikleri malzemeden faydalanılmıştır.

f — Kayıt ve istatistik işleri

Mevcut defter, cetvel ve dosyalar gerektiği gibi tutulmuş, istatistik cetvelleri zamanında hazırlanmıştır

Saygılarımı sunarım.

Eğitim Başı
Cemal Öncel
İmza

Zamanımda Diploma Alanlar
Öğretmen Çıkanlar

Ders Yılı	Kız	Erkek	Toplam
1943 - 1944	16	141	157
1944 - 1945	17	105	122
1945 - 1946	7	95	102
1946 - 1947	13	122	135

KÖY SAĞLIK MEMURU

Köyde doğan çocuklar büyümeye vakit bulamadan ölüyorlar, büyüyenler de türlü hastalıkların tırpanı altında, çoğu zaman, dökülüp kalıyorlardı. İnsan gücü, eğitimsizlikten yassıldığı kadar sağlık koşullarının yetersizliği nedeniyle de eziliyordu. Köye yarayan meslek olarak «öğretmen» likten sonra el atıla-

cak köye yarar mesleklerden biri, işte kapıyı zorlamak için eşikteydi. Bu da, elbet köyün sağlığını izleyecek; oradaki çocukların, insanların sağlıklarını ayakta tutacak düzeni yönetecek yeni bir elemanın yetiştirilmesini zorunlu kılıyordu. Bu, «**Köy Sağlık Memuru**» idi. Köyün hizmetine girecek türlü yarar meslekler vardı ama sağlık işinin ele alınmasında artık daha da fazla gecikilmesine köyün koşulları elvermiyordu. Bu sorunu yetkiyle ele alıp sürdürecek örgüt, Sağlık Bakanlığı idi. Bunun içindir ki Millî Eğitim Baaknlığı ile Sıhhat ve İçtimaî Muavenet Vekâletinin anlaşarak, ortak çabalarıyle 9. temmuz. 1943 yılında uygulamaya konulan 4459 Sayılı Kanunun birinci maddesine göre sağlık kolları kuruldu. Bunlar, ükönce 1943 - 1944 ders yılında Ankara'da Hasanoğlan, İzmir Kızılçullu, Malatya'da Akçadağ Köy Enstitüsü'nde; 1944 - 1945 yılında da Arifiye Köy Enstitüsü'nde kurulmuştu. Bu kola o zaman 25 öğrenci ayrılmıştı.

Sağlık kollarına, Köy Enstitülerinin I. dönemini tamamlamış (I, II. III. sınıflarda okumuş) öğrenciler kendi istekleriyle almıyor; iki yıl genel ve meslek öğretimi ve eğitimi gördükten sonra Köy Sağlık Memuru olarak görevlendirilyorlardı. Köy sağlık memuru olarak yetiştirilenlerin sağlık kolunda gördüğü dersler şunlardı:

I. Sınıfta		**III. Sınıfta**
Anatomi fizyoloji	1 —	Meslek dersleri
Ijyen		Bulaşıcı hastalıklar ve bulaşıcı hastalıklarla savaş
Genel patoloji		Sağlık yönetimi
Çocuk bakımı		Ijyen
Hastabakıcılık		Askerî sağlık
Küçük cerrahî		

2 — Kültür dersleri	2 — Kültür dersleri
Türkçe	Türkçe
Matematik	Matematik
Tarih	Tarih
Coğrafya	Coğrafya
Yurttaşlık	Fizik
Fizik	Müzik
Kimya	Beden eğitimi
Müzik	Yabancı dil
Beden eğitimi	Resim
Yabancı dil	Askerlik
Resim	
Askerlik	

Köy Sağlık Memurları Yönetmeliği

1 — Köy Enstitüleri sağlık kollarında yetiştirilen sağlık memurları, 4459 Sayılı Kanunla birkaç köyden ibaret bir grupta görevlendirilirler.

2 — Bu memurların teftiş ve murakabesi 4459 Sayılı Kanuna göre yapılır.

Gruplarına düşen köyleri her ay bir defa gezer ve en az köyde dört saat kalmak mecburiyetindedir.

3 — Bir aylık faaliyet raporunu ve ayrıca emirle kendisine verilecek vazifeleri ertesi ayın birinci haftası bağlı bulunduğu hükümet tabipliğine verirler.

4 — Kendi grubu içinde üç ayını doldurmuş küçük çocuklara çiçek aşısı yapmakla görevlidirler. Bundan başka bölgelerinde salgın varsa bütün halka çiçek aşısı yaparlar.

5 — Kendi başlarına hasta tedavi edemezler. Yalnız ilk yardımı yaparlar.

6 — Her ay verecekleri raporların bir nüshasını kendi dosyasında saklamak zorundadır.

Köy Sağlık Memurlarının Görevleri

1 — Bulaşıcı hastalıklarla savaş

a — Hastanın bulunduğu eve hariçten başkasını sokmamak (Tecrit etmek.)

b — En seri vasıta ile hastayı hastaneye sevketmek.

c — Hastalık hakkında doktordan alacağı emirleri yapmak.

d — Teşhisi konan hastanın çevresi için koruyucu tedbir almak.

e — Ev halkına, lüzumunda köy halkına aşı yapmak.

f — Zührevî hastalıklardan şüphe ettiği şahısların gizli olarak ihbar etmek.

2 — Bulaşıcı hastalıkların yayılmasını önlemek için alacağı tedbirler

a — Köy içme sularının ıslahını yaptırmak.

b — Kaynaktan gelen suyun kapalı yoldan gelmesini sağlamak.

c — Kuyu sularının kirlenmesini önlemek.

d — Köyün her evinde üzeri kapalı derin çukurlu helâ yaptırmak.

e — Umumu ilgilendiren dükkân, kahve, berber, hamam gibi yerlerin temizliğine dikkat etmek.

f — Bütün bu işlerde köy kanununa uyarak ihtiyar heyetiyle işbirliği yapmak.

3 — Hastalık yapan haşaratla savaş

a — Sivrisinek üreten durgun suları kurutmak.

b — Sineklerin yok edilmesi için ahırlarda gübreliklerde durgun sularda öldürücü ilâçlarla savaşmak.

c — Bağlı bulunduğu hükümet tabibinin göstereceği usul ve vereceği ilâçlarla gerekli işlerin yapılmasını sağlamak.

d — Pire, tahtakurusu ve sivrisinek mücadelesi için hükümet tabipliğinin vereceği ilâçlarla yok edici tedbirleri almak.

4 — İlk yardım tedbirlerini almakla ödevlidir.

a — Kaza vukuunda düşme, bayılma, yanma, asılma; elektrik çarpması, güneş çarpması, kırık ve mevzii zehirlenmelerde ilk yardım yapmak.
Kırık ve zehirlenmelerde en seri vasıta ile hastayı hastaneye sevketmek.

UYGULAMA

Köy sağlık memurlarının I. II. sınıflarında gösterilen yukardaki çizelgede yazılı dersler üstünde gereği kadar hazırlıklar yapıldıktan sonra adaylar, öğretmenleri Dr. Orhan Keskin, Dr. Ahmet Baytuz'un yönetiminde Devlet, belediye hastanelerinde, hükümet, belediye hekimliğinde, Sağlık Müdürlüğünde, sıtmalı bölgelerde gerekli uygulamalar yaparak köy sağlık memurluğu hizmetlerini eksiksiz olarak yapma düzeyine geldikleri bir sınavla anlaşılan ve o güne kadar doktor öğretmenlerinin, gözlemlerde, araştırma ve tartışmalarda edindikleri kanıları sonunda başarıları saptananlara birer diploma verilirdi. Köy sağlık memurlarının görev ve yetkilerini belirtmesi bakımından bir diploma örneğinin konulması faydalı görülmüştür.

ÖRNEK

T. C.
SAĞLIK VE SOSYAL YARDIM BAKANLIĞI
KÖY SAĞLIK MEMURLARI DİPLOMASI

1927 yılında Adapazarı'nda doğan (.....) Hasanoğlan Köy Enstitüsü sağlık kolunda belirli bir süre içinde okuldan teorik derslerden ve pratik gösterilen aşıcılık, sünnetçilik, hastabacılık ve fennî tathritat ve tebhirattan yapılan imtihan sonunda İYİ dereceyi kazandığından 9/7/1943 tarih ve 4459 Sayılı Kanunun dördüncü maddesine göre yalnız köylere münhasır olmak şartı ile bunları serbestçe yapmaya yetkili ve 11/Nisan/1928 tarih ve 1219 sayılı Tababet ve şuabatı Sanatlarının tarzı icrasına dair Kanunun üçüncü maddesi mucibinde talimatnamelerinde yazılı olanlara münhasır kalmak şartıyle küçük ameliyeleri ve ivedili vakalarda ilk imdadı yapmaya izinli olmak üzere bu diploma usul üzere and içildikten sonra adı geçene verilmiştir. 20/Nisan/1947.

SAĞLIK VE SOSYAL YARDIM BAKANI
İMZA

Bu diploma ile vazife ve yetkeleri sıralanan köy sağlık memurlarına diplomada bahsedilen bir Talimatname verilirdi. Bu talimatın da ne olduğunu kısaca açıklamak faydalı olacaktır.

Talimata göre köy sağlık memurları, grubuna bağlı köylerde bulaşıcı hastalıklarla mücadele ederler. Yeni doğan çocuklara, beş senede bir de, halka umumî çiçek aşısı yapmakla mükelleftirler. Bulaşıcı hastalardan halkı korumak için daimî mücadele ederler; halkı hastalıklara karşı korumak için çeşitli aşıları yaparlar; hastalıklardan korunmak için bilgi verirler. Köyde helâ çukurlarını kapalı bulundurmalarını ve köydeki gübre yığınlarının dışarıya kaldırılmasını sağlarlar. Kuduz vakalarına karşı köyde başıboş köpek ve kedileri itlâf ettirirler. Köy kahvelerinin ve bakkal, kasap ve genel olarak halka zarar verebilecek kurumların sıhhî muayenelerini yaparlar. Köy içme sularının sağlığa zarar vermemesi için kapalı getirilmesi veya açıkta akan suların kaynatılarak içilmesi için halka önderlik ederler. Köyde ecza dolapları yani ilk yardımı yapabilecek dolaplar bulundurmayı sağlarlar. Bu işleri yaparken daima halka iyi muamelede bulunmaya dikkat ederler v.s.

İşlerin yapılmasında zorluk çıkaranları, köy kanunundan faydalanılarak cezalandırma yolu tutulurdu.

Köy sağlık memurları diploma aldıktan sonra yirmi yıl köylerde çalışmak zorunluğunda idiler. Kendilerine, görev aldıkları grubun elverişli bir köyünde ev yaptırılır, geçimlerini sağlayacak toprak, bunun işletilmesinde kullanılmak üzere hayvan ve tarım âletleri verilirdi. Geçim tarlası, grup köyleri tarafından imece yolu ile işlenir; çift hayvan ve âletlerinin kullanılma ve korunmaları, bunların ortak sorumluluk-

larına bırakılırdı. Köy Enstitüsü çıkışlı öğretmenler gibi bunlar da 20 lira aylık, bundan başka köylerini dolaşırken günde 100 kuruş gezi ücreti alırlardı. Askerliklerini yedek subay olarak yaparlardı.

Köy sağlık memurlarının yönetim ve denetim bakımından bağlı olduğu yerler, 4459 Sayılı Kanunun 8 maddesine göre köy hekimleri nahiye ve kaza hükümet tabipleri, sıhhat ve içtimaî muavenet müdürleri ve müfettişleri idi. Ayrıca 4274 numaralı kanunun 10'cu maddesinin (b) fıkrasında yazılı vazifeleri dolayısıyle adı geçen kanunun 2'nci ve 3'ncü maddeleri gereğince gezici öğretmen gezici başöğretmen ve ilköğretim müfettişleri tarfından teftiş ve murakabe olunurlardı.

SONRASI...

Bu çok önemli çabalar 1950 - 1951 yılında sona ermişti. Yetişen sağlık memurların toplamı aşağı - yukarı 1600 kadardı. Köy sağlık memurları görevlendirildikleri bölgelerin özelliklerine göre 10 - 12, yada 15 - 20 köyden meydana gelen ünitelerin sağlık işlerini izlerlerdi. Daha o zaman yetişmiş bulunan 1600, bundan sonra yetişecek olanların ne kadar köylü vatandaşın sağlık durumunu izleyip onların yardımcıları olabilecekleri kısa bir hesap işlemiyle meydana çıkarılabilir.

Köy sağlık memurları, altı aylık bir kurstan geçirildiketn sonra şehirlerde çalışma hakkı kazanmışlardı. Artık köylerden şehirlere gelip de hastanelerde, dispanserlerde, sağlık örgütünün türlü işlerinde çalışmakta olan bu ülkücü sağlıkçıların boş bıraktıkları köyler, kimbilir ne zaman köye ve köylüye yarar sağlık hizmetleri erbabına kavuşacaktır?

Köye yarar meslekler arasında sağlıkçılar yönünden yayınlanmış kanuna göre köy sağlık memuru ile köy ebesi, köy hekimi de yetiştirilecekti. Köy ebesine, köy hekimine sıra gelmeden köy sağlık memurluğu işi de tıpkı köy öğretmenliği mesleği gibi yitirildi. Bunların yerine konulamayanları düşündükçe ülkenin geleceği adına ne kadar acı çekiyor insan bu yıkımın arkasında.

Şimdi bir başka hesaba gelelim:

Hekim yoksunluğundaki boşluğumuzu doldurmak için şurada, burada boyuna bir tıp fakültesi açma kampanyasına girişildi. Âlâ...

Gereksemelerimizin denizinden bir damla sayılabilecek bu girişimleri ayakta kaladursunlar ve de sürdürülüp gitsin... Ama bu köy sağlık memurlarından ne istedik de kaldırdık bu özlü meslek örgütünü. Köy ebesi, köy hekimi yetiştirme çabalarına gününde neye yetişemedik?

Galiba bizlerin payına düşenler, üzüntü, eziklik, elimizden kaçırdıklarımızın arkasından da içimiz yana yana «Yazık oldu!» yolunda sızlanmak, yakınmak, acınmak!...

★

ÖRGÜTLENME

İLK PATLAK

Bir ön hazırlığı gereksemeden derdini, pat diye söyledi:

— Bizim halimiz ne olacak şimdi? Burada öğretilenler, anlatılanlar böyle değildi. Adapazarı Maarif Memuru çarşıda gördü beni, «Ne arıyorsun burada. Kimden izin aldın? Haydi şimdi doğru köyüne yollan! Okulu, insan dilediği zaman bırakıp keyfinin istediğine göre kollarını sallaya sallaya nasıl gelir?»

Konuşan, hemen yakınımızdaki köyün yeni öğretmeniydi. Eli, ayağı zangır zangır titriyordu. Onu yatıştırmak için şuradan, buradan lâf açtım, bir türlü kendine gelemiyordu. Ben de işin içine girip olanı, biteni anlamak için sabırsızlanıyordum,

— Oğlum, konuyu şöyle adamakıllı bir açıkla da ondan sonra konuşalım.

— Efendim, çocukların kitap işi vardı. Hem köyün de bir meselesini çözümlemek gerekiyordu. Bunları yoluna koymak için gelmiştim şehre. Köyde beni

bağlayacak öyle önemli bir işim yoktu zati. Her şey tamamdı. Maarif Memuru ile karşılaşınca sorup soruşturmadan, «Burada ne arıyorsun?» diye çıkıştı. «Şimdi benim oraya gidelim de bana hesap ver bakalım...» dedi. Çok öfkeliydi. Kalktık gittik. Ben öğrencilerin, hem de köyün işi için geldiğimi anlattım. Ama bir türlü yatıştıramadım, «Haydi çek arabanı. Muamele yapayım da gözün açılsın. Durumu Maarif Müdürlüğüne yazacağım. Artık kozunu orayla paylaşırsın.» diye köpürdü. Beni kovar gibi yaptı. Hızla yerinden kalktı, çekti, gitti. Şaşırdım kaldım. Yâni ben, gerektiğinde okulun, köyün işi için Adapazarı'na gelemeyecek miyim?

— Evlâdım neye böyle yılgınlık gösteriyorsun. 4274, sana görevlerin için bir sürü yetki tanımış. Bunları kullancaksm elbet. Maarif Memuru... bey, kanun mu ki, «Şöyle yap, böyle yap!» yollu emirler verip asıp kessin. Hizmet yolunda gözünü kırpmadan yürüyeceksin yine. Böylelerine hiç kimse bir şey diyemez, yapamaz da. Haydi için rahat olsun. Bir başka aksaklık çıkarsa yine gel buraya.

ÖRGÜTLENME'nin gerçekleştirilmesi yolunda, demek daha tanyeri, yeni ağarıyordu. Köy sorunu üstüne dağarcığına dişe dokunur bir damla bile koymamışlardan ortaya atlayıp işi soysuzlaştırmaya yeltenen Ham'ların tepesine binilmezse yıllarca uğraşıp kutsallığı anıtlaştırılmak istenilen görev duygusunu, bu yolda harcanacak cesur çabalarm dengeye getirilmiş kıvamını sulandırmak işten bile değildi. Mesele, çok önemliydi. Hiç bekletmeden, hiç soğutmadan atlamalıydım üstüne. İlkönce saldırgana yöneldim. Bürosunda kendisinden, konumuz üstüne neler bildiğini, neler düşündüğünü öğrenmek istedim. Yaptığım açıklamalardan, ters yargılarından şunu anladım ki o,

«alışılmış yetkilere jandarmalık yaptırtmak yolundadır.» Sonunda dedim ki,

— Bay (.....), artık yönetim, eğitim sorumlarındaki fetvalar çıkardığınız «kara kaplı kitap» ı rafa kaldırınız.

— Yani şimdi «Beyaz kaplı kitap» mı var ki?

— Evet. Köy Enstitüsü çıkışlı öğretmenlerin köylerde yürütecekleri görevleri, bunların yönetim, denetim, donatım işleri için bir «Beyaz kaplı kitap» var şimdi. Bu alanda artık yürürlükteki yasal gerçekleri, bu Kitap'ta bulacaksınız. Bunun adı, 4274. 4274 sayılı «Teşkilât Kanunu ve İzahatnamesi» ni su içer gibi okumalısınız. Burada, öğretmenlerin köy hizmetleri için saptanmış yetkileri, sorumlulukları denetimleri teker teker yazılıdır. Eğer bunlar, kökünden kavranıp öğrenilmezse sizin Maarif Memurluğunuzun sınırları içinde bulunduğunu sandığınız görev yetkileriniz hep olağanların dışında kalır; bütün davranışlarınız boşa çıkıp askıda kalır. Kanımca bu Kanun'un sadece 10. maddesini dikkatlice okusaydınız Kirazca Öğretmeni (M. G.) iln çarşıda yolunu kesmez, yetkilerinizin çok dışında kalan çıkışlarınızı yapmazdınız. Siz, işi Maarif Müdürüne duyurup «Muameleye koymak» biçiminde bir de gözdağı vermek istemişsiniz. Anlaşılıyor ki 4274'ü değil incelemek, elinize bile almamışsınız. Her şeyi bir kenara iterek önce dikkatle bu çok önemli kanunu okursanız, bundan sonra kendinizi yönetim hizmetinde eskimişliğin kazandırdığı hesaplanan bilgi ve deney ölçüsüne sığmayan bir mahçubiyetten kurtarmış olursunuz. Ama ben, hem Maarif Müdürüne, hem de İlköğretim Genel Müdürüne işi duyuracağım. Bunda güdeceğim iki türlü amaç vardır. Birisi, Kanun'un gerçekleştirme yolunda sağlam yargılarla da desteklediği köyü toptan canlandır-

ma hizmetlerine, sizin yaptığınız gibi, yanlış girişlerle zarar verdirmemek; öbürü de, köy öğretmenlerindeki yasal güçlerin her şeyin üstünde olduğu inancını aykta tutmaktır. Özet olarak tekrarlayayım: Bence sizin için tutulacak yol, 4274 Sayılı Kanunu baştan sona dikkatlice okuyup bu alanda sizin payınıza, ne kadar uğraşsanız, burada artık izini bile bulamayacağınız alışılmış ama artık hurdaya çıkmış yetkilerden vazgeçip Kanun'dan öğrendiklerinizle yeni bir anlayış içinde istenilen doğru yönetim yoluna girmektir.

Vakit geçirmeden Genel Müdüre bu olayı bir mektupla açıkladım. Bunda, iki yanlı korkumdan söz ettim. Kanuna aykırı düşen bu yönetsel girişim duyulursa birçok Maarif Memuru ve Müdürünün, modası geçmiş yetkilerini ileri sürerek kullanma yolunu tutabileceklerini; sonra da köy öğretmenlerinin yayılacak böyle bir havadisten yersiz olarak bir çekingenlik havasına girmeleri ihtimalinin baş gösterebileceğini ileri sürdüm ve bu nedenlerle de girişilecek benzer davranışların zararlarını önlemek için konu üstünde şimdiden titizlikle durulmasının zorunlu olduğunu belirttim. Bu motifi, resmî bir yazıya da konu yaparak çifte yoldan işlettim.

4274

Yukardaki rakamlar, «Mecburî İlköğretimi en kısa zamanda memleketin her tarafında gerçekleştirmek» amacıyle çıkarılmış bir kanunun sayısıdır. Adı da, **Köy Okulları ve Enstitüleri Teşkilât Kanunu**dur. 10 bölümden ve 71 maddeden oluşmuş bu kanundaki her maddenin, ilgilileri uygulamalarda karanlıktan, kuşkulardan kurtarmak için ayrı ayrı açıklamaları yapılmıştır. Bu nedenle adına da, «Köy Okulları ve Ensti-

tüleri Teşkilât Kanunu İzahnamesi» denilmiştir.

Kanunun temelindeki ana düşüncelerle örgütlenmedeki yeni anlayışa Hükümet yöneticilerinin dikkatini çekmek, uygulama alanına girecek ölçüler ve davranışlar üstüne uyarmalar yapmak için bu İzahname'nin başına kısa bir giriş yazısı konulmuştur. Bunu, okuyucularca görülmesini faydalı bulduğum için, olduğu gibi aşağıya alıyorum:

İLKÖĞRETİM UMUM MÜDÜRLÜĞÜ
Sayı 15241

30 XI.1943

ÖZET
köy okulları ve enstitüleri teşkilât kanunun ile izahnamesi h.

«1 — İlköğretim teşkilâtını bütün köylerimize yayarak kısa bir zaman içinde mecburî öğrenimi yüzde yüz gerçekleştirmek maksadıyle hazırlanan ve Büyük Millet Meclisi'nce 19/VI/1942 tarihinde kabul olunan 4274 sayılı (Köy Okulları ve Enstitüleri Teşkilât Kanunu) ile izahnamesi ilişik olarak gönderilmiştir.

Bu kanun valiliğiniz köylerinde çalışan eğitmen, öğretmen, gezici öğretmen, ilköğretim müfettişleriyle birlikte köy ihtiyar heyetlerini, nahiye müdürleriyle kaymakamları da çok yakından ilgilendirmektedir. Bu itibarla adları geçen vazifelileri sıkı ve daimî bir disiplin altında çalıştırmak suretiyle kanun ve izahnamesinde tespit edilen hususları gerçekleştirmek mümkün olabilecektir.

2 — Valiliğinizdeki okulsuz köylerin okula kavuşturulmaları, okulu bulunan köylerdeki öğretim ve eğitim faaliyetinin de kanunda tespit edilen maksatlara göre geliştirilmesi için köylerde yapılması gereken işler pek çok ve çetindir. Kanun ve izahnamesinde bunların en kestirme yollardan gidilmek suretiyle nasıl yapılacakları şüphe, tereddüt ve istizanlara meydan verilmeyecek şekilde gösterilmiştir. Onun için bu kanun hükümleri tatbik edilirken daima **(mecburî ilköğrenimi en kısa zamanda memleketin her tarafında yüzde yüz gerçekleştireceğiz)** ana prensibini gözönünde tutmak ve işle-

rin hepsine bu görüşle bakmak ve sarılmak lâzımdır. Teferruat ve formalite şekilleri üzerinde inat ve ısrarla durmak bu kanunla gerçekleştirilmesi istenilen işleri çok aksatır, geciktirir ve kanunun ruhunu öldürür. Onun için kanunu tatbikle mükellef tutulan bütün arkadaşların bu maksatlarda dikkatli davranmaları elzemdir.

3 — Bu kanun hükümleri, köy okulları teşkilâtının yapıldığı alanlara girecek köylerdeki çocuklardan başlayarak (18) ve (50) yaş arasındaki kadın erkek köylü vatandaşlardan kendi köylerinin saadeti için istenilen fedakârlıkların ve mükellefiyetlerin şekillerini tespit etmektedir.

İstenilen işler ve fedakârlıklar göz korkutucu, altından kalkılamayacak mahiyette ağır şeyler, yenilmeleri imkânsız meseleler değildir. Elverir ki manaları ve gerçekleştirildikleri zaman köyün bunlardan kazanacağı hususlar ilgililere iyice anlatılabilsin. Onun için talebenin mecburî öğrenim kurulu olan okula devam etmesi zaruretinden başlamak üzere köyde okul yapılması ve onarılması, okullara arazi temin edilmesi, köyler arasında bölge okulları açılması, buralarda köy namına çocuk okutulması gibi hususlara varıncaya kadar bütün meselelerin önemini belirtmek köy halkının bunlardan türlü bakımlardan elde edeceği faydaları onların gözleri önüne sermek lâzımdır. Bütün bunlar yapılırken en küçük sebep ve bahanelerle anlaşamamazlıklar ortaya çıkarmak böylece işleri köyden çok uzaktaki mercilere kadar aksettirmek suretiyle sürüncemede bırakmak isteyenler çıkabilir. Bu gibilerin türemeleri için esaslı tedbirler alınmalıdır. Buna rağmen iş görenler arasında bazı fikir ve kanaat aykırılıkları çıkacak olursa bu gibi anlaşamamazlıkları da kanun, anlaşamamazlığa sebep teşkil eden mevzua göre son hükmü vermeyi hangi makama bırakmış ise bu makamın süratle kararını vermesi icabetmektedir. Bu itibarla vazifelilerin hepsi, kurumlarının çoğu idareniz altında bulunan köy ilköğrenim müesseselerine bir an evvel teşekkül ve taazzuv hızını vermek payı valiliğinize düşmektedir.

4 — Köy okullarında vazife gören eğitmenlerle köy enstitülerinden mezun öğretmenler ve gezici başöğretmenler, bu kanunla pek alışkın olmadığımız bir çalışma nizamına, maaş yerine ücret alma usulüne tâbi tutulmaktadırlar. Bunların geçim durumlarını sağlamlaştırmak için okula mahsus toprak-

ları kendi hesaplarına işleyerek faydalanmaları cihetine de gidilmektedir. Onun için maaşlı olarak devlet hizmetleri görenlerin istihkaklarını zamanında almaları meselesi üzerinde nasıl dikkatle duruluyorsa tıpkı onun gibi köy eğitmen ve öğretmenlerinin ücretleri, ekim işleri, hayvan yetiştirmeleri ve bu yollarla geçimlerini normal bir şekilde temin etmeleri keyfiyeti üzerinde önemle durulacak ve onlara, bu maksadı gerçekleştirmeye elverişli her türlü kolaylıklar gösterilecektir. Teftiş ve murakabe salâhiyetinde bulunanların bu nokta üzerinde vaktinde durmaları bu gayeyi sarsıcı mahiyette hadiselerle karşılaşılırsa onları giderici, düzeltici tedbirleri hemen almaları veya aldırmaları lâzımdır. Bu işleri sıkı tutmak ve takip etmek sayesinde kanunun hükümleri isabetle tatbik edilerek güdülen hedefler gerçekleştirilebilecektir.

5 — Kanunun köy eğitmen, öğretmen ve gezici öğretmenlerinin taltif, terfi, mükâfatlandırılma ve cezalandırılmalarına ait hükümleri diğer devlet memurları hakkında tatbik edilegelen hükümlerden oldukça ayrı karakterdedir. Köylerimizin hususiyetlerini, köy muhit şartları, bu köylerde çalıştırılacakların durumları gözönünde tutularak tespit edilen bu taltif, mükâfat ve cezalandırma şekilleri köylerimizde geniş ölçüde bir çalışma havası yaratmaya elverişli mahiyettedir. Kanunun bu hükümleri iyi niyetle ve isabetli kararlarla tatbik edildiği takdirde köylerde ileri hamleleri göze alarak, müşküller her ne olursa olsun onları yenerek çalışan, Cumhuriyetin şartlarını yaygın bir hale getirmeyi ve millî kıymetleri en ıssız köylere kadar yayabilen insanlar yetişecektir. Çalışmalarımıza asrın şartlarına uygun hızı verebilmemiz için kanunla amaçları tesbit edilmiş bulunan davalarımız etrafında canlı bir çalışma havası yaratmanız lâzımdır. Bu telâkkideki çalışma nizamına uyanları taltif etmek ve mükâfatlandırmak, uymayanları da cezalandırmak yollarını açıkça gösteren bu kanunun hükümlerini ilgililere dikkat ve hassasiyetle tatbik ettirmek valiliğinizin ısrarla takip etmesi gereken konulardan birini teşkil etmektir. Müeyyidesiz veya müeyyidesi zayıf bırakılmayan bu kanunun bütün hükümlerini gerçekleştirmek her türlü şartlar içinde ve her yerde mümkündür. Onun için kanun hükümlerini dikkat ve ısrarla tatbik ederek ilköğretim alanında ulaşmanız icabeden devamlı gelişmeyi temin edici yol tutulmalıdır.

6 — Bu kanun, köy ilköğrenimiyle pek yakından ilgili birçok hususlarda valilik merkez teşkilâtının köy enstitüleriyle işbirliği yapacaklarını belirtmektedir. Bu işbirliği kanunda yazılı esaslara göre teşkilâtlandırılacak olursa bundan köy okullarımız ve köylülerimiz çok istifade edeceklerdir. **Köy okullarımızla, enstitülerimizin karşılıklı yardımlarla temin edecekleri gelişmeleri başka hiç bir vasıta ve kuvvet devamlı kalacak şekilde sağlayamaz.** Köy enstitülerinin ellerindeki bütün vasıtalarla köy okullarına yardım edebileceklerini belirten bu kanun hükümlerini büyük fırsat bilerek onlardan faydalanma yollarını araştırmak lâzımdır. Onun için köylerde çalışan eğitmenler, öğretmenler, gezici öğretmenler ve ilköğretim müfettişleri kendi kesimlerindeki enstitülerle daimî şekilde bağlılık tesis etmeliler ve kendilerini enstitünün bir cüz'ü saymalıdırlar. Tıpkı bunlar gibi enstitü mensupları da köy okullarına her vesile ve fırsatla yardım etmeyi asıl vazifelerinden biri olarak kabul etmelidirler. Enstitülerin başarıları muhitlerine yapabildikleri tesir ve yardımların miktarıyle ölçülmelidir.

7 — Kanunun bütün maddeleri okunduğu zaman açıkça görülecektir ki **bu kanunda köy ilköğrenimini ilgilendiren hususların hepsi yer almış ve her meselenin nasıl hal olunacağı, o iş ve meseleler karşısında ilgililerin durumları tespit olunmuştur.** Mecburî ilköğrenimi yüzde yüz gerçekleştirme davasını böylece bir bütün halinde konu yapan bu kanun hükümlerini ilgililerin hepsine benimsetmek, severek yapılması gereken ve umumî menfatle ilgili iş olarak kabul ettirmek lâzımdır. Ancak zihniyetlerde böyle ileri bir anlayış temini suretiyle bu işlerde muvaffak olabiliriz.

8 — Önemi yukardan beri bildirilen köy okulları ve enstitüleri teşkilât kanununun tatbikatı etrafında zaman zaman ve bilhassa ders yılı sonunda Vekilliğimize bu işler hakkında rapor göndermek suretiyle bilgi rica ederim.»

Maarif Vekili
Hasan Âli Yücel»

Kanunun'un özelliğini ve önem gücünü belirten bu sunuş yazısını ilk okuyuşta, sağlam bir hazırlığın yapılması girişimi karşısında kaldığımızı anlamıştık.

Bakanlık İlköğretim Genel Müdürlüğü'nün çok sayıda yolladığı Teşkilât Kanunu İzahnamesi'ni öğretmenlere, meslek bölümündeki öğrencilere dağıttık ve ilk ağızda incelemelerde kolaylık olsun diye aşağıya örneğini koyduğum kılavuzu düzenledik:

4274 Sayılı Köy Okulları ve Enstitüleri Teşkilât Kanununun İçindekiler :

Birinci Bölüm

Teşkilât

	Maddesi	Sayfası
Eğitmenli köy okulları	1	9
Öğretmenli köy okulları	1	9
Öğretmenli ve eğitmenli okullar	1	9
Pansiyonlu ve pansiyonsuz okullar	1	10
Akşam okulları	1	10
Köy okulları meslek kursları	1	11
Eğitmen ve öğretmenlerin tayinleri	2	13
Teşkil edilecek gezici, müfettişlik bölgeleri	3	18
Köy Enstitüsü Müdürlükleri kesimlerine giren okulların gelişme ve yükselmesiyle ilgili işleri	4	20
Millî Eğitim memurlarının yönetim işleri	5	22
Millî Eğitim müdürlerinin yönetim işleri	6	23
Disiplin kurulları	7	24
Valilik merkezlerinde kurulacak disiplin kurumları	8	24
Disiplin kurumlarının seçimleri	9	25

İkinci Bölüm

Eğitmen ve öğretmenlerin salâhiyetleri

Eğitmen ve öğretmenlerin görevleri	10	28
Savcılık makamınca yapılacak cezaî hükümler (İşleri aksatanlar)	11	36

Üçüncü Bölüm

Okullara Kabul ve Devam

	Maddesi	Sayfası
Okulların çalışma zamanları ile tatilleri	12	
Okul çağına giren çocukların her yıl eylül ayında tespitleri işi	13	38
Bölge pansiyonlu okullara alınacak öğrenciler	14	42
Okula devam edemeyecek kadar hasta öğrenciler	15	44
Mecburî öğretim kurullarına çocuğunu göndermeyenler hakkında tatbik edilecek cezaî hükümler	16	45
Cezaların tahsili	16	51

Dördüncü Bölüm

Talebenin Ders Araçları

Öğrencilerin ders ve iş araçlarının temini	18	52
Bu malzemeleri temin edemeyecek kadar fakir olan okul demirbaşları için ödenek konulması	20	54
İdarî makamlar tarafından ödenek konulması	21	56

Beşinci Bölüm

Okul Yapımı ve Onarımı

Bölge okulların yapım ve onarma işleri	23	57
İş mükellefiyet cetvellerinin tanzimi	25	62
Özürsüz olarak işe gelmeyenlere tatbik edilecek cezaî hükümler	26	69
Köy okulları yapı malzemesinden resim ve harçtan muaf olduğu	27	71

Altıncı Bölüm

Köy Okullarına Mahsus Arazi

Arazi tahsis ve istimlâk işi	28	72
Araziden öğretmenlerin faydalanmaları	30	78

Yedinci Bölüm

Mükâfat ve Ceza

	Maddesi	Sayfası
Öğretmen, eğitmen, gezicilere tatbik edilecek esaslar	31	79
Görevlerinde başarılı olanlara verilecek mükâfatlar	32	85
Görevlerinde kusurlulara verilecek cezalar	33	92
Disiplin cezaları	34	89
Özürsüz görevinden ayrılanların aylık ücretlerinden kesilmesi	35	90
Meslekten çıkarılma cezası	36	92
Cezalara yapılacak itirazlar	37	92

Sekizinci Bölüm

Köy Enstitülerinin Köy Okullarıyle İlgili İşleri

Enstitü müdürlerinin kesimlere giren köy okullarında çalışanların görevlerini murakabesi	38	92
Enstitü kesimine giren köyler hakkında genel bilgiler	39	94
Uygulama bölgeleri kurulması	40	101
Ekibe gidecek öğrenciler	42	103
Eğitmen ve öğretmenlerin kurs masrafları	43	104

Dokuzuncu Bölüm

Köy Enstitülerinde Tayin, Terfi, Mükâfat

Enstitüye yeni tayin olan öğretmenlerin staj müddetleri	45	107
Usta öğreticilerin iki sene sonra daimi ücret kadrolarına alınmaları	45	107
Enstitülerde görevlenen memurların her taşıttan faydalanmaları	46	108
Öğretmenlerin izinleri	48	115
Başarılı öğretmenlere verilecek mükâfatlar	49	115
Cezaların nevîleri	51	117
Cezaların Enstitü Müdürlüğü makamınca verilmesi	52	119

Onuncu Bölüm

Müteferrik Maddeler

	Maddesi	Sayfası
Enstitüsü sağlık kolundan çıkan sağlık memurlarının sıhhat çantaları	56	123
Enstitüleri kaza ve valilik merkezlerine bağlayan yolların yapılması	57	126
Enstitülerin her türlü muhabere işlerinin köy postaları ile yapılması	58	126
Okulların tatil zamanları	60	127
Enstitülerde kurulacak istihlâk ve istihsal kooperatifleri	62	129
Kooperatiflerin statüsü	63	130
Sınıfta kalma kararın verilmesi	63	170
Sağlık ve sosyal yardım sandığı	64	171
Sağlık ve içtimaî yardım sandığı nizamnamesi		173

4274'ÜN GETİRDİĞİ YENİLİKLER

Bu kanunu'un maddeleri dizisi, kabataslak bile olsa, gözden geçirilince - özellikle eski tutumu bilenlerce - hemen görülecektir ki, yepyeni bir örgütlemenin ve buna ilişkin sağlam uygulamaların karşısında bulunulmaktadır. Bu yenilikler şöylece özetlenebilir:

1 — Görevler, sorun'un isteklerine ve özelliklerine göre ayarlanmıştır.

2 — Yetkiler, işe en yakın ve onu özü ile bilenlere verilmiştir.

3 — Sorumluluklar, hizmetlilerin bütünüyle ve en etkili yanlarıyle yapabilecek durumda ve yapmaları istenilenlere dönük tutulmuştur.

4 — Köy Enstitüsü, kesiminin köylerinde kurulmuş, kurulacak okulların, kurumların gereksemeleri, gelişmeleri yolunda kendisinin bütün araç - gereç ve toptan bütün olanaklarını bu yolda harcayacaktır.

Yani kesimine giren illerin köylerini toptan canlandırma doğrultusunda düşün, plân, uygulama ve her türlü yardımların Eksen'idir. «Madde: 38» (Bu madde, köy enstitüleri müdürlüklerinin resen yapmalarını zorunlu gördüğü yardımların enstitülerinde ne var, ne yoksa hepsiyle yapılacak yardım olarak anlaşılmasını özellikle açıklamıştır.)

5 — 4274, eskiden kopmanın bir dönemini başlatır. Yargıları, uygulama yolundaki direktifleri, önerileriyle artık köyü canlandırma sorununu, yönetimde ve hattâ köy eğitimi anlayışındaki eylem içinde pişmiş, türlü deneylerin çarkından geçerek güven kazanmış olanlara bırakmıştır yetkileri ve sorumlulukları. Artık bu işin gereksiz el atmalarla, kişisel ham davranışlarla sulandırılmasına açılan bütün kapıları kapatmış; makam tafralarını köpürtüp özlü çabaları yörüngesinden çıkartmaya yönelmiş bilgisiz, hırslı çabaların önünü kesen çok sağlam ölçüleri, haklı ve doğru anlayışların tabanına oturtmuştur.

6 — Köy alanında iş görenler, kişiliklerine kavuşturulmuş; bunların önünde, eylemlerin en kestirme yollardan en verimli sonuçlara ulaşmalarını sağlayacak yeni bir yönetim düzeninin kurulması olanakları hazırlanmıştır.

7 — Köy eğitiminin zincirindeki irili ufaklı bütün halkaların, yönetimde, öğretim - eğitimde, kısır bir çaba yerine, okulu, köyü, köylüyü kapsayan etkili bir eylemin verimli, bilinçli önderliklerini yapmalarını zorunlu bulmuştur.

8 — Köy ve köylü için kültürel ve ekonomik alandaki çabalarıyle uygarlık yolunda toptan bir geliştirme gücünü gerçekleştirmek için Bölge Okulları'nı, Meslek Kursları'nı, Akşam Okulları'nı getirmiştir.

9 — 4274 sayılı Kanunun'un «İzahnamesi» ise Tonguç'un adsız bir yapıtıdır. Bu, köy üstüne öğrenilecek, yapılacak işler, yürütülecek eylemler için bilgi veren yeni ve özlü bir kitap, ışık getiren zengin bir kaynak, örgütlenmenin yolunu yordamını gösteren her yanı tamam bir öğretmen'dir. Aydınlatıcı gücünü yansıtmak için gelişigüzel sayfalarını çevirip sizlere bir iki kısa parçayı okutunca söylemek istediğimi daha iyi anlatabilirim sanırım.

10. maddenin izahından bir parça:

«2. Bu kanun, köy öğretmen ve eğitmenlerini kendileri, meslekleri, köy halkı ve bütün memleket menfaatleri için her gün tanyerinin ağarmasından güneş batıncaya ve geceleri de uyku zamanına kadar türlü işlerde bizzat ve aileleriyle çalışmaya çağrılmaktadır. İşlenecek toprağı geniş, çalışan kolları az memleketimizi tamamen işlemek için önce tek tek her insanımızın ölesiye denecek derecede çalışması gerekmektedir. Köy eğitmen ve öğretmenleri bu yeni köy insanının biricik örneği tanınacaklardır. Ancak bu çalışkanlıktaki insanlar devletçe verilmiş kuvvetli çiftle, makine ile yine devletçe verilmiş toprakla, ıslah edilmiş tohum ekerek ve denenmiş fennî ziraat usullerini tatbik ederek insan kudretinin yaratıcılık kılavuzu olabileceklerdir.

Köy öğretmen ve eğitmenleri ekonomik bakımdan tutunmak için ne yapmak gerekiyorsa onu yapacaklar ve çiftlik işletmelerini kuracaklardır. Köylülerinin ortalama olarak bire altı aldığı yerlerden hiç olmazsa bire on almak ilk yılların istihsal gelişmesi misali olacaktır.

Arazinin örnek olabilecek şekilde işlenmesi, boz bırakılmaması kaydı her köyün toprak ve istihsal hu-

susiyetlerine göre anlaşılmalıdır. Toprağı dar ve az olan köylerde vazife gören eğitmen ve öğretmenler bu toprağı çok verimli kılma çarelerine baş vuracaklardır. Mahsulü kıymetlendirme imkânlarını araştırarak bulacaklardır.»

Yine 10. maddenin izahından bir parça daha:

«5. Köy okulunun açıldığı her yerde ileri cemiyet hayatının şartları esas tutulacktır. Meselâ temizlik hem vücutta, çamaşırda, elbiselerde yer bulacak, hem de oturulan evde, odada, toplantı yerinde, köyün sokağında tabiî olarak yerleşecektir. Bitsiz, piresiz, sineksiz, tahtakurusuz köy yaratılacaktır. Almacak öğretim ve eğitim tedbirlerini sğlamak için eğitmen veya öğretmenler talebelerle, köylü ailelerle veya köylülerle teker teker veya topluca konuşacaklar, onların kafalarmda alınacak tedbirlerin şuurunu ve fikrini belirteceklerdir. Hattâ gereken kararları onlara aldıracaklar, işin tespit edilen programla tahakkuk etmesini sağlayacaklardır.

Köy evlerinde yapılması gereken iyi işleri talebenin ve köy gençlerinin yapmasına yol açılacak imkânlar hazırlanacaktır.

Köyde tatbik edilen öğretim ve eğitim her talebeyi, köyün sosyal işlerinde umumî menfaat için ferden çalışmaya ve komşularla işbirliği yapmaya içten istemli hale getirecektir.

Öğretmen ve eğitmenler talebeyi ve köy halkını yetiştirirken plânlarını hakikî ihtiyaçlara göre yapacaklar, iktidarlarının üstünde ve nazarî olan işlere el atmaktan çekineceklerdir.»

46, maddeden

«Köy Enstitüleri tabiat ortasında, bir köy içinde kurulmuşlardır. Bu sosyal ve kültürel teşekkülde bütün hayat (iş) halinde görülmektedir. Bu müesseselerin sosyal bütün kıymetlerini de iş hayatında gömülü buluruz. Burada iç ve dış hayatın temeli (iş) tir. Köy Enstitülerindeki iş durumunu köy insanının hakikî fonksiyonunu tesbit etmekle ayırdedebiliriz. Köylü insan maddî ve manevî bütün varlığı ile mevcudiyet vasıtalarının hepsi ile kendisini saran tabiat üzerine tesir için emek sarfetmekte ve alınteri dökmektedir. Köylü insan, bu cehit ile ihtiyaçlarını tabiattan doğrudan doğruya el ve adale kuvveti ile çıkarmaktadır. Onun zihnî işleri de yine ancak el işi vasıtasıyle kıymet bulmakta ve ancak onun vasıtasıyle netice vermektedir. Bütün köy iş sistemleriyle birlikte Köy Enstitülerinin işlerini tahlil ve mukayese ettiğimiz zaman hepsinde müşterek şu noktaları bulmaktayız:

a) İş mevzuu: Toprak, hayvan, ağaç, mera, tohum gibi tabiata sımsıkı bağlı türlü konular.

b) İş âletleri (a) fıkrasında yazılı işlerin ameliyelerini yapmaya yarayan sabit veya müteharrik âletler ve makinelerdir.

c) İşlik: Çiftçi için işlik büyük veya küçük her türlü iş alanlarıdır.

d) İşin yapılışı: Elde edilmek istenilen neticeye ulaşmak için âletleri mevzua tatbik etmekten ibarettir. Bu ameliye basit veya mudil, uzun veya kısa, kolay veya güç olabilir. Bu mahiyetine göre iş muhtelif kalitede işçi ister. Köy Enstitülerinde bu kalite farkları, talebenin içinden çıkıp geldikleri, köy teşekküllerinin terbiye ve kabiliyetlerinden kopup gelmektedir. Bu suretle köy işlerinin tetkik ve tahlilinden iş

psikolojisine, aile, meslek, köy terbiye ve sosyolojisinin tetkikine yol açılmış bulunmaktadır.

e) İş yapanlar: Köy enstitülerindeki iş sisteminde işi yapanları ikiye ayırabiliriz. 1) İdare edenler, 2) İdare edilenler. İdare edenler için söylenecek tek söz şudur. Köy Enstitülerinin öğretmenleri, usta öğreticileri, işçileri tıpkı köylü ailenin anası, babası, ağası gibi usta bir işçi sayılacak duruma girmelidir. Öğretmen, usta öğretici, talebe kısaca enstitü mensuplarının hepsi enstitüde ekonomik karakteri haiz bir yaşayışın vazgeçilmez adamları olmalıdırlar. İdare edilenler, tabiat içinde ve tabiat ile ve aynı insanların topluluğu içindeki bir yaşayış olması itibarıyle hüviyet alırlar. Bunların enstitüye ilk gelişlerinde getirdikleri sosyal kıymetler; iş ile yoğurulmuş olmak, tabiata bağlı kalmak, köy cematinin ayrılmak bilmez bir uzvu olmak ve köy dışındaki âlemle hemen ilişiği bulunmamak gibi karakteristik vasıflardır. Ancak bu vasıfları ve sosyal şartları gözönünde tuttuğumuz takdirde köy enstitülerindeki iş sisteminin mânasını ve hüviyetini anlayıp kavrayabilir ve Köy Enstitüsü bünyesini iyi işletebiliriz. Unutmayacağımız nokta: asıl köylüsel kültürün de ancak işten, iş münasebetlerinden doğmuş ve teşekkül etmiş olduğudur. Köy insanı tarladan ve tarlasındaki çalışmasından hız alarak kendi iş kültürünü yaratmıştır. Köy insanının idealistliğini, realistliğini, maddeciliğini, sarsılmaz görünen sükûnunu, şaşmayan aklı selimini muhafaza durumunu, sinirlerinin sağlamlık sebeplerini, iç huzurunu ve bu bakımlardan onun memleket istikbali için güvenilecek ihtiyat büyük bir «insan hazinesi» olmasındaki kıymeti, iktisadî ve maddî menfaatler etrafında toplanmasının mânasını unutmamız lâzımdır. Köy enstitülerinde talebeye kazandırılack, edindirile-

cek bilgileri nmahiyet ve kıymetini de bu görüşle tayin edebiliriz.

Köy Enstitülerinde ve köy okulunda bilgi, bir vasıtadır. Bu vasıta, talebenin zekâsını mümarese ettirmek, muhayyilesini uyandırmak, onlara bazı çalışma ve düşünme metotları vermek için kullanılacaktır. Basit bilgi edinmeye önem verme köy enstitüsünü ve köy okulunu saran iş hüviyetine asla denk düşmeyecektir. Köy enstitülerinde basit, fakat kabiliyetli insan, ruhî kudretinde varlık olan ve fikrî kudretiyle iş başaran vatandaşlar yetiştirmemiz lâzımdır. Enstitülerde iş hedefine yönetilmeyen bilgiler kitlesi ne kadar büyük ve çeşitli olursa olsun, bir fikir yapısı değil, ancak bir malzeme yığını olacaktır. Köylerde müştereken yapılması zarurî nice kollektif ve geniş işlerde hem kısır, hem menfi kalmamak için talebeye kazandırılacak bilgileri yapıcı köy insanına yarayacak kıvamda vermek gerekmektedir.

Köy Enstitülerine alınan talebenin konuştukları dille, yazı dilimiz arasındaki büyük ayrılık göze çarpmaktadır. Çocukların köy âleminden öğrenerek getirdikleri dilin malzemesi arasında mevcut birçok kelimeler, tabirler darbımeseller, teşbihler onların içinde doğup büyüdükleri âlemi hakikî renkleri ve manasıyle anlama bakımından çok kıymetlidir. Bu itibarla talebeye öğretilen yazı dilimizi bu kıymetlerle hem zenginleştirmemiz hem de süslememiz lâzımdır. Osmanlıcanın uydurma, çirkin, realiteye uymayan mariz tabirleri ve kelimeleri yerine köy kaynağından fışkıran canlı, güzel ve kuvvetli kelimeleri koymayı millî dâvalarımızdan biri addetmeliyiz. Talebenin bu karakterdeki yazılarla enstitüdeki yaşayışlarından başlayarak temasa geldikleri türlü konuları manzum veya mensur parçalar halinde yazmalarına önem verilmelidir.

Böylece onları, düşündüğünü, duyduğunu güzel, açık, doğru bir şekilde yazabilen insanlar haline getirmelidir.

Enstitü talebesi tıpkı güzel yazılarda olduğu gibi düşündüğünü, duyduğunu, gördüğünü ve tasarladığını resimle ifade edecek şekilde de yetiştirilmelidir.

Enstitüdeki müzik çalışmalarıyle, millî oyunları talebeye öğretmekte güdülen maksat da onları, iç âlemlerini bu vasıtalarla ifade etmeye alıştırmaktır.»

4274'ÜN İSTEDİĞİ YARDIMLAR İÇİN HAZIRLIK VE GİRİŞİMLER

Bu kanunun enstitümüze verdiği görevleri gereği gibi yerine getirmek için girişilecek işleri ve hangi türden yardımların ele alınacağını bilmeliydik. Bu nedenle öğretmenler kurulumuzda yapılan görüşmelerden sonra bu konuda kesimimiz illerinde 1945 temmuz ve ağustos aylarında yürütülecek incelemeler üstüne öneriler hazırlaması görevi verilen komisyon, araştırmaların iki ana bölüm doğrultusunda yapılmasını uygun bulmuştu.

A — Köylere yeni atanmış öğretmenlerin,

1 — Okulla ilgili işleri (Derslik, işlik, konut, devam, ders araçları) 2 — Tarımla ilgili durumları (Geçim tarlası, uygulama bahçesi, çift hayvanları ve araçları, üretim) 3 — Köyle ilgili çabaları (Meslek kursu, akşam okulu köydeki etkisi) nin ele alınması.

B — Bölge okullarının kurulması üstüne girişilecek çabalar,

1 — Bölge okulu için seçilecek bucak merkezlerindeki koşullar (Toprak, su, yol, pazar, çevre köyleriyle kurulacak ilişkiler) 2 — Eskiden başka adlarla kurulanlar varsa bunlardan nasıl faydalanılabileceği?

BÖLGE OKULLARI

4274'ün, köyün uyandırılması için çok verimli aracılığından yararlanılacağı düşünülerek getirdiği Bölge Okulu sorununun önemini belirtici olanaklar, araştırmaların yoğunluğunu genişletmek amacıyle, bir kez daha ortaya konulup kısaca şöyle sıralandı:

1 — Üç yıllık yada henüz örgütü tamamlanmamış okullardan çıkıp ilkokulu bitirememiş köy çocuklarının öğrenimlerini tamamlamalarına yardım edecektir.

2 — Pansiyonlu bölge okullarında, genel yetenekleri elverişli köy çocuklarının seçilip yetişmelerine; fukara çocuklara ilköğrenim yapma fırsatları verilecektir.

3 — Her zanaat için donatımları tam olarak düşünülen işliklerin, bunları işletemek ayrı ayrı zanaatları bilen öğretmenlerin bulunacağı bölge okullarında açılacak meslek kurslarının çeşitli ve zengin kollarda çalışabilme olanaklarından yararlanılabileceği gözönünde tutulmuştur ve böylece bu meslek kursları, ülkede köylüyü teknoloji alanında yükseltecek bir teknik okul niteliğini bağlayacak yolda gelişeceklerdir. Bunun yanında Millî Eğitim Bakanlığınca hazırlanan (Köy ve Bölge Meslek Kursları Öğretim Programı Taslağı - 1944) incelendiği zaman bu işlerin, ilerisi için ne kdar güçlü uğraşıların tabanına oturabileceği kolaylıkla kestirilmiştir. (1946 yılına kadar 578 böl-

ge okulu açılmış, bunlarda beş yıllık ilköğrenimi tamamlayarak 13500 öğrenci devam etmiştir.)

4 — Kısaca bölge okulları, sineması, kitaplığı, dispanseri, fidanlığı, deneme tarlaları, açık hava oyun yeri, spor alanı, aşım durağı, donatımı tamam işlikleriyle çevresinin bir Köy Enstitüsü yavrusu olacaktır. Kültürel ve teknolojik çabalarıyle öreceği ülkede köylümüz, bu verimli merkezlerin güç ortaklığıyle uyanacak, sağlam bir gelecek'e dönük ulusumuzun alt yapısı böylece mayaya gelecektir. Bu memleketi sevenlerin düşleri, bu yolda gerçekleşecekti elbet. Bu, umutlarımızı, mutluluklarımızı taze tutan diri bir nedendi.

4274 sayılı Kanuna göre kesimimizde girişeceğimiz işlerden hemen ele almamız gerekli olanlar, zamanla üzerinde çalışacak konuları saptamak ve bunun yanında ayrıca bölge okulları üstüne araştırmalar yapmak için görevlendirilen öğrenmenler ilk partideki inceleme ve araştırmalarını 1945 ağustosu sonunda tamamlayarak enstitüye döndüler. Öğretmenlerimiz için bekletilemeyecek kadar acele gereksemeler için hızlı bir yardım kampanyasına girildi.

Buraya, kesimimizin beş ilinde yaptıkları araştırmalardan sonra Enstitüsü Müdürlüğüne türlü ve çok sayıda verilmiş raporlardan, bir öğretmenin durumuna ilişkin olanıyle Bilecik - Gölpazarı ilçesinde kurulması önerilen bölge pansiyonlu okullarının (334 sayılı tebliğler dergisindeki genelge esaslarına uygun olarak) bölgelerini gösteren harita ile burada pansiyonlu bölgeler grubuna giren Bedi pansiyonlu okulu üstüne verilen rapor konulmuştur.

I

BURSA - YENİŞEHİR İLÇESİ

Köyün adı Mekir

Öğretmenin adı Osman Çetin

I — Okul ile ilgili işler :

A — Okul eskiden yapılmış, elverişli.

B — Öğretmen evi badana, dış sıvası yapılmamış camları takılmamış durumda, bu sene tamamlanacak.

C — İşlik yok. Bu sene yapılması kararlaştırılmış.

D — Devam temin edilmiş.

E — Çocuk velilerine ziraat ve ders araçları temin ettirilmemiş.

F — Okulun tertip, intizam ve temizliği iyi.

G — Okulun etrafı çevrilmiş çiçek bahçesi yok.

II — Ziraat işleri

A — (40) dönüm arazi kendisine ayrılmış, fakat tapu muamelesine başlanmamıştır.

B — (3) dönüm tatbikat bahçesi ayrılmış, etrafı çevrili değil. Suyu yok, içerisine hiç bir şey ekilmemiştir.

C — Tahsis edilen toprak ve tatbikat bahçesi kâfi.

D — (20) dönüm ekin (buğday iyi) 20 dönüm mısır kuraktan olmamış. Tatbikat bahçesine patates ekmiş, kurak tesiriyle olmamış.

III — Köy ile ilgili işler

A — Meslek kursu açılmış 13 devam.

B — Gece okulu açılmış (a) kursu (B) kursu 51.

C — Genel işlerde öğretmenin reyine müracaat etmiyorlar.

D — Köyde öğretmenin sağlık, ziraat, bayındırlık bakımından önemli teşebbüsleri yok.

E — IV — Müfettiş ve gezici üçer defa gelmişler. Kaymakam ile ilgili işler için görüşüyor.

V — Karşılaştığı bir zorluk yok. Bir isteği yok.

VI — İki öküz almış. Hayvanların sağlık durumu iyi. Birisi dışa çekiyor (huylu).

VII — Demircilik âletlerini tammlamış, evinde muhafaza ediyor. Bir mısır makinesi almış, pulluk bu arazide işliyor.

8.VII.1945
Enstitü Öğretmeni
(Hikmet Öz)
İmza

Bölge No.
I

GÖLPAZARI İLÇESİNDE AÇILAN VE AÇILACAK OLAN PANSİYONLU BÖLGE OKULLARI

Bölge Okulunun

1 — Adı : Bedi.

2 — Bölgeye bağlanı köy adedi : 9.

3 — Enstitü mezunu öğretmen durumu : Hâlen yoktur. Özel idareden maş alan bir öğretmen ve bir de eğitmen vardır.

1947 - 1948'de bir ve 1949 - 1950'de üç aday görev alacaktır.

4 — Bölge merkezinin arazi, su ve yol durumu : Bedi köyünde arazi ve su maksadı karşılar ölçüdedir. İlçe merkezine bağlı yolu varsa da bu yol onarılmaya muhtaçtır. İlgililerle yaptığım temasta 1945 ekim ayında yloların açılması için İş Plân ve Görev çizelgelerinin hazır olduğunu öğrendim.

İlk diploma verdiklerimiz.

5 — Bölgenin ekonomik durumu : Bedi köyünde çifçilikten ziyade bağcılık pek ileri bir durumdadır. Köylü geçimini bağcılıkla sağlamaktadır. Senevî bir milyon kilo üzüm rekoltesi olduğunu ilgililerden öğrendim. Meyvecilk de köylünün en zengin gelir kaynaklarından biridir. Kozacilik bakımından, Gölpazarı ilçesinin en ileri bir köyüdür.

6 — Bölge merkezi olan köy hakkında genel dü-

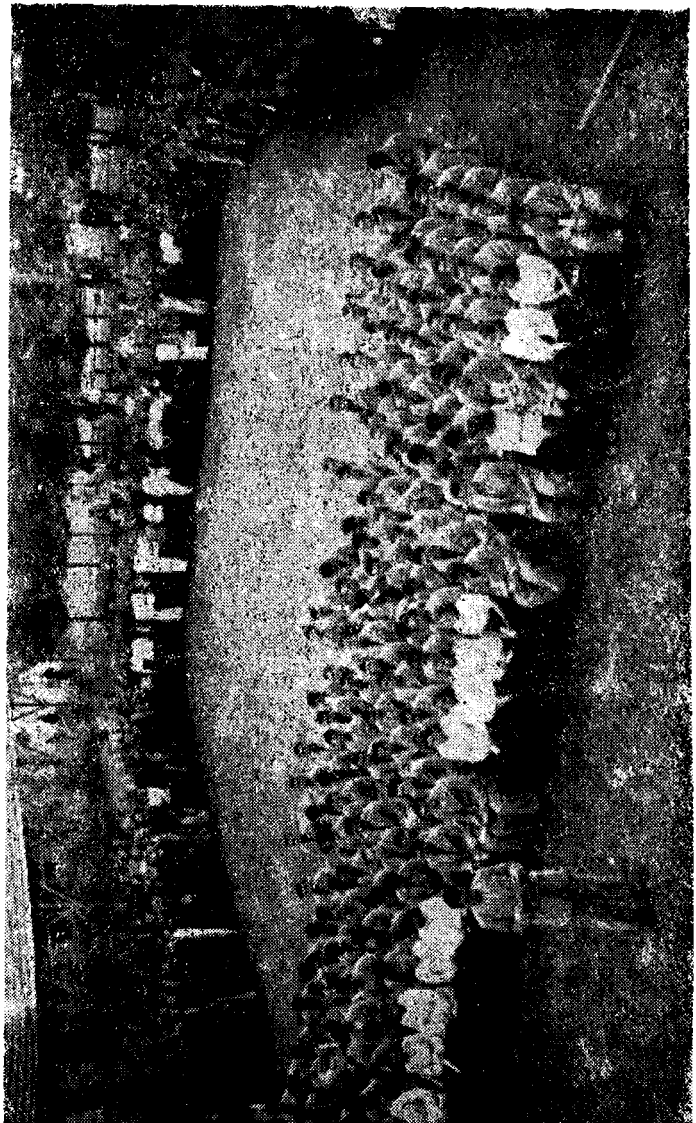
şünceler : 1944 - 1945 öğrenim yılı içinde Bedi Köyünde pansiyonlu bölge okulu açılması Millî Eğitim Bakanlığınca saptanmıştır.

Burada kurulacak tesisler için 4274 Sayılı Kanunun 25. ve 23. maddesinde belirtilen esaslar dahilinde gerekli hazırlıklar yapılmış, iş plânlarına göre yapı işlerinin hiç aksamdan yürütülmüş olduğunu, sevinçle yerinde gördüm. Burada her şey yolunda gitmektedir. Kesime giren köylü de yapılacak işin yapılacağına inanmış kendisine düşen görevi olağanüstü istekle yapmaktadır.

İki öğretmen evi, iki işlik, helâ, yemekhane ve yatakhanenin duvar ve çatıları yapılmıştır. Halen yerli ustalarla Enstitüden gönderilen 6 kişilik marangoz ekibi tahta işlerini yapmaktadır. Pansiyonlu Bölge Okulu Kurul Başkanı olan VII. Bölge Gezici Başöğretmeni Seyfi Ün'ün, 4274 Sayılı Kanunun 25. maddesinde belirtilen esaslara göre okul yapı işlerinde, olağanüstü başarısı görülmüştür. Bu arkadaşın gerek Pansiyonlu Bölge Okulunun yapı işlerinde ve gerekse bölgesindeki ilköğretimin gelişimiyle ilgili işler bakımından çalışmasından ötürü Enstitümüzce de kendisinin başarılı sayılması pek yerinde olur.

8000 lira ödeneği vardır. Kesime giren köylerin bütçelerine 9898 mükellef konulmuştur. Defter işleri çok düzgündür.

24/VII/1945
Kocaeli - Arifiye Köy Enstitüsü Öğr.
Salih Turan
İmza

Yeni öğretmenlerin «Allaha ısmarladık» toplantısı. Bizler de onlara öğütlerimizi verecektik.

BİR DİNLENME YURDU

Ankara'ya çağırılmıştım. Bir aralık Tonguç'u durgun ve düşünceli görmüştüm. Az sonra da bunun nedeni çıkmıştı ortaya:

— Bir meselemiz hâlâ sıkıda. Şu zayıf enstitülü çocuklarla bkım isteyen enstitü öğretmenlerini şöyle dinlendirip güçlendirecek bir yer kuramadık. Kafamda şimdi hep bu. Geçenlerde İstanbul Maarif Müdürü gelmişti. Ona açtım bunu. Anlayış gösterdi. Bir çare bulmak için bana yardım vaadinde bulundu.

— Nasıl?

— Yolunu da kendisi gösterdi. Boğazda bir okul yapısını bu konuda Valilikten koparabileceğini, böylece derdin pekâlâ çözümlenebileceğini söyledi. Bu yapı, vaktiyle Ortaköy'de bir yatı okulunun parçalarındanmış. Birisini yollayıp inceletmemizi, elverişli bulunursa, «Hemen paçaları sıvar, işi bağlarız» dedi.

— Ben burasını iyi bilirim. Eğer Maarif Müdürü dediğini yapabilirse bizim için düşeş olur bu..

— Öyleyse, ne diyeceğim bak! Sen, Arifiye'ye döner dönmez bunun peşine düşersin. İstanbul'a gider, söz konusu yapıyı görüp anlayan birisine inceletir, bana önerini yollarsın.

Bizim her işimize gönüllü olarak koşan, Uçak Meydanının mühendisi Rıza beyi yakaladım, işi ona anlattım.

— Yarından tezi yok, dedi.

Gittik. Vaktiyle Ortaköy Öksüz Yurdu'nun reviri olarak kullanılmış olan bu yapı, istenildiği gibi, elden geçirilince Tonguç'un amacına yüzde yüz hizmet edecek bir biçime girebilecekti. Bir iki gün uğraşıldı. Ya-

pılacak değişiklikler üstüne hazırlanan keşif ve buna ilişkin harcamaların neler olabileceğini belirten ayrıntılı hesaplar Tonguç'a yollandı.

Aradan biraz zaman geçince işden ne sonuç alındığını sordum. Tonguç'un açıklaması şu oldu:

— Maarif Müdürü bu meseleyi dediği yoldan söktüremedi. İşin Vali ile, il yönetimi ile karışık ilişkilerinden uzun uzadıya sözetti. Anlayacağın, bu artık suya düştü. Bir başka çözüm yolu arayalım. Hele bunu bir de sen enstitülüce düşün bakalım, neye varacaksın? Yine gayret dayıya düşüyor galiba.

Üstünde uğraştığımız bu dinlenme evi konusunu Enstitü'de öğrenmeyen kalmamıştı. Eli boş dönüşümüzün öyküsü de ezberlenmişti artık... Ankara'dan dönüşümde oturum, oturum içinde ve soru içinde sorular gırla gidiyor. Her kafa, bir başka çarenin peşinde yorgunluk alıyordu. Nihayet bundan da bir ses geldi ama çok cılız göründü bana.

— Benzin deposundan faydalanma yolunu arayalım.

Benzin deposu denilen yer, vaktiyle Sapanca Gölü kenarında Kocaeli Özel İdaresi'nin turistik gelir amacıyle yaptırdığı bir gazino idi. Depremde temelleri çökmüş, her yanı yamrı yumru biçime girmiş bir kalıntı idi. Yine bizim mühendis Rıza beyin yakasına yapıştık. Aziz, Hikmet.. daha da ne kadar yapı işinden anlayan varsa hep birlikte soluğu burada aldık. Alıcı gözle bir inceleme sonunda mühendis dedi ki:

— Burası adam olmasına olur ama, çok emek ve masraf ister.

Bu kadarı yeterdi bizim için. Hemen soluk almadan atladık meselenin üstüne. Özel İdarede'den Enstitü'ye devir, benzinleri askerî birliğe boşalttırma.. işi

filân epeyce sürdü. Bundan sonra hazırlanan plâna göre temellerin onarılması, iç bölümlerinin yoluna konulması, terasının asfaltlanması... derken burası adam oldu. Tonguç'a hiç bir şey sızdırmadık. Arifiye'ye geldiği zaman Sapanca'ya götürdüm ve dikildik, dünyaya yeni gelmiş gibi, ortaya çıkan gazinonun karşısına.

— Dinlenme yurdumuz'u takdim ederim diye kolumu buna doğru uzattı.

— Öylesine sevindi ki, çok seyrekti bu kadar genişleyip coşması. Hemen oraya bağdaş kurduk.

— İşte gördün mü işi? Geçenlerde birisinden işitmiştim de hoşuma gitmişti. Tam bize göre bir deyim: Bizim düş'ümüz, aşımız'la işimizdir. Sapına kendimiz yapışınca nasıl söküp kaldırıyoruz en ağır işleri bile değil mi? Yaşa Edip, beni çok mutlu kıldın. Ama bu girişim ve başarının bu kadar, bizi yeni işlere de sürmek zorunda bırakacak.

— Ne gibi?

— Şimdi de bundan sonra konutlara geliyor sıra. Hemen şuracıkta kuş kafesi gibi küçük küçük şirin evleri oturttuk mu değmesinler keyfimize!..

— Biz asıl zoru atlattıktan sonra ondan kolayı ne var, hemen bir solukta dikiveririz dediklerinizi de...

— Bir yatak odası, bu hol, önünde Göl'e karşı şöyle bir iki kişi oturacak genişlikte bir teras, yetmez mi yani?

— Tamam, tamam. Bunları da oldu bilin.

— Haydi şöyle biraz yürüyelim.

Yürüdük. Biraz ilerde bir koru vardı. İçine girdik, dolaştık.

— Yani bırakılır mı bu, şimdi böylece?

Gazinoyu dörtbaşı mamur bir yapı biçimine koy.

Şirin şirin evleriz diz.. Ee.. buna bir de böyle bir cennet gerekmez mi? Bence koruyu satın alıp mâlikane'mize katmalıyız, işte o zaman diyecek kalmaz.

Şöyle etrafına uzun uzun baktı, düşündü,

— Gel hele şurada bir sigara molası verelim.

Yahu Edip, siz bu Göl'ü yeni bir ensttiü dünyası yaptınız. Doğu'sunda balıkhane, Kuzey'inde her şeyi ile zengin bir çiftlik, Güney'inde gazinosu ve kuş kafesi gibi evleri, korusu ile bir dinlenme yurdu. Balık var. Karşıdaki çiftlikten, zaman ilerledikçe, kuş sütüne kadar bütün ürünleri alacaksınız. Enstitü olarak iyi toparlandınız doğrusu. Neyiniz eksik yani? Meyve bahçeniz yalnız sizin değil, bütün köy enstitülerinin gereksemelerini karşılayacak büyüklük ve nitelikte. Yazlık - kışlık sebzeleriniz size yettikten başka ucuz ucuz halka da satıyorsunuz. Ekmeğiniz kendi fırınınızda pişiyor. Gerçi şarıl şarıl bol iyi suyunuz yok henüz ama bu, Arifiye, öbür resmî kurumlar ve çevre köyleri için bir Devlet sorunu olarak ortada duruyor. Günü gelince o da olack elbet. Pek beğendiğim konuk eviniz tamamlanıyor. Boyuna kuruyor, çatıyor, dokuyor dikiyorsunuz. Kısacası, kaşığınızla beşiğiniz, hep kendi kafanızın, elinizin emeğinden çıkıyor. Bu güçlerinizi kesimimizde yygın hale getirip köylerle Enstitü, bir bileşik kap olacak sanırım ilerde. Şimdi bile şöyle böyle kıvamına yaklaşmış sayılırsınız ana korkisini çizdiğim «Gelecek» de bu Kıvam dörtbaşı memur olarak tamamlanacak ve ülke de toptan uyanarak mutlu günlere girecek. Gel, çökelim şuraya birer sigara daha tellendirelim.

Şimdi kafalarımızda gelecek üstüne dokunan düşlerin umutları, aydınlığı içinde yüzerken kendimizi kaybetmiştik...

TEFTİŞLER

Kurulduğu günden, müdürlüğünden ayrıldığım tarihe kadar Enstitü'müze sırasıyle 4 Bakanlık müfettişi gelmiştir. Bunlardan ilki, Fethi İsfendiyar'dır. Teftişinin sonucu ile ilgili bir yazı bırakmamıştı. Yalnız ağızdan iyi duygularını ve beğenilerini doğrudan doğruya bana söylemekte yetinmişti. (Sonradan anlaşıldı ki bunların hepsi yalanmış..) Bundan sonra teftiş yapan Müfettiş Mehmet Doğanay'la Sami Akyol'un raporlarının birer benzeri aşağıya konulmuştur. Enstitü'den ayrılacağına yakın günlerde gelen Ziya Karamuk teftişlerini, ben yokken sürdürmüştür.

T. C.
Maarif Bakanlığı
Teftiş Hey'eti

Arifiye Köy Enstitüsü
15/V/1945

Enstitüde yapılan teftiş neticesinde: Okul binalarının bakımı, temizliği iyi bulunmuştur. Yatakhane ve dershanelerin, işlik ve atelyelerin, kütüphane ve kooperatifin, kantinin, idare odalarının temizliği, tertip ve intizamı memnunluk verici bir durumdadır.

Kayıt, hesap ve yazı işleri iyi bir şekilde tedvir olunmaktadır. Mütedavil sermaye işlerine önem verildiği anlaşılmıştır. Ziraat, spor, müzik ve atelye çalışmaları, yapı işleri faaliyeti takdire değer bir halde bulunmuştur. Enstitü'nün temizlik ve sağlık işleriyle öğretim ve eğitim işlerine büyük bir itina gösterildiği müşahede olunmuştur.

Enstitü'nün dirae elemanlarıyle öğretmenlerine ve öğrencilerine gelecek çalışma yıllarında üstün başarılar elde etmelerini temenni ederim.

Müfettiş
Mehmet Doğanay

T. C.
Millî Eğitim Bakanlığı
Teftiş Hey'eti

Arifiye 19/X/1946

Arifiye Köy Enstitüsü'nde 10/IX/1946'dan 19X/1946 tarihine kadar aralıklı olarak yaptığım denetleme sonucunda:

1 — Enstitü binaları ile bağlantılarında temizlik, düzen ve tertibe önem verilerek bu yerlerin temiz tutulduğu,

2 — Kayıt, hesap ve ayniyat işlerinin genel olarak mevzuata uygun yürütüldüğü,

3 — Eğitim, öğretim, atelye ve tarım işlerinde ve yapı faaliyetinde düzenli bir suretle ve beraberlik içinde çalışıldığı.

4 — Enstitü'nün kesimi içindeki mezunlarına ait işlerle de düzenli surette ilgilendiği.

5 — Eğitsel teşekküllerin ve kooperatifin amacına uygun ve muntazam işleyip çalıştıkları,

Enstitünün sevgiden, saygıdan ve göreve bağlılık duygusundan doğan bir disiplin ve ahenk içinde görevine devam etmekte olduğu memnunlukla görülmüştür.

Enstitü'ye çok şerefli, önemli ve değerli olan bu yurt ve ulus ödevinde görevi süresince başarılar diler, bütün arkadaşlarıma saygılar sunarım.

Millî Eğitim Bakanlığı
Müfettişlerinden
Sami Akyol

★

YOZLAŞTIRILMA VE SON'A DOĞRU

1946....

YOZLAŞTIRILMA VE SON'A DOĞRU 1946 .....

İLK YIKINTI

Eğitimimize türlü yollardan özlü ve gerçek hizmetler yapmış olan Yücel, 27. ağustos. 1946'da Millî Eğitim Bakanlığından ayrılmıştı. Köye dönük çabaların safında hep birlikte döğüştüğümüz büyük insan, ilk ateş hattından uzaklaşmıştı. Oysa hızlanmış savaşımızın önünde O'nu görmek, bizleri ne kadar güçlendiriyordu. Demek 1939 Birinci Marif Şûrasıyle başlattığı önemli bir eğitim hareketinin içinde ilköğretimi öne geçirip ona ulusal kişiliğini kazandırma yolunda elinden geleni yapan; 1940'ta ülkemiz için aydınlık getirecek ve toptan bir uyanış vaadini yüklenmiş bulunan Köy Enstitüleri Kanunu'nu çıkartma sınavını büyük bir başarı ile atlatan; 500 klâsiği Türkçeleştirip kültür gücümüze zengin bir kitaplık armağan eden; meslek adamlarını, aydınları yayınlattığı çeşitli türdeki dergilerle beslemeye uğraşan; kendi kafasıyle kendi kalemiyle 35 kitap yazan; binlerin köy yolundaki meslekî teknik alanındaki verimli hizmet yürü-

yüşüne önderlik eden Dev Adam aradan çekilmişti. Çevresine sevgi, güven dağıtan bu büyük gönül, eylem ve ilerici düşün adamı çekilmişti. Ne yazık olmuştu, ne yazık!..

GİDEN - GELEN HİKÂYESİ DEĞİLDİ BU..

Kim geliyordu yerine? Bütün devlet görevleri süresince kendisini Bakanlık koltuğuna oturmaya hak kaazndırack önemli bir yanını, ya da belli başlı bir hizmetini belirtmeyi olanak dışı gördüğüm, eğitim çevremizin de sıradan bir maarif adamı diye tanıdığı bay Reşat Şemsettin Sirer. Yâni görünüşü yumuşak, nazik, herkesin kendisine istediklrini kolayca yaptırtabileceği kanısını veren; giriştiği eğitsel eylemler içinde yurdun derdine bir ilâç bulma düşünmüşlüğü bilinmeyen; bu çok önemli göreve gelmeyi hak ettirici bir başarısı bilinmeyen - kimilerin sıradan bir maarifçi diye kabul ettiğini sandığım - bay Reşat Şemsettin Sirer gelmişti. Ümit ve emeklerle dolu dünyamızın bu yeni konuğu için dolaşan rivayetler arasında «kuşkuculuğu» mu yoktu «tutuculuğu» mu?.. Söylentilerin «bellisiz» liği ortasında şaşkın ve suskunduk.

«..... köşe başlarını korku içinde dönecek kadar narin ruhlu gözüken bu zattan Köy Enstitüleri gibi büyük bir abideyi yıkmaya kalkışack cesareti kimse bekleyemezdi. Şimdiye kadar hiç bir alanda cesur ve kuvvetli bir başarısı görülmemiş, politikaya ünlü bir şahıs desteği ile «memleket çocuğu» kategorisi altında sokulmuştu.» (7)

«..... Köy Enstitülerine dönmeden önce Yücel'i

(7) Türkiye'de Köy Enstitüleri, Fay Kirby, İmece Yayınları Ankara. 1962, sayfa 338.

yıkmak lâzımdı, bu uğurda kendi partisinin muhaliflerleriyle işbirliği yapmaktan çekinmedi. (.....) Demokrat Parti tarafından da ne Meclis'te, ne dışarda bir tenkide, bir muhalefete maruz kalmadı. Anti Kemalist muhalefet, daha şimdiden, hem de «Sert» ler kabinesinde kendi istedikleri Bakana kavuşmuşlardı.» (8)

«Fakat bugünün (yazarın notu: Yâni bütçe konuşmalarının yapılmakta olduğu 23 ve 24 aralık 1946 günleri) Sosyal için büyük bir gün olması mukadderdi. Oturum açılır açılmaz söz alarak Meclis zabıtlarında 11 sayfa tutan bir konuşma yaptı. Bu konuşmada Yücel ve Tonguç hakkındaki yazılarında ileri sürdüğü iddia ve isnatları tekrar sayıp dökmeye başladı. O kadar şahsiyata dalmıştı ki politika sahnesinde bile bu kadarı fazla görüldü. Şahsiyata girişmemesi kendisine ihtar edildi. Enstitüler neredeyse gayri tabiî işler yapılan yerler haline gelmişti. Ana babaların rızası hilâfına öğrenciler evlendiriliyorlardı. Enstitüler din aleyhtarlığı yapıyordu. (Sosyal vaktiyle İslâmiyetin Türk karakteri üzerine zararlı tesirler yaptığını iddia ediyordu.) ve en nihayet geçmişteki tartışmaları hatırlatarak bunların enstitülerin komünizm yuvaları olduğunu ispat ettiğini bildirdi.» (T.B.M.M. Zabıtları, aralık 23 - 24. 1946) (9).

SESSİZ PATLAYAN BOMBA

«Sirer Bakan olur olmaz Tonguç kendisine birlikte çalışamayacağını, başka bir göreve verilmesini di-

(8) Türkiye'de Köy Enstitüleri, Fay Kirby, İmece Yayınları, Ankara 1962, sayfa 338.

(9) Türkiye'de Köy Enstitüleri, Fay Kirby, İmece Yayınları, Ankara, 1962, sayfa 338

lediğini söyler. Sirer boynuna sarılarak «Sen görevden ayrılırsan ben meslektaşların önüne ne yüzle çıkarım?» diyerek kalmasını ister. Fakat kısa bir süre sonra önemli düşünce ayrılıkları baş gösterir. Sirer gerçek yüzünü gösterir. Bakanlık makamında aralarında çok şiddetli tartışmalar geçer. Sirer «Senin çoluğun çocuğunla birlikte belini kıracağım» diye avaz avaz bağırmakta, kapının dışında Özel Kalem Müdürü Hakkı Uludağ korkudan ne yapacağını bilmemektedir. Tonguç Bakan'a «elinden bir şey gelmeyeceği» karşılığını verir ve çıkıp gider. 21.9.1946'da İlköğretim Genel Müdürlüğü'nden ayrılmıştır (10). Dr. Engin Tonguç, Fontomara romanını bir öğretmene armağan etme olayından ötürü Danıştay'ca istenen yazılı savunmasından kitabına dipnotu olarak aktardığı bir bölümüyle Tonguç'un savunma yazısında olayı, bir yargı organına karşı kullanılması gereken ölçüler içinde şöyle anlatır demektedir: «1946 seçimlerinden sonra kurulan Recep Peker Kabinesinde Millî Eğitim Bakanı olan yukarda karakteri kısaca belirtilen Reşat Şemsettin Sirer'le işbirliği yapamayacağını Başbakan'ın Meclis'te okuduğu beyannamedeki sözlerinden kestirdiğim için, vazifemden ayrılmama müsade etmesini Bakan'dan rica ettim. O, (Ben meslek efkârı umumiyesi önüne ne yüzle çıkarım? Öyle şey olmaz, beraber çalışacağız.) dedi. Çok geçmeden bazı milletvekilleriyle elbirliği ederek Millet Meclisi'nde aleyhimde tertipler kurmaya çalıştığını hissettim. İlk dileğimi kendisine tekrarladım. Bu defa (Kardeşim senden Talim ve Terbiye Üyesi olarak istifade edeceğiz. Öğretmen olarak Bakanlıktan ayrılman (Dr. Engin

---

(10) Devrim Açısından Köy Enstitüleri ve Tonguç, Dr. Engin Tonguç, Ant Yayınları, sayfa : 294.

Tonguç'un notu: Tonguç'un öğretmen olarak atanmasını istediği anlaşılıyor.) uygun görülmedi. Yalnız sana bir noktayı söyleyeyim Biz Meclis'e tavizat olarak Köy Enstitüleri'ni bir operasyona tabi tutacağız. Buna üzülmeyecek ve ses çıkarmayacaksın) dedi. Kendisine cevap olarak, o zaman yeni intişar etmiş İlköğretim Kavramı adlı kitabımı vermekle iktifa ettim ve (Cevabım bu kitapla yazılıdır.) dedim.

NİHAYET PATLAK VERMİŞTİ

Bir akşam üstü elime tutuşturulan zarfın içinden çıkan Tonguç'un, makine ile çoğaltıdığı için, bütün Köy Enstitüleri Müdürlerine yolladığı anlaşılan mektubunu bir solukta okuyuvermiştim. Zaman zaman sıkıntıdan soluğumu kesen önsezimin getirdiği korku, şimdi kapkara ve her yanımı dağlayan bir gerçek olmuştu. Önceleri, ilk kesilen bir yerin acısını duyurmaması gibi hiç bir şey anlamamıştım. Ama gittikçe, düşündükçe kodu bu haber bana.. Biz, Tonguç'la köy işlerinin başından beri beraberdik. Bu sorunun kıyasıya yürüttüğümüz savaşlarında ayrı düşmemizi ne kafam alıyordu, ne debuna içim dayanıyordu. Kendi açımdan buna inanabilmemin bütün olanakları kör ve sağırdı. Mektubu elimden bırakamıyordum. Okudum, yine okudum.

Kardeşim S. Edip Balkır, 21.9.1946

Sizinle birlikte çalıştığım yılların, hayatımın sonuna kadar sürecek tatlı hâtıraları ile kalbim ve vicdanım dolu olarak ilköğretim işinden ayrılıyorum.

Ama kanun ve prensiplerde hiç bir değişiklik yoktur. İşbaşına gelen ve orada kalan arkadaşlara güvenerek görevinizi şimdiye kadar olduğu gibi yapmanızı, bu alanda son dileğim olarak, sizlere ve vasıtanızla bu işe bağlı olanların hep-

sine duyurmak istiyorum. Dâva, sizin çalışmalarınızla bugünkü şeklini aldı, aynı tutuşla gelecekteki ülküsel şekline kavuşacaktır. Öğretmen ve öğrenci arkadaşların bu dâvadaki hizmetlerini (İlköğretim Kavramı) adlı kitabımda belirterek görevimi bu yönden de eksik bırakmamaya çalıştım.

İşbirliği yaptığımız zamanlarda gösterdiğiniz dostluğa, arkadaşlığa, ülküye bağlılığınıza candan teşekkür eder, çok çok gözlerinizi öperim.

H. Tonguç

Satırların anlamı değişmiyordu. Aydınlık bir yargıyı sivriltiyordu ve açık açık koyuveriyordu ortaya. Örneğini buraya koyduğum mektubunda da görüldüğü gibi İlköğretim İşinden Ayrılıyorum diyordu. Evet, Ayrılıyormuş. Ama biz ne yapacağız, O'nsuz nedeceğiz şimdi?

Bana çok korkunç görünen bu haberi hemen yaydım, arkadaşları çağırdım. Bizim ünlü dut ağacının altında toplandık. Herkeste bir donukluk, külçe haline gelmişliğin dağınıklığı vardı. Kimse inanamıyordu.

— Sahi mi, olur mu bu yahu! Peki neye bıraktı bizi böyle yalnız başımıza?

Mektubu verdim, hepsi teker teker okudu. Diyecek bir şey kalmıyordu. Tonguç, ayrılmıştı. Artık şuraya, buraya çekilecek yanı kalmamıştı işin. Yalnız bu, öyle ucuza harcanacak bir havadis de değildi. Satır batır merdivenleri çıkalım:

— Tonguç, başka çıkar yol kalmamış olduğu için ayrılmıştır her halde.

— Onun arkasından bizim işler iflâh olmaz artık.

— Yâni bize de yol göründü demektir.

Bu topluluk içinde, kendi hesabıma dobra dobra «Kalamam» ı yapıştırdım,

Arifiye Köy Enstitüsü Müdürlüğünden ayrılmadan biraz önce aldığım mektuptan

hayatımın sonuna kadar sürecek tatlı hatıraları ile kalbim ve vicdanım dolu olarak ilköğretim işinden ayrılıyorum.

21.9.1946 H. Tonguç

Ve ne yazık ki bu Dev Adam erkenden (1960) göçmüş; bizleri, büyük anıtını yetim bırakmıştı. Yurt için, eğitimimizin geleceği için çok, ama çok büyük bir kayıptı bu...

— Açık yerler arayıp çıkmaya uğraşacağım. Kapalı yerleri de zorlayıp kurtulmaya çalışacağım, dedim.

HELE KENDİSİYLE DE BİR KONUŞAYIM

Bir tatsızlık, bir isteksizlik sürüp gidiyordu. Konuyu enine boyuna düşündüm ve inandım ki, «Artık bu işlerin hiç bir yerinde en küçük umudu bile tutturacak yer kalmıyordu. Er geç kara günler başlayacaktır.» diyordum. Atladım gittim, Ankara'ya. Doğru Talim ve Terbiye Dairesi'ne. Küçücük bir odada sigara dumanlarının yoğunluğu içinde yarı kaybolmuşluğun silik çizgileriyle Tonguç zor tanınacak gibiydi. Kucaklaştık. Daha keyif, hal-hatır soruşturmadan,

— Hayrola Edip? i yapıştırdı.

— Pek hayırlı değil söyleyeceklerim. Ben, buraya ayrılma kararıyle geldim ve işi de hemen düzenine koymak istiyorum.

— Yook! İşte bu olmadı. Ayrılacak ne var ki?

— Aman Hakkı bey, ayrılmak için şimdikinden daha tutarlı bir neden olabilir mi? Siz ayrılınca bizim de yerimiz kalmadı bu işde.

— Hayır, hayır. Çok yanlış düşünce bu..

— Neden ama?

— Bir kez 3803, 4274 gibi temel kanunlar ayakta, bugüne kadar olduğu biçimde yürütülecek. Kanunlar değişmeyecek; uygulama yöntemleri değişmeyecek olunca bunun korkulacak yanı kalır mi hiç?

— Bence ters orantılı bir problem bu. Eğer, dediğiniz gibi, bir şey olmayacaksa sizin yine yerinizde kalmanız gerekmez miydi? İşte bu çelişmedir, korkulu yan. Peki sizin zamanınızda olduğu gibi kanunlar kimin yönetiminde uygulanacak?

— Ha, bak işte bu, önemli. Senin bir düşün edinecek kadar ilişki kuramadığın bir arkadaş.

— Acaba kim bu?

— Yunus Kâzım Köni. Hem genel kültürü yerinde, hem de köy işlerinde pişkinleşmiştir. Anlayışlarımıza çok yatkındır. Hasanoğlan'da öğretmendi.

— Ben bunu cömert bir iyimserlik sayarım. Çünkü işin tâ başından beri önerileri, temel sorunları hazırlayıp uygulayan bir Genel Müdür olarak aradan çekiliyor, yerinize gelecek, böyle işlerde denenmemiş bir başkası için, «Her şeyi bütün özüyle koruyup yürütecek.» diyorsunuz. Kusura bakmayın ama ben bu söylediklerinize yanaşamıyorum. Onun için kararımdan vazgeçemeyeceğim, ayrılacağım. Hazır, bütün arkadaşlar (Yani Şube Müdürleri) İlköğretimde ekip halindeyken beni, Arifiye Köy Enstitüsü Müdürlüğüne geldiğim İstanbul İlköğretim Müfettişliğine aktarıverirlerse iş tamam. Nihayet altı yıl önceki asıl görevime dönmüş olurum ki böylece hiç kimse de girintili çıkıntılı bir şey söyleyemez.

— Bu dediğin, olmaz Edip ve ben buna, razı olamam hiç. Söylediğim gibi benden sonra bir şey değişmeyecektir. Kanunlar demir gibi ayakta kalacak.

— İzin verin de ben ayrılayım. Çünkü ilerde pek kötü koşullar altında ezileceğimiz kanısındayım. Bakanlık, yarın başlayacak carta - curtaya. Yüzde yüz doğruluğuna inandığımız işler, çelme üstüne çelme yiyecek.. İşte o zaman bize iki yol görünür: Ya, yanlış saydığımız işleri yapmamak için giriştiğimiz direnmelerimiz bize kahrettirecek çekip gideceğiz; yada, «Eeh, çok oldun!..» diye bir vuruşta yeri öptürecekler bizlere ve o zaman da geçmişteki bütün güzel hizmetler gürleyip gidecek. Bence tek çıkış kapısı, ayrılmak'tır.

— Artık kestirip atayım işi. Kesin olarak ben, bu kararın yanıda olamam. Hem bu kadar inadı, zorlamayı da arkadaşlık hakkına sığdıramam ben. Şimdi sen, hiç bir şey yokmuş gibi, yerine dön! İçimin rahat olmasını istiyorsan bunu böyle yapmalısın. Gel kucaklayayım. Arkadaşlara selâmlar! Hepsinin çok çok gözlerinden öperim. Hiç merak etmesinler, işler yine diledikleri yolda sürüp gidecek..

Artık bundan fazla diretmeye yer kalmamıştı. Daha ileriye gidersem onarılması çok zor bir güceniklige yol açacaktım. Onun istediğini yapmaktan, Arifiye'ye dönmekten ve olacakları orada beklemekten başka çarem kalmamıştı.

Döndüm. Bütün arkadaşlar merak içindeydiler. Tonguç'la konuştuklarımızı bütün ayrıntılarıyle anlattım onlara.. Ama Tonguç'un da gelecek için yeni tutumun değişik olmayacağı üstüne söyledikleri, onların tedirginliklerini yatıştramamıştı.

YIKILIŞ VE SON'A GİDİŞ DOĞRULTUSUNDA

Köy Enstitülerinin yozlaştırılması ve eylemlerine türlü yollardan son verilmesi konusu, F. Kirby'nin Columbia Üniversitesi'nce doktora tezi olarak kabul edilen ve kanımca uzak gelecekte de Köy Enstitüleri üstüne çok önemli kaynaklardan biri olarak kalacak Türkiye'de Köy Enstitüleri (11) kitabında bağımsız bir kesimin üç ayrı bölümü içinde (Sayfa : 321 - 387) işlenmiştir. Bu kesimde yazar'ın Köy Enstitüleri'nin Yıkılması başlığı altında yıkılış ve son'a inen büyük basamaklar olarak gösterdiklerinden belli başlılarını şöylece özetleyebiliriz:

(11) İmece Yayınları, Ankara, 1962.

I — Sirer - Soysal işbirliği,

Bu alanda girişilen saldırılar bütün yanlarıyle ve belgelere dayanılarak saptanmıştır.

II — 1947 yılında çıkarılan 5012, 5117, 5229 sayılı kanunlar,

III — Köy Enstitüleri Yönetmeliği (Tebliğler Dergisi Sayı : 431 28. nisan. 1947)

1 — Bu kanunlar, kurulu düzeni bozacak neler getirmişti?

a) Köy okullarına ilişkin imecelerdeki kadın - erkek eşitliğini kaldıran anti Kemalist yargıyı,

b) Köy Enstitüsü çıkışlı öğretmenlere üretim ve örneklik çabalar için verilen çift hayvanları, tarım araçları Hükümete geri çevrilecekti, yada kendileri tarafından satın alınacaktı.

c) Geçim tarlası, okul adına imece ile veya başka bir yolla işletilecekti. Bu, varsa, toprağm sahibi tarafından da satın alınabilecekti. Yâni Enstitü çıkışlı öğretmen, 100 lira aylıklı memur durumuna getirilmişti.

ç) «5129 sayılı Kanun, Köy Enstitüleri'nde birtakım program değişiklikleri yapılmasını sağladı» (12)

d) «(.....) Bu sayede 4274 sayılı Enstitüler Kanunu da bilfiil hükümsüz bir hale getirilyordu.» (13)

2 — Köy Enstitüleri Yönetmeliği ve Genelgeler hangi eskileri diriltmişti?

a) 184 maddeden oluşmuş yönetmelik için sayın Kirby kitabında şunları yazmaktadır: «Yönetmeliğin

---

(12) Türkiye'de Köy Enstitüleri, F. Kirby, İmece Yayınları, Ankara, 1962, sayfa 359.

(13) Türkiye'de Köy Enstitüleri. F. Kirby, İmece Yayınları, Ankara, 1962, sayfa 362.

ikinci ve dördüncü maddeleri uzun ve karışık cümlelere ve lüzumsuz yere kullanılmış kelimelere rağmen Enstitülere hâkim olacak yeni görüşün ne olduğunu yeter derecede açıklar. Bu, daha önceki görüşün tam zıddı olan bir görüştür: Eğitim yolu ile değişecek olan köy toplumu değil, köy toplumuna kendini uydurmak üzere değişecek olan eğitimdir. S. 353, 354.»

b) Kız ve erkek öğrencileri birbirinden ayırmıştır.

c) Öğrencilerin düzey yapısında temel güçleri yoğuran serbest okuma içinde sınırlar koymuş, türlü zorluklar çıkarmıştır.

ç) Kısaca bu yönetmelik ve genelgeler kuşkuyu, güvensizliği tutsaklığı hortlatmış ve böylece ileri eğitim tutumunu yozlaştırmıştır.

d) Yeni Ufuklar Dergisi'nin cilt, 18. nisan. 1970 tarihli 215. sayısında M. Başaran Köy Enstitüleri'nin Yıkılışı başlığı altında yayınlandığı yazısının sonunda, Enstitülerin yozlaştırılması işinin nereye getirildiğini, kendisinden aktardığı şu deyimi ile belirtmiştir. «Reşat Şemsettin 1951 başlarında yazdığı bir makalede Tevfik İleri'ye şöyle diyordu: Köy Enstitüleri'nin öğretmen okulu haline getirecekleri haberinde bir yanlışlık olacak. Çünkü bu enstitüler dört yıldan beri birer öğretmen okulundan başak bir şey değillerdir.»

OYSA...

«İncelememiz bize göstermiştir ki Köy Enstitüleri, Türkiye'nin 19. yüzyılın ilk yarısından beri giriştiği modern uygarlık dâvası yolunda yaptığı savaşlar içinde, en büyük dâvalardan biri olan eğitim dâvasının en verimli, en makul, en ekonomik ve en orijinal çözümlenmesi olarak meydana gelmiştir. Kısa

hayatı yüzünden verdiği sonuçlarla Köy Enstitüleri hareketi, Türkiye'nin köy eğitimi dâvasının «Her köye bir okul, her okula bir öğretmen» gibi dar çerçeveli bir görüşten çok daha geniş bir görüş içinde **modern bir ulus yaratmak** amacını gerçekleştirmenin yolu olduğunu göstermiştir. Onun temelinde yepyeni bir eğitim görüşü vardı ve bütün yapılanlar ancak bu görüşün çerçevesi içinde anlam taşıyordu. Büyük zorluklar içinde yürütüldüğü halde müspet başarılar vermesi, görüşün doğruluğunu göstermiştir. Türkiye harp sonunda yepyeni bir ilerleme safhasına geçerken bu görüşü yalnız köy eğitiminin değil, bütün Türk eğitiminin temeli yapmak en doğru yol olacaktı.» (14)

BATARYA, ŞİMDİ DE ARİFİYE'YE ÇEVRİLMİŞTİ

Uzaktan uzağ kulaklarımıza kadar gelen fısıltı şuydu: «Bakan Sirer, müfettiş Sami Akyol'un raporunu beğenmemiş, denetim için çok güvendiği birisini yolayacakmış Arifiye'ye.» ve söylentiler uzayıp gidiyordu: «Efendim, yeni yollanacak müfettiş, vaktiyle okul müdürü iken Hasan Âli Yücel'in gazabına uğramış, onu öğretmenliğe indirivermiş miş de falan...» Haber inandırıcı niteliğine çıkartılmak için bu söylenti, yeni eklemelerle habire genişletiliyormuş. Milletin dağarcığında neler yokmuş ki... Zaman zaman şöyle konuşanlar çıkıyordu: «Birader bu yeni Bakan çok kurnazmış doğrusu ha!.. Baksana, bir taşla iki kuşa nasıl nişa nalıyor. Hem bütün işlerde karşıt kaldığı Yücel'in haksızlık ederek (?) bozduğu bir işi düzeltecek; hem de kanısınca beğenmediği bir denetle-

(14) Türkiye'de Köy Enstitüleri, F. Kirby, İmece Yayınları, Ankara, sayfa 380.

menin yerine iyisini, sağlamını koyacaktır. Yâni «Sağlam» ı, «İyi» si neyse O'nca, böylesini koyacaktır anlamına geliyordu bu varsayım her halde... İşin esprisi de unutulmuyordu hani... Sallanack füzenin zıyası bolmuş yâni... Bu buluş, geleceği söylenen müfettişin adının Zıya olmasından ileri geliyordu galiba. Millet belleklerindekilerini toptan süzgeçten geçiriyor, bunların arasında Zıya adlı bir müfettiş bulup ortaya koyamayınca bir arkadaş şaka yollu,

— Yahu bu yeni müfettiş öyle piyasada görünmüş, hele eskimiş birisi değilmiş ki bunu bulmak için kendinizi zorluyorsunuz.. gibilerden işe ayrı bir çeşni vermek istiyor. Öbür arkadaşın çıkışı, daha sert oluyor:

— Bence Tonguç'tan sonra nöbetin bize geldiğinin korkusudur bu, anlayacağınız. Çarıkları ayağa çekmenin sırası geldi gibime geliyor.

Arkadan benim konuşma zorunluğum belirince kuşkuları yatıştırmak ve böylece yaklaşmış olabileceği sanılan eziklikleri şöyle bir kenara itivermek, bu yüzden de çabaları tavsamaya sürükleyebilecek nedenleri sıyırıp atmak için şu düşünceyi ortaya koyuyorum:

— Ben, bu söylentilerin tümüne karşıyım. Bütün bunlar, sağın - solun uyduruğu. Eğer böyleyse iş, boşuna soluk tüketiyorsunuz. Yook, gerçek payı varsa bu haberin, o zaman da meseleyi başka yanıyle işleyelim hep birlikte: Diyelim ki, Arifiye'ye özgü hiç yoktan bir müfettiş icat edilmiş bulunsun. O zaman denetleme görevi verilecek bu insan, yâni palayı sıyırıp gelişigüzel dört yana mı saldıracak; kendisini bağlayan resmî zorunlukları hesaba katmadan keyfinin buyrultusuna uyarak hiç bir şey dinlemeden kuruntularının yarattığı kuşkulara çullanıp kendisi için her

yönü ile sonucu yıpratıcı ve karanlık bir serüvene mi atılacak? Bu, o demektir ki akıldan, izandan, sorumluluk duygusundan yoksun birisi gelip denetleyecek bizi. İşte bu, olmaz. Çünkü bu gerçekler dünyasında «Hak» kı bilen «Hak» ka saygı gösteren çevremizin bu toplumu, böyle çirkin ve sapık bir gidişi, daha ilk adımmda çökertir, soluğunu keser. Siz ne diyorsunuz yahu, olur mu böyle şey? İpe sapa gelmez lâflarla vakit geçiriyoruz gibi geliyor bana. Bu haberin temeli sağlam mı, yâni önyargıların doğurduğu özel bir amaç doğrultusunda hizmet gördürülecek böyle bir adam seçilmiş midir, ilkönce bunun doğruluk derecesi bilinmiyor. Haydi diyelim ki, böyle bir seçim var, bunu da Arifiye Köy Enstitüsü'ne sallayacak yeni Bakan. İşte bizim için, bundan sonrası önemli. Bu müfettişin kendisine verilmiş görevi üstüne tutumunu görmedikçe, bilmedikçe tek söz söyleyemeyiz. Böyle bir hizmeti bilgili ve namuslu ölçülerle yürüten bir müfettiş için bize düşecek olan, sadece saygı ve beğeni duygusudur. Ama gerçeğe uymayan sapık davranışları karşısında da zihinsel ve deneysel güçlerimizi savaş meydanına sürmek bizim hakkımız, hem de görevimizdir. Bugüne dek hiç bir şeylerini esirgemeden kendilerini ortaya koyan bizim gibi insanlar için çekinilecek ne var? Özet olarak derim ki, Zıya bey diye bir müfettiş gelecek mi gelmeyecek mi, bir kez onu görelim. Kendisinin Bakan'ın adamı olup olmaması bizi hiç ilgilendirmez. Bizim için önemli olan yan, işlerindeki tutumu ve davranışları olacaktır. Baktık ki karanlık yollarda sinsi ve haksız oyunlar oynanmak isteniyor; insaf, izan ve doğruluktan yoksun bir görev gösterisi dramı konulmak isteniyor sahneye. İşte o zaman Enstitü'ye çevrilen bataryaları zapteder, bize geçen salvo hakkını imanına kadar kullanırız. İçi-

niz rahat, işiniz esen kalsın. Sabah ola, hayır ola!

Bu konuşmaların üstünden epey zaman geçmişti. Hiç bir yerde ses, soluk yoktu. Bizim nöbetçi öğretmen, erkenden odaya geldi.

— Müdür bey, sabah treninden (Bu, o zamanlar saat 6 sularıydı) bir müfettiş çıktı. Şimdi kendisi misafir odasında uyuyor.

— Kuzum kardeşim, ilgileniver de kalkınca buraya kadar getiriver.

Demek haberin birinci paragrafı doğruymuş. Asıl iş, bundan sonraki gelişmelerinde. Bakalım ne olacak? Hele bekleyelim.

— Ben Millî Eğitim Bakanlığı müfettişlerinden Ziya Karamuk Enstitü'nüzü teftiş için gelmiş bulunuyorum.

— Buyurun müfettiş bey! Kahve içer misiniz?

— Bir kahvenizi içerim.

Ve konuşmalar başladı. Hemen Köy Enstitülerinin amaçları, eylemleri, bunların ülke ve ulus yararı üstünde toplanan etkilerine eğildik. Müfettişin soruları, konuşma çerçevesini; merakları, Enstitü kuruluşlarını görüp inceleme işlerini genişletti ve bu, epeyce sürdü.

Burada, resmî konuşmalarımız dışında kendisine ilişkin bir iki belirli olayın sözünü edeceğim:

Konuşmalarımız bitince bay Ziya Karamuk, bana şunları söyledi: Hiç bir şey katmadan olduğu gibi aktarıyorum, «Müfettişliğin şimdi bir mahrumiyet, bir de mazhariyet cephesini daha iyi görmekteyim. Mahrumiyeti, aile ocağından uzak kalmak; mazhariyeti de mesleğimizin meçhul kıymetlerini keşfetmektir. Ben, sizi tanıdıktan sonra bu mahrumiyetin zevkle katlanılır bir şey olduğuna karar verdim.»

Az sonra masanın üstündeki türlü Enstitü çalışmalarıyle ilgili resimlerden birisini imzalayarak vermemi rica etti. «Ortak alın terleriyle yapılan işlerden...» diye imzalayarak kendisine verdim.

Bay Ziya Karamuk'un Enstitü'müze geldiği günlerde boş zamanlarımı değerlendirmek için Enstitü'nün kitaplığından yada satın aldığım kitapları okumaktayım.

Hemen yazı masasının sol yanındaki küçücük bir vitrinde okuyacağım bu kitaplar sıralanmıştı. Okunmuş olanlar da bir başka kenarda duruyordu. Bay müfettiş, vitrindeki kitapları şöyle bir süzdü ve bunların niçin buraya konulmuş olduğunu öğrenmek istedi, açıkladım. Henüz yeni getirtip okumakta bulunduğum Sabiha Sertel'in «Tevfik Fikert, İdeoloji ve Felsefesi», masamın üstündeydi. Onu gördü. Fikret - Âkif kavgasına değinip değinmediğini sordu, «Evet, kitapta bu konuya yer verilmiş.» dedim.

— Peki siz bu kavgada tezlerin değerlerini tartıp ölçmek istediniz mi?

— Türdeş olmayan değerleri karşılaştırmak bence doğru olmaz, diye karşılık verdim bu sorusuna.

— Peki, meseleyi şöyle de koyabiliriz ortaya. Siz, üstünde durulan fikirler yönünden hangisinin yanında yer alırsınız?

— Elbet Tevfik Fikret'in.

— Niçin?

— Çünkü Tevfik Fikret, Batılı ölçüde ve devrimci bir şairdir de.

Konuşmamız bu kadar kısa sürmüştü. Çünkü müfettiş, bundan sonrasını kurcalamamıştı.

Birlikte Adapazarı'n gitmiştik. Kaymakamı tanıtmamı istemişti, makamında ziyaret ettik. İkisi gü-

nün ekonomik durumu üstüne tartıştılar. Ben ilgilenmedim ve katılmadım.

Müfettiş Ziya Karamuk'la karşılaşmamızın birinci dönemi artık burada kapanıyordu. Çünkü bana,

— Bir müfettiş arkadaş, pekaz önce müessesenizin idarî teftişini yapmış bulunuyormuş. Ben tedrisatı tetkik edeceğim. Halbuki dershanelerin dahilî tertibatını değiştirmek için başlanmış inşaat henüz tamamlanmamış. Sonra taleblerin bir kısmı da izinli olduğuna göre yapılacak bir başka işim için ayrılacağım. Nihayet gaybubetim bir hafta kadar devam edecektir, deyip Enstitü'den ayrıldı.

İÇ RAHATSIZLIKLARI

Tonguç örneği, hepimizi şaşırtmıştı. Aklımıza geldikçe, «olacak şey miydi bu? Sen kur, işletmeye başla, her şeyin düzenini yolunda yürütecek güçleri hazırla, sonra da Talim ve Terbiye'nin küçücük bir odasında kalafata çekil... Gören göz, kılavuz istemezdi artık. «Dev Adam yerinden oynatıldıktan sonra geride kalan bizim gibi ufak - tefeklere soluk aldırırlar mıydı hiç?» diye hayıflanıyor, herkes başının çaresine bakmak için bir yol arıyordu.

En eski arkadaşım Muammer Köseataç (Enstitü'nün balıkçı başısı) bana dedi ki:

— Bu işde hayır yok artık. Ben, sessizce İstanbul'a süzüleyim. Sağa, sola bir kolaçan edeyim de oltaya bir kısmet takılır mı bakalım?

Aradan birkaç gün geçmişti. Gece Muammer eve geldi.

— Ben Teknik Üniversite'de bizim Hacı'ya uğradım. (Asıl adı, Mustafa Atabek'ti. Bizim Muammer'in İzmit Öğretmen Okulundan arkadaşıydı. Her-

kes onu Hacı diye çağırırdı.) Niyetim, Teknik Üniversite Öğrenci Yurdu'nda bir idare memurluğu bulup oraya Hacı'nın yanma kapağı atmaktı. Malûm ya bu yurda idare memuru olarak hep öğretmenleri alıyorlar, bir kez yoklayayım dedim. Boş yer yokmuş. Yalnız o, senin için bir şey söyledi. Güya seni oraya alacaklarmış. Hattâ Üniversite Yönetim Kurulu'nun bir kararından da sözetti. Bana, senin bu işden haberinin olup olmadığını sordu. Bu konuda Enstitü'de hiç kimsenin bir şey bilmediğini söyledim. Atanacağın görev de orada önemli bir hizmetmiş. «Hele gelsin bir kez, belki benim de işime yarar.» deyip duruyor. Haydi hayırlısı bakalım.

Hiç yoktan bu iş de nereden çıkmıştı böyle? Anlaşılan, benim de suyumu kaynatacaklardı artık.

Müfettiş bay Ziya Karamuk geldi. Adapazarı Kaymakamını yalnız başına görmek istediğini, benim bu iş için yardım edip edemeyeceğimi sordu. Hemen arabaya atladık, doğru Adapazarı'na.

İyi bir rastlantı sonucu Kaymakam Bekir Suphi Aktan'ı Gümrük Meydanı'nda Düzce doğrultusunda yapılmasına girişilen yeni bir yolun tam başladığı yerde gördük, ayaktaydı. Hemen ona doğrulup müfettişin isteğinden sözaçtım. Fakat o, biraz da telâşla,

— Yahu, nedir o, sen Enstitü müdürlüğünden ayrılıyormuşsun ha? Ankara'da Hilmi bey (İçişleri Bakanı Hilmi Uran) bana sordu da ben, bir şey diyemedim. Güya sen, Bursa Maarifine atanıyormuşsun. Böyle bir isteğinin olup olmadığını öğrenmek istemişti...

Bu sırada bir posta dağıtıcısı sokuldu,

— Müdür bey, size bir tel var. Galiba İstanbul Köy Enstitüsü Müdürlüğüne tayin edilmişsiniz.

— Aman oğlum, bir yanlışlık olacak bu işde. İstanbul'da köy enstitüsü filân yok, dedimse de lâf anlatamadım.

— Tel postanede. İsterseniz gidelim de bir görelim.

Gittik teli verdiler, bunda diyordu ki, «Enstitünüz Müdürü Süleyman Edip Balkır, İstanbul Teknik Üniversitesi Öğretim İşleri Müdürlüğüne 70 lira aylıkla ve terfian tayin edilmiştir. Kendisine tebliğini ve işinin başına acele hareketinin temini. İlköğretm Genel Müdürü Yunus Kâzım Köni.»

Anlaşıldı bana da yol görünmüştü. Yani Hakkı beyden sonra, «Ey Gaziler!» i ben söylüyorum demek.. Kafam, içim birden bozulmuştu. Taşını, toprağını ezbere bildiğim işlerinin özlü sevgisi ile süresiz düşleri içinde çırpındığım bu güzel Enstitü'yü bırakacaktım öyle mi? İnanamıyordum ama artık bu bir gerçekti işte.. Ayrılığın yangını şimdiden içime düşmüştü. Durup dinlenmeden soluğu Arifiye'de aldım. Haberi yaymadım. Yalnız yakın iş arkadaşlarıma söyledim. Teli görünce işin şakaya gelmezliğini anladılar. Onlara dedim ki,

— Benim başka göreve atanacağını müfettiş galiba bilyordu ki işlere, adamakıllı bir türlü girmedi. Konuyu bu biçimi ile ele alınca bana düşen, yarın yeni görevim için atlayıp hemen İstanbul'a gitmek. Baksanız'a telde de işinin başına acele hareketinin temini yazılı. Burada, devir işlemi için düzenlenecek tutanakları imza etmem neslesi kalır. Gerekli hazırlığın tamamlandığı haber verilince bir aralık gelir, bu formaliteyi de bitiririveririz. Böylece eğer müfettiş, benim sandığım gibi, denetim işlerini ben burada yokken yürütmek istiyorsa bu kararım, böyle bir düşünceye uy-

gun düşer gibi geliyor bana. Onun için yarın ilk trenle İstanbul'a yollanayım. Yalnız çocuklara duyurmayın. Devir işleri için buraya uğradığımda onlara, temelli bir «Allaha ısmarladık!» derim.

28.XI.1946'da erkenden küçük el çantamla istasyona damladım. Bir de ne göreyim? Güya kimsenin haberi olmayacaktı. İğne atsan yere düşmeyecekti. Bütün Enstitü boşalmış, herkes oradaydı. Elim, ayağım kesik, tüm içim de ezik ezikti. Yaşantılarımın en güzel günlerini, düşünlerimin çiçeklenip meyveye yattığı; çabalarımın en özlü yanlarıyle değerlendirildikleri, Enstitü'yü bırakıyordum. Kolay mıydı?

Hüngür hüngür ağlamamak için kendimi zor tutuyordum. Hıçkırıkları hep içimde boğuyordum. Dilim tutulmuş, soluğum kesilmişti. Baktım, bu erken saatte bay Ziya Karamuk da beni uğurlamaya gelmişti. Bir aralık yanıma sokuldu, bir dost yakınlığı ile elimi yakaladı, beni ileriye doğru çekti. Yüzümüz Enstitü'ye dönüktü,

— Arkanızda bir mâmure bırakıyorsunuz, öğünebilirsiniz!

Ve sonra beni geçirmek için gelmiş olan Enstitü kalabalığını göstererek,

— Kalpleri de kazanmasını bilmişsiniz. Gıpta ediyorum doğrusu, ne mutlu size!. dedi.

Tren gelince kendimi dar attım. Göstermekten korktuğum gözyaşlarım, pınarlarını patlatmıştı. Onları tutabilmenin gücünü yitirmiştim artık. Boşandım ve rahatladım. Böylesini bulamayacağıma, göremeyeceğime inandığım Dünya'm arkada kalmıştı. Belki bundan sonra beni, büyük bir titizlikle saklayacağım anıları ayakta tutacaktı.

ARİFİYE'DEN KOPUŞUM BİR GERÇEKTİ

Şimdi ben, Üniversite'de bir koltuğun tutsağıydım. «Emredersiniz!» lerin, «Başüstüne efendim!» lerin hep birbirine benzeyen oyunlarını seyrediyor, Rektörün karşısında ben de bu biçimdeki rollerin içinde kuruluyor, yaradılışıma hiç de uymayan bu yapmacık ve zoraki davranışların kurgusu içinde otamatlaşıyor, ezilyordum. İlk günlerde insanın özünü kemiren bu cehennemden öylesine korkmuştum ki artık bu dünyada yapacağım hiç bir şey kalmadığı inancı içinde eriyip gideceğimi sanmış, kendi payıma «Bir lokma ekmek, partal bir hırka» dan başka neyin kaldığını hesaplayamayacak kadar kafam uyuşmuştu. Şaşırmış, bunalmıştım. Hemen kendimi Dış'a attım. Beni koşturacak, uğraştıracak yoracak bir iş için sağa, sola saldırdım. Şöyle çoluğu çocuğu barındıracak bir çatı, bizleri ayakta tutacak kadar yiyecek, ayıbımızı örtecek kadar giyim - kuşam sağlayacak bir hizmet bulmak için günlerce koştum, durdum. Her girişimimde elim boş döndüm ve sonunda anladım ki koşullarının matematiğini hiç bilmediğim bu bambaşka dünyanın irili ufaklı bütün kapıları benim için kapalı. Demek Arifiye'den kopuşum bir gerçekti. Üzüntüden boğuluyor, kavruluyordum. O kadar bunalmıştım ki içimin yangınına bir damla serinlik verecek bir sığınak, dertlerimi yatıştıracak bir teselli kaynağı arıyordum. Galiba Hızır'ımı bulmuştum. İçtenliğine, düşüncelerinin doğruluğuna inandığım Fuat Baymur'a uzun bir mektup yazdım. Ne de iyi etmişim. İç çalkantılarımı biraz dilzenine koyan şöyle bir karşılık almıştım:

1.XII.1946

Sevgili kardeşim. Ankara

Mektubumu büyük bir üzüntü ile okudum. Beni asıl müteessir eden cihet, senin gibi idealist, dürüst ve başarılı bir insanın hayal kırıklığına uğramış olmasıdır. Arifiye Köy Enstitüsü'nün nasıl bir müessese olduğunu bütün oraya gelenler bilirler; hepimiz biliriz. O müesseseyi kuranın, ona bugünkü inkişafı sağlayanın kim olduğu da malûmumuzdur. Enstitü'yü teftiş eden Sami, burada seni o kadar çok methetti ki iftihar duydum. Üzülmekte haklısın.

Edip, ömrünü harcayarak meydana koyduğun bir eseri bırakıp gitmek kolay bir iş değil. Fakat hayatta büyük bir iş başarmış, memlekete hizmette bulunmuş olmanın vereceği it minan, gurur ve iftihar duyguları da senin gibi bir insan için kâfidir. Zaten kimden ne bekliyordun?

Beni ayrıca düşündüren nokta, senin ayrılmanın oradaki öğretmen arkadaşlar arasında bir panik yaratması ihtimalidir. Oradaki arkadaşların birbirlerine ne derece bağlı bulunduklarını bilirim. Onlara bu ayrılış çok ağır gelecektir. Ama, ne olursa olsun kalsınlar. Yoksa çok yazık olur.

Edip'ciğim, şu sırada yanında bulunup dertleşmeyi çok isterdim. Buna imkân olmaması da beni ayrıca üzüyor. Sen, şahsen rahat edeceksin. Çoluk çocuğunla daha çok meşgul olacaksın. Belki oğlunu bulunduğun müesseseye alacaksın. Gittiğin iş, cidden şerefli bir iş. Orada muhakkak kendini sevdireceksin ve hürmet göreceksin. Hepsinden daha mühim olarak arkanda, daima iftihar duyacağın büyük bir eser var.

Feriha'nın da (Fuat'ın sayın eşi. Şimdi Üniversite Öğ. Üyesi.) tıpkı benim gibi düşündüğünü söylemeye bilmem ihtiyaç var mı? Seni seven bütün arkadaşların böyle düşünürler. Evce hepinize selâm. sevgi ve saygılarımızı sunarız sevgili kardeşim.

Fuat Baymur

MÜFETTİŞ KARAMUK'TAN GELEN İLK ATEŞ

Anlaşılan bizim azık Devlet kapısında. Bu alınyazısına alışmak; yeni yerimde çevreme, görevlendiğim bu kurumda yararlı olabilecek çabalara girmek

gerekiyordu. Çıkar tek yol, buydu ve böyle de yapmaya yatırdım kendimi. Tam içimin çalkantılı bu döneminde Rektör çağırdı odasına. Masasının gözünden bir zarf çıkardı ve,

— Arifiye Köy Enstitüsü Müdürlüğünüz sırasındaki hizmetlerinize ilişkin bir soru kâğıdı var size. Rektörlük kanalıyle Ziya Karamuk adlı bir müfettiş yollamış buyurun! dedi.

— Benim Müdürlük görevim sırasında böyle yıldırım hızı ile soru biçimine sokulup araştırma konusu yapılacak önemli bir eksikliğimin bulunduğunu hiç sanmam. Hele bir inceleyeyim de gerekli karşılığını veririm dedim ve aldım.

DAYANAKSIZ VE YANLIŞTI

Kâğıdı hırsla gözden geçirdim. Şaşırdım, dondum, kaldım. Müfettiş bay Ziya Karamuk'un Rektörlük aracılığı ile yollayıp karşılığını istediği Enstitü Döner Sermayesi'nin işlem eksikliği üstüne düzenlediği soruların temeli, kökünden çürüktü. Çünkü müfettişin yok dediği belgelerin mevcut olduğuna; yapılmamış dediği bir sürü işlemin de yapılmış bulunduğuna, 8 imzalı bir tutanak tanıklık ediyordu. Sorularının dayandığı savlar, tüm olarak gerçek dışıydı. Okuyucunun yargısına sunulmak üzere müfettişin sorularıyle karşılıklarını olduğu gibi buraya koyuyorum. Yalnız bu konunun küçücük bir yerine dokunmak zorunluğunu duymaktayım. Enstitümüz Döner Sermaye İşletmesi'nin Sayıştay'a karşı işlem ve para bakımından sorumlu, bağımsız bir saymanı, tahakkuk işlerini imzalayan bir Müdür Muavini varken, bunlar da Enstitü'de görevleri başmdayken ve asıl önemlisi, bu işletmeni ntertemiz bir geçmişinin bu-

lunduğunu gösteren Sayıştay'ın temiz kâğıtları, bunların yanında da başarılı hizmetlerin, geniş tarım alanları, balıkhane, fırın gibi yapıtları insanın gözüne çarpacak kadar ortadayken müdüre sorum düşürecek yanları varsayılan işlemlerin tanıtlı sonuçları saptanmadan böyle daha yeni görevindeki yerini bile ısıtmamış bir insana bu kadar yalap-şap bir incelemenin dayandırıldığı sorular zincirini, sanki pek çok önemliymiş gibi, en son başvurulacak bir işlem değerine çıkararak yıldırım hızı bir tutum içinde Rektör aracılığı ile sorumluluğu aranan birisine yollamayı, en geniş iyimserlik ölçüleri içinde bile gölgesiz bir yoruma girememiştim. Sadece kendi kendime, «Müfettiş yeniliği nedeniyle gereği kadar pişkinlik kazanamamış olacaktır ki bütün yanlarıyle bir inceleme yöntemi tutturamamış» diye düşünmüş, «Vereceğim karşılıklardaki su götürmez açıklamalarımın inkâr kabul etmez dayanağını öğrenince lök gibi yerinde oturan "Öz"ü, görüverecektir.» diye işi geçiştirmiştim. Hoş, zaman geçtikçe Köy Enstitüleri'nde buna benzer daha neler öğrenecektik. Nasıl acımadan yaygın bir saldırı plânının uygulanmasına girişilmişti. Yurt için varını, yoğunu harcamış; yılmadan, tökezlemeden çabalamış bu kurumlar ille de karaya boyanacaktı. Sanki Köy Enstitüleri, ülkeyi batırmak için kurulmuşlardı da ortadan kaldırmak için bir vatan borcu! İmişçesine en kötü araçlar; en karanlık nedenlerle böğrüne böğrüne yüklenilmişti. Ama TARİH, Doğru'yu gösterecek; Köy Enstitüleri'nin sınırsız bir serdengeçtilikle ortaya koyduğu güçlü çabaları, gelecek kuşaklara öğretecek ve elbet bunun yanında, düşmanca baskılardan örnekler vermeyi de unutmayacaktır.

Umut, Tarih'in ilerde kuracağı mahkemede suçlunun bu yoldaki hıyanetini, zulümlerini kirli birer ça-

maşır gibi sokağa fırlatıvermesinde; ülkü savaşçılarının da köy yolunda şahlanmış çabalarını destanlaştırarak bağıra bağıra okumasında...

Elbet olacak bu. Kesin olarak inanım var buna.

Zata mahsustur.

Teknik Üniversite Rektörlüğü
Gümüş - İstanbul

Arifiye Köy Enstitüsü Döner Sermayesi'nin 1945 akçalı yılına ait hesapları denetlenirken, harcanan paralara ait işlemlerin yapılmadığı görülmüş ve bu yüzden adı geçen Enstitü'nün o zamanki Müdürü sıfatıyle, şimdi Üniversiteniz Öğretim İşleri Müdürü bulunan Süleyman Edip Balkır'ın ifadesine başvurmak lüzumu hasıl olmuştur. İlişik kâğıttaki soruların kendisine sorularak alınacak cevabın, soru kâğıdı ile birlikte, aşağıdaki adresime gönderilmesini saygı ile arz ve rica ederim.

Ziya Karamuk
Millî Eğitim Bakanlığı Müfettişlerinden
Arifiye Köy Enstitüsü
Adapazarı - Kocaeli

1. Süleyman Edip Balkır'ın hüviyeti.

Arifiye Köy Enstitüsü Döner Sermaye'sinin 1945 akçalı yılında harcanan (41.486) lira (2) kuruştan yalnız (3.981) lira (30) kuruş tutarında arazi için lüzum müzekkeresi ve komisyon kararına dayanılarak satın alma yapılmış, geri kalan (37.504) lira (72) kuruşu da lüzum müzekkeresi ve komisyon kararı olmaksızın harcanmış, tesellüm kesilmeden, tahakkuk müzekkeresi ve masraf ita emri doldurulmadan ve kasa tediye fişi kesilmeden para, fatura miktarı üzerinden ödenmiş kasa defteri ile esas deferine de bu yolda işlenmiştir. Buna nazaran,

a) Lüzum pusulası ve komisyon kararı olmadan satın alma nasıl yapılmıştır?

b) Ayniyat kesilmeden, eşyanın, malzemenin ve arazinin alındığı ne ile belli olmuş ve tahakkuk müzekkeresi, masraf

ita emri doldurulmadan, kasa tediye fişi imzalanmadan, para, nasıl ödenmiştir?

c) Para, alacaklılara niçin banka çeki ile ödenmemiştir de, sayman vekili Bahtiyar Sim Bankadan para almaya yetkili kılınmıştır?

ç) 1945 akçalı yılı sonunda sayman vekilliğinden ayrılan Bahtiyar Sim'in, Döner Sermaye harcama müspit evrakını yeni Sayman Masum Özkan'a devredip etmediği ve umumiyetle devir işlerinin usulüne uygun olarak yapılıp yapılmadığı tarafınızdan araştırılmamış ve devir tutanağının tasdikli bir örneği Bakanlığa sunulmamıştır.

d) Döner Sermaye sayman vekili Bahtiyar Sim'in, işleri vaktinde ve usulüne uygun yapıp yapmadığı niçin hiç takip ve kontrol edilmemiş işleri hiç kontrol edilmeyen bir saymanın hazırladığı bilânço neye nazaran ve nasıl Bakanlığa arzedilmiştir?

e) Döner Sermaye istihsallerini tek başlarına satmak üzere tarafınızdan kimler yetkili kılınmıştır?

Mühür ve İmza
Ziya Karamuk

1 — Süleyman Edip Balkır'ın hüviyeti
Babasının adı Mehmet Balkır.
Doğduğu yer ve yıl M. Kemalpaşa 1318.
Medeni durumu Evlidir, iki çocuğu vardır.
Ceza görüp görmediği Mahkûmiyeti yoktur.
Memuriyeti İst. Teknik Üniversitesi Öğretim İşleri Müdürü.

2 — Arifiye Köy Enstitüsü Döner Sermayesi'nin 1945 akçalı yılında harcanan (41.486) lira iki kuruştan yalnız (3.981) lira otuz kuruş tutarında arazi için lüzum müzekkeresi ve komisyon kararına dayanılarak satın alma yapılmış; geri kalan (37.504) lira yetmiş iki kuruş da lüzum müzekkeresi ve komisyon kararı olmaksızın harcanmış; tesellüm kesilmeden, tahakkuk müzekkeresi ve masraf ita emri doldurulmadan ve kasa tediye fişi kesilmeden paranın fatura miktarı üzerinden ödenmiş; kasa defteri ile esas defterine de bu yolda işlenilmiş bulunduğu hakkında Bakanlık Müfettişi Ziya Karamuk'un sorduğu sorulara cevaplarım:

a) Satın alma işleri, lüzum pusulaları ve komisyon kararlarına dayanılarak yapılmıştır.

b) Yapılan masraflar, tesellüm makbuzları kesilmek, tahakkuk ve masraf ita emirleri (imzalı masraf ita emirlerinin mühürlenip kasada muhafaza edildiği, 3/XII/1946 tarihinde düzenlenen tutanakta saptanmıştır.) doldurulmak, kasa tediye fişleri imzalanmak suretiyle ödenmiştir. (Kasa fişlerinin de muhafaza altında bulunduğu aynı tutanakta işaret olunmuştur.)

c) Alacaklılara paranın banka çeki ile tediye edilmesi mecburiyeti yoktur. Döner Sermaye'nin kurulduğu yıldan beri yapılmış bütün masraflar, mes'ul sayman tarafından ödenmiştir.

ç) Döner Sermaye'de şimdiye kadar mes'ul sayman olarak çalışanlar birbirlerine gerekli devirleri yapmışlardır. Ancak hiç bir devirden sonra suretler Bakanlığa yollanmamış; Bakanlık da lüzum görüp bu devir suretlerini istememiştir.

d) 1945 akçalı yılı Döner Sermaye sayman vekili Bahtiyar Sim, işlerini usulüne uygun olarak yürütmüştür. Bilânçonun Bakanlığı arzı konusu ile ita âmirinin hiç bir ilgisi yoktur. Mes'ul sayman bunu resen yollamak yetkisindedir. Esasen bilânço. işlemlerin usulüne uygunluğunu değil; bir yıllık kâr ve zarar hesabını gösterir.

e) Döner Sermaye istihsallerini tek başlarına satmak üzere tarafımdan hiç bir kimseye yetki verilmemiştir. Bütün satışlar komisyon kararlarına dayanır. Yalnız perakende balık satışı, çeşitli imkânsızlıklar sebebiyle komisyon tarafından yapılamadığı için, Balıkçılık Başının nezareti altında bazen öğrenciler, bazen de reis tarafından idare edilmiştir. 14/1/1947

İstanbul Teknik Üniversite
Öğretim İşleri Müdürü
S. Edip Balkır

TUTANAK

«Arifiye Köy Enstitüsü Döner Sermayesinin 1945 akçalı yılına ait sayman vekili Bahtiyar Sim'in zamanına tesadüf eden masrafların müsbit evrakından 1 numara ile 59 numara rasında ve 9/VI/1945 tarihi ile 31/XII/1945 tarihi arasında el yazısı ile yazılmış, ayrıca iki nüsha olarak daktilo edilip esası pullanmış ve hepsi de üyeler tarafından imza edilmiş olan ALTMIŞ ÜÇ satın alma komisyonu kararlarının ve aynı kararlarla ilgili işlemleri tamamlanmış YETMİŞ İKİ tahakkuk

senediyle lüzum ve tesellüm makbuzlarının teker teker sayılmak suretiyle saptanmış bulunduğu bu tutanak, Arifiye Köy Enstitüsü Müdür Muavini Cevdet Tinel, Yapı ve Sanat Başı Aziz Arsan, Balıkçılık Başı Muammer Köseataç, Ziraat Başı Hakkı Tanberk huzurunda 11/I/1947 cumartesi günü saat ON BİR'i OTUZ geçe üç nüsha olarak düzenlenmiştir.»

	Arifiye Köy Ens.	
İst. T. Ü. Öğretim İşleri Müdürü S. Edip Balkır İmza	Kesim İlköğretim Müfettişi Hüseyin Kaya İmza	Arifiye Köy Ens. Öğ. Bahtiyar Sim İmza

Arifiye Köy Ens. Hesap Me.
Bakî Hergüner
İmza

Bu tutanak huzurumuzda düzenlenmiş, yukardaki imza sahipleri tarafından bizzat imzalanmıştır. 11/I/1947»

Arifiye Köy Ens. Müd. Mu. Cevdet Tinel İmza	A. K. E. Yapı Sanat Başı Aziz Arsan İmza
A. K. E. Balıkçılık Başı Muammer Köseataç İmza	A. K. E. Ziraat Başı Hakkı Tanberk İmza

PEKİ, İŞİN YA SONRASI?

Elbet okuyucularım, bu soruşturmanın sonucunu merak edeceklerdir. Söyleyeyim: İşlem olduğu gibi yerinde bırakılıvermiş, değil artık üstünkörü eşelenmek, yanma bile sokulunamamıştı. Demek, bay müfettişin soruları temelsizdi, benim karşılıklarım da gerçek'lerin ta kendisiydi.

Bu olayın hiç bir şey katmadan ve bütün yanlarıyle eleştirisini yapmadan olduğu gibi buraya aktarılmasmdaki amaç, bu denetlemenin yapısında düz bir görev duygusundan ayrı olarak bir başka hesabın bulunup bulunmadığını düşünmek isteyenlere bir ortam

hazırlamaktı. Artık bundan sonrası, okuyucunun bileceği iştir.

BEN AYRILDIKTAN SONRA

Müfettiş bay Ziya Karamuk'un, ben Arifiye'den ayrıldıktan hemen sonra Enstitü işlerinde toptan bir denetim furyasına girişmiş olduğunu, beni Üniversitede görmeye gelen arkadşlarımdan öğrenmiştim. Bu, elbet olağandı. Yalnız görevin yapıldığı sırada müfettişin objektiflikten ayrıldığını yana yakıla anlatmışlar, bu konuda benim düşüncemin kesin olarak ne olduğunu öğrenmek istemişlerdi. Onlara «Sorumluluk yüklenmiş her görevlinin kendi haklarında ve işlerinde girişilen denetimlerin tek taraflı ve gerçeklere aykırı bir doğrultuda yürütüldüğü görülür, tanıtları da elde edielbilirse bunu o zaman üst makamlara duyurulup yanlış, sakat olduğu görülen davranışlara karşı gelmek ve savunma hakkını kullanmak, tek yol'dur.» dedim. Denetlemenin sürdürüldüğü sırada bay müfettişle kimi öğretmenler ve tüm «Baş» lar iki kampa ayrılmışlar. Nihayet «Baş» lardan Müdür Vekili olarak görev yapan Eğitim Başı, Müdür Vekilliğinden, denetim yönteminin işlerini zorlaştırması nedeniyle istifa etmiş; öbür «Baş» lar da, kendi sorumluluk alanlarına giren eylemlerin tek taraflı ve haksız buldukları denetim sonuçları üstüne ayrı ayrı hazırladıkları itiraz dilekçelerini Bakanlığa yollamış olduklarını anlatmışlardı bana. Kısa bir süre sonra da Bakanlık, Enstitü görevlilerinin bu yoldaki itirazlarını ve yakınmalarını haklı bulmuş ve kesin olarak da bir sonuca bağlamak zorunluğunu duymuş olacaktı ki, güya bu nedenle, müfettişi Arfiyie'deki görevinden ayırıp geri çağırmış. Bana, sırası gelince, mesele böy-

le hikâye edilmişti. Eldeki bu işe ilişkin tek ve elbet sağlam tanıt, bay Ziya Karamuk'un Arifiye Köy Enstitüsü'nde bundan sonra denetime devam edememiş bulunmasıdır. Yalnız ortada Enstitü'yü teftiş raporu ile Bakanlığa vermiş olduğu rapor vardır. Enstitü'ye yolladığı alacalı raporu olduğu gibi buraya koyuyorum. Bakanlığı verdiği rapordan yıllarca sonra kötü bir sızıntı olmuştu. Ondan da aşağıda kısaca sözedeceğim.

BAYATLAMIŞ RAPORLAR VE SAVLAR

1946 nerede, 1953 nerede?.. Artık benim Üniversitedeki görevim bile bayatlamaya yüz tutmuştu. İşte arkada ve pek uzakta kalmış Arifiye Köy Enstitüsü'nde geçmiş olduğu ileri sürülen tanıksız tanıtsız, dayanaksız olayların «mış» lara bağlanmış sorularına «zaman» böyle eskitildikten sonra ancak şimdi vakit bulunabilmişti (!); karşılık aranılmaya çıkılmıştı. Millî Eğitim Bakanlığı Baş Müfettişi Sami Akyol'un başkanlığındaki üç kişilik bir müfettiş grubunun düzenlediği soru kâğıdı, Akyol eliyle getirtilip bana verilmişti.

11.6.1953 tarihli soru kâğıdında, «Arifiye Köy Enstitüsü Müdürlüğümüz zamanında bu Enstitü'de cereyan ettiği bildirilen ahlâka, disiplin ve millî terbiyeye aykırı bazı hareketler yapılmış olduğu Vekâlet müfettişlerinden Ziya Karamuk ve Vekâlet Şube Müdür yardımcılarından Ali Uygur tarafından yapılan ve Saffet İrtek'in soruşturma ve incelemeleriyle elde mevcut belgelere ve Arifiye köyünden ve istasyondan (Bazı kimslerin adları) fezleke ve ifadelerinden anlaşılmıştır.» denilmekteydi.

Sorular iki ana bölüme ayrılmış: I. sinde, genel

olarak ipe sapa gelmez cinsel ilişkiler, II. sinde ise, Vekâletin emrine (?) ve Enstitülerde tatbik edilmesi lâzım gelen millî terbiye sistemine aykırı bazı hareketler (!?) deyiminin çerçevesi içine alman (Kız ve erkek öğrencilrin nişan törenleriyle düğünleri, öğrencilerin «İş terbiyesi» esasına göre ve sola mütemayil bir zihniyetle (?!) yetiştirildikleri... gibi) derme-çatma ve sırsıklam bir bilgisizliği yansıtan sorular vardı.

Bu soruları, 0.22.5 × 0.20 m. boyunda 22 daktilo sayfası tutan karşılığımı, ilgililere verdim. (Bundan bir kopyayı da hemen o zaman Tonguç'a yollamıştım. Herhalde bu, rahmetlinin bıraktığı belgeler arasındadır sanırım.)

NİÇİN?

Arifiye Köy Enstitüsü Müdürlüğünden ayrılışımın üstünden yedi yıla yakın bir zamn geçmiş ve bu nedenle de bayatlığı katmerleşmiş bu soruşturmayı burada niçin söz konusu ettiğimi açıklamalıyım:

1 — Bay müfettiş Ziya Karamuk'un Bakanlığa Arifiye Köy Enstitüsü için kötü ve tutarsız bir rapor vermiş olduğunun anlaşıldığını belirtmektir. Eğer bunun ve yörüngesindekilerin içeriğinde, ileri sürüldüğü gibi, ahlâk ve disiplin yönünden sorumluluğu gerektiren dişe dokunur bir şey bulunsaydı değil böyle yedi yıl beklemek dakika bile geciktirmeden ilgilüeri ufalara, bir damla tozlarını dahi bırakmazlardı. Hiç böyle bir «ganimet» kaçırılır mıydı? Bu türden fırsatların ne kadar düşünü görmüşlerdi. Konuyu bu denli eskiterek işleme koyamama, kendilerince bunların varsayılan suç elemanlarından tüm olarak yoksun bulunduğunun anlaşılmış olması demektir. Böy-

lece ahlâk, disiplin olanlarında ilişkileri aranılanlar için artık ak-pak olmuş gerçeği, açıkça kabul edilmiş oluyordu. Bunun tek anlamı, budur.

2 — Geride kala kala bir «düğün» ve «iş terbiyesi» meselesi kalıyor. Vaktiyle Sosyal T.B.M.M.'de 1946 bütçe konuşmaları sırasmda Yücel, Tonguç ve Köy Enstitüleri üstüne ileri - geri konuşurken, «Ana babalarının rızası hilâfına öğrencileri birbirleriyle evlendiriyorlardı.» (15) yolunda yaptığı iftiraların ve yine Tonguç için «İş terbiyesi (!) ekseni etrafında girişilmiş bir soruşturmanın tazelenmesinde umulan bir sonucu pişirme amacı güdülmüş olabilirdi. Ama artık ocakta unutulan bu temcit pilâvı, kavrulup kömür olmuştu.

AK - KARA ÖYKÜSÜ VE ARKASI...

Bu öykünün girişine, önsöz olarak benimle yapılan bir konuşmayı koyacağım.

Millî Eğitim Bakanlığı Baş Müfettişi Sami Akyo,l, telefonla soru karşılıklarının hazır olduğunu öğrenince Üniversiteye gelmişti. Hazırladığım zarfı almadan önce bana,

— Bu Reşat beyin (Eski M. E. Bakanı) seninle alıp veremediği neydi allasen? Merak ediyorum. Aydınlatsana beni.

— Benim onunla aramda öyle ters hiç bir şey geçmiş değil. Meslek yaşantımı boyunca ilişkilerimde kendisi tarafından beğenildiğimi, tutulduğumu belirten iki olay üstüne söz edebilirim. Birisi, ben İstanbul'da İlköğretim müfettişi iken o da İstanbul özel okul-

(15) Türkiye'de Köy Enstitüleri, F. Kirby, İmece Yayınları Ankara, S. 339.

larının yönetimi ile görevli bir Baknlık müfettişiydi. Darrüşşafaka'nın sahneye koyacağı bir oyunu, incelemek için bana vermişlerdi. Raporumu pek beğenmiş. Benimle görüştü, iltifat ve teşekkür etti. Hattâ Marif Müdürü Haydar beyden beni yanma almak için istemiş, ben kabul etmeyince de epeyce diretmişti. Ama bir kulp bulup yakayı sıyırmıştım.

— Bir de 1944 yılında B.M.M. Lokalinde Köy Enstitüleri üstüne yaptığımız uzun bir konuşma sırasında (Bu konuşma, KURULUŞ döneminde kısaca yer almıştır.) duygulanmış, gözleri nemli nemli hizmetlerimizi övmüştü. İşte bu kadar.

— Ama senin için hiç de iyi düşünmüyordu. Senin Enstitü ile ilgili raporumu dikkatlice okumuş, beni çağırttı, dedi ki:

— Sami, Arifiye işinde kötü atlamışsın. Süleyman Edip'i göklere çıkarmanın nedenini bir türlü anlayamadım. Yahu o, solcunun biridir. Sen şöyle bir kenarından kişiliğinin kabuğunu kaldırabilseydin altında yatan rengi görürdün.

Hemen karşılık verdim, dedim ki:

— Reşat bey, ben Süleyman Edip'in evinde günlerce yattım, kalktım, yedim içtim. Çoluk çocuğu ile sohbetler ettim. Kitaplığını gördüm. Arkadaşlarına, öğrencilerine, işçilere, iş sahiplerine, yâni bütün çevresine karşı davranışlarındaki tutumunu izledim. Adapazarı'ndaki öğretmenler, memurlar, tüccarlarla konuştum. Hepsinin birleştiği nokta, onun dürüst, iyi bir insan ve de sapma kadar bir Atatürkçü olduğu idi. Ama o, eski dediğinde yine diretti.

— Bir yanlışlık var bu işde. Senin gibi kurnaz, tecrübeli bir müfettişi bile atlatmış baksan a... Ah, ne zeki, ne şeytandır o...

Dedi de başka bir şey demedi. Allaasen netmişsin bu adamcağıza ki böylesine ürkütmüş korkutmuşsun. Var bu işin tabanında önemli bir mesele ya?...

— Anlatayım: Temeli, boş bir kuşku, kısır bir bencilliktir. Bu düşmanlığının kökeni, «Köy Enstitüsü Hizmeti» dir. Sami beyciğim, benim anladığıma göre bay Reşat Şemsettin'in düşünü görüp de yanaşıp ele alamadığı çok önemli bir eğitim sorununu yurt ölçüsünde gerçekleştirmede başarı gösterenleri çekemediği için gırtlağına kadar battığı bir yetersizlik duygusunun ateşinde cayır cayır yanmasından ileri gelmiştir bu sinsi saldırganlığı.. Eh, bizler de bu büyük savaşçıların arkasında bir nefer gibi içtenlikle çalışıyoruz ya... İşte benim solcu oluşluğumun nedeni bu.. Bilmem anlatabildim mi?

— Edipciğim, doğru düşünüp, doğru çözümledin işi. Adamakıllı aydınlandım artık. Şimdi seninle beraberim.

KARAMAN'IN KOYUNU

Sıra, Akla Kara'nın, karşılaştırılmasına gelmişti. Müdürlüğümün son günlerinde Arifiye, iki teftiş görmüştü. Sami Akyol'un yaptığı ilkinde, hep Enstitü'de ve hep yanmdaydım. Doğrusu Akyol, denetleme işinde anlayış ve olgunlukla Enstitü'nün ıcığını cıcığını çıkarmıştı. Girmediği, dalmadığı, görmediği yer kalmamış; ele alıp incelemediği problem bırakmamıştı ve sonra da gerine gerine Enstitü için bir Ak rapor vermiş olacaktı ki bunun hiç bir yanından insanın genzine kaçacak küçük bir koku bile sızmamıştı. Bu teftişin dumanı üstümdeyken bay Ziya Karamuk teftişe başladı. İnsan kendisini ne kadar zorlasa bu üst üstelik, doğrusu hayra yorulamazdı. Ben bu

denetimin ancak arifesinde Enstitü'deydim. Asıl sürdürüldüğü günlerde, İ. T. Ü. Öğ. İş. Md. ne atandığım için Arifiye'de bulunamamıştım. Bay Z. Karamuk, eldeki belgelerden çıkardığım sonuca göre Kara bir rapor vermiş olacaktı her halde. Karamuk'un Enstitü'ye özgü raporunu hiç bir yorum yapmadan, olduğu gibi buraya koyuyorum.

T. C.
Millî Eğitim Bakanlığı — Arifiye 16/12/1946
Teftiş Hey'eti
Köy Enstitüsü Müdürlüğü

Kocaeli - Arifiye

Enstitünüzün 25/II/1946 tarahinden 15/XII/1946 tarihine kadar tarafımdan yapılan denetlemesinde: Enstitü eşyasının, kitaplığın, yukarı kısımla kız öğrenci yatakhanesinin, işliklerin, sınıfların, revirin bakımı, tertibi, sınıf ders defterleri, disiplin kurulu karar dosyası, öğretmenler kurulu tutanakları dosyası, derslerin aylara bölünüşünü gösterir cetveller iyi; Kooperatifin temizliği, tertibi, düzeni, çalışması pek iyi; Döner Sermaye hesapları iyi bulunmuştur. Buna mukabil aşağıda gösterilen hususlar da fena bulunmuştur.

1 — Öğrenci aday künye defterleri, öğrenci dosyaları muntazam işlenmemiştir. 1945 - 1946 ders yılı adayları, ders yılı bittiği halde künyeye geçirilmemiştir.

2 — Gelen, giden kâğıtlar kayıt defteri ve dosyaları düzenli değildir. Aranan kâğıtlar bulunamamaktadır.

3 — Öğretmenler ve memurlar sicil defteri tam değildir.

4 — Demirbaş, eşya, kitaplık ve ders araçları için ayniyat talimatnamesine uygun A.B.C. defterleri tutulmamıştır.

5 — Demirbaştan düşülmesi gereken eşya düşülmemiştir.

6 — Demirbaştan düşürülmesi gereken eşyaya ait kayıt terkin itutanak ve kararları yoktur.

7 — Avans mahsubu işlerinde, umumiyetle mahsup işlerinde, harcanan müsbit evrakının dosyada saklı örnekleri Mal Müdürlüğüne tasdik ettirilmemiştir.

8 — Ambar sayım ve tartımına hiç bakılmamıştır.

9 — Öğrencilere dağıtılan eşyaya mahsus defter tam işlenmemiştir.

10 — Enstitü her bakımdan ihtiyaç içindedir. En başta, hayat ve sağlığın, vücuduyla kaim olduğu, su yoktur. Mutfak pistir, çamaşırlık pistir, helâlar pistir. Revir elverişli değildir. Kız öğrencilerin yatakhanesinin önü Enstitü'nün çöplüğü yapılmıştır. Böylelikle de köyün salahane köpeklerine yurt olmuştur, Kantin pistir, tıraş odası olmadığı için öğrenciler hendeklerde, çukurlarda birbirlerinin saçlarını kırkmaktadırlar. Öğretmenler de, öğrenciler de rahat değildir. Bu ihtiyaçların karşılanması gerekirken ve Bakanlıkça da bir proje verilmişken, projeye dahil bulunmayan ve Enstitü'nün bugününde de yarınında da bir boşluğu doldurmayan lüzumsuz birtakım işlerle uğraşılmış, Enstitü öğretmen ve öğrenci enerjisi boş yere harcanmış Enstitü vasıtaları, faydasız şekilde kullanılmıştır.

11 — Yangından korunma tedbirleri alınmamıştır. Hazır yangın söndürme makineleri hâlâ ambalajıyle depoda durmaktadır.

12 — Öğrenciler Enstitü iç ve dışında disiplinsizdir.

13 — Eğitim ve yönetim elemanlarının öğrencilerle ilgisi pek azdır.

14 — Öğrencilere muntazam verilmesi icap eden elbise, çamaşır, kasket vaktinde verilmemiştir. Üç senedir almayan öğrenciler vardır.

15 — Çiftlikte görevlendirilmiş olan öğrenciler pek bakımsız ve kendi hallerine bırakılmıştır.

16 — Ders kitapları şimdiye kadar tedarik edilmemiştir.

17 — Öğrencilerin toplumsallaştırılmasıyla ilgili çalışmalar ve estetik ihtiyaçlarını karşılamak üzere alınmış ve uygulanmış kararlar yoktur.

18 — Herhangi bir sebeple kasabaya gönderilen öğrencilerin, Enstitü'nün haysiyetini kıracak şekilde bakımsız, perişan kılık ve kıyafette gitmemeleri icap ettiği hiç düşünülmemiştir. Kooperatif ihtiyacını temine giden bazı öğrencilerin bu hali görülmüştür.

19 — Öğrencilerin okul hayatına iştirakleri düzenlenmemiş, kontrolsuz bırakılmış, aylaklığa alıştırılmıştır.

20 — Enstitü öğrencileri kültür bakımından pek zayıf bulunmuştur.

Bu eksikliklerin tamamlanması yolunda çalışılmasını diler ve Enstitü'nün yönetim, eğitim ve öğretim görevini üzerine almış arkadaşlarıma başarılar dilerim.

Müfettiş
Ziya Karamuk

GÖRÜNTÜYE GÖRE

Olayları ve görüntülerini bir kararlaştıralım bakalım ne çıkacak? Çıkan şu: Görünüşe göre, Arifiye Köy Enstitü'sünün genel durumu üstüne Bakanlıkta bir Ak, Bir de Kara rapor var. Bunlardan ilkinin sahibi, denetim bilgisi ve sürdürdüğü yöntemiyle bir hayli deney biriktirmiş, yaş tahtaya basmaz olarak bilinen bir müfettiş, öbürü de gerçi çiçeği burnunda ama, Bakan'ın çok güvendiği sanılan insanlardan.

Ne oluyor? Şimdi ortada renkleri ayrı ve önemli bir çelişmenin tabanına yerleşmiş savlar var. Bunların hangisi doğru, Bakan hangisine inansın resmî ölçülerle. Gerçi Arifiye Köy Enstitüsü Müdürü'nü, eğitim çevresine göstermelik olarak görevini ve aylığını yükselterek bir üniversiteye atamış, ama bunun arkasına bir de «Karamanın koyunu» bağlanmıştı. Malûm ya oyunu sonra çıkar bu Karamanlı koyunun. Hele sorumluluğuna ilişkin bir ipucu yakalansm. Sanki iş miymiş böyle şatafatlı bir atama.. Bunun ucunda uzak bir köy öğretmenliği ne güne duruyor?

Çünkü davranışlarda tutulan yol, «Önce gül ve okşa, sonra da vur!» du.

Olacak gibi değildi bu. İşte bulaşıklık, dolaşıklık cıvıyıp ortada durup duruyor. Artık meydandaki bu kokuşmuş leşi sıpıtıp atmak gerek. Nasıl mı? Kolayı, kestirmesi, bir değil, iki de, üç de değil, birçok müfettişi bir araya getirip kuşku taşımaz bir ekip kurmak. Yol, buydu. Arandı, tarandı. Yalnız vicdanının

sesine kulak verdiği, dürüst ve bağımsız davranışlarıyle hiç bir zora boyun eğmediği eğitim çevresince bilinen bir otorite bulundu ve kalabalık bir denetim grubu kurularak Arifiye'ye yollandı. Bakalım bu büyük sınavın sonucu, saman altından bulanık bir su sıkıntısı düzenlemeye elverecek miydi?

Ben bu sınav hengâmesindeki uğraşılar, tartılar üstüne kendi görgüme dayanarak hiç bir şey diyemeyeceğim. Ama bu ünlü denetlemenin nasıl yürütüldüğünü orada bulunanlardan, görenlerden, yâni orada bunları yaşayan yüzde yüz güvendiğim görevli ve yetkili arkadaşlarımın görgülerini, izlenimlerini, duygularını yansıtan mektuplarını buraya oldukları gibi koymak yolu, bana en doğru ve sağlam tutum olarak göründü.

İlk mektup, Enstitü'nün daha ilk günlerinde Müdür Muavini olarak uğraşılara katılan sonradan Enstitü Yapı ve Sanat Başılığına geçen Aziz Arsan'ın mektubudur:

9.11.1947

Bay Müdür, Arifiye

Tab'ım icabı galiba fazla sustum. Fakat Enstitü'müz yine fevkalâde günlerini yaşıyor. Bir teftiş grubu geldi. Başta uzun Hikmet bey (16) olduğu halde İlyas, Hasan, Belkıs hanım. Bunlara ilâveten Halkalı Ziraat Okulu Müdürü tarım işlerimizi, İzmit Sanat Enstitüsü Müdürü de sanat çalışmalarımızı incelemek üzere davet edildiler.

Bu vaziyet karşısında şüphe yok ki yedi sene burada uyumadığımızı ve bazılarımızın (!) sandığı gibi hiç bir şey yapılmadığını; içimizden bizi vurmak isteyenlerin de burunlarını kırmak zamanı geldiğini fırsat bilerek derhal her birimiz çil

(16) Beni, İstanbul İlköretim Müfettişliğinden; Kastamonu Eğitmen Kursu Müdürlüğümden tanırdı. Kastamonu'daki işlerimizi pek beğenmişti.

yavrusu gibi son gayretle vazifelerimiz başında gayet hassas bir vaziyette harekete geçtik.

1 — Birinci gün, Enstitü'yü umumî olarak gezdiler (Helâlar müstesna) Hulûsi'den (Eğitim Başı) ders ve öğretmenlere ait lüzumlu cetvelleri istediler. Bu meyanda benden de tesislerimize ait vaziyet plânlarını aldılar. Müfettişlerin yanına maalesef (!) kimse sokulamadı. Biz yalnız Hulûsi'yi onlara mihmandar tayin ettik ve müesseseyi gezerlerken izahatı yalnız ona verdirdik.. Merkez kesimde de Hamdi (Müzik Başı) ve ben kaldım. Fakat yarım gün ben plânlar yüzünden başımı kaldıramadım. Neyse ilk muvaffakiyet derhal elde edildi. Zira bay Karamuk'un inkâr etmek istediği ve menfi yazdığı şeylerin bu grup tarafından hep aksi teyit edildi. İşlikler derli toplu. Bütün öğrenciler işbaşında her taraf toplu ve temiz olduğunu Hikmet bey (Bu, teftiş grubunun şefi) bizzat takdirle bahsettiler, bana da ayrıca işliklerde gördüğü intizamdan dolayı bizim odada takdir edici sözlerle iltifatta bulundular. Benim bu vaziyet karşısında gözlerim doldu. Zira biz yedi senedir çektiğimiz zahmete mukabil yalnız bu kadarcık birkaç söz bekliyorduk. Neyse doğru olan yıkılmazmış!

2 — O akşam Halkalı Ziraat Mektebi Müdürü geldi. Olgun, kibar, anlayışlı bir zat. Görür görmez derhal meftun olduk.

Yeni Müdürümüz daha gelmediler. Bursa'da harcırahını bekliyormuş. Neyse gelmediği işe yaradı. Zira boş kalan eve bu mübarek zatı misafir ettik. Hakkı (Tarım Başı) lâzım gelen izahatı verdi ve derhal jiple Sapanca'ya, oradan da çiftliğe geçtiler. Araziyi ve kuruluştan beri tarım çalışmaları üzerinde incelemeler yaptı. Kendisiyle bizim odada on dakikalık bir görüşme esnasında intibaını sorduk derhal:

— Burada çok işler yapılmış. Bunu ancak meslekten olan insanlar anlar. **Buradaki çalışma memur işi olamaz.** Bunun gibi göğsümüzü ilelebet kabartacak şeyler söyledi. Ne çare ki raporumu derhal teftiş heyetine verip gidecek.

Bu arada:

3 — İzmir'den vaktiyle bize dört izci gelmişti. Bunların arasında Uzun Hikmet'in de (Teftiş Grubu Başkanı Hikmet Türk.) oğlu varmış. Bizim koronun dört sesli İstiklâl Marşı'nı dinlemiş. Eve döndüğü zaman babasına bir hayli methetmiş ve, «Baba git, dinle... Arifiye Köy Enstitüsü'nde dört sesli İs-

tiklâl Marşı, köy şarkıları söylüyorlar..» demiş. O zamandan beri hep o intiba ile buraya gelip koromuzu dinlemek istiyormuş. İşte bugün yani cumartesi günü saat 13.30'da koromuz hazır bir vaziyette müfettişlerimizi bekliyordu. Halkalı Müdürünü de ve bu esnada gelen Sanat Enstitüsü Müdürünü de beraber alarak toplu bir vaziyette koroya girdik. Şimdi sıra, Hamdi'nin imtihanına gelmişti. Çocuklarda da heyecan var. Neyse muvaffakiyetle lâzım gelen şeyleri söylediler. Şüphe yok ki ben hep eski günleri hatırlayarak iyi saatler yaşadım. Hikmet bey her söylenen şarkının melodisine göre narin vücudunu sallıyor ve tempo tutuyordu. Bir buçuk saat devam etti. Fakat Hikmet bey hâlâ yerinde mıhlı olarak duruyor. Bütün gözler onda. Nihayet yavaş yavaş ayağa kalktı, heyecan ve hissiyatını şöyle ifade etti: «Çocuklar, sizin özlü ve iyi hamurunuzun, değerli öğretmenler elinde kaldıkça ne kadar incelediğini, neler yapabileceğini bize bugün en güzel bir misalle göstermiş bulunuyorsunuz. Hepinize başarılar dilerim! Çocuklar hep bir ağızdan atom bombası gibi «Sağolun!» sesiyle uğurladılar. Hamdi'yi de «Giden Müdürün seçip getirdiği arkadaşı» herkes huzurunda elini sıkıp tebrik etti, aşağıya sizin odanıza davet ederek hususî olarak samimî bir konuşma yaptılar, bu suretle Ziya Karamuk tarafından ifsat edilen hava düzelmiş oldu. Şüphe yok ki bizim de göğsümüz bu manzara karşısında kabardı ve gerek Halkalı Ziraat Müdürü ve gerekse Sanat Enstitüsü Müdürü hayranlık ve hayret içinde takdirlerini izhar ettiler. Ben tabiî hep Sanat Enstitüsü Müdürü ile beraber. bizim payımıza da o düştü.

Bugün pazar. Yine mühim bir iş üzerindeyiz. Bütün grup Sapanca'ya gideceğiz. Oradaki tesisleri görecekler ve hem de balık avına çıkacaklar. Hikmet (Ens. İşlikbaşı). ben, Hamdi, Muammer (Balıkçı Başı) vazife aldık. Şüphe yok ki vazife taksimi malûm. Ben ve Hikmet balık pişirme, sofra hazırlama ve lâzım gelecek izahatı vereceğiz. Muammer saat altıda Balıkhaneye gidecek. Hamdi de onların yanında konuşacak. İntiba nasıl olacak bilmiyorum. Ben de fırsattan istifade ederek saat beşte kalktım ve ilk iş size mektup yazmak oldu. Bu sabah Sami beyi bekliyoruz. Muhasebe teftişi ona aitmiş. Derslere mütemadiyen girip çıkıyorlar, bu meyanda Aslan, Salih üzerine yük fazla geliyor ve mütemadiyen terliyorlar.

(.....)

Bütün arkadaşların hürmet ve sevgilerini yollarım. Yanaklarından ayrıca öperim.

Aziz Arsan

Aşağıdaki mektup, tarih öğretmeni ve müdür muavini Cevdet Tinel'indir. Çalışkanlığı dürüstlüğü ve işlerinde tutuğu verimli yöntemle kendisini çevresine beğendirmiş bir arkadaştı.

Aziz ve değerli Müdürüm,

12.II.1947

Muammer ve Hamdi bu sabah dönmüşler ve size vaziyeti anlatmışlar. Onlar gidecekler diye mektup yazmakta acele etmemiştim. Beş müfettişten mürekkep ciddî bir heyetin teftiş neticesinin pek şerefli olduğunu söylemekten ben de kendimi alamayacağım.

Aziz Müdürüm,

Maddî hiç bir endişem olmadığı halde, hemen muharebeye, ateş hattına girmek üzere bulunan bir insan kadar heyecanlı idim. Müfettişler topluca muhasebeyi, depo ve ambarı gezdiler. Her şey tertipli ve muntazamdı. Muhasebede hokka takımları bile hizaya getirilmişlerdi. Zaten başka ne marifetimiz var (!) Ambar, ambar olalı bu kadar itinalı bir tertibe girmemişti. Her şey temiz ve son derece, titizlikle tertiplenmişti. Hikmet Türk: «Bu Enstitü'nün çok bakımlı, tertipli olduğu belli.. Çok temiz, güzel.» demekten kendini alamadı. Muhasebenin teftişine Hikmet beyin veya Hasan beyin gelmesini çok istiyordum. Her şey iyi idi ve ibre tam sıfırı gösteriyordu.

Bizim teftişi, elinde Ziya Karamuk'un raporu olduğu halde Sami bey yaptı. Geçen defa eşya dağıtma defterini beğenmemişti, biliyorsunuz. İstediğinden çok daha âlâ olmak üzere her cins eşya için dört defter bastırmıştık. Bir de eğitim başının daktilo ile yazılmış olarak gönderdiği mevcut pusulaları vardı, bunların da tabettirilmesini söylemişti. Onları da matbaada bastırmıştık. Yeri gelince kendisine gösterdim ve bunu tabiî istismar da ettim. Muhasebenin teftişi tam dört saat sürdü. Saat akşam yedi buçuk olmuştu. Allaha şükür bir tek eksiğimiz dahi yoktu. Memnun olduğunu halinden ve yüzünden anladım. Mâhut müfettiş tarafından ambar ve depo-

muzda tartım ve sayım yapılmamış olduğu yolunda ileri sürülen iddiayı bütün memur arkadaşların yanında asabiyetle ve bağıra bağıra reddettim ve kendilerinin bunun üzerine: «Cevdet bey değil köy enstitülerinde, liselerimizde dahi bu muhasebedeki hesabı, tutumu, tertibi bulmaya emin ol imkân yok. İşte ben köy enstitülerinden yeni geliyorum. Muhasebenin bu çalışması, intizamı nerede? Biz neler gördük neler?» dedi ve yine dedi ki: «Köy enstitülerinin bütün muavinlerini muhasiplerini filân getirip burada bir stajdan geçirmeli. Muhasebe nasıl çalışırmış görsünler.» Bunun üzerine bizi yere vurmak için yapılan numaraları asabiyetle anlatmaya başladım. Yavaşça: «Sus!» işareti yaptı ve «Haydi dışarıya çıkalım da sen biraz soğu.» dedi. Enstitü'ye gidinceye kadar (Muhasebe ile Enstitü'nün merkez binası arasında epey yol vardır. S.E.B.) söylemeye ahdettiğim şeyleri söyledim. Bir gece gizlice ağlaya ağlaya buradan nasıl kaçtığını hikâye ettim. Hep ettik ya!... Hikmet beyin çalıştığı odaya kadar böylece konuşarak gittik. İçeriye girer girmez o ruh haliyle intibalarını anlatmış olması yüzde yüzdür. Esasen diğer müfettişler Hikmet beyle hemen resmî oldukları halde yalnız Sami bey teklifsiz ve samimî idi. Bu da bir şans olmuştur.

Hulâsa aziz müdürüm **bu teftişi yüzümüz tamamen ak olarak ve şerefle atlattığımızı söyleyebilirim** ve bundan o kadar memnunum ki ölsem emin olun gam yemeyeceğim. Ölüm gelecekse artık bana şimdi gelebilir. Kinle, garazla yürüyen adam teşhir edildi ve yere çarpıldı. Bayan müfettişe kadar mahiyeti hepsine anlatıldı.

Aziz Müdürüm,

Ben ve arkadaşlarım tam bir kalp ve vicdan rahatlığı içindeyiz. Sizi bu gönül ve vicdan rahatlılığı içinde de görmek arzusuyla yanıyoruz diyebilirim. Bu, veya önümüzdeki cumartesi günü mutlaka bekleriz. Adapazarı'nda hoşça bir gece geçirip şeytanları çatlatalım. Ne yazık ki bizim hepimizin birden oraya gelebilmemize imkân yok. Sizi bir gece aramızda görmenin vereceği bahtiyarlığı her halde bizden esirgemezsiniz. Yeni direktör hâlâ gelmedi. Ne zaman geleceği de galiba belli değil. Biz devir işini müdüler ve muavinler artık hep birlikte yapacağız. Sizin devir olurken bizimki de aradan çıkmış olur. Devir zamanı bir daha gelmiş olursunuz. O ayrı istir, bu ayrı iş. Gönül öyle istiyor.

Aziz Müdürüm,

Benim için artık mesele bitmiş demektir. Bundan sonra ha müfettiş Hasan gelmiş, ha müfettiş Yusuf. Canı isteyen, istediği zaman gelsin.

Bu teftişten sonra ben Adapazarı'nda da münasebette bulunduklarınıza söylenmesi lâzım gelen şeyleri söyledim. Herkes aydınlanmış oldu. Zaten bizim ne adamlar olduğumuzu, onlar herkesten iyi bilirler.

Tavsiyeniz maalesef ruhî vaziyetime uygun değil. Ben artık duramam ve çalışamam.

Siz ayrıldıktan sonra benim artık burada ne işim var. Ortaklar Köy Enstitüsü'nü bana bir arkadaş telkin etmişti, hazirana kadar kalırsın demişti. Yoksa benim Ortaklar'da ne işim var? Aziz Müdürüm yerime gelecek şu adamı ve yeni müdürü bekliyorum, devir işini bekliyorum. Ondan sonra ben artık Arifiye'de kalamam, istifamı vereceğim. (Cevdetin bir süre sonra Antalya - Aksu Köy Enstitüsü Müdürlüğüne atandığını işitmiştim. S. E. B.) Bugün elimizde iki yüz var, Alaşehir'den bir üç yüz lira kadar da alacak, hepsi bu. Fakat hayata karşı pek cesaretsiz değilim. Size yakın arkadaşlarımızın selâm ve saygılarını yolluyorum. Filiz'in ve Özcan'ın gözlerinden öperiz. Nimet hanıma arzı hürmet ederiz. Size en derin saygılarımı bildiririm aziz ve çok değerli Müdürüm.

Cevdet Tinel

Aşağıki mektubu yazan Muammer Kocaataç, Enstitü'nün balıkçı başısıydı. Onunla meslektaşlığımız, arkadaşlığımız, dostluğumuz ömrümüz boyunca sürmüş ve hâlâ da sürmektedir.

Edip, kardeşim! 16.II.1947

Mektubuna cevap yazarken Cevdet mektup gönderdiğini ve lâzım gelen havadisleri yazdığını bildirince ben de belki yeni havadisler çıkar diye geciktirdim.

Bugünlerde Enstitü'de bir sükûnet var. Müdir-i Umumî, (Yunus Kâzım Köni. S. E. B.) bir gün kaldı. Enstitü'nün her tarafını gezdi. Hal ve tavrından intibalarının fena olmadığını sezinledim. Karamuk'un ve bizim itirazlarımızı okumuş, Karamuk'un kötülediği maddeleri sezdirmeden hep gözden

geçirdi. Çiftliği ve dinlenme yerini gördü. Dinlenme yerini pek beğendi. Bilhassa gazino binasının güzel olduğunu tekrarladı. Çiftlik için müsbet, menfi bir şey söylemedi. Balıkhaneyi bildiğini söyledi.

Gece toplantı yaptı. Konuşmasının hulâsası şöyle:

1 — Bakanlıkça Köy Enstitülerinin en ileri müesseseler olarak kabul edildiği. Enstitülerde çalışanların daima takdir göreceğini ve iyi karşılanacağını (Zannederim bu kısım ayrılmak isteyen arkadaşların çokluğundan).

2 — Enstitülerde öğrencilerin milliyet duygularının kuvvetlendirilmesi.

3 — Tedrisatın ön plâna alınması. İş hacminin mümkün olduğu kadar azaltılması.

4 — Türk milletinin nasyonalist olabileceği bundan gayrı siyasî düşüncelere yer verilmemesi.

Konuşmalarının başında «Her ne sebepten olursa olsun şimdi münakaşa etmeyeğiz.» kaydını koydu.

Su işini tenkit etti. Yedi senedir bu işin senelere bölünerek başarılması lâzım geldiğini ve bu işin bundan sonra behemehal başarılması gerektiğini söyledi. Ben burada konuşması başındaki kaydı kaldırarak, su işinin başarılamamasındaki en mühim mühim sebebin, harp yıllarında demir boru bulunmamasından ileri geldiğini, muvakkat tedbir olarak künklerle Kalaycı'dan su getirildiğini söyledim.

Tedsiratın dershaneye ve tahta başına bağlanmamasını, mümkün mertebe tabiki olmasını, (Bizim şimdiye kadar yürüttüğümüz ve Hakkı beyin defalarca tekrar ettiği tedris usulünü izah etti.)

Bu arada öğretmenler odasında bir camekân içinde bulunan birkaç fizik ve kimya ders vasıtalarını işaretle bunların kâfi olamayacağını bildirerken arkadaşların bir kısmı da istihfafla güldüler.

«Bizim Enstitü içinde ve yakınında dolaba sığmayan motorlar, elektrik malzemesi, buhar makineleri, meteoroloji vesair malzemenin bulunabildiğini bu müessesede bunlardan çok kereler istifade edildiğini, sinirlice söyledim.» Böyle olması lâzım geldiğini söylerken bana da kızmış gibi bir kere yan baktı.

Yeni Müdür Bursa Kız Öğretmen Okulu Müdürü Şinasi isminde bir zat. (.....) Yeni yıl inşaat parası geldi. 64 bin lira.

30 bin lirası toplantı binasının ikmaline. Geri kalan kısmı da yukarı binaların yol, tretuvar vs. içinmiş. 30 bin lira su için göndermişler. Geleceklerden daha haber yok. Gözlerinden öperim. Arkadaşların selâmları.

Muammer Köseataç

SON'LAR

İçlerinde bir tarım, bir de zanaat uzmanının bulunduğu bağımsız ve tanınmış eğitimcilerden kurulan bir denetim ekibi, yanlışları, yalanları ve dolanları silkeleyip sıpıtınca Arifiye Köy Enstitüsü, eskitilerek koşkuşturulan cife konularda Enstitü düşmanlarınca girişilecek saldırıların, şimdilik sokulamayacağı yasak bölgeye girmişti. Yani «Temiz kâğıdı» nı almıştı artık. Ama hemen bunun arkasında karanlık bir geleceğe uzanmış yeni Genel Müdür Yunus Kâzım Köni'nin parmağı da asıl korkunç Son'a çevrilip uzatılan kötü bir işaretti. Öyle ya, ne diyordu Köni?

«Tedrisat ön plâna alınmalı. İş hacmi mümkün olduğu kadar azaltılmalıdır.» (17) İşte patronunun arkasında kendilerine katılan bilgisiz, köksüz soyundan birtakımla bu türden düşünlerin uygulanmasına girişildi ve böylece YOZLAŞTIRILMA nın köyü canlandırma gücünü ipe çekecek daracağı da kurulmaya başlanmıştı.

Arifiye Köy Enstitüsü için beslediğimiz düşlerimiz, bu darağacında sallandırılmıştı. İlk kötü son, buydu işte...

Yakın bir gelecek için yitireceklerimizin kesin

(17) Daha sonraları, İlköğretim Genel Müdürü Yunus Kâzım Köni'nin neler düşündüğü ve neler yapabildiği, «Bir Enstitü Müsveddesi» başlığı altında bayan F. Kirby'nin (Türkiye'de Köy Enstitüleri) kitabında kısaca anlatılmıştır. Sayfa, 263 - 266.

olarak ele alınacağı bilinenlerin, kısanın kısası bir cetvelini vereyim:

Enstitümüzün plâna göre yapılan ve yapılmakta olan her şeyi tamam okul yapılarıyle, öğretmen evleriyle, sineması, spor alanı, kitaplığı, toplantı salonu, her türden kusursuz işlikleriyle geliştirmeye başladığımız ve yarının baymdır bir örnek köyü olacak bu kuruluş çökertilecekti. (Yirmi yıl sonra, düşümüzdeki gerçeklerin özü, izi belli olmayan bir kalıntı haline geldiğini kendi gözlerimle görmüştüm.)

Hele cennet Sapanca Gölü'nün çevresindeki işletmeler, kuruluş için neler düşünüyor, neler hesaplamıyorduk?

Çiftlikte tarla tarımı, hayvancılık ilerletilecekti. Büyük bağ, geniş zeytinlik, istenilen düzeydeki ürününe yatınca burada, zeytinyağı, şarap, sirke... gibi tarım zanaatları uğraşılarına girişilecek; balıkhane kendi işini sürdürürken tuzlamacılığı da iyileştirecek; kaz, tavuk kümesleri, sebze bahçesi - yine bugünkü gibi - gereksemelerimizin sınırını çok aşacak verimde olacak; oturuşmuş büyük meyve bahçemizden alacaklarımız, hem bizi, hem de kardeş enstitüleri doyuracaktı. Her türden araçla donatılan; ayrıca kuş kafesi gibi şirin evciklerle desteklenen Dinlenme Yurdu, korusu ile motoru ile izansız bir fırtınanın sillesiyle yassıltılıp ezilmiş, eriitlmiş, dağıtılıvermişti. Yıllarca sonra görmek için gittiğimde bunların yerlerini bile bulamamıştım. Sanki bu güzel şeyleri, bir cehennem yangınının insafsız, namusuz dili usanmış, yalayıp yutmuştu.

YUVARLAK BİR BİLÂNÇO

Arifiye Köy Enstitüsü'nün küçücük bir damla sayılabilecek gücünü ve eylemlerini; sonradan gele-

cek yolundaki tasarılarının dar çerçevesi içinde gerçekleştirmek istediklerinden neleri yitirdiğini pek kısa çizgileriyle yansıtmaya çalışmıştım.

Artık Enstitüler kurulurken umduklarımızla bulduklarımız için yuvarlak bir bilânço verebilirm. Kazançlar, kayıplar yan yana geldiği zaman nereye vardığımızı ve neleri beklediğimizi, kabataslak da olsa, anlamak kolay olacaktır.

DİLEKLER

Balkan Savaşının acı kayıpları içinde «Milleti okutmak» aydınların parolasıydı. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra bu heyecan, büinçli bir düşün düzeyine çıkarılmış, zaman zaman öğretmen yetiştirme girişimine temel yapılmak istenilmişti. Fakat çok büyük gider kaynaklarını gerekli kılan bu iyi düşüncenin arkasındaki davranışlar, İmparatorluğun en az hesapla ortaya konulan yetmiş bin öğretmenlik kadrosu için pek yetersiz kalmıştı.

Kurtuluş Savaşı'ndan sonra yeniden kurulan Türkiye, demokratik bir devlet haline gelince bu kez sorun, ulusun kendi kendisini yönetecek bir olgunluğa ulaşması yolunda başarıya gidecek koşulların düzenlenmesi zorunluklarına gelip dayanmıştı. Yalnız bir okuma - yazma öğretme gibi kullanılmadığı zaman işe yaramaz tek yönlü bir araç hazırlama fikri artık yerini, toptan etkileyici «güç» lerin ayrı doğrultularda geliştirilmesi tutumuna bırakıyordu. Bu o demekti ki yozlaşan toprak, dengeli emekler, üretici metotlarla verimi yeter ölçülerin içine alınmalıydı. Her türlü yaşam, eğitim, ekonomi, biyoloji ve sosyolojinin karma hizmet göreceği bir alanda, nasıl gerekiyorsa, öyle beslenilip biçimlenmeliydi. Açıkça şu denilmek istenüiyordu. Bozkır yeşermeliydi. Vadüer gürbüz ya-

şantılarla şenlenmeliydi. Her alanda ezbere ve gelişigüzel bir üretim yerine, çevre yapısmdaki özelliklere göre yöneltilen plânlı ve metotlu bir çalışmanın hakettiği çıkarlar sağlanmalıydı. Ulusun yüzde seksenini oluşturan köylü, iyi ve güzel şeyleri, «Gerekseme» olarak aramalı; küçük toplumunun sevgi ve saygıya dayanan ilişkileri içinde Türk ulusunun özgür ve her yanıyla düzenli bir hayat kurmuş, gerçekten başına buyrukluğun bilincine erişmiş bir parçası olmalıydı. Tarihten önceki insandan az farklı perişanlaşmış küçük küçük topluluklarını, toprak altındaki cehenneminden koparıp ya da toprak üstündeki kerpiç yığınlarının ışıksız çilehanelerinden söküp düşlerimizdeki köyün tıpkısına yerleştirip yaşatmak istemekti bu.. Yoksulukların hastalıkların, karacahilliğin, sürekli savaşların yenemediği bu insanlar, bilginin, tekniğin tezgâhlarında yine insan eliyle yenilenebilir; içleri de yine insan eliyle hazırlanıp yakılmış ateşle ısıtılabilirdi.

ÇARE?

Köye bayındırlık, bereket, düzen, aydınlık götürecek; köylüye şifa verecek, rahat ve daha iyi yaşama özlemi aşılayacak insanı nerede bulacaktık; bunlar nerelerde, nasıl hazırlanacklardı? Köydeki iş ve hizmet ayrıntıları içinde görev alacağı hesaplanan öğretmen, tarımcı, sağlık memuru, ebe, kooperatifçi, yönetici, çeşitli zanaat erbabı, hangi tezgâhta çatılacak, hangi fırında pişirilecekti?

İşte Köy Enstitüleri düşünü, bu sıkıntıların, bu özlemlerin tabanmda filizlendi ve 17. nisan. 1940 yılında gerçekleşti. Fakat gericilerin çelmeleri ile ömürleri uzun sürmedi. Kuruluşlarındaki özlülük, özellik 1946'da yitirildi.

KÖY ENSTİTÜLERİ,

1 — Kuruldukları yoz, verimsiz, hastalıklı yerleri, bilgileri ve sürekli emekleriyle her yönden mutluluğun yaşanıldığı birer yurt parçası yapmışlardır. Kurulup yeşertilen bu bayındır örnekler, çevreleri için benzerlerini yapma hevesini getiren, bunların ne yolda yapılabileceklerini gösteren çok yanlı birer kılavuz yerine geçmişlerdir.

2 — Topladıkları binlerce köy çocuğunu, bilgi ve teknik yolu ile, kafaca geliştirmiş, kültürel verilerle güçlendirmiş, bunlara, Batı ölçüsüyle uygarlık ruhunu benimsetmişlerdir. Bu, genel olarak yurda, bir aydınlar topluluğunun kazandırılması demekti.

3 — Türk kültürünün ses, renk, biçim motifleriyle meydan oyunlarını, manilerini, türkülerini toplamış; birçok yönlerden bunların değerlendirilmelerine çalışmışlardır.

4 — Öğretim - eğitim çabalarını, bir gereksemeyi karşılayan eylem ve yaşantılar düzeyinde yada bunların sınırları içinde uygulamışlardır. Öğrencilerin bedensel ve ruhsal yapılarının geliştirmesi doğrultusunda uyguladıkları yöntemlere, bilmsel itibarını kazandırmışlardır.

5 — Köylerde yer yer girişilen sosyal, ekonomik ve kültürel incelemeler, bir yandan her köyün varını, yoğunu ortaya koyarken bir yandan da yurdun bütününe varacak büyük bir araştırma ve bunlardan alınacak sonuçların tabanını döşüyor, temellerini örmeye başlıyorlardı.

6 — Görev alınacak yerde, uğranılmamış, görülmemiş yanlar yoklanarak, dolaşılarak, baştan so-

na aydınlatılarak anlaşılıp öğrenilmek suretiyle ne yolda çalışılması gerektiğinin plânını hazırlama zorunluğunu ortaya koymuşlardır. Yâni önceden tasarlanan için adam yetiştirme yerine, varı - yoku bilinen, eni - boyu ölçülen çevrelere göre kadrolar hazırlama ilkesini öngördürüp koydurmuşlardı.

7 — Kamu görevlerinde, «Demir tavında döğülür» atasözünü, hangi koşul içinde bulunulursa bulunulsun, çare arama ve başarma yolundaki hareket uyanıklığına bayrak yaptırmışlardı.

8 — En umutsuz görünen işler için bile, «Başla ki bitiresin!» formülüne her yere uyar marifetli bir anahtar gücü getirmiş ve böylece çatısı altındakilere atılganlık, zordan çekinmezlik, başarıya ulaşma ruh ve inancını kazandırma yolunda didinmişlerdi.

9 — Girişilmek zorunluğunda kalman hiç bir işden denemesiz boş dönmenin doğru olmayacağını öğretmiştiler; bu yüzden hizmet ve görevlerde çok kazanç, az kayıp yolunu açmışlardı.

GELECEK İÇİN

Enstitülerin neler yaptıkları üstüne şu yukardaki kısa açıklamadan sonra «Daha neler yapabilecekti?» konusuna kısaca değinelim:

Köy Enstitüleri Kanununun, «Köye yarayan diğer meslek erbabını yetiştirmek» işini amaçları arasına almıştı ama meslekleri adlandırıp sıralamamıştı.

Köye yarayan meslekler, biri yakın, öbürü de, köylerin durum ve koşullarına göre, ilerde belirecek gereksemeler doğrultusunda ele alınması zorunluğunda kalınacak olanlardan diye iki kolda düşünülmüştü.

Devletin ve köy enstitülerinin her bakımdan güçleri geliştikçe ön plândaki öğretmenlik mesleği, toptan etkileme görevini sürdürebilmek bakımından hizmet kadrosuna giren işleri, yavaş yavaş kendi başına çalışacak meslek erbabma aktarmaya başlayacaktı. Bunlardan ilki, sağlık memurları idi. Arkadan ebe, hayvan sağlık memuru, tarımcı, kooperatifçi, yönetici, dokumacı, duvarcı, dülger, demirci, makine tamircisi... gibi meslek erbabının yetiştirilmesine gelecekti sıra belki...

Ayrıca küçük küçük köy toplulukları kesimlerinin ilkokullarından çıkmış çocuklarla 16 yaşını bitirmiş delikanlıları yetiştirecek orta derecede yatılı - yatısız bölge okullarının birer birer temelleri atılmaya başlanılmış, yer yer tamamlanılanları da olmuştu. Yüksek Köy Enstitüsünü bitirmiş elemanların işleteceği bu kurumlar, çevrelerindeki çok yönlü sosyal ve teknik gelişmeleri yürüteceklerdi.

Hazırlanmış plâna göre 1956 yılında Türkiye bütün köyleriyle öğretmene ve okul yapılarına kavuşturulduktan sonra sıra, Köy Enstitülerinin başka meslek erbabmı yetiştirmelerine gelecekti ve arkadan da köy gerçeklerine dönük hizmetler, inceleme, araştırma ve yetiştirme doğrultularında yürütülecek; bir yandan da bölge okullarında, çevresinin çeşitli kültür ve teknik çabaları işletme yolundaki besleyici ve tamamlayıcı görevleri sürdürülecekti. Köy Enstitüleri ve kanatlarındaki kurumlar, verimli kültürel ve teknolojik bağlantılarıyle bütün yurdu saracaktı. Yoksul vatanın karabahtı değişecek, alın yazısı mutluluk içinde ışıldayıp çiçeklenecekti. Ama ne yazık ki ateşten bir yel esti, özlü yurt meyveleri kavruldu, onun cömert ağaçları kurudu. Şimdi yakın geçmişte kalmışların ağıtını okuyoruz. Fakat bu fukara memleke-

tin hakettiği iyi geleceklere gönül bağlayan umutlar ayakta. Bu umutları gerçekleştirecek aydın ve güçlü kafalar, yüerkler meydanda. Bunlarm getireceklerini, özlemle, inançla bekliyoruz.

SON

İÇİNDEKİLER

□ BU KİTABIN YAPISI . 5

□ GİRİŞ 11
• gerekçe 11

□ TASARI TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'NDE 21
• H. Âli Yücel'in konuşmaları . 23

□ KÖY ENSTİTÜLERİ KANUNU 35

□ KURULUŞ 1940 - 1943 50

□ TEDİRGİNLİK SANCILARI 50
• belli belirsiz bir ışık . 53
• ana sorun (özerklik) 54
• ilk belirti 57
• sen de mi Brütüs havasında . 57
• varan bir!.. . 60
• bu da iki!.. 66
• bir zılgıt . 70

- ilk çağırı 73
- toplanış 78
- eksikler 84
- düzene girişe doğru 91

□ ÖĞRETMEN İŞİ . 98
- Muammer Köseataç . 98
- Hamdi Daner 99
- Hakkı Tanberk 101
- öğretmenlerin vazifeleri 104

□ YÖNETİCİLER 107
- müdür, müdür yardımcısı ve memurlar 107
- bölüm başları 109
- sağlıkçılar ve öbürleri 115

□ TIKANIKLIKTAN KURTULMAK İSTİYORUZ 124
- bir yol zorunluydu 126
- proje yarışması 133
- gelenek ve görenek kurma sorunu . 138
- toplantilar 147
- eğlenceler 151
- ilginç anılar 160
- enstitüleri tanıtmak için 161

□ YOKLAR VE ZORLAR ZİNCİRİ . 172
- velinimetimiz ekmek 173
- kör fırın . 174
- kara günler başladı . 176
- su derdi . 180
- ışık 189

□ ZİNCİRİN KÜÇÜK HALKALARI . 194
- çivi 194
- demir 195

- tuğla 197
- başka kapılar 199

□ ŞUNDAN BUNDAN 204
- bisiklete, motosiklete binmeyi öğrenme 204
- mısır kapçığından koltuk, masa . 206
- bilmece 208
- çorap ve trikotaj işleri . 209
- kooperatifimiz 211
- biçki - dikiş işliği . 213
- müzik 214
- spor 222
- tarım . 229
- çiçek bahçesi - meyve bahçesi 238
- 28 kökün öyküsü . 240
- öbür ekimler - arıcılık 241
- çiftlik 244

□ BALIKÇILIK 249
- Tonguç'tan selâm getiren hızır 252
- hayırlı, uğurlu olsun! 256
- küskünler alayı 259
- iki anı . . . 261
- İzmit Körfezinde balık avcılığı 263
- torbaya girenler 265
- döner sermaye 266

□ DEPREM 269
- imdat! 270
- telâş ve can pazarı 271
- çarelerin çarıkları 271

□ İMECE 274
- şaşkınlık ve merak 277
- iş belli olmuştu 279
- hazırlık 281

- bir uyarma . 282
- işe giriş . .284
- küçük zorluklar 286
- hız yarışı 289
- zorluklar ve çareleri 292
- iş başa düştü 295
- başarmıştık 296

□ HASANOĞLAN YÜKSEK KÖY ENSTİTÜSÜ 299
- enstitü müdürlerinin konuşmaları 300
- S. Edip Balkır'ın konuşması 301
- netice ve temenni 312

□ RESİMLERLE KONUKLARIMIZ . 316

□ KURULUŞ DÖNEMİ KAPANIRKEN 328
- kadro ve bir rapor 328
- Reşat Şemsettin Sirer'le karşı karşıya 336

□ GELİŞİM 1943 - 1946 339

□ KÖY ENSTİTÜLERİ ÖĞRETİM PROGRAMI 341
- program 344
- çalışma planları 347
- öğretim 355
- tartı - ölçü 356
- programda özellikler 359
- programın öncülüğü . 360
- derslerin kısaca konuları 363
- kestirme bir yanıt 368
- tarım dersleri ve çalışmaları . 370
- teknik dersler ve çalışmalar 372
- küçük bir açıklama 377
- karınca kararınca 379

- gözlerimi karartmıştım bir kez . 380
- bir başka güreş 384

□ KÖY MESLEKLERİ : ÖĞRETMEN SAĞLIK MEMURU 388
- öğretmenlik bilgisi 389
- uygulamalar 389
- başgöz olma yolunda 1 403

□ DENETİM 408
- köydeki öğretmenle ilişkiler 408
- donatım . 410
- eğitimbaşı Cemal Öncel 414
- köy sağlık memuru . 421
- uygulama 425
- sonrası 427

□ ÖRGÜTLENME 429
- ilk patlak 429
- 4274 432
- 4274'iln içindekiler 437
- 4274'ün getirdiği yenilikler 440
- 4274'ün istediği yardımlar 447
- bölge okulları . 448
- bir dinlenme yurdu 455
- teftişler 459

□ YOZLAŞTIRILMA VE SONA DOĞRU 461
- ilk yıkıntı . 463
- gelen - giden hikâyesi değildi bu 464
- sessiz patlayan bombâ . 465
- nihayet patlak vermişti 467
- hele kendisiyle de bir konuşayım 470
- yıkılış ve sona gidiş doğrultusunda 472
- batarya Arifiye'ye çevrilmişti 475
- iç rahatsızlıkları 480

- Arifiye'den kopuş . 484
- müfettiş Karamuk'tan gelen ilk ateş . 485
- dayanaksız bir yanlış 486
- peki işin ya sonrası? 491
- ben ayrıldıktan sonra 492
- bayatlamış raporlar ve savlar 493
- ak - kara öyküsü ve arkası 495
- Karamanın oyunu 497
- görüntüye göre 500
- sonlar . . 508
- yuvarlak bir bilânço . 509
- düekler 510
- çare? 511
- başarılar 512
- gelecek için . 513
- içindekiler 517
- indeks 523

★

İNDEKS

Adapazarı araba fb. 70
Adapazarı öğ. evleri 277, 298
Akçay Recai 134
Akdoruk Şinasi 124
Akhun N. 215
Aksoy Nedime 97, 213
Aktan Bekir Sıtkı 481
Akyol Sami 495 - 497
Ali dayı 241
Araba yapımı 380 - 387
Arıcılık 241 - 244
Arifiye 57
Arifiye eğitmen kursu 66
Arsan Aziz, 75, 82, 94, 126, 201, 261, 269, 383, 491, 501
Artun Mithat 70, 279
Âşık Veysel 153 - 154, 216
Atabek Mustafa 480
Atay Huriye 97, 213
Aydın Sami 208

Balıkçılık 249 - 256
Balıkçılıkbaşı 115
Balıkhane 256 - 260
Balkır Nimet 97, 98, 213
Balkır Özcan, 324
Başaran Mehmet 474
Baymur Fuat 5, 485
Biçki - dikiş işliği 213
Bisiklete binme 205
Bölge okulları 448

Çiftçilik 244 - 247
Çivi 194
Çorap - trikotaj 209

Daner Hamdi, 98, 99, 193, 214
Demir 195
Deprem 269
Dinlenme evi 455
Disiplin kurulu 106
Dokumacılık 208 - 209
Döner sermaye 266
4274 s. kanun 432 - 448

Eğitimbaşı 109
Eğlenceler 151

Ekmek işi 176 - 178
Eyüboğlu Mustafa 151
Eyüboğlu Sabahattin 247

Fındıkoğlu Z. Fahri 218
Fırın 174

Gedeleç Kemal 177
Güner İ. Safa 189

Hamley (Prof.) 217 - 220, 317 - 319
Hasan Çakı efe 155 - 157, 215
Hastabakıcılar 116

İleri Tevfik 474
İmece 274
İnönü İsmet 23, 216, 316 - 325
İrtek Saffet 493
İsfendiyar Fethi 459
İsmail Usta 195, 196, 208, 383

Kalaycı köyü 123, 183, 187
Kalyoncu Ömer 394
Karabekir Kâzım (Gnl.) 31
Karagünler 176
Karamızrak Muharrem 198, 272
Karamuk Ziya 476 - 497
Karataş Şakir 82, 170
Kaya Hüseyin 491
Kirby, F. 464, 472, 475, 508
Kooperatif 211 - 212
Köni Yunus Kâzım 471, 482, 506 - 508
Köseataç Muammer 98, 193, 253, 261 - 265, 480, 491, 506 - 508
Köy enstitüsü tahsisatı 18
tasarısı meclis 21
kanunu 35
öğretmenleri 103
yapı projesi 133
programı 341
çalışma planı 347
vakit çizelgesi 354

Muhasebe 107
Muhtar Şakir 62
Müdürün görevleri 107
Md. yar. görevleri 107
Müzik 214 - 220
Müzikbaşı 110

Nöbetçi öğretmen 105

Öncel Cemal 414 - 421
Örgü işleri 211
Örs Hayrullah 182
Öz Hikmet 83, 185, 193, 255, 383, 451
Özcan Hüseyin 214
Özkul İsmail 252

Radyo konuşmaları 163 - 169

Sağlıkbaşı 115
Sağlık kolu 422 - 428
Sapanca gölü 250
Saydam İsmail 206
Sazak Emin 30
Sim Bahtiyar 215, 491
Sirer R. Şemsettin 7, 300, 336, 464 - 466, 475, 495, 497
Spor 222
Su derdi 181 - 188

Tanberk Hakkı 98, 101, 242, 244 - 247, 491
Tarım dersleri 370
Teknik dersler 372
Temizlik 142 - 143
Tinel Cevdet 382, 491, 504
Tonguç 21, 42, 51, 53, 58, 60, 62, 64, 73, 102, 122, 159, 161, 170, 190, 251, 276, 298, 318, 337, 455, 465 - 470, 480, 495
Topal Celâl bey 62
Toplantılar 147
Tuğla 197
Turan Salih 453
Türk Hikmet 501 - 508
Uran Hilmi 481
Usta öğreticiler 117
Uygulama okulu 396
Uygur Ali 493

Yalman A. Emin 221
Yaman M. 129
Yapı ve sanatbaşı 112
Yatakhaneler 138 - 139
Yol Ahmet 210, 220 - 222
Yol yapımı 126 - 133
Yücel 9, 21 - 34, 126, 216, 436, 463, 475
Yüksek Köy Enstitüsü 299

Ziraatbaşı 114

★

Bugüne değin köy enstitüleri için yazılan eserler bunları hep genel durumları ve ana düşünleri yönünden incelemişlerdir. İlk kez, kuruluşundan başlayarak yozlaştırıldığı güne dek bir köy enstitüsü (Arifiye Köy Enstitüsü) bu eserde ele alınmış; kuruluş, gelişim ve sona gidiş dönemindeki gözlem, deney ve uygulamalar, anılara ve belgelere dayanılarak anlatılmıştır. **S. Edip Balkır** bu eseriyle köy enstitüsü sorununun özünü her düzeydeki okuyucuya ayrıntılı biçimde sunmaktadır.

★ 1902'de Bursa'nın Mustafakemalpaşa ilçesinde doğan yazar, köylerde ve kentlerde öğretmen, müfettiş ve müdür olarak 45 yıl görev yapmıştır. İlkokul öğrencileri için yazdığı eserlerden başka köy eğitimi konusuna ilişkin şu kitapları vardır: **Yeni Hızla Köye Doğru** (1939); **Eski Bir Öğretmenin Anıları** (1968); **Eğitimde İki Anıt: Yücel - Tonguç** (1969).